Gregorius Gyöngyösi OSPPE
Opera selecta
(Epitoma, Directorium)

Edidit:
Gábor Sarbak
adiuvantibus Ibolya Bellus et Lorenz Weinrich

Budapestini, 2011

Tartalomjegyzék

Bevezetés **2**
Gyöngyösi Gergely 2

A kiadásról **3**
Textus Latinus
(02_epitoma_lat_s.pdf; 05_directorium_lat_s.pdf) 4
A magyar fordítás
(03_epitoma_hung_s.pdf; 06_directorium_hung_s.pdf) 4
A német fordítás
(04_epitoma_germ_s.pdf;07_directorium_germ_s.pdf) 4

Irodalomjegyzék – Literaturverzeichnis **5**
Rövidítésjegyzék – Die abgekürzt zitierte Literatur 5
Válogatott rendtörténeti irodalom – Ausgewählte Literatur zur Geschichte des Paulinerordens 6

Bevezetés

Gyöngyösi Gergely pálos szerzetes, általános perjel és rendi történetíró életműve megérdemli a különleges figyelmet. A közelmúltban sikerült életének sokáig ingadozó végső sarokpontját több-kevesebb pontossággal meghatároznunk: 1472-ben született a Heves megyei Gyöngyösön és 1531. december másodika előtt halt meg[1], ezzel művei sokáig szintén ingadozó összetételű kánonja is egyértelművé vált, ennek következtében pedig szellemi, spirituális beállítottságának megítélése is nyugvópontra juthat.

Gyöngyösi Gergely

1495-ben lett *artium baccalaureus* a krakkói egyetemen, majd belépett a pálos rendbe (Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae). Mesterének a két alkalommal is az általános perjeli (*prior generalis*) tisztet viselő Szombathelyi Tamást vallotta, novíciátusi idejét nagy valószínűséggel Budaszentlőrincen töltötte, a rend középkori központjában (*monasterium principale*, ma Budapest II. kerületében található[2]). Rendi hitszónok volt (*praedicator ordinis*) 1501 és 1504 között Budaszentlőrincen, majd több más kolostorban. Ezekben az években kísérhette el az általános perjelt titkárként (*socius*) vizitációs körútjain. Ragyogó képességeinek köszönhetően lett 1513-ban a római Santo Stefano Rotondo kolostor melletti pálos kolostor perjele; ezt a feladatot 1520-ig látta el. Római éveinek irodalmi termése kiemelkedő jelentőségű.

Hazatérése után az 1520 Pünkösdjén tartott budaszentlőrinci nagykáptalani gyűlésen megválasztották a rend általános perjelének. Hivatalát csak két évig tudta ellátni, betegsége miatt le kellett mondania. Hivatali idejében az elődei által összegyűjtött rendtörténeti anyagot a vizitációs útjai során az egyes kolostorokban megőrzött oklevelek adataival lényegesen kibővítette.

Művei nyomtatásban Rómában jelentek meg Antonio Blado Asulano nyomdájában.

1) *Epitoma seu brevilogia in quo omnium religiosorum profectus et profectuum adminicula itemque defectus defectuumque antidota describuntur* (Róma, 1514 körül): a Lórántházi István általános perjelnek ajánlott műben az általános perjel és a rend többi méltóságviselőjének feladatait veszi sorra. István általános perjel 1514 márciusában meghalt, ezt azonban Gyöngyösi nem említi.

2) *Directorium singulorum fratrum officialium ordinis sancti Pauli primi heremite sub regula beati Augustini episcopi militantium* (Róma, 1514–1520 kö-

[1] Vö. Sarbak Gábor: Gyöngyösi Gergely, 1472–1531. Correctio correctionis. In: Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk. Csörsz Rumen István. Budapest, rec.iti, 2010. 115–122. A dolgozat online is elérhető: http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/ghesaurus-1/Sarbak-Ghesaurus.pdf/view (2011. szeptember 29.). Sajnos a legutóbbi időkig tartja magát ellenállhatatlan makacssággal az 1545-ös halálozási év, vö. Udvarhelyi Nándor: A częstochowai pálos kolostor magyar emlékei. Budapest, Kairosz, 2010. 27. A kis kötet – mint a legújabb magyar nyelvű Baedeker – kiváló erényei mellett a rendtörténet több hagyományos elemét emeli sajnálatos módon a történelmi események szintjére. – Jónácsik László, Ekler Péter, Dalloul Zaynab segítségéért köszönettel tartozom. – A munka az OTKA K 72105. számú programja támogatásával készült az MTA-OSzK Res libraria Hungariae, Fragmenta Codicum Kutatócsoportban.

[2] „Az emelkedett hely, mely jelenleg a *Szép Juhászné*-hoz czimzett major elött fekszik, tele a monostor romjaival, és a városra gyönyörű kilátást nyújt, a *Hárshegy*-nek a *Sz. János* hegy felé eső részén fekszik és hajdan *Nándor hegy* nevet viselt;" Rupp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pesten 1888, 198.

rül). A rendi tisztségviselők feladatait egyenként ismerteti, kezdve az általános perjelen és bevégezvén a rendi hierarchia legalján álló kulcsárral.

3) *Decalogus de sancto Paulo primo heremita comportatus per venerabilem patrem fratrem Gregorium de Gengyes, priorem sancti Stephani Rotundi in Urbe et correctus per reverendum patrem fratrem Silvestrum sacri palacii magistrum* (Róma, Antonio Blado, 1516). Tíz beszédben (*sermones*) mutatja be a Rómában alig ismert rendjét. Leírja Remete Szent Pál ereklyéinek 1381-ben Velencéből Magyarországra történő translatióját, és a budaszentlőrinci ereklye körül kialakuló országos kiterjedtségű kultuszt is ismerteti. A remeteszent közbenjárására végbement mirákulumok Budaszentlőrincet kedvelt és ismert búcsújáróhellyét tették a későközépkorban. Mindez a pálos rend tekintélyét hathatósan erősítette. A mű második kiadása 1532-ben, Krakkóban látott napvilágot már Gyöngyösi halála után.

4) *Declarationes constitutionum ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. super passus obscuros earundem, partim ex actis capitulorum generalium, partim vero ex privilegiis ordinis eiusdem et iure canonico recollecte* (Róma, 1520 körül). Utolsóként a rendi törvénykönyv jelent meg Rómában; különleges jelentősége abban áll, hogy Gyöngyösi a rubrikáknak nevezett rendi törvényekhez bőséges magyarázatokat fűzött, amelyekben értékes rendtörténeti adatok is találhatók.

5) Fontos helyet foglal el Gyöngyösi művei között az *Inventarium*, amelyben általános perjelként végzett vizitációs útjai során az egyes kolostorokban fellelt oklevelekről készített rövid kivonatos jegyzeteit gyűjtötte egybe. A kéziratot a budapesti Egyetemi Könyvtár őrzi (Cod. Lat. 115).

6) Legfontosabb és biztosan Gyöngyösi legismertebb műve a *Vitae fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*. Ebben a rend vezetői szerinti csoportosításban adja elő a rend történetét a 13. századi kezdetektől egészen a 16. század harmincas éveiig. A kiterjedt anyag összeállításában Gyöngyösi felhasználta elődei Budaszentlőrincen akkor még fellelhető anyaggyűjtését is, de a megkezdett munkát nem sikerült befejeznie. Gyöngyösi az 1496-os évig jutott az események rendezett írásba foglalásával, az ez után következő részeket már utódai szerkesztették egybe, közülük csak Hadnagy Bálintot ismerjük név szerint. Az irodalmi szempontból is igényesen megfogalmazott előszót Gyöngyösi írta. A *Vitae fratrum* elsőrangú forrás a pálosok középkori történetére vonatkozóan annak ellenére is, hogy korai adatait erős kritikával kell kezelni. A mű egészéből nemcsak a régi pálos élet mindennapjait lehet hitelesen megragadni, hanem a korabeli rendi vezetés magas szellemi és spirituális színvonalára is lehet következtetni. A magyar irodalomtörténet számára is fontosak a rendtagok mára elveszett latin és magyar nyelvű írásműveire utaló adatok.

A kiadásról

A most közzétett két Gyöngyösi mű, az Epitoma és a Directorium latin, magyar és német szövegének gondozása során a bibliai könyvek esetében a Vulgata R. Weber OSB által sajtó alá rendezett kiadását vettük alapul, magyarul pedig a Szent István Társulat által kiadott Szentírást.

Textus Latinus

A latin szöveg kiadása során először azt kell megállapítani, hogy Gyöngyösi most közreadott írásai csak nyomtatott formában maradtak ránk, tehát kézírásos fogalmazvány paleográfiai átírásával nem kellett foglalkoznunk. Ehelyett a nyomtatványban a szedő egyenetlenségeit, következetlenségeit kellett könnyen olvasható formában, mégis a 16. század első fele gyakorlatának érzékeltetésével megjeleníteni. Ezért a nyomtatványban előforduló félkerek zárójeleket mindenütt megőriztük, saját – csekély számú – betoldásunkat, módosításunkat hegyes zárójelbe tettük. A személyneveket betűhű átírásban adtuk vissza. Az *Index*ben a klasszikus latin helyesírás szerint lehet keresni.

Az egyértelműen a nyomdász rovására írható betűtévesztéseket és felcseréléseket minden további jelzés nélkül javítottuk.[3] Az értelemzavaró elírásokat ellenben feltüntettük (illos – illas). A *presbiter*, *archipresbyter* vagy a *dyocesanus* alakokat is megtartottuk, írásmódjukat csak az Indexben egységesítettük a klasszikus latin helyesírási szabályok szerint, a szövegben nem. A *hy* alakot *hii*-re írtuk át. A bibliai idézeteket kurzíváltuk, a „vö." típusúakat nem, a többi idézetet idézőjelbe tettük. A három csillag üresen hagyott szöveg- vagy ábrahelyet jelöl.

A magyar fordítás

A magyar fordításban az olvashatóságra törekedtünk, a fordítás szépsége itt a pontosságban keresendő, hiszen annak idején a szerző sem szépirodalmi igénnyel fogalmazta mondatait, hanem szerzetestársait akarta eligazítani a rendi élet bonyolult szövevényében. A tanítás volt elsődleges célja és társainak vezetése, ennek rendelt alá minden „irodalmi" eszközt. Az egyházi latinság magyar szakterminológiájában rengeteg magyarrá lett, ám eredetileg latin szót találunk: ezek érdekes keveréke jellemzi a magyarul megszólaló Gyöngyösit is.[4]

A német fordítás

A német fordítás jelenlétét egy magyarországi honlapon (idővel remélhetőleg kiadványban is) némiképp meg kell indokolnunk. Lorenz Weinrich, a berlini Freie Universität volt professzora sokat fáradozott és fáradozik ma is a középkori és újkori pálos irodalom és történelem forrásainak feltárásán, kiadásán és németül való közzétételén. Neki köszönhetjük többek között a római Santo Stefano Rotondo melletti pálos kolostor levéltári iratanyagának példás feldolgozását és kiadását.[5] Német nyelvterületen elég keveset tudnak pálosainkról, annak elle-

[3] Példaként álljon itt egy csokor ezekből: accusare – acusae, assumeret – assummeret, commodum – comodum, punctatium – puntactim, dissolutiones – disolutiones, prioris – prioriis, negociis – negocis, reprimantur – rpreimantur, idcirco – iccirco, imagines – immagines, superbis – sperbia, quin – quim, contemptum – contemtum.

[4] Purificatio Beatae Mariae Virginis – Fest Mariä Reinigung oder Lichtmeß – február másodikán; vö. *Directorium* c. 14, 3. – Munkánk előrehaladott állapotban volt, amikor P. Dr. Aczél L. Zsongor OSPPE a budapesti Sziklatemplom kolostorában fellelte néhai Molnár István, veszprémi kanonoknak még az ötvenes években készült gépiratos magyar fordítását, amelyen a végső simítást a tudós fordító kanonok már nem végezhette el. Ezen a helyen köszönjük meg P. Dr. Aczél L. Zsongor OSPPE lekötelező szívességét.

[5] Lorenz Weinrich: Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579). Berlin 1998. (Berliner Historische Studien, Band 30, Ordensstudien XII); Lorenz Weinrich: Hungarici monasterii ordinis sancti Pauli primi heremitae de Urbe Roma instrumenta et

nére, hogy az utóbbi húsz évben már több német pálos kolostor is működik egy önálló német rendtartomány keretei között.[6]

Irodalomjegyzék – Literaturverzeichnis

Rövidítésjegyzék – Die abgekürzt zitierte Literatur

Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione. In: Humanist Educational Treatises. Edited and translated by Craig W. Kallendorf. Cambridge/Massachusetts, London/England 2002, 126–259 (The I Tatti Renaissance Library).

Biblia Sacra – Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem, recensuit et brevi apparatu instruxit R. Weber OSB. Vol. 1–2. Württembergische Bibelansalt, Stuttgart 1969.

CAO – Corpus antiphonalium officii. Vol. III. Invitatoria et antiphonae. Ed. critica. Editum a Renato-Joanne Hesbert monacho Solesmensi. Herder, Roma 1968.

Esztergomi érsekek – Esztergomi érsekek, 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Budapest 2003.

Eubel 1923 – Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series. Vol. tertium: saeculum XVI ab anno 1503 complectens ... inchoavit Guilelmus van Gulik, absolvit Conradus Eubel. Editio altera quam curavit Ludovicus Schmitz-Kallenberg. Monasterii 1923.

Gams 1873 – P. B. Gams: Series episcoporum Ecclesiae catholicae, quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo. Ratisbonae 1873.

Gyöngyösi: Declarationes constitutionum – Gyöngyösi, Gregorius: Declarationes constitutionum ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. super passus obscuros earundem, partim ex actis capitulorum generalium, partim vero ex privilegiis ordinis eiusdem et iure canonico recollecte. Roma ca. 1520.

Gyöngyösi: Vitae fratrum – Gyöngyösi, Gregorius: Vitae fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae. (Ed.) Franciscus L. Hervay. Budapest 1988. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, series nova, XI).

Nov. – Corpus Iuris Civilis. Pars tertia Novellas et reliqua continens. Hrsg. von Eduard Osenbrüggen. Lipsiae 1861.

Romhányi 2010 – F. Romhányi Beatrix: A lelkiek a földiek nélkül nem tarthatók fenn. Pálos gazdálkodás a középkorban. Gondolat, Budapest 2010.

Sarbak 2008 – G. Sarbak, A pálos praedicator ordinis: ubi, quid et cui [Der Praedicator ordinis bei den Paulinern: ubi, quid et cui], in: Oratoris officium. Tanulmányok a hetvenéves Adamik Tamás tiszteletére. Hg. v. B. Déri, Budapest 2008, S. 177–181.

priorum registra. Budapest – Roma 1999. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes, 2); Lorenz Weinrich: Der Pönitentiar Valentin und die Paulinermönche in Santo Stefano Rotondo. In: Santo Stefano Rotondo in Roma. Archeologia, storia dell'arte, restauro. Atti del convegno internazionale Roma 10–13 ottobre 1996. Hrsg. von Hugo Brandenburg, József Pál. Wiesbaden, Reichert, 2000. 189–198.

[6] A német pálos rendtartomány központja Passau (Deutsche Provinz der Paulinerkloster Mariahilf, Wallfahrtskirche und Paulinerkloster Mariahilf ob Passau).

Sarbak 2010 – Sarbak Gábor: Gyöngyösi Gergely, 1472–1531. Correctio correctionis. In: Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk. Csörsz Rumen István. rec.iti, Budapest 2010, 115–122; http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/ghesaurus-1/Sarbak-Ghesaurus.pdf/view (2011. szeptember 29.).

Terentius Afer, Publius: Phormio. Az élősdi latinul és magyarul. Fordította, a jegyzeteket és a kísérő tanulmányt írta Maróti Egon. Trencsényi-Waldapfel Imre bevezető tanulmányával. Budapest 1961 (Görög és latin írók – Scriptores Graeci et Latini, 4).

Udvarhelyi 2010 – Udvarhelyi Nándor: A częstochowai pálos kolostor magyar emlékei. Kairosz, Budapest 2010.

Walter Map – The Latin poems commonly attributed to Walter Mapes. Ed. by Thomas Wright. London 1841.

Weinrich 1998 – Lorenz Weinrich: Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579). Berlin 1998 (Berliner Historische Studien, Band 30, Ordensstudien XII).

Weinrich 1999 – Lorenz Weinrich: Hungarici monasterii ordinis sancti Pauli primi heremitae de Urbe Roma instrumenta et priorum registra. Budapest – Roma 1999 (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes, 2).

Weinrich 2000 – Lorenz Weinrich: Der Pönitentiar Valentin und die Paulinermönche in Santo Stefano Rotondo. In: Santo Stefano Rotondo in Roma. Archeologia, storia dell'arte, restauro. Atti del convegno internazionale Roma 10–13 ottobre 1996. Hrsg. von Hugo Brandenburg, József Pál. Reichert, Wiesbaden 2000, 189–198.

Válogatott rendtörténeti irodalom – Ausgewählte Literatur zur Geschichte des Paulinerordens

Constitutio ordinis sancti Pauli primi eremitae iuxta textum ante annum 1643 conscriptum. Historia – Textus – Sententia. Hrsg. von Świdziński, Stanislaus. Augustae Trevirorum 1973 (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae, Fontes, 1).

[Gyöngyösi, Gregorius:] Decalogus de sancto Paulo primo heremita comportatus per venerabilem patrem fratrem Gregorium de Gengyes, priorem sancti Stephani Rotundi in Urbe et correctus per reverendum patrem fratrem Silvestrum sacri palacii magistrum. Rome 1516 Antonius de Asula. (Reprint der Originalausgabe von 1516.) Mit einem Vorwort von Świdziński, Stanisław. Coesfeld 2008 (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae 2, Fontes 8).

[Gyöngyösi, Gregorius:] Decalogus de beato Paulo primo heremita comportatus per reverendum patrem fratrem Gregorium de Gengyes protunc priorem sancti Stephani Rotundi in Urbe cum annotationibus in margine adiectis. Cracoviae per Florianum Unglerum 1532. Reprint der Originalausgabe von 1532. Mit einem Vorwort von Świdziński, Stanisław. Coesfeld 2008 (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae 2, Fontes 9).

Gyöngyösi, Gregorius: Vitae fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremitae. Ed.: Hervay, Franciscus, L. Budapest, 1988 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, Series nova, Tom. XI).

Gyöngyösi, Gergely: Arcok a magyar középkorból [ungarische Übersetzung der Vitae fratrum]. Hrsg. von V Kovács, Sándor, übers. von Árva, Vince; Csanád, Béla; Csonka, Ferenc. Budapest 1983.

Gyöngyösi, Grzegorz: Dekalog o św. Pawle Pierwszym Pustelniku. Z łaciny przełożył P. Kosiak, wstępem poprzedził J. Zbudniewek (Dekalog über den hlg. Paulus den ersten Einsiedler), In: Studia Claromontana 15 (1995), S. 133–234.

Mályusz, Elemér: A Pálosrend a középkor végén [Der Paulinerorden am Ende des Mittelalters]. In: Egyháztörténet 3 (1945), S. 1–53.

Romhányi, Beatrix, F.: A lelkiek a földiek nélkül nem tarthatók fenn. Pálos gazdálkodás a középkorban. Gondolat, Budapest 2010.

Sarbak, Gábor: A pálos Liber viridis [Der sog. Liber viridis der Pauliner, Cod. Lat. 115, UB Budapest]. In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Hrsg. von Szelestei N., László. Budapest 1989, S. 155–167.

Sarbak, Gábor: Gyöngyösi Gergely prológusai [Die Prologe von Gyöngyösi]. In: A neolatin irodalom Európában és Magyarországon. Hrsg. von Jankovits, László; Kecskeméti, Gábor. Pécs 1996, S. 81–99.

Sarbak, Gábor: Megjegyzések Gyöngyösi Gergely Decalogusának klasszikus citátumaihoz [Anmerkungen zu den klassichen Zitate von Gyöngyösi in dem Decalogus]. In: Bollók János Emlékkönyv. Budapest 2004, S. 311–320.

Sarbak, Gábor: A pálos praedicator ordinis: ubi, quid et cui [Der Praedicator ordinis bei den Paulinern: ubi, quid et cui]. In: Oratoris officium. Tanulmányok a hetvenéves Adamik Tamás tiszteletére. Hrsg. von Déri, Balázs. Budapest 2008, S. 177–181.

Sarbak, Gábor: Gyöngyösi Gergely, 1472–1531. Correctio correctionis. In: Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk. Csörsz Rumen István. rec.iti, Budapest 2010, S. 115–122 (http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/ghesaurus-1/Sarbak-Ghesaurus.pdf/view, 29. Sept. 2011).

Tarnai, Andor: 'A magyar nyelvet írni kezdik'. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon [Das Ungarische wird nun geschrieben: Das literarische Denken im ungarischen Mittelalter]. Budapest 1984.

Weinrich, Lorenz: Der Pönitentiar Valentin und die Paulinermönche in Santo Stefano Rotondo. In: Santo Stefano Rotondo in Roma. Archeologia, storia dell'arte, restauro. Atti del convegno internazionale Roma 10–13 ottobre 1996. Hrsg. von Brandenburg, Hugo; Pál, József. Reichert, Wiesbaden 2000, S. 189–198.

Weinrich, Lorenz: Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579). Berlin 1998, S. 140–164 (Berliner Historische Studien, 30; Ordensstudien XII).

Weinrich, Lorenz (Hg.): Hungarici monasterii ordinis sancti Pauli primi heremitae de Urbe Roma instrumenta et priorum registra. Roma, Budapest 1999 (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes, 2).

Epitoma seu brevilogia, in quo omnium religiosorum profectus et profectuum adminicula, itemque defectus et defectuum antidota describuntur

Gregorius Gyöngyösi OSPPE

edidit
Gábor Sarbak
Budapestini, 2011

|| ⟨Gregorius Gyöngyösi⟩ Epitoma seu brevilogia, in quo omnium religiosorum profectus et profectuum adminicula, itemque defectus et defectuum antidota describuntur[1] 35r

|| Capitulum I. ⟨Epistola dedicativa⟩ *Ad reverendum patrem fratrem Stephanum ordinis sancti Pauli primi heremite generalem priorem dedicativa* 35v

Reverendo ac benignissimo in Christo patri et fratri Stephano, universorum fratrum heremitarum beati Pauli primi heremite sub regula divi Augustini Deo militantium generali priori, frater Gregorius Gengiiesinus, verbi Dei concionator indignus seipsum cum utriusque hominis humillima inclinatione.

Cogitanti mihi, quid dignum offerre tue reverentie ex ingeniolo meo, quod tuis tuorumque successorum obsequiis votive devinxi, placitum fuit ad excellentiam nominis et glorie tue (cuius ego avidissimus sum) hoc epitoma seu brevilogiam (ubi profectus et profectuum adminicula, defectus defectuumque antidota, pro fratribus singularum religionum prelatis videlicet et subditis exprimuntur) ex multis sanctorum scriptis comportare tibique (nisi molestum sit) dicare, eo presertim respectu, ut qui mihi per omnia presides, meas quoque vires possideas, sicque tue paternitati serviat uterque meus, ymo tuus homo. Nec ab re quidem, cum enim ad te unum totius nostri sacerrimi ordinis moderamen referatur, recte tibi hoc opusculum dirigendum atque dicandum erat. Quo subiectum tibi gregem iam iam multis insolentiis iuxta necessitatem huius mali||gni temporis 36r (quando totus pene mundus post passiones suas abiit) obrutum et naufragum (nisi gratia Dei aspiraverit) eo facilius erudire queas, quanto singulorum statuum profectus et defectus eorumque adminicula et antidota patulis ocellis animadverteris. Ipsum igitur grato capescas animo, tanquam in quo omnia dicta prona sunt auditu suavia, facilia intellectu et honesta susceptu. Quo facto, qui virtute preditus, prudentia expertus et moribus probus existis, alios quoque tibi creditos fratres, virtuosos, prudentes et probos facere comodius poteris. Vale, et me commendatum haberi cupio.

Capitulum II. ⟨Prologus⟩ *Compilationis causa exprimitur cum legendi opusculi exortatione*

Reverende pater! Summe integritatis probatissime presbyter! Quoniam antiqui patres magno excellentique ingenio florentes, contemptis omnibus et publicis et privatis occupationibus, ad inquirende veritatis studium ac munus scribendi sese contulere, putantes esse multo preclarius decentiusque divinarum humanarumque rerum investigare ac scire rationes, quam struendis muris, cumulandis

[1] Als Grundlage zu dieser Edition diente das Exemplar *RMK III 192* der Bibliothek der Eötvös-Loránd-Universität Budapest.

4 Capitulum I.] Cap. i.
29 Capitulum II.] ca. ii.

10–12 Cogitanti mihi | nominis et glorie tue | avidissimus] Vgl. Rodericus Zamorensis: Speculum vitae humanae, Prologus; vgl. P. B. Gams 1873, S. 91
21 totus ... abiit] Vgl. Hrabanus Maurus: Expositio in Matthaeum, c. 1 (PL 107,744B)
21 naufragum] scil. mundum vgl. Venantius Fortunatus: Pange lingua ... proelium (AH 50,71)
24–25 in quo ... susceptu] Lactantius: Divinae institutiones, 1,1 (PL 6,116A)
32–36 contemptis ... inherere] Lactantius: Divinae institutiones, 1,1 (PL 6,116)

opibus vel acquirendis honoribus aut huic omni, quod cernitur, inherere. Hoc quoque modo quidam gentilium prudentes arbitri equitatis institutiones iuris civilis compositas ediderunt, ut civium dissidentium lites contentionesque sopirent pariformiter, ipse (qui religionis sacramentum || assumpsi, Deumque et 36v
Beatam Virginem Mariam, necnon Magnum Gregorium, nominis mei sanctum, ac Beatum Paulum primum heremitam, mihi doctores sapientie et duces virtutis delegi) rectius divinas simul et humanas institutiones litteris prosequi, quam multorum onera, tanquam prelatus baiulare ac pro omnibus rationem reddere decrevi. In quibus non de stillicidiis aut aquis arcendis, sed de manu conserenda, sed de cunctorum religiosorum profectibus profectuumque adminiculis, itemque defectibus et defectuum antidotis loquar, ut varias superstitiones et plerosque errores eorundem sopiam, et universos sine ullo discrimine vel sexus vel etatis ad celeste pabulum veraci convocem doctrina. Non ergo pigeat ad percipiendum disciplinam audiendi vel legendi pacientiam comodare eis presertim, qui peccatorum pondere vel numero pressos cupiunt sublevare.

Capitulum III. *Exortatio prioris generalis ad Dei timorem et cordis humilitatem*

Prelationem blanda quadam atque fallaci aura ridentem optatam magnis pecuniis emptam periculosisque laboribus quesitam maxime ab hiis, qui ad huius seculi fastus sese accomodaverant. Nescientibus, quod pecuniis || periculum et 37r
precibus laboribusque compararetur discrimen, calamitas et miseria, ubi qui in ulciscendo vicia remissior fuerit, mox aperte laudatur, at saluti intendens proximorum persepe vituperatur. Tu vero, qui non ambitione, nec dominandi libidine, sed intentione obediendi Deo et Ecclesie per uniformem electionem fratrum in altum prelationis ascendisti, et in sacro ordine heremitico non parvum honoris et prerogative gradum optines, veluti, qui iurisditionem et cohertionem exerces, ac cui visitatio personarum, monasteriorum et rerum familiarium competit, ymo instar capitis suprapositus es, ut omnia regeres, omnia prospiceres, omnibus motum et sensum influeres, atque tanquam bonus et sollicitus pastor pereuntia requireres, abiecta reduceres, confracta alligares, infirma consolidares, pinguiaque et fortia custodires.

Age igitur, ut primatum geras cum timore ac tremore et cordis humilitate. In omnibus factis Dei honorem, ordinis pacem et fratrum utilitatem attendas, sciens te assumptum ad laborem et sollicitudinem, curam et providentiam, vigiliam et amplificandam religionem. Nihil enim tam officit subditos, quam prelati tumor seu superbia. Que quidem exercetur quinque modis, secundum exteriorem hominem dico. Primo: corpore, ibi sunt superbia crinium, oculorum excellencia, cervix erecta, lingua magniloqua, gressus pomposus et brachia minancia. Secundo: in ornatu corporis, preciositate, mollicie, extraneitate, multitudine, amplitudine vel strictitudine, sive hec sint in capuciis, tunicis, palliis, peplis, pelliceis, camisiis, cingulis, cultris, caligis et calciamentis. || Tertio: in conviviis 37v
per invitationem multorum divitum et pauperum paucorum, in multitudine et

51 Capitulum III.] Cap. iii.
72 superbia] sperbia

37–39 quidam ... sopirent] Lactantius: Divinae institutiones, 1,1 (PL 6,116)
42 rectius ... prosequi] Vgl. Lactantius: Divinae institutiones, 1,1 (PL 6,116)
44 In quibus ... conserenda] Vgl. Lactantius: Divinae institutiones, 1,1 (PL 6,116)
53 blanda ... ridentem] Vgl. Rodericus Zamorensis: Speculum vitae humanae, 1,2

preciositate ferculorum. Quarto: in equis et curribus per multitudinem et ordinatum aut frequentem eorum usum. Quinto: in voce aut per verba iactando se vel sonorose alteque loquendo.

Capitulum IV. *Ut prelatus exemplo et verbo doceat sibi subiectos*

Quia pia et egregia prelati opera virtutumque exempla longe magis provocant subiectos ad eius imitationem, quam quevis imperia seu rigida mandata. Quis est enim tam temerarius et diabolicus, qui dum certo cognoverit experimento suum prelatum esse devotum divinarum legum observatorem virtutesque amantem, vicia odientem, itemque fures, homicidas, sacrilegos, inobedientes, proprietarios et incestuosos detestantem, persequentem et punientem, ausit unquam talia vicia complecti. Attende igitur, ut qui gaudes nominis maioritate, non sis ceteris idoneitate minor; dicitur, quod parentum preceptis imbuti ad eorum consuetudinem moremque deducuntur. Debitum etiam est rectoris non solum innotescere, qualiter vicia impugnentur, verum quomodo custodite virtutes roborentur. Debet insuper non tantum superne patrie gloriam per vocem predicationis ostendere, sed etiam quanta in huius vite itinere tentamenta antiqui hostis lateant, aperire. Dum autem subditorum mentes plus, quam de||buit 38r
se percussisse, desiderat, apud se ad Deum per penitentiam recurrat.

Capitulum V. *Que faciunt amabilem simul et reverendum prelatum*

Prelatus inter duo necessaria plus appetat amari, quam timeri, sic, quod sue estimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahat atque dilectionem suam quandam viam faciat in auditoribus ad amorem conditoris, non ut se solum amari desideret. Plerumque enim vicia virtutes se esse menciuntur. Proinde tu, magne presbyter, ut Deo hominibusque placeas, ac cunctis reverendus appareas, passim esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus equus, ad iram tardus, ad misericordiam pronus, in adversis firmus, in prosperis cautus prodesse velis, nemini nocere. Talem etiam (velim) prebebis temetipsum et publice et privatim, ut terribilis quidem sis delinquentibus et indevotis, mansuetissimus autem et mitis omnibus placidis et devotis, utriusque paternam exhibens providentiam.

Capitulum VI. *Diffinitores seu consiliarii quales conditiones debent habere*

Quoniam patres diffinitores pauci ex multis, singulares ex omnibus sacre religionis fratribus assumuntur atque a vulgaribus officiis educti || ad totius com- 38v
munitatis regimen evehuntur, ut eorum sapientia, diligentia et consilio familia universa regatur, et ut in privato loco publicum agant negocium. Curandum

81 Capitulum IV.] Cap. iiii.
83 rigida] rigidi
96 Capitulum V.] Cap. v.
108 Capitulum VI.] c. vi.

88–89 gaudes ... minor] Rodericus Zamorensis: Speculum omnium statuum, 2,18
97 Prelatus ... timeri] Vgl. Regula Augustini, 7,3
98–99 sue ... conditoris] Gregorius Magnus: Liber regulae pastoralis, c. 8 (PL 77,43C)
100 vicia ... menciuntur] Gregorius Magnus: Liber regulae pastoralis, 2,9 (PL 77,44A), vgl. Moralia in Iob, 23,11[19] (PL 76,263)
101–104 cunctis ... cautus] Martinus Bracarensis: Formula honestae vitae, 4 (PL 72,26C–D)
104–107 Talem ... providentiam] Corpus Iuris Civilis, Nov. 17.5

igitur tibi erit, pater charissime, et tuis successoribus, ut tales eligantur, qui sint sagaces et prudentes. Quis enim causam suam committeret eis, quos non putat sapere? Sint secundo maturi, ut non precipitent consilia, sed sua dicta moderaminis trutina ponderent. Seneca namque dicente: „Qui nimis cito facit, ad penitentiam properat." Tertio oportet fieri veraces, non tantum dogmatizantes ad beneplacitum suorum superiorum, alias nomen et rem adulatorum non effugient. Eligantur quarto, qui sincere consulant, ut non moveantur passionibus odii, amoris, spei vel timoris, quoniam perit omne iudicium, cum res transit in affectum. Preterea, eosdem secretarios haberi velim, ne dum inter eos idemptitas et unio unitissima, tanquam membrorum ad caput esse deberet, rupto silentii federe occulta pandentes animas in foro vendant in multorum scandalum. Sexto denique attendi debet vite bonitas, virtutum prerogativa et benevolentie munus; quis enim non horrendum estimet, ubi intemperantia et ubi viciorum confusio. Quis non desipiat morum cavillationes, quis utilem iudicet cause aliene, quem videt inutilem vite sue, quis denique sane dicit utilitatem propriam plus, quam rei publice contemplans. Heu, quanta sit perversitas, dum unius tantum affectus eligit expertes, electos convocat, convocatos ad sui nutum convertit (saltem timore depositionis) ceteris gravioribus et bene meritis pondus diei et estus diutine portantibus et multorum negociorum experientiam habentibus || neglectis 39r
Roboam filius Salomonis, demonstravit.

Capitulum VII. *Quales vicarii et priores sint preeligendi*

Quanquam non desint, reverende pater, qui prefici eos digniores autumant, si norunt possessiones agrosque ad ubertatem pro communi usu deducere, in quam opinionem omne vulgus consentire videtur, ipse vero, qui fructus gignere potest uberiores, prefero pulcrum quidem et officiosum est aliud melius agere non valentibus agros ipsos arare. Indecens autem atque indecorum videtur debile corpus fragilesque lacertos, sed docilem animum habentes colendis agris insistere debere. Quin ymo longe salubrius foret, non agros tantum, sed etiam animos colere, nam servit agricola terre, que non respondet absque grandinum et tempestatum laborumque perpessione et tamen plerumque labor ipse fructus dulcedine caret, nec percipiet leta vindemia. Beata autem erit res publica, si a sapientibus recta fuerit, eius enim est Ennio dicente: „Nihil contra mores, leges et instituta facere et habere rationem rei familiaris," unde veniunt multa comoda. Plato quoque tacitis omnibus virtutibus precipue hunc ad presidendum et imperandum deligit, qui inter omnes sapientissimus habetur, quoniam ut idem ait: „Is nec in secundis re||bus effertur, nec contrahitur in adversis, hunc non so- 39v
lum inferre, sed nec referre quidem oportet iniuriam". Hec ille. Credere tamen se sapientem, primus ad stulticiam gradus est proximus confiteri. Caveant itaque cordis se medicos profiteri, qui vim pigmentorum nesciunt.

133 Capitulum VII.] Cap. vii.

130–131 pondus ... portantibus] Vgl. Mt 20,12

116–117 Qui ... properat] Vgl. Publilius Syrus: Sententiae, n. 32
144–145 Nihil ... familiaris] Auctor incertus (Beda?): Sententiae philosophicae collectae ex Aristotele atque Cicerone (PL 90,1066C); vgl. Cicero: De officiis, 3,15,63
148–149 Is nec ... iniuriam] Apuleius: De dogmate Platonis, 2,20
150–151 Caveant ... nesciunt] Gregorius Magnus: Liber regulae pastoralis, pars 1, c. 1 (PL 77,14A)

Capitulum VIII. *In quibus consistere potissimum debeat sapientia cuiuslibet prelati*

Prelatorum sapientia ad hec versari debet, ut pascant subditos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deducant eos, id est diligenter perquirant utilitatem et necessitatem suorum domesticorum. In agendis pretendant intentionum puritatem, et de manibus seu operibus adiciant exemplorum probitatem presertim humilitatis, scilicet in victu, vestitu, comitatu, affatu, gestu et actu, ut habeant tenuem victum, sobrium potum, non pomposum vestitum, nec equitatum. Universos audiant, et quantum possunt, secundum Deum exaudiant etiam infirmos, maxime vero sapientes; omnibus benigne respondeant, pessimis et correctione dignis exceptis, nihil enim sic conciliat animos hominum, nil adeo benivolentiam omnium captat, nihil denique tam promptam subiectorum obedientiam parit, quam placabilitas sermonis et suavis affabilitas. Non insuper habeat presbyter oculos sublimes vel cervicem erectam aut prominens pectus, sed gressu composito || humilia cogitans, loquens et faciens incedat. Dicit quidam: „Estote lingua cauti, sobrii, prudentes, iusti, casti, simplices, pii, patientes, hospitales, humiles, subditos docentes, consolantes miseros, pravos corrigentes." Idem: „Utinam sic gerere curam pastoralem velitis et vitam ducere spiritualem, ut cum exueritis clamidem carnalem, induat vos Dominus stolam eternalem." 40r

Capitulum IX. *Prioris generalis sapientia vel prudentia in quibus consistere debet*

Prioris generalis seu provincialis prudentia ad tria precipue tendatur: ad promotionem, distributionem et visitationem fratrum suorum. Non enim sat est scandenti ad culmen excellentis throni solius attendere comoda et versare negocia, sed cui maiora commissa sunt, ampliora in districti iudicis examine ab eo exigentur, et quot quisque nunc subditos habuerit, tot tunc solus animas habebit; opere precium igitur est, ut postquam virtutes pretaxatas presbytero pernecessarias in se collegerit, subsequentes etiam non parvipendat.

Capitulum X. *Promotio fratrum in prelatos, vicarios scilicet et priores, quo pacto fieri debeat, ut appareat prima prudentia*

Generalis non facile quempiam promoveat, sed eos, quos sole clarius perspexerit bonos, || doctos aut dociles idoneosque ad curas animarum et ad regimen domus ac familie. Redditurus est enim pro et cum eis rationem. Quodquam nequaquam afficiatur ex quacunque casua burse, muneri, persone et assentationi, sed in primis promovendi salutem, deinde subditorum profectum consideret. Procul exterminandi sunt maiores, qui ob privatam utilitatem sive iniquam ad suos affectionem eos attollunt, ceteris longe melioribus postergatis, plerique enim 40v

152 Capitulum VIII.] Cap. viii.
171 Capitulum IX.] Cap. ix.
180 Capitulum X.] C. x.
187 Procul] *bis*

167–168 Estote ... corrigentes] Golias ad Christi sacerdotes, in: The Latin poems commonly attributed to Walter Mapes. Ed. by Thomas Wright. London 1841, S. 47.
169–170 Utinam ... eternalem] ibid., S. 47.
176–177 cui ... exigentur] Vgl. Regula S. Benedicti, 2 (Sciatque abbas culpae pastoris incumbere quidquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. PL 66,263A–B).

advertere solent in fratribus, si coci, venatoris, aucupis aut citaredi vel aratoris ministerium norunt. Sed doctissimo et sapientissimo viro, ne placeat honori ecclesiastico indignos preferre vel pueros nondum nares tergere scientes, vel senes per omnia neglectos, qui nil, nisi edere, bibere et dormire queunt, nec idiotas, sed illos, qui sciunt et possunt iniquitates sua virtute irrumpere, quod si quis sufficiens falso reputatus leviter promovetur, sed tandem minus idoneus repertus deicitur, hoc certe nature est insitum, ut quem quis timuerit vel cuius ex insidiis evaserit, sive se a quoquam contemptum noverit, hunc semper oderit. Cave igitur, prestantissime pater, indignos, quantumvis ambiant promovere, pariforma dedisce dignos quantumlibet sese incusantes deponere, presertim si fuerint affabiles in suscipiendo, efficaces in loquendo, alacres in exhortando et severi discretique in corripiendo. Sicut enim eum, qui ultro ambit, sacris altaribus amovendum docent Scripture, ita honores fugientem extolli debere putaverunt.

|| Capitulum XI. *Distributio fratrum per domos etc. et provincias qualiter fieri debet consilium et secunda prudentia* 41r

Quoniam in omni actione infirma dignoscitur solius artis preceptio sine summa assiduitate exercitationis, proinde, benemerite presbyter, qui tua industria, studio, labore et diligentia cunctorum pene fratrum conditiones nosti aut saltem vultum eorum agnoscere debuisti. Vide, ne quid inconsulte facias, quo vel alteri iniuriari vel tuo tantum nomini laudem libare velles, sed nostrorum maiorum artifitio exemplove utaris, qui in primis diligenter attendebant, quid locis, personis et temporibus congrueret. Nec quispiam illorum, quos provinciales usitato more vocitabant, pro sua tantum agebat affectione, sed id, quod communitas patrum adiuta consilio decernebat, cum paternali tandem districtu executioni mandabat sententiam vulgi. Tu quoque, reverende pater, ne tuo solum innitaris ingenio, quin ymo quodlibet tuum negotium et presertim id, quod vocamus absolutionem, nutu diffinitorum componas, munias tamen rationem bonis legibus et honestissimis disciplinis, ut securius Deo reddere rationem valeas, quandoquidem multi pro te, non tu pro multis respondebis.

|| Capitulum XII. *Consilium prestandum circa absolutiones seu distributiones prelatorum et subditorum* 41v

Patres diffinitores insistere importune opportuneque convenit et menti generalis patris inculcare, ut suum priorem principalioremve respectum ad domos principaliores et populosiores gerat, in quibus saltem certo numero nonnulli collocentur, qui sua gravitate, probitate et sapientia decori sint et utilitati tum Ecclesie, tum etiam populo. Quique adamantina virtute adventantium sciant favores ad regularis vite desideria allicere, quos etiam alibi conversos bene debiteque instituant, regant et applicent ad mores regulatos, hii insuper, si fieri potest, cum superbis et elatis humiliter loquantur, cum iracundis mansuete, cum sapientibus sapienter, grammaticis congrue, logicis vere, rethoricis verba colorent, musicis cantent, arithmetricis numerent, geometricis ponderent, astronomis colant astra, ut sic omnibus omnia fiant. Suggerant preterea in montibus et antris, ubi non est frequens accessus populorum, locare laborantes, in die nocteque orantes pro populo et societate ista, ut per intrinsecas et extrinsecas actiones plurimorum prosint utilitatibus.

202 Capitulum XI.] Cap. xi.
218 Capitulum XII.] Cap. xii.

|| Capitulum XIII. *In partialibus domibus quomodo locari debeant fratres* 42r
consilium

Reverende pater! Quanquam multi sine ulla doctrina nature saltem ipsius habitu prope divino per seipsos moderati et graves existunt, alii vero quottidiano mansuescunt exercitio, habundantiores tamen in omni ordine, gradu, sexu et etate mali, quam boni, vitiosi, quam virtuosi exsistunt. Nec mirum, quoniam peccare multis modis contingit, et unico defectu quis redditur vitiosus, sed nequaquam virtuosus et innocens erit, nisi omni concurrente virtute. Unde propheta clamat, quia multi quoque defecerunt et iterum omnes simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, ut parcitatem designaret bonorum et paucitatem. Plurimi certe sunt religiosi nomine, re vero pauci. Quis enim non cernit tam copiosam eorum numerositatem, sed quis non videt tam paucorum sanctitatem, proch dolor, sub habitu religionis animum ducentes secularem et post spretam seculi pompam, dum conversari deberent in schola humilitatis, gravius insolescere et amplius fieri impacientes in claustro, quam fuissent in seculo. Quamplures notantur, qui etiam non patiuntur haberi se contemptui, cum tamen in domo eorum seculariter viventes non nisi contemptibiles esse potuerunt. Hos itaque tales, chare pater, si quos casu nostro in contubernio repereris non gregatim, sed || passim habitare non in minoribus, sed maioribus conventibus, 42v
ubi poterunt erudiri, reprehendi, capi et detineri compellas. Nam per paucos bonos nec unius malemeriti vita potest repente mutari aut natura converti; frater autem, qui iuvatur a fratre, tanquam civitas firma. Sic nec novicios velim tute credi pusillo conventui. Ut enim equus indomitus, quamvis bene natura compositus non tamen potest esse idoneus ad eas utilitates, que desiderantur ab ipso, sic nec homo secularis quantumvis ingeniosus potest ad virtutis perfectionem suapte natura sine doctrina et previa exercitatione pertingere. In locis autem possessionatis debite locabuntur, qui sciant et possint anticipare malignantium consilia, deprehendere laqueos, elidere tendiculas, recia dissipare et iniqua impiorum consilia eliminare. Hoc adiecto quia in singulis provinciis unus saltem ceteris micior, mansuetior, benignior et hilarior prelatus deligatur eo presertim intuitu, ut si aliunde fiat recessus, ne fratrem nostrum suscipiat domus aliena, sed in nostram trahat boni pastoris fama.

Capitulum XIV. *Prelati minores, vicarii scilicet et priores, ut non dent occasionem vagandi suis subditis*

Quanquam, benemerite pater, antiqui patres et fratres nostri societates atque cohabitatio||nes sanctorum, postquam cenobite facti fuerant, tam studiose 43r
coluerint, ut nec prece, nec precio aut gratia neque periculo, metu aut simultate de sancto contubernio abducebantur, ymo nec maximo dolore coacti, neque temptatione superati ab officio recedebant. In hoc tamen tempore maligno, dum multorum refriguit charitas et habundat iniquitas, fratres cuiuslibet ordinis tam eius, quem Deus instituit, quam eorum, quos sanctissimi condam viri Sancto edocti Spiritu fecerunt, passim apostatant, discurrunt in perniciem animarum suarum, religiosorumque detrimentum et in scandalum multorum utriusque se-

234 Capitulum XIII.] Cap. xiii.
266 Capitulum XIV.] Cap. xiiii.

242–243 Multi ... bonum] Vgl. Ps 13,3
273 multorum ... iniquitas] Vgl. Mt 24,12

xus exemplatorum, sicut irundines facti, que estivo tempore presto sunt, at frigore pulse recedunt. Proinde caveant singuli, quibus cura animarum commissa est, ne sint crudeles et inexorabiles suis, maxime domesticis, nec dent divagandi occasionem. Quod idcirco dico, sunt enim plerique, ceu dracones per medium forum serpentes, et huc atque illuc circumspectantes, si quem rapiant spiritu rapido dentibus acris, quem tandem festinant, ut aspectu venenato inficere, malis faucibus afflare, ore attingere, dentibus insecare et lingua aspergere possint.

Capitulum XV. *Hic ponuntur cause, propter quas plerique fratres tanquam discoli et acephali vagantur*

Licet negociorum omnium diversis ex mentibus voluntatibusque prodeuntium causas ad plenum agnoscere eius sit, qui causator || est omnium, quia quot 43v
capita, tot sensus, assiduo tamen experimento (quod sepe superat ingenium et artem) edocti dixere plures causas, superbiam scilicet, avariciam et luxuriam. Sunt enim multi, qui despicientes generis nobilitatem, postea eam de se predicari et nominari volunt, hos trahit studium dignitatis et glorie. Alii reperti sunt, qui omnibus prius rebus relictis quandoquidem superesse videbant corpus et animam, maluerunt aut maleficio aut apostasia parare sufficientiam, quam officio tueri paupertatem, infelicius putantes spoliari necessariis, quam destinari in perpetua pericula. Unde non habentes in carentia patientiam, perdiderunt meritum et merendi rationem. Plerique vero pericula narrata non effugere, quoniam diversis epulis saginati vicio ventris et gutturis facile spumantes in libidinem, quanto liberiores se fecerunt, tanto licentius in plurima debachati sunt vicia, ita quod nec una uni sufficeret muliercula, nisi retentam in domo haberet ut uxorem, concubinas vero et iuvenculas, quarum non erat numerus. Hec igitur sunt illa vicia, que non solum aliquos in precipitia collidunt, verum etiam universum pene mundum in maligno posuerunt, hec sunt (ut sacre tradunt pagine) totius apostasie materies. Verum hii, qui primis ultimisque labris gustaverunt hoc genus vite heremitice, quamvis confiteantur raros, qui aspernentur dignitatem honorum, pulchritudinem rerum quique non capiantur earum odore, tactu vel sapore. Attamen, ut aiunt plures, fecit sollicitos || metus, cupiditas et egritudo, 44r
alios tedium persone et loci.

Capitulum XVI. *De remediis, quibus occurratur divagationibus et apostasiis*

Quamvis nemo mortalium possit omnium morborum utriusque hominis, videlicet corporis et anime, antidota, una vel pauca comprehendere scriptura, nec arte vel ingenio neque etiam experimento, tamen hoc, quod dico, tam perspicua veritas est, ut eam non possit ullus infirmare intellectus. Quoniam maximam vim habet ad coniungendas amicicias, studiorum ac nature similitudo, ymo nullum cercius amicicie et societatis vinculum, quam consensus et societas consiliorum et voluntatum, proinde, prelate dignissime, etsi a malemeritis degenerari debeat, tamen dissimulare pro tempore peccata tantisper, donec fame et capiti consuli potest, opere precium erit. Item, quisque movetur gratia, favetque perlibenter precibus, et dicitur alibi, quod secta immature vulnera deterius infer-

284 Capitulum XV.] C. xv
308 Capitulum XVI.] Cap. xvi

287–288 quot ... sensus] Vgl. Terentius: Phormio, II,4,14 (Z. 454)

vescunt. Tullius vero dicit sic: „Optime autem societas hominum coniunctioque servabitur, si, ut quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur."

|| Capitulum XVII. *Tertia prudentia prioris generalis in visitatione fratrum consistit* 44v

Prudens et circumspectus rector modis omnibus operam dare debet, ut quotiens opportunum fuerit, visitationis beneficio perlustret fratres suos. Hoc etenim artifex ille noster et parens Deus per prophetam mandavit dicens: *Intende ad visitandas omnes gentes.* Intende scilicet affectualiter cum utilitate subditorum ad omnes universaliter gentes visitandas, hinc etiam Ezechieli vice cuiuslibet prelati dicit: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel*, id est plebi tibi commisse, ut eius vitam diligenter inspicias, quoniam non potest esse iusta excusatio pastoris, si lupus oves comedat et pastor nescit.

Capitulum XVIII. *Forma tradita prelatis monasteriorum, de quibus debeat fieri visitatio*

Preses diligenti scrutinio percontetur: Super quo fundatum est claustrum, et a quo. Item, que libertates et iura eius. Item, de regularibus institutis et observantiis. De regula et constitutionibus ac electione. De prelatis claustri et officiis singulorum. Quale caput et qualia membra. || Item, quomodo officia per singulos 45r exercentur. Item, quot in conventu persone et in quo ordine exsistunt. Item, quo habitu incedunt intus et extra, utrum in pannis vel pelliciis. Item, quomodo et per quos divina officia, diurna et nocturna, explentur, cantando vel non. Item, quot singulis diebus misse ibidem fiunt, et quo modo et gestu. Item, si quilibet horas canonicas debitis horis, modis et locis persolvat. Item, an claustrum et altaria cum paramentis sint benedicta nitidaque. Item, si patitur defectum in libris, calicibus et aliis utensilibus divini cultus. Item, si fabrica claustri indiget reconciliatione vel reparatione. Item, si habeat aliqua bona mobilia et immobilia, necnon inventarium super ea. Item, quales custodes et familie. Item, si aliqua bona sunt deteriorata vel alienata. Item, si omnes fratres sint professi vel non, vel aliqui apostate intra vel extra. Item, si administrant aliquibus sacramenta ecclesiastica. Item, si observant vota paupertatis, castitatis et obedientie. Item, si silentium servant debitis horis et locis. Item, an omnes in refectorio comedant, si ad mensam legitur sacra lectio. Item, si fratres omnes singulis mensibus prelato confitentur et communicant. Item, si omnes dormiunt in dormitorio tunica et scapulari precincti. Item, si de aliis observantiis et particulis constitutionum sint attenti. Item, si luminaria tenentur ad eucharistiam, ad altaria et missas. Hanc formam tradidit serenissimus condam dominus Sigismondus[2] im||perator 45v

[2] Siegmund, ungarischer, deutscher, böhmischer König, deutsch-römischer Kaiser, 1387–1437.

322 Capitulum XVII.] Cap. xvii.
332 Capitulum XVIII.] Cap. xviii.

326–327 Intende ... gentes] Ps 58,6
329 Fili ... Israel] Ez 3,17

319–321 Optime ... conferetur] Cicero: De officiis, 1,7,20 (PL 90,1057D)

et reverendissimus dominus Iohannes[3] archiepiscopus cum consiliariis in anno Domini millesimo quadringentesimo octavo.

Capitulum XIX. *Quot persone debent visitare et quo pacto, ut utiliter agatur*

Iuxta normam constitutionis nostre in visitatione patris generalis quilibet vicariorum cum eo debet esse in suo vicariatu. Nec ab re, ex quo enim quisque prelatus potestatem accipit, ut eam exerceat erga subditos in cohertione viciorum et plantatione virtutum, fortasse dum solus audaciam impunitatis assumeret, collatam sibi potestatem non in rectitudine ac humilitate, sed in rapinis et abusionibus, munere vel assentatione victus expenderet, sicque corrigere contendens ad vicia tenderet. Itaque bini domum quamlibet accedentes (prout magister Iacobus Traiectanus[4] de regno Neapolis docet) observare et attendere debent, ne ullis blandiciis vel donis aut serviciis acquiescant, nec de facili corrumpantur et obsequiis deliniti, canes muti fiant contra perversos. Item, si aliqua re indiguerint, a timoratis studeant requirere, quos verisimiliter non habebunt necesse punire, ab eisdem etiam requirentes, utrum preterita visitatio fuerit bene servata, necne. Id est, si fratres ultro citroque sibi invicem improperaverunt, factas re||prehensiones. Bonumque erit visitatoribus secundis salva conscientia, 46r
que fecerant vel repererant primi, ut sciant, an emendatio fuit secuta. Procurent subditorum salutem, non lautas epulas ad edendum et plenas bursas ad spoliandum, quod autem honeste et competenter fuerit eis appositum, cum gratiarum capiant actione. Non dedignentur manducare tempore concesso lardum et vaccinas vel vervecinas carnes, nec olera aut lacticinia. Non sint multibibi, nec optimibibi, sed sic viventes, ut relinquant posteris suis virtutis exemplum, alias certe multi exilium putabunt, ubi virtuti non erit locus, cogitantes, si sic est in viridi, quomodo erit in arido.

Capitulum XX. *Preter illa, que dicta sunt, de quibus debet fieri scrutinium commune*

Industriam et operam simul perdere damnum est. Quando itaque visitator susceptis itinerum fatigis, ut suos ad recte vivendi tramitem dirigat, et sic sibi exactis laboribus consolatorem habere Deum mereatur, tandem in monasterium quodlibet advenerit, universos universaliter et singulos singulariter paternali respiciens intuitu inquirat: si quis eorum infirmetur, si aliquam necessitatem patiatur, si illius vel alterius domus incolatum desiderat, si suo prelato sit contentus, || si quispiam vel quippiam sibi adversatur, si habeat doctores et confessores 46v
idoneos, qui discernere sciunt inter lepram et lepram. Quando autem cognoverit aliquos ex quadam passione animi locutos, ex tunc aliam sibi querendi eliciat horam. Multi enim multa et dicunt et faciunt, temeritate quadam sine iudicio

[3] Johann (III.) Kanizsai, Erzbischof von Gran (ung. Esztergom), 1387–1418; vgl. Ádám Vajk: Kanizsai (III.) János; in: Esztergomi érsekek (1001–2003). Hrsg. v. Margit Beke. Budapest 2003, S. 196–200.
[4] Iacobus Traiectanus, Olivetaner, sein Werk *De modo visitandi et corrigendi subditos* erschien in Brescia bei Angelus Britannicus, 1500.

358 Capitulum XIX.] Cap. xix.
381 Capitulum XX.] Cap. xx.

359 Norma constitutionis] Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 45
377–378 Non ... optimibibi] Vgl. Gyöngyösi: Directorium, c. 2. Norma socii prioris generalis

vel modo, vel quasi repentino quodam vento, impetu animi incitati. Hec verba certe quadam urbanitate sua consolidant firmantque animos infirmorum, ut iam ampliora sperent posse consequi, quam prius audebant. Spectata siquidem beneficentia et liberalitate nihil est hominis nature accomodacius. Postremo prout quisque sibi subiecto cuperet donari a prelato, sic et ipse tantum tribuat pro uniuscuiusque dignitate, id est enim iusticie fundamentum, ad quam referenda sunt omnia.

Capitulum XXI. *Quod visitator exteriora et interiora rimetur*

Visitator non negligat internorum curam, occupationem exteriorum, nec minuat exteriorum providentiam, propter internorum sollicitudinem, ne aut exterioribus deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, que foris debet, proximis non impendat. Quod ideo dictum putes, sepe nanque nonnulli prelati velud obliti, quod animarum causa sint a Deo dati, toto nisu cordis inserviunt secularibus curis, que quidem || cum in promptu sunt, agere exultant, et 47r
cum deficiunt, ad ea diebus ac noctibus cogitationis estibus anhelant. Quo contra nonnulli gregis custodiam suscipiunt, sed sic sibimet vacare in spiritualibus appetunt, ut rebus exterioribus nullatenus occupentur. Qui dum visitare et curare corpora negligunt, subditorum necessitatibus minime succurrunt, quorum nimirum exhortatio plerumque despicitur, quia dum delinquentium reatus corripiunt, sed tamen eis necessaria presentis vite ministrari non faciunt, nequaquam libenter audiuntur.

Capitulum XXII. *Secretum scrutinium qualiter fieri debeat*

Quia sapientissimum eum dicimus esse, cui quod opus sit, in mentem venit, proxime vero accedere, qui alterius bene inventis obtemperat. Bonum certe plerisque patribus visum est fratres suos non gregatim, sed singillatim in loco secreto nullo auscultante seorsum visitare eo maxime respectu, quoniam sepe sepius, ymo raro secus in publicis scrutiniis et interessentibus omnibus tam maioribus, quam etiam minoribus, nonnulli quantumlibet coniurati et interdum per sanctam obedientiam coacti suorum fratrum flagitia, visu vel auditu scita aut omnino subticent, aut saltem sensum verbis velant, non audentes mentem verbis demonstrare pacifice mansio||nis intuitu, ne videlicet odia, persecutio- 47v
nesque accusatorum incurrant. Proinde nec tibi displiceat interdum suspendere consuetudinem priscam, et tuos fratres per unum convocare presente solum vicario illius loci, sicque scrutari de vita et moribus uniuscuiusque, primo prioris et deinde subditorum, si quilibet eorum pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus fuit et quietus. Quibus ex ordine peractis tandem tota communitate in unum secretum locum congregata coram eodem vicario, si que videbuntur obicienda singulis obicere, ut sic et accusandus censuram super eos proclamari solitam (si quod absit cuiuspiam facinora scienter subticent) evadere, et accusati famam cum salute consequi comodius possint et valeant, servatis conditionibus subsequentibus.

400 Capitulum XXI.] Cap. xxi.
414 Capitulum XXII.] Cap. xxii.

Capitulum XXIII. *Correctio seu emendatio inter fratres, quomodo exerceri debet*

Cura regiminis maxima moderaminis arte temperari debet, sepe nanque aliis officiunt, que aliis prosunt, quia plerumque herbe, que hec animalia nutriunt, alia occidunt et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat, et medicamentum, quod hunc morbum imminuit, alteri vires iungit, et panis, qui vitam forcium roborat, parvulorum necat. Sic correctio nonnunquam, si fuerit inordinata ad molliciem || rapit, cum peccantes subditos recipit aut ad asperitatem trahit, 48r cum eosdem rigide premit. Adhibenda est igitur discretio talis, quod aliquando subiectorum vicia prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur indicanda, ut dum delinquens et deprehendi se cognoscit, et tamen tacite tolerari considerat, culpas augere perhorrescat, seque se iudice puniat. Nonnulla vero vel aperte cognita mature tolleranda sunt, ut tempore opportuno apte corrigantur. Nonnulla autem occulta sunt subtiliter perscrutanda, ut aliquibus signis erumpentibus rector inveniat in mentibus subditorum omne, quod clausum latet, atque interveniente correctionis articulo ex minimis maiora cognoscat. Sed cum sola ignorantia vel infirmitate peccatur, magno moderamine delicti correctio temperetur. Maleficia vero, que tolerari non debent, magna zeli asperitate corrigantur hoc adiecto, quod una eademque correctione ac pro eisdem culpis aliter iuvenes et aliter senes, magni et parvi reformentur.

Capitulum XXIV. *Correctio iusta temperari debet cum misericordia*

Visitator seu corrector non minus clemens sit ut iustus, quatenus, dum subditos ad legis divine ac humane observantiam astrinxerit, sontes recte iudicaverit, et iustas sententias tulerit, meminerit compati miseriis et fragilitati subditorum sese recognoscentium, et penas temperare reorum. Nihil enim laudabilius, || ni- 48v hil magno preclaroque viro dignius placabilitate atque clementia, omnis autem magnitudo animi remota iustitia humanaque comitate ac coniunctione feritas dici debet et immanitas. Prohibenda igitur est ira, presertim in puniendo, nunquam enim iratus illam mediocritatem in pena tenebit, que est inter nimium et parvum.

Capitulum XXV. *Laudes et virtutes reverendi patris fratris Stephani prioris generalis etc.*[5]

Reverende pater! In proximo relaturus multorum prelatorum immanitates, ante omnia non possum te non extollere, non quidem assentationis gratia, que liberos refugit, sed ut honor debitus tuis virtutibus tribuatur et ceteri tuo exemplo ad glorie curricula invitentur. Primo referam charitatem omnium virtutum parentem, quam maxime colis, tanquam sancte religionis alumnus, quid mirum est. Nanque tibi natura prope divina, ad cultum Dei parata, ad amiciciam propensa, est iocunda consuetudo, est et humanitas faceciis coniuncta, itemque est suavitas loquendi ac sale quodam respersa humanitas et urbanitas ita, ut omnia,

[5] Stephanus de Lórántháza war zweimal Ordensgeneral (1504–1508, 1512–1514). Diesen Abschnitt hat Gyöngyösi in den 20er Jahren des 16. Jahrhunderts in seine Ordensgeschichte, *Vitae fratrum* (Hg. v. Hervay, S. 160/161), als Kap. 75 eingearbeitet.

434 Capitulum XXIII.] Cap. xxiiii.
454 Capitulum XXIV.] Cap. xxv.
464 Capitulum XXV.] C. xxvi

que tuo ex ore prodeunt, sint serio condita, videantur tamen ioco prolata. Deinde quanta semper fueris religione, quantave pietate. Vicariatus tuus ad Sanctum Laurentium, quoniam id || plurimis ostendit experimentis, nequaquam opus est 49r
narratione, preter hoc, quod tunc presto aderas omnibus calamitosis, teque et tuas virtutes sic ad eos profundebas, ut beatus vir condam frater Thomas bis prior generalis[6], qui quasi sex mensibus ut idolum immobile in lecto egritudinis decumbens et tuam pietatem degustans, diceret te patrem infirmorum, nec ab re, nam paterna charitate singulorum necessitates debilium, qui tunc pares erant, requirebas et pro posse, velocius dictu, subveniebas, aderas, instabas, ut tecum tui quoque fratres sedulum exhiberent famulatum. O, quam multos tunc novicios, tanquam alius parens blanda voce, doctrinis et exemplis sacro ordini genuisti, quos certe non minus, quam pia mater fovebas, ad optimos mores instruebas, ut propagatores forent sibi similium. Dum autem custodie reliquiarum Sancti Patris nostri incumberes ad laudem Dei et eiusdem Beati Pauli merita gloriosa propalanda, plura, quam antea scripserant miracula ibidem contingentia pulchro stilo designasti.

Quid plura, cunctis ad te properantibus ea consulebas, ea suadebas, que ad pacem et publicam quietem pertinere dinoscebantur. Sileo, quam blande repuleras reginalis maiestatis petitionem sibi incongruam cernere corporis ignobiliora sacri. At vero posteaquam in generalem priorem evasisti, prout in ultimo ferme officii tui cursu socius palpavi, sicut Dei honorem et propriam salutem sic ordinis nostri utilitatem attendebas, cordi erat gregem tibi creditum ab omni vicio, quod multos pessundat, pre||servare. Cum claustra adibas, tam iuvenes, 49v
quam senes dictis affabaris amicis, catervatim ad te confluebant novelli et edentuli, quos non secus, quam gallina pullos amplectebaris et, ut brevibus loquar, nullius mee etatis prioris generalis pietas tue potest comparari. Eam insuper vigilantiam, singulis noctibus ad instantiam orationum omnium fratrum gerebas, ut semper lucibulo perlustrares latebras et exedras oratorii. Clara vero die ob tuam promptam ad omnia sollicitudinem omnibus officinis tam crebro aderas, ut prior domus Sancti Laurentii Ambrosius Fekethe, te quasi Deum ubique contestaretur. Letabaris quando quempiam aut promovere in dignitatem poteras aut augere honore aut ab iniuria tueri. Studiosos summopere diligebas, eorumque auctioni gaudebas, quapropter paucis ambiciosis exceptis plurimi et pene omnes, tui amore tenebantur et benivolentia. Quod eorum mesticia declaravit, qui auditis aliquibus derogaminibus non poterant consolari. Unde ob indicium egregie tue virtutis et secundario te in priorem eorum generalem delegerunt, ut vel sic ora latrantum occluduntur. Preterea si absque ullorum invidia aut malivolentia tua in omnes et in me profusa officia dicere vellem, nec ea ad ostentationem dicta viderentur, universi cognoscerent, quantum deberent tanto et tali patri benemerito.

|| Capitulum XXVI. *Defectus plurium prelatorum, vicariorum et priorum* 50r

Ne gravipendas, optatissime pater Stephane, quod eas virtutes tuas, quas durante vita, ut hominum plausus, pompam et inanem gloriam fugeres, voluisti esse occultas, sed a me cernis propalari. Nec alii teneantur invidia, quandoquidem

[6] Thomas de Sabaria (ung. Tamás Szombathelyi) zweimal Ordensgeneral: 1476–1480, 1484–1488.

514 Capitulum XXVI.] Capitulum vigesimum septimum.

unum effero, et ceteros ordinis prelatos summe excellentie viros eorundemque virtutes, quas nacti fuerant a primis cunabulis sacre nostre religionis, subticeo, quamvis enim iidem merita laude privandi forent minime. Cum singuli eorum peculiari quadam gratia insignes ea vita, hiis moribus et tali continentia resplendebant, ut ex eorum preclaris facinoribus universo ordini nostro plurimum dignitatis atque ornamenti accesserit, alius enim ex eis, quos generales nuncupamus columbina simplicitate, prudentia serpentina et efficaci doctrina verbi et exempli non insolescens multorum corda elatorum compescuit, et ad sancte humilitatis viam traduxit, alius benivolentias principum peperit, societates contraxit, et amicitias conservavit. Ceteri, quasi domicilia egenorum et calamitosorum facti, omnium iniurias sibi factas reputavere. Multi vero magnifica devotione excellentes divinum cultum ampliaverunt, hic sanctuario a fundamento constructo, ille restaurato templo, || iste preparatis variis ecclesiarum ornamentis: organis, 50v campanis, choris, libris, calicibus etc. Deum sibi propicium, omni studio atque diligentia constituit.

Ex quo tamen cordi mihi est in hoc capitulo defectus describere vulgi, ut non iudicer alicuius mali medullam in eum solum, cui hoc opus dedicatum est principaliter venenato quasi ore contorquere eumque immanitatis crimine arguere. Non absurde cunctam humanitatem, iusticiam, liberalitatem, munificentiam, comitatem totiusque nostre religionis conservationem uno presidente, soli accomodavi: Intellige igitur et tenaci memoria reconde, quod licet presbyteri, qui bene presunt vita et doctrina, digni certe habentur honore duplici, videlicet ut eis loco et tempore sincere pureque obediatur, et quottidianum stipendium habeant.

Nihilominus tamen quamplures nomine pastores, re vero mercenarii iure merito dicendi, etsi sarcinas curarum animarum habeant, de quibus rationem teneantur reddere, tamen avidius occupantur. Oves et boves ac universa pecora campi multiplicare, conservare et fovere, aurum ac argentum sitire, ut servent carni et sanguini, quam membra Christi sua beneficentia et liberalitate comportare, custodire et conservare. Quis enim prior infirmatur cum infirmo subdito, quis cum scandalizato uritur, quis cum Christo ponit animam suam pro ovibus, quis ligat cum Samaritano vulnera, quis facit secum misericordiam, quis reddit, que necessaria sunt. Non tacebo, sed loquar, en respondebo summis || eiulatibus 51r lachrimans. Cadit asinus et est, qui sublevet, perit anima et non aspicit, qui deberet attendere. Quare, quia iam quasi omnes, heu querunt, que sua sunt, intendunt proprium comodum et proprium emolimentum. Onera importabilia suis subditis alligant, que ipsi nec digito volunt levare, si prelatus infirmatur, inducit non unum, sed plures medicos, ut habere possit valitudinem integram, sine computo expendit, ut firmet corpus corruptibile, si subditi agonizant, quantumvis vitam suam in curis et servitiis expenderint, totamque communitatem auxerint, non est, qui faciat bonum, non est usque ad vinum et aquam, panem et herbam, sal et acetum.

Reverende pater! Non de singulis hec aiio, nec de omnibus, sed de illis solummodo, qui nomen solum retinent, rem autem ipsam diu perdiderunt. Sacrum est eorum nomen, clarus titulus, sed obscura res. Magna certe calamitas est ex dulci favo amaritudinem fundere. Visitat vicarius Dei, qui plerunque visitandus esset, corrigere contendit, qui ad vicia tendit. Ecclesias visitat, ut eas spoliet, non ut

524 columbina ... serpentina] Vgl. Mt 10,16
538–539 presbyteri ... duplici] Vgl. I Tim 5,17
544–545 Oves ... campi] Vgl. Ps 8,8

ornet, fabrice curam gerit et non morum, de quibus Bernardus ait: „Vidi, inquit, aliquos, quod sine dolore videri non debet, qui post aggressam Christi militiam rursus terrenis cupiditatibus inhiant. Cum magna cura erigunt muros, et negligunt mores, et sub pretextu communis utilitatis verba vendebant divitibus, et matronas salutabant, ac contra imperatoris sui edictum aliena concupiscebant et sua cum lite repetebant, non curantes Apostolum dicentem: »Hoc ipsum de||lictum est in vobis, quod causas habetis«. Ita non mundum sibi et se mundo 51v crucifixerunt, sed qui antea vix in suo vico cogniti fuerunt, modo circumeuntes provincias et curias frequentantes, regum notitias et principum familiaritates assecuti sunt."

Iam religiosi nonnulli huius temporis ab utero regule sue aberrantes, quo modo conversentur, quove obedientie, paupertatis et castitatis tramite religionem observent, solus cecus non videt eorum defectus. Hinc quidam sapiens illud Trenorum exponens: *Lapides sanctuarii dispersi sunt*, planguntur, inquit, religiosi implicitati temporalibus negociis, quia non est actio vite secularis, quam hodie non administrent religiosi. Discurre singulorum occupationes et officia, religiosos adesse videbis et ut paucis multa prendam, si studia, si mores, si vitam plurimorum monachorum cognoscere vis, considera, quia illis capitulum hostis est, extra murmur et invidia, in nocte nullas vigilias habent, nec in die labores. „Laborat subditus (ut verbis domini Roderici episcopi Zamorensis utar), ut fiat abbas vel prior, abbas fit ventrosus, prior incrassatur, impinguatur et dilatatur. Mendicans blanditur divitibus et potentibus, possessionatus terrena diligit, suspitiosus claustralis, bursarius pecuniosus, infirmarius concubinarius, capitosus sacrista, predicator arrogans, sine devotione et oratione conversi, fratres ad questum predicant, guardianus equitat, vicarii in curribus et in equis, subditi vero in nomine Domini pedestres ambulant, provincialis proclama⟨t⟩, generalis gene||rat. Preterea vide, quid Bernardus dicat: »Moriens, inquit, vix 52r unquam aliquis in cella ad infernum descendit, quia vix unquam aliquis in celum predestinatus in ea usque ad mortem persistit«". Denique plerique solum sibi divites esse volunt vel liberis, propinquis, amicis et consanguineis, non rei publice, hii tum ex eo noscuntur, quod sua petentibus subsidia aut denegant, aut omnino dare contemnunt. Tum quia sunt corporum suorum crassatores et diversis epulis saginati buccas habentes rubentes, falso se fingunt debiles, ut in domibus delitescant, claudicant ad chorum, festinant ad cellarium, stant ad confabulationes, sedent ad orationes, ceteris vigilantibus dormiunt in die, noctes vero ducentes insomnes, communem potum fastidientes valerna sibi queritant, quo fit, ut fumigato capite divina officia negligunt.

571 delictum ... habetis] Vgl. I Cor 6,7
578 Lapides ... sunt] Lam 4,1
585–586 incrassatur ... dilatatur] Vgl. Dt 32,15

565–574 Vidi ... sunt] Bernardus Claraeuallensis: De laudibus virginis Matris. Super verba evangelii *Missus est Gabriel*. Homiliae quatuor. Hom. IV (in Lc 1,32–38), 10 (PL 183,85B–C)
584–593 Laborat ... persistit] Rodericus Zamorensis: Speculum vitae humanae, 2,27; vgl. Guigo, prior V. Maioris Carthusiae: Epistola seu tractatus ad fratres de Monte Dei, 1,4 [10] (PL 184,314C)

Capitulum XXVII. *Describuntur cause multiplicis infestationis religiosorum et antidota*

Quoniam fere omnes, heu querunt, que sua sunt, non miremur pacem fuisse sublatam, multi enim solliciti reddere ventri et ori, que sua sunt, de hiis, que Deo reddere deberent minime curant. Qui merito clamare in penuria, in tribulationibus || et angustiis possunt, iuste hec patimur, quia peccavimus in 52v
fratrem nostrum Christum. Unde sanctus Daniel primam servitutis causam asseruit peccatum Dominus quoque in Levitico: „Quod si, inquit, non custodieritis, nec feceritis omnia mandata mea, et non timueritis neque audieritis me, ego quoque hoc faciam vobis, visitabo vos in frigore et ardore, qui consument animas vestras, ponam faciem meam contra vos et subiciemini hiis, qui oderunt vos." „Nulla, certe ut canit Ecclesia, nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas." Cupientes igitur optata pace et desiderata tranquillitate vivere, sanctam et singularem illam maiestatem, Deum, pura et integra colant mente, qui nil aliud eflagitat, quam solam innocentiam ab homine, quam si quis obtulerit ei, satis pie et religiose libavit. Non enim opimas et pingues hostias ipse sibi cupit mactari, quemadmodum cultores idolorum falso putavere, nec vino tanquam sitiens cupit placari, sed mentem colentis immaculatam victimam sibi sisti iubet, cuius sacrificia sunt mansuetudo animi et vita innocens ac actus boni. Que omnia quicunque exhibuerit, totiens sacrificat, quotiens bonum aliquid aut pium fecerit. Itaque in aram Dei, que maxima est, imponetur fides, pacientia, innocentia, castitas, abstinentia. Duo sunt autem, que offerri debent, videlicet donum et sacrificium, donum in perpetuum, sacrificium ad tempus. Donum est, quicquid auro et argento fabricatur, et quicquid serico vel purpure texitur. Sacrificium vero est victima et || quicquid in ara crematur, sed utroque Deus incorporeus non 53r
utitur, tanquam corruptibili, igitur incorporali est a nobis offerendum. Donum nostrum sit integritas animi, sacrificium laus et hymnus.

Capitulum XXVIII. *Defectus religiosorum in donis et sacrificiis ac aliis gestibus*

Multi licet ablutis manibus, lota facie et vestibus albis, tamen cultores facti diaboli, mala sua silentio tegentes absque contrita confessione, sed perverso opere, polluto ore et immundo corde Christi corpus et sacra vasa pertingere non erubescunt, accedunt elati ad humilem, irati ad mitem, crudeles ad clementem, vadunt tanquam mercenarii pro pecuniis ad dominum, alii non superne charitatis amore, sed aut ex consuetudine aut ex necessitate uicis. Quid preterea de Dei laudibus et hiimnis dicam? Stant in choro mente vagi, oculis attoniti habituque dissoluti, prospiciunt per cancellos ingredientes et egredientes, aliud cantant, aliud cogitant. Nunc intus, nunc extra ecclesiam, semper inquieti, psalmorum verba non pronunciant, alii cantant, ut videantur, frangunt voces, ut placeant populo magis, quam Deo. Illi falso infirmantur, ut pitantias habeant, obmittunt cantare vel legere quidam in choro, quia non fuerant ad nutum depasti, quos || 53v
quid aliud dicam, nisi servos gule.

602 Capitulum XXVII.] Capitulum vigesimum septimum.
629 Capitulum XXVIII.] Cap. xxix *numeri corr.*

609–612 Quod ... vos] Vgl. Lv 26,14–24
613 Nulla ... iniquitas] Oratio super populum „Tuere, Domine, populum tuum ..." Feria VI post Cineres, vgl. die Meßbücher des Paulinerordens.

Omnibus hiis curandum est, ut se habeant in oratorio mature, iuxta altare reverenter, iuxta reliquias timorate, in mensa et capitulo composite, in comestione religiose, et quod super escam non se effundant, munde comedant, ne aliis abhominationem faciant. Et quod non sint verbosi, sed linguam restringant, oculos nullibi circumvolant. In dormitorio se habeant quiete, nec ociose discurrant. Ubicunque fuerint, non ociosa, sed utilia dicant. Cerimoniosos fratres de inclinationibus et prostrationibus faciendis et de cantu, accentu ac lectura requirant, et interrogent. Et in orando hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Quanvis autem non requiritur actualis attentio per totum, nec sufficit habitualis solum, sed requiritur virtualis attentio, que ex primo proposito per totum officium continuatur, quando scilicet quis ponit se ad dicendum officium, cum intentione attendendi ad illud, vel saltem solvendi debitum suum, quo obligatur ad officium dicendum, etiam si frequenter infra ipsum officium ex quadam infirmitate et negligentia distrahatur, dum tamen contraria intentio (scilicet nullo modo volendi attendere) non interveniat, sed si quis dicendo officium per magnam eius partem occupet se in aliquo exercitio manuali distractivo, talis non continuaret virtualem attentionem, nec precepto ecclesie satisfaceret.

|| Capitulum XXIX. *Comendatur exercitium fratrum heremitarum Sancti Pauli primi heremite* 54r

Cetus heremitarum Sancti Pauli primi heremite perpurus est, dulcis et iocundus. Non enim habet amaritudinem, nec tedium convictus eius, sed gaudium et leticiam, silentium apud eos et quies plurima, 'Hoc meum, illud tuum' longe est ab eis, sunt suaves colloquio et conversatione inter quos, si ad diem unum vel binos quis manserit, eo maiorem sentiet voluptatem. Cum enim primum dies illuxerit, quinimo ante ipsius diei lucem edidit gallus vocem. Nil tum ibi simile spectabis, quod inter seculares solet, stertunt servi et tota familia, erunt ocluse fores et mortuis omnes simillimi pre somno videntur, sed mox omnes per sacristam excitati vel saltem commoniti, somno excusso modeste consurgunt stantesque sanctum illum constituunt chorum statimque attollentes manus, sacros decantant iimnos. Neque enim, ut illi filii seculi, in excutiendo somno et sopore horarum longiori indigent spacio, qui certe postquam e stratis attolluntur, ad multam horam oscitando et corpus distrahendo resident, mox ad secretum accedunt egerendi gratia, deinde manus faciemque abluunt, post hec vestes induunt et calceos hoc pacto plurimum || temporis teritur. Apud hos autem nihil 54v
huiusmodi, nemo servum evocat, cum quisque sibi faciat satis, non multis indigent vestimentis, nec somni excussore opus habent, sed ut primum aperuerint oculos, pre abstinentia similes apparent eis, qui multum ac diu dormitaverunt. Nam cum nullo cor fuerit gravatum cibo aut potu suffusum. Nec longius eis necessarium est ad levandum tempus, quin corpus ocius attollant, somnus preterea eisdem modestus est et sobrius, nemo enim ibi pre ebrietate stertentem quempiam videbit aut anchelantem, neque inter quietem corpore iactabundum aut nudum, sed dormiunt sane cubantes modestius, quam vigilent ceteri, quod profecto e quadam bene instituti animi moderatione efficitur. Hii procul dubio et sancti sunt et inter homines angeli habendi, plurimus enim Dei timor arcto et profundo somno, non sinit eos soporata mente immergi. Inde expergefacti illico stantes propheticos ymnos concinnitate summa et modulatis carminibus velud

661 Capitulum XXIX.] Cap. xxix.

apes decantant, eo modulatu et simphonia, ut neque cithara, neque fistule ulle, neque aliud musicum instrumentum talem edit sonum.

Itaque illis pene omnibus oscitantibus, odioseque torpentibus stertentibusque vel suppinis cubantibus et fallacias animo versantibus canunt isti *Laudate Dominum de celis*, at ubi primum illuxerit dies alius, ad tabernaculum se confert, alius arti et operi, cuius est gnarus, se accomodat, ibi artifices, architecti, lapicide, sartores, sutores, fabri, pictores, statuarii, marmorarii, quadriga||rii, 55r structores, sculptores, musarii, deauratores, argentarii, fusores, scriptores, illuminatores, carpentarii, pistores et coci, sollicitudine operosa laborant. Rursus illi diurnas inceptant preces et matutinas alterant, et hinc se ad sacrarum lectionem convertunt. Sunt et qui scribendi docendique artem eruditi libros scriptitant, et distinctis cellulis se quisquam tacitus continet. Precationes postmodum, que prima, tertia, sexta, nona, vespere, vigilie mortuorum, septem psalmi penitentiales, quindene et private orationes contemplationesque dicuntur. Igitur vescentibus, ridentibus et lascivientibus reliquis ac ex multo cibo, distento ventre distractis, hii sese hymnis applicant, huius mundi homines et dies dormitant. At illi et noctes ducunt insomnes. Non denique adest hiis uxor soluta crines, non liberi futuram orbitatem deplorantes, non servi explorantes eflaturum mox spiritum, sed horum omnium liber animus, unum illud et solum advertit, uti ultimo suo eflatu Deo decedat gratus.

Capitulum XXX. *Quare fratres quorundam ordinum non multiplicantur*

Sensere quidam asperitatem observantiarum esse in causa, quare certi ordines religiosorum non multiplicantur, sed quasi quottidie decrescunt in numero. Nam (ut aiunt) sicut exordiri viam precipitem, nunc saxis asperam, nunc obductam sentibus, nunc || gurgitibus intercisam vel torrentibus rapidam, ubi labora- 55v re, herere, labi et cadere sit necesse, cunctos deterret et facit deflectere pedem cum affectu, ob primi etiam aditus difficultatem sic agredi vitam quorundam religiosorum quantumvis sanctam et immaculatam spinis horrentibus disciplinarum asperam vel saxis exstantibus laborum ignominiarum etcetera. Dolorum, amaritudinum et paupertatum duram, ubi summo cum labore manuum et pedum tritu ac magna cadendi sollicitudine cuique gradiendum est, multos timere et evitare facit. Hinc est, quod laici vivere cum heremitis crebro laborantibus nolunt, sed alibi, ubi associati presbitero, trium vel quattuor sermonum, breviarium portare habent per vicos et plateas. Quo contra presbiteri, plebani et beneficiati non facile amplectuntur statum, ubi mendicare hostiatim et audire confessiones crebras deberent, sed vadunt ad ordines non mendicantium. Quoniam multo apparatu circundatus et divitiis oneratus, ut Lactantii verbis utar: „Minime ingreditur vel tenet angustias, sed aut cum detrimento salutis eo vadit, quo eum voluptas et cupiditas precipitem trahit, aut intuitu salvandi animam eam sibi eligit religionem, ubi ingressus amenus, convictus iucundus et asperitas victuum atque amictuum moderata."

Hec, reverende pater, multi putant verisimiliter, alii falso dicta. Ego vero (ut bona venia loquar) autumo bonos et disciplinatos, stabiles et inconcussos

710 Capitulum XXX.] Cap. xxx.

693–694 Laudate ... celis] Ps 148,1

727–730 Minime ... moderata] Vgl. Bei Laktanz ist es nicht zu finden.

non facile terreri duris et asperis salutis itineribus, quam placet eis amara et gravia pacienter et equo animo perferre, eo quidem promptius, quanto summus imperator dominus || noster Iesus Christus precessit, et premia pro laboribus 56r
eterna constituit. Est itaque aliud in causa, nam eos, qui ab utero sancte religionis oberrarant, revocat impunitas promissa et data. Sic Romulus condita Roma cupiensque multitudinem civitatis augere, constituto asylo impunitatem pollicitus est confugientibus in eum, et in brevi magnam finitimorum multitudinem acquisivit ex hiis, quos liberarat ab omni noxa. Sic Ninus civitatem ampliavit, quoniam in solatium doloris, imaginem mortui patris sibi fecit. Cui tantam exhibebat reverentiam, ut quibuscunque reis ad eam confugientibus parceret. Vulgi vero animos nil tam accendit fieri religiosos et perfectos imitatores Christi, quam sancta vita fratrum et affabilis conversatio; efficatior tamen est vox exempli, quam verbi, quod si quis sanctus non facile conversatur, nec alloquitur blande, sed semper torvo vultu (prout sunt plerique natura terribiles) is certe non auget numerum.

Capitulum XXXI. *Exhortatio prelatorum ad mansuetudinem et affabilitatem*

Rector mansuetus sit, patiens, longanimus sive magnanimus. Non, mox verbo aut facto cuiuspiam accendatur ad iram, ad animi perturbationem, ad vindicte appetitum et ad furorem femineum. Sic enim ratio et mentis acies nubilatur, sanitas corporis leditur, vita breviatur, facies benigna deformatur, magnanimitas perditur, muliebris pusillanimitas induitur, rectum iudicium subvertitur et facinus nonnunquam ab irato committitur atque societas eorum contemnitur. || 56v
Discat igitur quilibet iracundiam suam vel differre vel moderari. Exemplo sit divus ille Augustus, mire patientie imperator, qui ad quendam ait: „Loquere, quicquid placet, quia diligentiam auribus et lingue taciturnitatem indixit quietem animo." Et Vespasianus cuidam opprobria sibi dicenti respondit: „Huiusmodi hominibus debemus risum, nobis correctionem, penam criminosis."

Capitulum XXXII. *Qualis debet esse vita et conversatio senum et iuvenum fratrum*

Senibus labores sunt minuendi, animi vero exercitationes, lectiones et orationes augende. Nec patiantur fore exempti vel pretextu prelationis vel senii seu alicuius negocii, a communibus fratrum obsequiis et officiis quamdiu sunt potentes, presertim a choro. Libentius enim debent non solum senes, sed et iuvenes dicere officium in ecclesia, quam extra. Tum propter devotionem loci, tum propter presentiam sacramenti corporis Christi, tum propter reliquias sanctorum, tum propter angelos assistentes, tum etiam propter societatem fratrum et maiorem diligentiam, que solet ibi apponi, quam extra, ideo non querantur occasiones manendi extra. Senum etiam est dare operam, ut non solum iuventutem, sed etiam totam communitatem, ymo et extraneos petentes adiuvent prudentia,

748 Capitulum XXXI.] Cap. xxxi.
757 quia] qui *corr. a manu coaeva*
757 diligentiam] diligentia
760 Capitulum XXXII.] Cap. xxxii.

756–758 Loquere ... animo] Ps-Caecilius Balbus: De nugis philosophorum 23
758–759 Huiusmodi ... criminosis] Ps-Caecilius Balbus: De nugis philosophorum 38
762–763 Senibus ... augende] Cicero: De officiis, 1,123

doctrina, consilio et affabili honestaque conversatione, lo||quantur verba semper 57r
edificatoria. Nichil autem cavendum magis est senectuti, quam ne languori se
desidieque dedant, luxuria vero et gula cum omni etati sit turpissima, tamen
senectuti est fedissima, quod si libidinis, crapule et gule distemperantia acces-
serit, duplex malum est, quia et ipsa senectus dedecus concipit et adolescentum
intemperantiam facit impudentiorem, ut magis defluant in luxuriam, delicias et
molliciem. Sint itaque honesti, parci, continentes, sobrii, prudentes et simplices,
sicut columbe.

Adolescentum vero est maiores natu revereri. Ex hiisque diligere optimos
et probatissimos, quorum consilio atque auctoritate utantur. Ira procul absit,
cum qua nil recte, nil considerate fieri potest. Non sint ociosi, caveantque in-
ficientem societatem. In omni autem actione suscipienda tria sunt eis tenenda:
primum, ut appetitus rationi pareant; deinde, ut animadvertant, quanta sit il-
la res, quam efficere uolunt, ne maior minorve cura suscipiatur, quam causa
postulet; tertio, ut mediocritatem servent in usu cultuque vite. Preterea tur-
pe valde viciosumque est in re severa aliquem inferre sermonem aut delicatum
aut convivio dignum. Maxime etiam hec etas a libidinibus est arcenda, exer-
cenda autem in labore patientiaque et animi et corporis. Atque dum relaxare
animos et dare iocunditatem se volent, caveant intemperantiam. Neque enim
a natura ita generati sumus, ut ad ludum et iocum facti esse videamur, sed
ad severitatem et studia quedam maiora et graviora. Hominis siquidem mens
discendo alitur et || cogitando semper aliquid aut inquirit aut agit videndique 57v
et audiendi oblectatione ducitur. Insuper meminerint verecundie, quod facilius
erit factu, si in eiuscemodi rebus maiores natu velint interesse; attendendum
quoque, ne aut tarditatibus utantur ingressu, aut in festinationibus suscipiant
nimiam celeritatem. Hiis certe moribus, hiis exemplis occurentibus unaqueque
religio multiplicabitur et magnificabitur gloria Domini Sabbaoth.

Capitulum XXXIII. *De institutione iuvenum fratrum, clericorum et laicorum*

Prior generalis sive provincialis sollicitus sit, ut subditi sui bene instituan-
tur beneque regantur, ac a teneris annis laici ad artes mechanicas, clerici ad
liberales disciplinas aplicentur, et ad honestam Latinitatem, que eis in conventu
principum, in presentia prelatorum, in excipiendis aut compellandis episcopis,
archiepiscopis vel cardinalibus aut alienigenis honori erit. Sicut autem videmus,
quod in corporibus magne dissimilitudines sunt, alios enim cernimus velocita-
te valere ad cursum, alios agilitate ad luctandum, idem etiam in formis, aliis
dignitatem inesse, aliis venustatem, sic in animis existunt etiam maiores varie-
tates, ad quas igitur ipsi videbuntur apti, et in quibus rebus potius occupantur
maluntque alii alios excellere, ad eas et earum stu||dia applicentur per prelatos 58r
eorum. Nec tamen sunt omnino relinquendi suis affectibus, nam adolescentie

799 Capitulum XXXIII.] Cap. xxxiii.

778–779 prudentes ... columbe] Vgl. Mt 10,16
790–792 Neque ... graviora] Cicero: De officiis, 1,103
792–794 Hominis ... ducitur] Cicero: De officiis, 1,105

773–777 Nichl ... impudentiorem] Cicero: De officiis, 1,123
780–781 Adolescentum ... utantur] Cicero: De officiis, 1,122
788–790 Maxime ... intemperantiam] Cicero: De officiis, 1,122
805–808 quod ... varietates] Cicero: De officiis, 1,107
810–811 adolescentie ... consilii] Vgl. Cicero: De officiis, 1,117

inest magna imbecillitas consilii, et facile implicatur in hiis, que desideraverit sive bona, sive mala sint.

Capitulum XXXIV. *Quare nonnulli religiosi non proficiunt in virtutibus et probitate*

Animadverti sepe plurimos existimare consuetudinem malam (que fit quasi altera natura) cur isti et illi non proficiunt de virtute in virtutem fore causam. Unde propheta Hieremias: „Si, inquit, mutare potest Ethiops pellem et pardus varietates suas, ita poteritis benefacere, cum didiceritis malum." Virgule enim, si fuerint distorte, dirigi et rectificari possunt, trabes vero nequaquam. Alii laxitatem pretendunt religionum, ubi videlicet laxe vivitur, et omnia ad votum profluunt, difficile existimantes naturam cohiberi posse ab hiis, que desideraverit, dum presto sunt queque desiderabilia, aurum et argentum, vinum et lac, servus et ancilla, libertas et impunitas. Sicut enim ex rerum prosperitate luxuria, ex luxuria vero, ut vicia omnia, sic impietas adversus Deum nascitur, concurritur ad epulas, libatur Bacho et Veneri, hinc in repentinam ruitur ebrietatem, qui autem fiunt crebro ebrii, se nesciunt. Alii ante tempus competentis etatis, vel calvicie vel canicie insigniuntur sicque fit, ut ciborum vinorumque || 58v
varietate repleti, nec diu durent in vita, nec multum proficiant in virtutibus. Proinde Socrates suadere solitus erat illos cibos potusve vitandos, qui ultra sitim famemque vitandam producunt appetentiam. Sciebat utique cibo et potu infusos vel aspersos leviter incitari amore et furore, ut non parcant, nec consanguineis neque parentibus, ymo et leges et Deum negligant. Necesse est. At vero si qua necessitas gravis presserit, tunc Dei recordantur, si belli tremor infremit, si mortifera morborum vis incubuit, si alimenta frugibus, longa siccitas denegavit, si seva tempestas, si grando ingruat, ad Deum confugitur, a Deo petitur auxilium, Deus, ut subveniat, oratur per eius unicum atque divinum nomen, ab hominibus sibi misericordia queritur. Deus autem, cuius natura bonitas, exaudire solet. Nec est tam immitis et hominum contemptor, ut auxilium petentibus deneget, dat gratiam, illuminat corda, ut proficiant, et crescant de imperfecto ad perfectum. Nonnulli preterea, hec et alia, que sequuntur, probitati obsistere putaverunt.

Magnus papa Gregorius multiloquio servientem non credit iusticie rectitudinem tenere posse, per vicium enim loquacitatis perdit homo devotionem et sanctitatem. Iacobo apostolo contestante: *Si quis, inquit, putat se religiosum, non refrenans linguam, huius vana est religio*. Lactantius vero: „Nimis dispersum per multas occupationes animum negat proficere posse, quoniam sicut aqua defluens hinc inde dispergitur, ut non crescat, sic ani||mus variis perturbationibus 59r
et occupationibus non necessariis distentus, minime proficit."

Tu tamen, reverende pater, firmissime tene multos quondam consuetudine mala sepultos, postea evasisse in magne perfectionis viros. Scimus etiam sanc-

813 Capitulum XXXIV.] Cap. XXXiiii.

817–818 Si ... malum] Ier 13,23
844–845 Si ... religio] Iac 1,26

829–830 Socrates ... appetentiam] Macrobius: Saturnalia, 7,4,32
842–843 multiloquio ... posse] Gregorius Magnus: Liber regulae pastoralis, pars tertia, c. 14. (PL 77,73C–D)
845–848 Nimis ... proficit] Bei Laktanz ist es nicht zu finden.

tum Iob in mala societate constantem non declinasse in partem perversorum. Proinde nec prima, neque secunda opinio premissa est hominibus quibuscunque tam causa, quam occasio deteriorandi, sed, ut reor, defectus desiderii, ponit non solum paucos, sed pene universos mortales in obscuris, ne proficiant in melius. Ita enim res se habet, ut quisquis animam suam, cuius origo de celo est, ad mala et infima prostraverit, eo cadit, quo ipse se deiecerit. Omnes nanque suarum voluntatum sunt domini et arbitrio liberi.

Proinde, si quis cupit mundare cordis sui templum non pulvere, nec fumo, sed malis cogitationibus fedatum et deturpatum, non opus habet cereis lucescentibus, querat tantummodo lucem sapientie, ut cognoscat se debilem. Deinde illuminato intellectu in aliqualem cognitionem Dei et sui ipsius subito intrabit, divinus amor voluntatem inflammans ad desiderium profectus et salutis, quo fit, ut non garriat, neque dissolvatur iuxta tertium et quartum dictum, sed vinculare facit animum ad utilia solum et necessaria. Cum desiderio autem proficiendi adesse debet doctrina legis divine humaneque. Quoniam lex Domini immaculata convertens animas, || alias quomodo scirent homines, quid vicium, quid bonum, 59v
quid regula, quid constitutiones, quid mandatum et quid consilium. Dicit quidam, quod sicut ardere et vivere non potest ignis, nisi aliqua pingui materia teneatur, in qua habeat alimentum, sic nec ullius ignitum desiderium proficiet absque docente magistro.

Capitulum XXXV. *De defectibus predicantium cum exhortatione, ut luceant omnibus*

Me diu cogitante quid plus edificet vel destruat mortales, ut proficiant moribus et deficiant virtutibus, tandem scriptura cum ratione in hanc usque duxit sententiam, ut existimem copiam dicendi et commoditatem orationis, si recta intelligentia et diffinita moderatione animi gubernata fuerit, magnum posse parere fructum in conversione morum, dummodo ab exercitata probitate proficiscatur. Nemo enim gravi et suavi oratione potest non moveri, ymo, ut verum fatear, ratio et oratio studiosius audientes ex feris et immanibus mites reddidit et mansuetos. Proinde vos, qui pastoris nomen et locum optinetis, divinarumque et humanarum legum cognitionem hausistis, oro et obtestor per viscera misericordie Dei nostri quatenus lu||ceatis verbo pariter et exemplo. Habete primo charitatem in 60r
se, alias, qui succumbit tentationi per consensum rationis, erit velud campana pulsans, que alios invitat ad opera bona, et ipsa se consumit, nec debet preesse magisterio ceterorum per prelationis seu predicationis officium, que viciorum bello subiacet. Bene pacientes erunt, ut annuncient, charitative doceant, non cupiditate vel ea vanitate, ut valentes videantur. Proch dolor, prelati et predicatores nostri, qui galli erant, castrati effecti sunt, canes non valentes latrare, non predicant populo, sed predicantur a populis. Desistunt multi in audientiam et fructuositatem coniectantes. Cum tamen unusquisque accepturus sit mercedem iuxta suum laborem, non credimus minorem gloriam optinuisse Iacobum maio-

871 Capitulum XXXV.] Cap. xxxv.

865–866 lex ... animas] Ps 18,8
881–882 per ... nostri] Lc 1,78
886 Bene ... annuncient] Ps 91,15–16

868–869 sicut ... alimentum] Lactantius: Divinae institutiones, 2,13 (PL 6,322)
878–879 ratio ... mansuetos] Cicero: De inventione, 1,2

rem, qui paucissimos convertit[7] multis sanctis innominatis, qui milia populorum traxerunt ad fidem. Alii verecundantur officium tantum subire, quod dominus Iesus cum discipulis non erubuit, sed misit in universum mundum predicare. Nonnulli sermone predicant, sed nec conversationes neque abstinentias apostolorum imitantur, hii bene docendo et male vivendo, Deum instruunt, quomodo eos puniat. Multi leve compendium fraude maxima commutaverunt et instar pessimi calumniatoris, auditorum redarguunt inerciam.

Age igitur, dignissime pater, vecordes et tepidos tua munificentia (que cunctos festinare faciet, ut exsequantur optatum principis) fac alacres, fortes et integerrimos, || quod certe tanto facilius consequeris, quanto citius de finibus nostris 60v exterminaveris eos, qui aut ex natura, aut ex consuetudine contra predicantes insurgere solent, dicentes illud sapientis scriptum: *Iste gravis est nobis ad videndum, circumveniamus eum, quoniam inutilis est nobis, non congregat neque metet, non net neque fartum facit, contrarius est operibus nostris, sportis et cocleariis, improperat nobis peccata legis et diffamat in nos peccata discipline nostre*." O, vipereum dictum, o, pestiferum improperium, nonne predicatores ipsi rudes animas, suapte natura, omni auro et argento preciosissimisque gemmis chariores aptant, componunt et dirigunt ad virtutis cognitionem pariter et amorem. Nunquid hii, tanquam alter Samaritanus procurando vulneribus sauciatos, dum quiescunt corpore, animo non vigilant. Cur igitur eos, quasi inutiles vorant, lacerant et discerpunt, quorum sola fama et nomen plures attrahit et edificat, quam omnis labor, omne studium et omne, quod potest facultas laicorum. Etsi in magna patrisfamilias cura sint diversi generis animalia, non est tamen canum postrema cura. Hii in marcido corpore mentis vires exercentes, eo magis sapientie et prudentie sunt apti negotiis, quo in exercitiis corporis minus possunt. Et sicut domus, que ratione regitur, magis est instructior et apparatior, quam ea res, que temere et nullo consilio administra||tur, sic cura familiaris, 61r quam sapientia expolierit, supereminebit ei, quam simplicitas suppresserit.

Capitulum XXXVI. *Describitur causa, quare monasteria non prosperantur in temporalibus*

Novimus plerosque paupertate et penuria eius monasterii, quo degebant, iniuria lacessitos et ira exuscitatos requisivisse, quidnam sit cause, quod quedam domus nostre minime prosperentur in temporalibus rebus, cum tamen multi alii religiosi victum et amictum mendicitate queritantes adeo prosperentur et ditescant, ut principum magnorum opes viderentur comperisse. Quibusdam respondentibus et dicentibus frequentem commutationem prelatorum parere paupertatem, mihi tandem consultum fuit, ut crederem nil, nisi levitatem, ignaviam et prodigalitatem. Levitatem dico predecessorum quorundam aut generalium tamen aut etiam diffinitorum patrum, qui paucis redditibus contenti ecclesias nonnullas, quibus cura sepe animarum fuit annexa et magnum numerum missarum orationumque assumentes, se et suos posteros tam indiscrete, quam im-

[7] Vgl. Iacobus a Voragine: Legenda Aurea, c. 95 (Iacopo da Varazze: Legenda Aurea. Ed. crit. a cura di Giovanni Paolo Maggioni. Seconda edizione rivista dall'autore. SISMEL, Edizioni del Galluzzo, 1998, 650–662 [Millennio Medievale 6, Testi 3]).

920 Capitulum XXXVI.] Cap. xxxvi.

894 misit ... predicare] Vgl. Mc 16,15
903–907 Iste ... nostre] Sap 2,15. 12; vgl. Mt 6,28, Lc 12,27

prudenter obligaverunt, et astrinxerunt perpetuitate servitii, quod tamen nequaquam debuisset, nec imposterum fieri debet, nisi tali lege et conditione, inquantum proven||tus ecclesiarum seu monasteriorum in perpetuum durare et 61v
annuatim altario deservientes rationabiliter confovere possent, tam alimentis, quam vestimentis.

Sic enim merito ex quadam gratitudine perpetuitati sempiternitas correspon-
deret atque mandata super hiis aut verbo tantum, aut scripto promulgata, eternis obligationum rationibus starent fixa et inconcussa. Ignaviam quoque referam et summorum prelatorum, quorum interesset, ut si quid opum aliis monasteriis aut si quid copiarum videret, non voluptati tantummodo unius, sed saluti multorum impartiretur, et sic multorum egestatibus consuleret. Nec minus floccipendenda est vecordia et negligentia priorum seu vicariorum parcialium, qui obmissa cura rei familiaris nolunt terras sulco ferroque versare, sed potius in curribus et equis discurrunt, ut saltem sua vel suorum subditorum mendicatione subveniatur necessitatibus corporum. Qui certe eo magis forent redarguendi et compescendi, quo maiora damna ingerunt hiis, quos per civitates, vicos et villas non sine sacri Ordinis scandalo raro binos, sepe vero solivagos meantes et circumeuntes faciunt neglectos et dissolutos. Domibus quoque tot incommoda pariunt, ut burse replete, quadrige plene reportentur vacue. Nihil igitur cum temeritate agendum est, sed cum maturo consilio sic egrediantur fratres, ut reportato lucro multiplici animarum || videlicet et corporum redire videantur. 62r

Sileo aliquorum prodigalitatem, quoniam aliquotiens, que audieram, detuli, cum ludibrio crudelitatis sum repulsus. Dico tantum, quod qui nescierit parta tueri, subiacebit adversis fortune casibus irremediabilibus.

Tu autem, reverende pater, repelle vagandi consuetudinem, presertim solivagam, admoneasque, ne quis frequentet forum, civitates et curias principum. Nam nil tam contemptibiles facit religiosos, sicut frequens et importuna apparitio eorundem in litibus et diversis negociis secularibus. Olim sancti heremite ab aspectibus hominum separati chari tanquam angeli Dei habebantur, ut ad eos conflueret pene totus mundus. Nec immerito, quia dicitur in proverbio: „Quod rarum, charum, vilescit quottidianum." Modo vero quampluries adeo contemnuntur religiosi, ut nec bonis moribus, nec institutis eorum tribuuntur honores, quoniam sese ingerunt cupiditatis vel adipiscende dignitatis gratia aut forte lascivitatis et habende exemptionis, ut excutiant collum ab obedientia suorum prelatorum, quo fit, ut nemo eis manus porrigat adiutrices. Beatus igitur Hieronymus cautos reddere cupiens sic docet: „Nunquam de manu aut oculis tuis liber psalterii discedat, dicatur ad verbum et non transcurse oratio," et infra: „Fiscellam texe iunco vel canistrum lentis plecte viminibus, seratur humus arcole, equo limine dividantur, in quibus cum olera iactata fuerint semina vel plante per ordinem posite, aque ducantur || irrigue, inserantur fructuose arbores vel 62v
geminiis vel surculis, ut parvo tunc tempore laboris tui dulcia poma decerpas, apum fabricare alvearia, texentur et lina capiendis piscibus, scribantur et libri, ut et manus operetur cibos et anima sacietur lectione."

Finis ad honorem et laudem Domini nostri Ihesu Christi et Beate Marie Virginis ac sancti Pauli Primi heremite necnon sancti Stephani prothomartyris.

962–963 Quod ... quottidianum] Walther, Proverbia, n. 26 006
968–969 Nunquam ... oratio] Hieronymus: Ep. 125,11 (PL 22,1078)
970–975 Fiscellam ... lectione] Hieronymus: Ep. 125,11 (PL 22,1078/1079)

Index rerum notabilium

abbas, 16
altare, 7, 10, 18, 25
apostasia, 9
apostata, 10
apostatare, 8
asylum, 20
Augustinus, 2
Augustus, imperator, 20

Bacchus, 22
Beda Venerabilis, 5
Bernardus Claraevallensis, 16
breviarium, 19
Budaszentlőrinc, 14

caenobita, 8
calcei, 18
calix, 15
campana, 15, 23
carmen, 18
cella, 16
cellarium, 16
cellula, 19
chorus, 15–18, 20
Cicero, 5, 10, 21, 23
cithara, 19
claustralis, 16
claustrum, 8, 10, 14
concionator, 2
consiliarius, 4, 11
consilium, 8
conventus, 8, 10
    principum, 21
corrector, 13
curia, 16, 25
custos, 10

Daniel, 17
diffinitor, 4, 7, 24
divagatio, 9
domus, 6–8, 11, 14, 24
    partialis, 8
    principalior et populosior, 7

ecclesia, 3, 7, 15, 17, 18, 20, 24, 25
Ennius, 5
exhortatio, 2, 3, 20, 23

falernum, 16
familia, 4, 6, 10, 18
Fekethe, Ambrosius, prior, 14
fistula, 19
frater, 7, 8, 13, 16, 18, 19, 21
    acephalus, 9
    clericus, 21
    discolus, 9
    iuvenis, 20
    laicus, 21
    senex, 20

gaurdianus, 16
generalis, 16
Golias, 6
Gregorius Magnus, 3, 22
Gyöngyösi, Gregorius, 2

Hieremias, 22
Hieronymus, 25
Hiezecihel, 10

Iacobus Traiectanus, 11
Iacobus de Voragine, 24
Iacobus, apostolus, 22, 24
Iesus Christus, 2, 15, 17, 20, 24, 25
Iob, 23

Lactantius, 19, 22
Latinitas, 21
laxitas, 22
laxus, 22
liber, 15, 19
luminaria, 10

Maria, Beata Virgo, 3, 25
medulla, 15
mendicans, 16, 19
mendicatio, 25
miracula, 14
missa, 10, 24
monasterium, 3, 10, 11, 24, 25
multibibus, 11

Napolitanum regnum, 11
Ninus, 20
nona, 19
novicius, 8, 14

officina, 14
officium, 8, 10, 14, 16, 18, 20, 23, 24
optimibibus, 11
oratio, 16, 23
    privata, 19
oratorium, 14
ordo (religiosus), 19
organum, 15

paramentum, 10
Paulus, primus heremita, 14
Paulus, primus heremita, 2, 3, 18, 25
pitantia, 17
Platon, 5
potus, 16
praedicator, 16, 23
praelatus, 2, 4, 6, 7, 10, 14, 20
    minor
      prior, 8
      vicarius, 8
praerogativa, 3, 5
presbyter, 2, 4, 6, 7, 15, 19
prima, 19
principalis, scil. prior, 7
prior, 5–7, 12, 14–16, 25
    generalis, 2, 3, 6, 10, 14, 21
    provincialis, 6, 7, 16, 21
profectus, 2
provincia, 7, 8, 16
prudentia
    prima, 6
    secunda, 7
    tertia, 10
psalmi, septem poenitentiales, 19
psalmus, 17

rector, 4, 10, 13, 20
religio, 2–4, 8, 13, 15, 16, 19–22
religiosus, 17, 22
Roboam, 5
Rodericus Zamorensis, 2
Roma, 20
Romulus, 20

sacrista, 16, 18
Salomon, 5
Samaritanus, 15
scrutinium, 10
    commune, 11
    publicum, 12
    secretum, 12
secretarius, 5
Seneca, 5
sermo, 6, 19, 21, 24
servus, 17–19, 22
sexta, 19
Socrates, 22
Stephanus, prior generalis, 2, 13, 14
Stephanus, protomartyr, 25
subditus, 2–4, 6–8, 10–13, 15, 16, 21, 25
    infirmus, 15
subiectus, 4, 6, 12, 13
symphonia, 19

tertia, 19
Thomas, prior generalis, 14

Venus, 22
Vespasianus, imperator, 20
vesperae, 19
vicariatus, 11, 14
vicarius, 5, 6, 11, 12, 14–16
    partialis, 25
vigilia, 3, 16
    mortuorum, 19
visitatio, 3, 6, 10, 11
visitator, 11–13

Összefoglalás
avagy rövid leírás,
amely az összes szerzetes számára részletezi
az előmenetel és haladás segédeszközeit,
valamint a hibákat és a hibák ellenszereit

Gyöngyösi Gergely OSPPE

Latinból magyarrra fordította
Bellus Ibolya
Budapest, 2011

Tartalomjegyzék

I. cikkely. ⟨Ajánlólevél⟩ Szent Pál, első remete rendjének általános perjeléhez, a tisztelendő atya István testvérhez szóló ajánlólevél 3

II. cikkely. ⟨Prológus⟩ A megírás okának kifejtése és buzdítás a művecske elolvasására 3

III. cikkely. Az általános perjel istenfélelemre és alázatra buzdító beszéde 4

IV. cikkely. Az elöljáró tanítsa alárendeltjeit példával és beszéddel 4

V. cikkely. Mi teszi szeretetre és tiszteletre méltóvá az elöljárót? 5

VI. cikkely. A definitorokkal vagy tanácsosokkal szemben támasztott követelmények 5

VII. cikkely. Milyen vikáriusokat és perjeleket kell választani? 6

VIII. cikkely. Miben nyilvánuljon meg leginkább az elöljáró bölcsessége 6

IX. cikkely. Miben mutatkozzék meg az általános perjel bölcsessége, avagy belátása 7

X. cikkely. Hogyan történjék a testvérek előléptetése elöljáróvá, azaz vikáriussá és perjellé, hogy megmutatkozzék az első bölcsesség 7

XI. cikkely. Tanács és második bölcsesség arra vonatkozólag, hogyan kell a szerzetes testvéreket rendházanként és rendtartományonként elhelyezni 8

XII. cikkely. Tanács az elöljárók és alárendeltek felmentésével vagy elhelyezésével kapcsolatban 8

XIII. cikkely. Tanács arra vonatkozólag: hogyan kell elhelyezni a testvéreket az egyes rendházakban 9

XIV. cikkely. Az alacsonyabb rangú elöljárók, tudniillik a vikáriusok és perjelek ne adjanak alkalmat alárendeltjeiknek az elkóborlásra 9

XV. cikkely. Itt olvashatók azok az okok, amelyek miatt a legtöbb szerzetes testvér mint feslett életű és eretnek kóborol 10

XVI. cikkely. Az elkóborlás és a hitelhagyás ellenszerei 11

XVII. cikkely. Az általános perjel harmadik bölcsessége a testvérek vizitációjában nyilvánul meg 11

XVIII. cikkely. Az elöljárók kolostori vizitációjának hagyományos formája **11**

XIX. cikkely. Hány személynek és hogyan kell látogatnia, hogy a látogatás eredményes legyen **12**

XX. cikkely. Az elmondottakon túl mivel kapcsolatban kell általános vizsgálatot tartani **12**

XXI. cikkely. A vizitátor kutassa ki a külső és a belső dolgokat **13**

XXII. cikkely. Hogyan kell titkos vizsgálatot tartani **13**

XXIII. cikkely. Hogyan kell gyakorolni a feddést, illetve rendreutasítást a testvérek között **14**

XXIV. cikkely. Az igazságos feddést irgalommal kel mérsékelni **14**

XXV. cikkely. Tisztelendő István testvér általános perjel atya dicsérete és erényei **15**

XXVI. cikkely. Több elöljáró, vikárius és perjel hibái **16**

XXVII. cikkely. A szerzetesek sok zúgolódásának okai és ellenszerei **18**

XXVIII. cikkely. A szerzetesek hibái az ajándékokat, az áldozatokat és egyéb megnyilatkozásokat illetően **19**

XXIX. cikkely. Szent Pál első remete rendje testvéreinek az életét ajánlják **19**

XXX. cikkely. Miért nem növekszik némely rend testvéreinek száma? **21**

XXXI. cikkely. Az elöljárók szelídségre és közvetlenségre buzdítása **22**

XXXII. cikkely. Milyennek kell lennie az idős és fiatal testvérek életének és viselkedésének **22**

XXXIII. cikkely. A fiatal testvérek, klerikusok és laikusok oktatása **23**

XXXIV. cikkely. Miért nem halad némely szerzetes az erényekben és megbízhatóságban **23**

XXXV. cikkely. A hitszónonkok hibái és buzdítás arra, hogy mindenkinek érthetőek legyenek **25**

XXXVI. cikkely. Miért nem sikeresek a kolostorok a világi dolgokban **26**

I. cikkely. ⟨Ajánlólevél⟩ Szent Pál, első remete rendjének általános perjeléhez, a tisztelendő atya István testvérhez szóló ajánlólevél

A Krisztusban tisztelendő kegyelmes atyának, István testvérnek, a Szent Ágoston regulája alatt Istenért harcoló Boldog Pál, első remete rendi összes szerzetes testvére általános perjelének Gyöngyösi Gergely testvér, Isten igéjének méltatlan hirdetője, mindkettőjük előtti alázatos meghajlással ajánlja magát.

Amikor azon gondolkodtam, vajon mit illenék tiszteletedre ajánlanom szerény tehetségemből, amelyet fogadalommal neked és utódaid szolgálatára szenteltem, úgy láttam jónak, hogy méltóságos nevedre és dicsőségedre (amelyre sóvárogva vágyom) ezt az összefoglalást vagy rövid leírást (amely minden szerzetes testvér, elöljáró és alárendelt számára egyaránt részletezi az előmenetelt és haladást segítő eszközöket, a hiba vagy hiányosságok ellenszereit) szerkesztem meg a szentek sok írása alapján és ajánlom neked (ha nem veszed rossz néven), különös figyelemmel arra, hogy amint te mindenben vezetsz engem s tehetségemet is uralod, úgy szolgáljak én is atyaságodnak mindkét minőségemben. Úgy helyénvaló, hogy ezt a kis művet hozzád címezzem és neked ajánljam, hiszen egyedül rád hárul egész szent rendünk kormányzása. Ennek segítségével annál könnyebben oktathatod a vezetésedre bízott nyájat, amelyet e romlott kornak (amelyben szinte az egész világ a szenvedései után elenyészik) sok bűne mármár elborított és tönkretett (ha Isten kegyelme nem segít), minél világosabban látod a mindenféle rangú szerzetes eredményeit és hiányosságait, azok segédeszközeit és ellenszereit. Fogadd hát kegyes lelkülettel mint olyan művet, amelynek minden mondatát könnyű és kellemes hallani, fáradság nélkül lehet érteni és tisztességgel meg lehet fogadni. Ezzel te, aki erényes, nagy tudású és erkölcsileg feddhetetlen vagy, könnyebben teheted a többi, gondjaidra bízott testvért erényes, okos és derék szerzetessé. Isten veled, és tarts meg jó emlékezetedben.

II. cikkely. ⟨Prológus⟩ A megírás okának kifejtése és buzdítás a művecske elolvasására

Tisztelendő atya! Tökéletesen feddhetetlen, kiváló pap! Már a régi egyházatyák – akik nagy és kitűnő tehetséggel voltak megáldva – minden közéleti és személyes elfoglaltságot háttérbe szorítva az igazság keresésével és megírásával foglalkoztak, mert úgy gondolták, hogy sokkal nagyszerűbb és méltóbb az isteni és emberi világ természetét kutatni és megismerni, mint falakat építeni, kincset kuporgatni, tisztségeket hajhászni vagy e látható dolgokhoz ragaszkodni. Miként a pogányok egyes bölcs és igazságos vezetői, úgy állították össze a polgári jog rendelkezéseit, hogy elsimítsák a viszálykodó polgárok vitáit és pereit, ugyanúgy döntöttem el én is (aki szerzetesi fogadalmat tettem, és Istent, a Boldogságos Szűz Máriát, továbbá névadómat, Nagy Szent Gergelyt és Boldog Pál első remetét választottam bölcs tanítóimnak és erkölcsi vezetőimnek), hogy helyesebb az isteni és emberi rendelkezéseket írásba foglalnom, mint sokak terhét elöljáróként hordoznom és mindenről számot adnom. Ezekben nem a csatornákról vagy a vizesárkokról, hanem a kéz összekulcsolásáról, a szerzetesek előmeneteléről és a haladást segítő eszközökről, továbbá a hibákról és a hiányosságok ellenszereiről fogok beszélni, hogy eloszlassam a különféle előítéleteket és a sok-sok téves

nézetet, s hogy nemre és korra való tekintet nélkül mindenkit igaz tanítással a mennyei táplálékhoz hívjak. Nem restellem tehát e tanítás meghallgatását vagy türelmes elolvasását különösen azok figyelmébe ajánlani, akik a bűneik súlyától vagy számától lesújtottakat fel akarják emelni.

III. cikkely. Az általános perjel istenfélelemre és alázatra buzdító beszéde

Úgy hisszük, a hízelgő és csalóka fénnyel vonzó rendfőnökséget gyakorta sokan óhajtották, rengeteg pénzen vásárolták meg s veszélyekkel járó munkával hajszolták, főként azok, akik e világ megvetésére szegődtek. Nem tudták, hogy a pénzen veszedelmet, kéréseikkel és fáradozásaikkal viszontagságot, csapást, nyomorúságot szereznek, hiszen aki engedékenyebbnek bizonyul a vétkek megbüntetésében, azt később nyíltan megdicsérik, ám azt, aki felebarátai boldogulását akarja, nagyon gyakran gáncs éri. Te azonban, aki nem rangkórságból, nem is hatalomra vágyva, hanem Isten és az Egyház iránti engedelmesség szándékával a szerzetes testvérek egyöntetű választása alapján emelkedtél e magas méltóságba, a remeték szent rendjében nem kis rangot és kiváltságot élvezel, igazságot szolgáltatsz és fegyelmezel, feladatod a kolostorok személyzetének és a rend ügyeinek felügyelete, sőt mint főt helyeztek föléjük, hogy mindent irányíts, mindenre rálass, mindenki tevékenységére és gondolkodásmódjára hass, hogy – mint a jó és gondos pásztor – az elkóborlókat újra megkeresd, az elhajtottakat visszahozd, a szétszakadtat összekösd, a gyengét erősítsd, az egészségeset és erőset őrizd.

Azon légy tehát, hogy a legnagyobb méltóságot tisztelettel, félelemmel és szívbéli alázattal viseld. Minden cselekedetedben Isten tiszteletét, a rend békéjét és a testvérek üdvét tartsd szem előtt annak tudatában, hogy lelkiismeretes munkára, körültekintő gondoskodásra, a rend őrzésére és gyarapítására emeltek föl. Semmi nem árt annyira az alárendelteknek, mint az elöljáró pöffeszkedése és gőgje. Ez ötféle módon nyilvánul meg – az emberi külsőt tekintve. Először: a testen – feltűnő hajviseletben, dölyfös tekintetben, mereven tartott nyakban, nagyhangú beszédben, fényűző járásban és a karok fenyegető tartásában. Másodszor: az öltözködésben – a drága, puha, idegenszerű, sok, bő vagy szűk ruhákban, vagy a fejrevalók, fehérneműk, köpenyek, felsőruhák, szőrmék, ingek, övek, kések, harisnyák és cipők viselésében. Harmadszor: a lakomákon, amelyekre sok gazdagot és kevés szegényt hívnak meg, a sok és drága ételben. Negyedszer: a lovakat és kocsikat illetően, nagy számukat, rendszeres és gyakori használatukat tekintve. Ötödször: a megszólalásban, amikor pökhendi módon, zengőn és hangosan beszélnek.

IV. cikkely. Az elöljáró tanítsa alárendeltjeit példával és beszéddel

Mert az elöljáró szeretetteljes és kiváló munkálkodása és jó példája sokkal inkább készteti követésre az alárendelteket, mint bármilyen szigorú parancs vagy utasítás. Ki annyira ördögien vakmerő, hogy amikor biztos tapasztalatból tudja: elöljárója híven megtartja az isteni törvényeket, szereti az erényt, gyűlöli a bűnt, elítéli a tolvajokat, gyilkosokat, szentségtörőket, engedetleneket, a tulajdonhoz

ragaszkodókat és a vérfertőzőket, üldözi és bünteti őket, hogy ilyen bűnökkel terheltnek merészelné őt beállítani. Ügyelj hát arra, hogy te, aki nagyobb névnek örvendesz, ne légy kisebb a többieknél a rátermettséget tekintve; mondják, hogy akik meghajolnak szüleik parancsai előtt, átveszik szokásaikat és viselkedésmódjukat. A vezetőnek kötelessége, hogy ne csak azt ismertesse meg, miként szálljunk szembe a bűnökkel, hanem azt is, hogyan szilárdítsuk meg a megőrzött erényeket. Azonfölül a prédikációiban nemcsak az égi haza dicsőségét kell megmutatnia, hanem azt is fel kell tárnia, hogy életünk útján az ősellenségnek hány kísértése rejlik. Ha pedig azt veszi észre, hogy a kelleténél jobban megsebezte alárendeltjei szívét, forduljon bűnbánattal az Istenhez.

V. cikkely. Mi teszi szeretetre és tiszteletre méltóvá az elöljárót?

Két nélkülözhetetlen dolog közül az elöljáró inkább azt óhajtja, hogy szeressék, mint hogy féljenek tőle. Hogy szeretetre méltó lényével felebarátait az igazság szeretetére vonzza, és saját szeretetével egyfajta utat készítsen hallgatóinak a Teremtő szeretetéhez, ne kívánja, hogy csupán a személyét szeressék. A bűnök ugyanis többnyire erénynek hazudják magukat. Ezért te, nagyszerű pap, hogy tessél az Istennek és az embereknek, s mindenki tisztelendőnek tekintsen, légy mindenütt jóindulatú, senkinek ne hízelegj, kevesekhez légy bizalmas, mindenkihez méltányos, késedelmes a haragra, készséges az irgalomra, balsorsban szilárd, jószerencsében megfontolt. Légy hasznára mindenkinek, ne árts senkinek! Mutatkozz ilyennek mind a nyilvánosság előtt, mind magánéletedben (ezt szeretném), hogy félelmetes légy a vétkesek és engedetlenek szemében, nagyon szelíd és barátságos viszont minden békés és engedelmes iránt, atyai gondoskodást tanúsítva mindenkivel szemben.

VI. cikkely. A definitorokkal vagy tanácsosokkal szemben támasztott követelmények

Minthogy a kevés definitor atyát a szent rend sok testvére közül választják ki, a kiválókat pedig az összes testvér közül emelik ki a mindennapos szolgálatból az egész rend kormányzására, hogy bölcsességük és körültekintő tanácsuk irányítsa a teljes közösséget, s hogy a maguk helyén közös feladatot lássanak el. Drága atyám, tehát neked és követőidnek gondoskodnotok kell arról, hogy rátermett és bölcs testvéreket válasszanak meg. Ki bízná ügyét olyanokra, akiket nem tart hozzáértőknek? Másodsorban: legyenek kiforrott egyéniségek, akik nem hamarkodják el tanácsaikat, hanem intézkedés közben mérlegelik szavaik súlyát. Seneca azt mondja: „Aki túl gyorsan cselekszik, siet a bűnbánatra.” Harmadszor: elfogulatlanoknak kell lenniök, nem csupán feljebbvalóik akarata szerint beszélniök, máskülönben nem kerülik el sem névleg, sem tényleg a talpnyalás vádját. Negyedszer: olyanokat válasszanak meg, akik becsületesen adnak tanácsot, úgyhogy nem a gyűlölet, szeretet, remény vagy félelemérzet mozgatja őket; mert odavész minden józan ítélet, amikor a lényeget érzelem hatja át. Továbbá azt szeretném, ha titoktartók is lennének, hogy amikor megszűnik közöttük a legegységesebb egység – mint amilyen a fej és a végtagok között van szükségképpen

–, a titoktartás kötelezettségének megszegésével ne vihessék vásárra a titkokat feltáró lelkeket, sokak megbotránkoztatására. Végül hatodszor: becsületes életüket, erényeik kiválóságait és a jóindulatukat is figyelembe kell venni. Ki ne borzadna olyantól, aki fegyelmezetlen s bűnök sokasága terheli? Ki ne tartaná ostobaságnak az erkölcs megcsúfolását; ki ítélné más ügyében hasznosnak azt, amit a maga életében haszontalannak lát, s végül ki mondja, hogy a maga javát többre tartja, mint a közösségét? Jaj, milyen fonák helyzet, hogy egy ember vonzalma választ tapasztalatlanokat, gyűjt össze kiválasztottakat, téríti a maga akaratára az összegyűjtötteket (félve, hogy leteszik hivatalából), miközben mellőzi a többieket, akik nagyobb érdemeket szerezve a nap terhét és tartós hevét viselték (vö. Mt 20,12), és sok teendő végzésében tapasztalatot szereztek, mint Roboám, Salamon fia példázza.

VII. cikkely. Milyen vikáriusokat és perjeleket kell választani?

Bár vannak olyanok, tisztelendő atya, akik úgy gondolják, hogy akkor választanak méltóbb vezetőket, ha bőven tudnak birtokokat és földeket közös használatra venni, s ebben láthatólag mindenki egyetért; én azonban azt részesítem előnyben, aki több termést tud felmutatni. Földet szántani szép megbízatás azoknak, akik mást nem tudnak jobban. Nem helyénvaló és visszatetsző dolog viszont, hogy azoknak, akiknek gyenge a testük, erőtlen a karjuk, ám értelmesek, földműveléssel kell foglalkozniok. Sokkal üdvösebb volna, ha nem csupán a földeket, hanem a lelkeket is művelnék, hiszen a földműves a földnek szolgál, amely nem jelez vissza, ha jégesőtől, szélvihartól és viszontagságoktól szenved, többnyire még sincs édes gyümölcse a fáradozásnak, s nem bőséges a szüret. Boldog az a közösség, amelyet bölcsek irányítanak, jellemző rá Ennius mondása: „Semmit sem szabad a szokások, törvények és intézmények ellenére cselekedni, és számot kell adni a vagyonról” – ebből sok előny származik. Platón – említés nélkül hagyva az összes erényt – főként olyan embert ajánl elöljáróul és vezetőül, akit mindenki közül a legbölcsebbnek tartanak, mert ahogy ő mondja: „Ő nem bízza el magát, ha jól mennek a dolgok, s akkor sem búsul, ha rosszul alakulnak a körülmények; nem követ el jogtalanságot, s vele szemben sem lehet ilyet elkövetni.” Így Platón. Bevallani, hogy bölcsnek hisszük magunkat, csaknem azonos az ostobasággal. Ne nyilvánítsák magukat a szív orvosainak azok, akik a gyógynövények hatását nem ismerik.

VIII. cikkely. Miben nyilvánuljon meg leginkább az elöljáró bölcsessége

Az elöljárók bölcsességének arra kell irányulnia, hogy alárendeltjeiket szívbéli alázatosságban neveljék, és értelmes munkával vezessék őket, vagyis buzgón keressék övéik javát és szükségleteit. A teendőkben a tiszta szándékot tartsák szem előtt, s a kétkezi tevékenységben szolgáljanak az alázat jó példáival, az életmódot, öltözködést, kíséretet, beszédmodort, magatartást és cselekvést illetően, vagyis hogy egyszerűen étkezzenek, mértékkel igyanak, ne járjanak fényűző ruhákban, sem lovas kísérettel. Hallgassanak meg mindenkit, mégpedig amennyire

tehetik, Isten akarata szerint hallgassák meg a betegeket is, főként azonban a bölcseket; mindenkinek jóindulatúan válaszoljanak, kivéve a legrosszabbakat és a fenyítésre méltókat. Semmi nem nyeri meg annyira az emberek lelkét, semmi sem szerzi meg úgy mindenki jóindulatát, s végül semmi sem indítja oly készséges engedelmességre az alárendelteket, mint a szelíd szó és a kedves beszéd. Ezenfölül a papnak ne legyen gőgös a tekintete vagy merev a nyaka, ne düllessze ki a mellkasát, hanem járjon természetesen – alázatosan gondolkodva, beszélve és cselekedve. Így szól valaki: „A beszédben legyetek megfontoltak, józanok, bölcsek, igazságosak, erkölcsösek, őszinték, szelídek, türelmesek, barátságosak; alázatosan tanítsátok az alárendelteket, vigasztalva a szomorúakat, korholva az elvetemülteket." Ugyanez az ember mondja: „Bárcsak úgy végeznétek a lelkipásztori feladatokat, és olyan lelkülettel élnétek, hogy amikor levetitek a halandóság köntösét, az Úr az örökkévalóság stólájába öltöztessen benneteket."

IX. cikkely. Miben mutatkozzék meg az általános perjel bölcsessége, avagy belátása

Az általános perjel, illetve a tartományi perjel okosságának főként három dologra kell irányulnia: a rendtestvérei előléptetésére, elhelyezésére és felügyeletére. Annak, aki magas méltóságra lép, nem elegendő pusztán a jólétet keresnie és ügyeket intéznie, hanem akire nagyobb dolgokat bíztak, attól többet követel majd a szigorú bírói vizsgálat, s ahány alárendeltje van most, annyi lélekről ad akkor számot; érdemes tehát megfontolnia, hogy miután szert tett a pap számára oly fontos, fentebb felsorolt képességekre, ne becsülje le az alább következőket sem.

X. cikkely. Hogyan történjék a testvérek előléptetése elöljáróvá, azaz vikáriussá és perjellé, hogy megmutatkozzék az első bölcsesség

Az általános perjel ne léptessen elő egykönnyen akárkit, csak azokat, akikről napnál világosabban látta, hogy jóravalók, képzettek vagy tanulékonyak, és alkalmasak lelkipásztorkodásra meg a rendház és a szerzetesi család irányítására. Felelősséggel tartozik ugyanis értük és velük. Hogy semmiképpen ne illethessék őt a lepénzelés, megajándékozás, személyválogatás és hízelgés vádjával, mindenek előtt az előléptetendő üdvösségét, azután az alárendeltek előmenetelét tartsa szem előtt. El kell távolítani azokat a vezetőket, akik magán, illetve aljas érdekből a kegyeltjeiket emelik fel – mellőzve a náluk sokkal jobbakat. Többnyire észre szokták venni a testvérek között, ha értenek a szakács, vadász, madarász, lantjátékos vagy szántóvető mesterségéhez. Ám egy rendkívül képzett és bölcs férfiú ne lelje kedvét abban, hogy egyházi tisztséggel ruház fel érdemteleneket, vagy gyerekeket, akik még az orrukat sem tudják megtörölni, vagy minden tekintetben elhanyagolt öregeket, akik már semmi mást nem tudnak, mint enni, inni és aludni, sem tudatlan embereket; hanem olyanokat, akik erényükkel gátat vethetnek és vetnek a galádságoknak. Mert ha valakit helytelenül ítéltek alkalmasnak, és könnyelműen előléptetik, de később kevésbé rátermettnek találva megfosztják tisztségétől, annak bizonyára természetes, hogy mindig gyűlöli azt,

akitől félt, vagy akinek az áskálódása folytán került ki a tisztségből, vagy akiről tudja, hogy megvetette őt. Óvakodj hát, derék atyám, attól, hogy méltatlanokat léptess elő, bármennyire megkörnyékeznek is; ugyanígy ne tégy le tisztségükről méltó embereket, bármennyire vádolják is magukat; különösen, ha készségesek a vállalkozásban, hatásosak a szónoklásban, serények a buzdításban, szigorúak és tapintatosak a korholásban. Az Írások tanítása szerint: ahogyan el kell mozdítani a szent oltároktól azt, aki maga kéri, ugyanúgy kötelező előléptetni azt, aki vonakodik a tisztségektől.

XI. cikkely. Tanács és második bölcsesség arra vonatkozólag, hogyan kell a szerzetes testvéreket rendházanként és rendtartományonként elhelyezni

Minthogy minden cselekvésben elégtelennek látszik csupán a munkára való oktatás folyamatos gyakorlat nélkül, ezért hát te, érdemes pap, aki tevékeny igyekezettel s buzgó fáradozással szinte az összes testvér helyzetét ismered, vagy legalább arcról ismerned kellene őket, vigyázz, hogy ne járj el meggondolatlanul. Nehogy másnak kárt okozz, vagy neved dicsőségét feláldozd; hanem kövesd őseink mesteri példáját, akik rendkívül gondosan ügyeltek arra, mi felel meg a helyeknek, a személyeknek és az időknek. Azok közül, akiket bevett szokás szerint tartományi perjelnek neveztek, senki sem intézkedett csupán a maga belátása szerint, hanem azt hajtatta végre a főnöksége alá tartozó területen, amit a közösség az atyák tanácsára elhatározott. Tisztelendő atyám, te se támaszkodj csupán a saját tehetségedre, hanem bármely intézkedésedet, főként azt, amit felmentésnek nevezünk, a definitorok beleegyezésével hozd meg, az eljárást erősítsd meg jó törvényekkel és tisztességes fenyítésekkel, hogy nyugodtabban adhass számot Istennek, minthogy sokan felelnek érted, nem pedig te fogsz sokakért felelni.

XII. cikkely. Tanács az elöljárók és alárendeltek felmentésével vagy elhelyezésével kapcsolatban

A definitor atyák erőszakkal és szelíden ragaszkodjanak ahhoz, s véssék az általános perjel atya elméjébe, hogy elöljárói tekintéllyel bíró perjelüket vigye a nevesebb és népesebb rendházakba, amelyekben helyezzen el legalább néhány olyan egyént, akik tekintélyesek, derekak, bölcsek, és mind az Egyháznak, mind a híveknek díszére és javára válnak. Akik szilárd erkölcsükkel ellenállhatatlan vágyat ébresztenek a jövevényekben a szerzetesi élet iránt, kellőképpen felkészítik, irányítják és vezérlik a laikusokat a szerzetesi szokásokra. Azonfelül, lehetőleg alázatosan beszéljenek a gőgös és kevély emberekkel, szelíden a dühösekkel, bölcsen a bölcsekkel, igényesen a nyelvhez értőkkel, józanul a következetesekkel, a szónokokkal a szavakat színezve, a zenészekkel énekelve, a számtanosokkal számolva, a mértanosokkal mérlegelve, a csillagászokkal a csillagokat figyelve, hogy ekképpen mindenki mindent megkapjon. A szenvedőket vigyék a hegyekbe, s helyezzék el őket barlangokban, ahol nem járnak gyakran emberek, hogy ott éjjel-nappal a népért és a közösségért imádkozzanak, hogy gyakorlati és lelki tevékenységükkel a legtöbb ember javára váljanak.

XIII. cikkely. Tanács arra vonatkozólag: hogyan kell elhelyezni a testvéreket az egyes rendházakban

Tisztelendő atya! Bár sokan minden oktatás nélkül, a rendi viselet hatására szinte maguktól válnak fegyelmezettekké és komolyakká, egyesek pedig mindennapos gyakorlással szelídülnek meg, mégis minden rendben, rangban, nemben és korban több gonosz ember van, mint jó, több bűnös van, mint erényes. Nem csoda, hiszen sokféleképpen lehet vétkezni, és egyetlen fogyatkozás folytán vétkessé válik valaki, viszont semmiképp sem lesz erényes és ártatlan, csak az erény segítségével. Azért kiált fel a próféta, mert sokan elgyengültek s egyszerre mindenki hasznavehetetlenné lett, senki sincs, aki jót cselekedne, hogy megmutassa a kevés és kicsi jót(vö. Zsolt 13,3). Bizony, névleg sokan vannak a szerzetesek, ténylegesen azonban kevesen. Ki ne látná, mily nagy a létszámuk, ugyanakkor ki nem tudja, mily kevesen szent életűek? Ó, fájdalom! A szerzetesi ruha alatt világi lelkületet viselnek, és mikor a világi pompát megvetve az alázat iskolájában meg kellene térniük, még fegyelmezetlenebbé és türelmetlenebbé válnak a kolostorban, mint a világi életben voltak. Sok olyat bélyegeznek meg, akik nem tűrik, hogy megvetés tárgyai, pedig a rendházban világias életük miatt meg lehetett őket vetni. Ha esetleg néhány ilyet találsz, kedves atyám, a mi szerzetesi közösségünkben, akik nem csoportosan, hanem szétszórtan élnek, küldd őket nagyobb, ne kisebb konventekbe, ahol tanulhatnak, fegyelmezik, befogadják és foglalkoztatják őket. Mert kevés jó ember segítségével nem tud egy rossz élete sem hirtelen megváltozni vagy természete megjavulni; az a szerzetes testvér, akit társa segít, olyan, mint egy erős város. Így a novíciusokat sem szeretném egy kis konventre bízni. Ahogyan a betöretlen ló, bármilyen jó természetű is, nem alkalmas azokra a szolgálatokra, amelyeket elvárnak tőle, úgy a világi ember, bármennyire tehetséges is, tanulás és előzetes gyakorlás nélkül, a maga természetes erejéből nem képes az erény tökéletességére eljutni. A rend birtokában levő helyeken megfelelően elhelyezhetnek olyanokat, akik keresztülhúzhathatják és keresztülhúzzák a gonoszok terveit, leleplezik a cselvetéseiket, szétzilálják a hurkaikat, elszaggatják a hálóikat, meghiúsítják a gonoszok ellenséges szándékait. Megtoldván ezt azzal, hogy minden tartományban válasszanak meg legalább egy, a többieknél barátságosabb, szelídebb, kegyesebb és vidámabb elöljárót, főként abból a meggondolásból, hogy ha valahonnan el kellene távoznia valakinek, ne a mi szerzetes testvérünket fogadja be egy másik rendház, hanem a mi házunkba vonzza a testvéreket a jó pásztor hírneve.

XIV. cikkely. Az alacsonyabb rangú elöljárók, tudniillik a vikáriusok és perjelek ne adjanak alkalmat alárendeltjeiknek az elkóborlásra

Érdemdús atyám, a régi atyák és testvéreink, miután szerzetessé lettek, oly buzgón tisztelték a szentek társaságát és életközösségét, hogy sem kérés, pénz vagy kegy, sem veszély, megfélemlítés vagy acsarkodás nem tántorította el őket a szent közösségtől, sőt a legnagyobb fájdalom szorítása alatt vagy a kísértéstől legyőzve sem vonultak vissza a szolgálatból. Ebben a veszedelmes korban viszont, amikor

sokakban kihűl a szeretet és burjánzik a gonoszság (Mt 24,12), bármely szerzetesrend testvérei – mind azéi, amelyet Isten alapított, mind azokéi, amelyeket egykor a Szentlélek sugallatára a legszentebb férfiak alakítottak – egyformán hagyják el szerzetesrendjüket, s szélednek szét lelkük vesztére, a szerzetesek kárára, és sok, mindkét nemhez tartozó példás hivő megbotránkoztatására – mint a fecskék, amelyek nyáridőben megjelennek, de a hidegtől űzve elrepülnek. Ezért mindenki, akire lelki gondozást bíztak, tartózkodjék attól, hogy főként a házbéliekhez kegyetlen és könyörtelen legyen, s ne adjon alkalmat az elkóborlásra. Ezt azért mondom, mert sokan vannak, akik mint a sárkányok, csúsznak-másznak a közösségben, ide-oda tekintgetnek, hátha valakit megragadhatnának éles fogukkal azt, s azon igyekeznek, hogy mérges tekintetükkel megfertőzzék, gonosz torkukból rájuk leheljenek, szájukkal megérintsék, fogaikkal beléjük marjanak, és nyelvükkel benyálazzák őket.

XV. cikkely. Itt olvashatók azok az okok, amelyek miatt a legtöbb szerzetes testvér mint feslett életű és eretnek kóborol

Bár az összes, különböző szándékból és akaratból eredő nehézség okainak teljes megismerése annak a feladata, aki mindezekért vádat emel, mivel ahány ember, annyi érzés; mégis, akiket megtanított a folytonos tapasztalat – ami gyakran felülmúlja a tehetséget és a tudást –, több okot mondtak, tudniillik a gőgöt, a fösvénységet és a bujaságot. Sokan vannak ugyanis, akik bár megvetik a nemesi származást, később azt akarják, hogy ezt mondják el róluk, s nemesnek nevezzék őket; elragadja őket a tisztség és a dicsőség iránti vágy. Olyanok is akadtak, akik miután minden dolgot elhagytak, azt látták, hogy a test és a lélek megmarad, inkább rossz cselekedettel vagy a hit elhagyásával akartak elégedettséget nyerni, mintsem szolgálatban megőrizni szegénységüket. Boldogtalanul azt gondolták, jobb, ha a szükséges dolgoktól megfosztják őket, mint ha folytonosan veszélyeknek vannak kitéve. Mivel ínségükben elfogyott a türelmük, elveszítették az érdemet és az érdemszerzés lehetőségét is. A legtöbben nem kerülték el az említett veszélyeket, minthogy a falánkság és torkosság bűnében különféle étkektől elhízva gátlástalanul tobzódnak a bujaságban, s minél felszabadultabbak lettek, annál zabolátlanabbul tombolnak a sokféle vétekben. Úgyhogy egy férfinak már nem volt elég egyetlen nőcske, hacsak nem tartott a házában feleségként számtalan fiatal ágyast is. Ezek tehát azok a bűnök, amelyek nem csupán egyeseket döntenek erkölcsi romlásba, hanem szinte az egész világot bajba keverték, s a Szentírás szerint ezeken alapszik a hittől való elszakadás. Azok viszont, akik belekóstoltak az effajta remeteéletbe, bár elvétve találunk közöttük olyanokat, akik elutasítják a hivatali méltóságot és a szép dolgokat, sem illatuk, érintésük vagy ízük nem ejti foglyul őket. Ám, mint mondják, egyeseket a félelem, a kívánság és bú, másokat pedig a személy és a hely megunása billentett ki egyensúlyukból.

XVI. cikkely. Az elkóborlás és a hitelhagyás ellenszerei

Bár egyetlen halandó sem tudja a testi és lelki ember összes betegsége elleni szereket egyetlen, bármilyen kis írásban összefoglalni – sem művészi tehetséggel, sem tapasztalati bizonyítással, mégis az, amit elmondok, szemmel láthatóan annyira igaz, hogy semmilyen észérv nem tudja érvényteleníteni. Minthogy barátságokat hasonló elfoglaltság és természet alapján szoktak kötni, sőt semmi sem köti szilárdabban a barátokat és társakat egymáshoz, mint a közös terv és az egyetértő akarat, ezért, tisztelendő atyám, még ha elutasítanak is az érdemtelenek, mégis úgy kell tenned, mintha észre sem vennéd a bűnöket, míg a jó híred és a rangod ezt tanácsolja. Valahol elhangzik: Mindenkit meghat a kedvesség, és nagyon szívesen meghallgatja a kéréseket, meg hogy az elhamarkodottan ejtett sebek rosszabbul forrnak össze. Tullius pedig ezt mondja: „Az emberek közötti kapcsolatot akkor őrizzük meg a legjobban, ha a legnagyobb jóindulattal viseltetünk az iránt, akihez igen szorosan kötődünk."

XVII. cikkely. Az általános perjel harmadik bölcsessége a testvérek vizitációjában nyilvánul meg

A bölcs és megfontolt vezetőnek mindenképp azon kell fáradoznia, hogy rendtestvéreit a látogatás kegyében részesítse, valahányszor csak alkalma nyílik rá. Ezt parancsolta ugyanis a Teremtő Isten Atyánk, amikor így szólt a próféta által: „Látogasd meg az összes népet" (Zsolt 58,6). Vagyis jóindulattal, az alárendeltek javát tekintve látogasd meg az összes népet, és minden elöljárónak ezt mondja Ezekielnél: „Emberfia, Izrael házának őrévé rendeltelek" (Ez 3,17), azaz a rád bízott népnek az őrévé, hogy gondosan vigyázz az életére, mert nem lehet jogos a pásztor mentegetőzése, ha a farkas felfalja a juhokat, és a pásztor nem tud róla.

XVIII. cikkely. Az elöljárók kolostori vizitációjának hagyományos formája

Az elöljáró alapos vizsgálattal kutassa ki: miért és ki alapította a kolostort. Továbbá: milyen mentességei és jogai vannak. Milyen benne a szerzetesi rend és fegyelem. Kérdezősködjék a reguláról, a rendi alkotmányól és a választásról. A kolostor elöljáróiról és feladataikról. Hogy milyen a főnök és milyenek a tagok. Továbbá: hogyan látják el a szolgálatot egyesek. Továbbá: hány személy van a konventben és milyen a beosztásuk. Továbbá: milyen ruhában járnak a házban és azon kívül, szövetben-e vagy bőrben. Továbbá: hogyan és kik teljesítik a nappali és éjszakai zsolozsmákat, énekelve-e vagy sem. Továbbá: hány mise van ott naponta, hogyan és milyen stílusban végzik. Továbbá hogy az előírt órákban, módon és helyen végzi-e valaki a zsolozsmákat. Hogy a kolostort és az oltárokat a felszerelésükkel együtt megáldották-e, és tiszták-e. Hogy van-e hiány könyvekben, kelyhekben és az istentisztelet más kellékeiben. Hogy helyreállításra vagy kiegészítésre szorul-e a kolostor épülete. Hogy van-e ingó és ingatlan vagyona, s van-e ezekről leltár. Továbbá: milyenek a custosok és a famíliák. Hogy vannak-

e elértéktelenedett vagy elidegenített javai. Hogy minden testvér fogadalmas-e avagy sem, vannak-e hitelhagyók bent a kolostorban, vagy azon kívül. Továbbá hogy kiszolgáltatják-e mindenkinek az egyházi szentségeket. Megtartják-e szegénységi, szüzességi és engedelmességi fogadalmukat. A hallgatást megtartják-e az előírt órákban és helyeken. Hogy mindannyian a refektóriumban étkeznek-e, az asztalnál olvasnak-e szent olvasmányt. Továbbá hogy az összes rendtestvér minden hónapban meggyón és áldoz-e az elöljáró előtt. Hogy a dormitóriumban (hálóban) mindnyájan tunikában és skapulárében alszanak-e. Továbbá hogy figyelnek-e a rendi alkotmány egyéb fegyelmezéseire és részletes intézkedéseire. Hogy világítanak-e az oltáriszentségnél, az oltároknál és a miséken. Ezt a formát az Úr 1408. évében a néhai felséges Zsigmond király úr és a főtisztelendő János érsek úr hagyományozta ránk a tanácsosaival.

XIX. cikkely. Hány személynek és hogyan kell látogatnia, hogy a látogatás eredményes legyen

Rendi alkotmányunk előírása szerint az általános perjel atya vizitációján köteles részt venni minden vikárius a maga vikáriátusában. Valóban azért kap minden elöljáró hatalmat, hogy azt gyakorolja az alárendeltek fölött a bűnök megfékezésével és az erények elültetésével. Ha esetleg féktelen vakmerőségében a reá ruházott hatalmat nem a helyes és alázatos cselekvésben, hanem rablásokban és visszaélésekben gyakorolná – megvesztegető ajándékkal és hízelgéssel lekenyerezve, s így, miközben feddeni akarna, bűnbe keveredik. Ezért ha ketten mennek egy rendházba (mint a Nápolyi Királyságból származó Iacobus Traiectanus tanítja), vigyázzanak és ügyeljenek arra, hogy ne altassa el a lelkiismeretüket semmiféle hízelgés, ajándék és szolgálat, ne vesztegessék meg őket könnyen, s ne váljanak engedelmességgel megszelídített, néma kutyákká a romlottakkal szemben. Továbbá: ha valamire szükségük volna, az istenfélőktől igyekezzenek beszerezni, akiket valószínűleg nem kell majd megbüntetniök, amikor ugyancsak tőlük kérdezik, hogy az előző vizitációt jól folytatták-e le vagy sem. Vagyis hogy a testvérek egymás szemére vetették-e lépten-nyomon a megrovásokat. A második vizitátorok javára szolgál a lelkiismeretességen túl, ha ismerik, mit tettek vagy találtak az elsők, hogy tudják, vajon bekövetkezett-e javulás. Az alárendeltek üdvéről gondoskodjanak; ne a pompás lakoma elfogyasztásáról és teli erszények kiürítéséről; amit pedig tisztességesen és illendően eléjük tesznek, fogadják köszönettel. Ne utasítsák el, hogy megengedett időben szalonnát, borjú- vagy bárányhúst, zöldségeket vagy tejes ételt fogyasszanak. Ne legyenek nagyivók, sem kényes ízlésű italfogyasztók, hanem úgy éljenek, hogy utódaikra jeles példát hagyjanak; máskülönben bizonyára sokan száműzetésnek tartják majd azt a helyet, ahol az erénynek nincs helye, arra gondolva, ha a zöldellő fával így tesznek, mi lesz a sorsa a kiszáradt fának.

XX. cikkely. Az elmondottakon túl mivel kapcsolatban kell általános vizsgálatot tartani

Kár a szorgos munkát és fáradságot elvesztegetni. Amikor tehát a vizitátor vállalja az úti fáradalmakat, hogy övéit a helyes élet ösvényére irányítsa, és így,

munkája elvégzésével Istent érdemelhesse ki vigasztalójául, bármely kolostorba való megérkezésekor kérdezzen meg mindenkit együttesen és egyenként, atyai tekintettel nézve rájuk, hogy beteg-e közülük valaki, szenved-e valamiben szükséget, ebben vagy más házban kíván-e lakni, meg van-e elégedve elöljárójával, ellenére van-e valaki vagy valami, vannak-e megfelelő doktorai és gyóntatói, akik különbséget tudnak tenni bélpoklosság és bélpoklosság között. Ha pedig azt hallja, hogy egyesek valamilyen lelki szenvedésről beszélnek, tűzzön ki egy órát a panaszaik elmondására. Sokan ugyanis sok dolgot mondanak és tesznek meggondolatlanul, belátás és mértéktartás nélkül, vagy szinte egy hirtelen széltől, lelkük indulatától ösztönözve. Ezek a szavak egy kis finomsággal megszilárdítják és megerősítik a betegek lelkét, hogy nagyobb dolgokat reméljenek elérni, mint amit korábban mertek. A valódi jótéteménynél és nagylelkűségnél semmi sincs megfelelőbb az emberi természet számára. Végezetül aszerint, ahogyan ki-ki magának mint alattvalónak kívánja, hogy elöljárója megajándékozza, úgy adjon ő (a vizitátor) mindenkinek a méltóságához mérten ugyanannyit – ez ugyanis az alapja az igazságosságnak, amelyhez mindent szabni kell.

XXI. cikkely. A vizitátor kutassa ki a külső és a belső dolgokat

A vizitátor ne hanyagolja el a belső dolgok felügyeletét, a külsőkkel való foglalkozást, és a belsők iránt érzett aggodalma miatt ne tanúsítson kisebb figyelmet a külsők iránt, hogy ne roppanjon össze a belsők súlya alatt, míg a külsők felé fordul, vagy midőn csupán a belsőkkel foglalkozik, ne mellőzze felebarátai külső dolgait. Vedd fontolóra, hogy ezt azért mondtam, mert néhány elöljáró gyakran megfeledkezik arról, hogy a lelkek miatt lett Isten akaratából elöljáró, és teljes szívével világi gondokkal törődik; örömest foglalkozik velük, ha előtte vannak, de ha megfogyatkoznak, éjjel-nappal ezek után vágyik lángoló lélekkel. Ezzel szemben némelyek vállalják a nyáj őrzését, de úgy kívánják maguknak a lelkiekkel való foglalkozást, hogy a külső dolgok egyáltalán ne köthessék le őket. Ők, míg a látogatást és a gondoskodást elhanyagolják, alárendeltjeik szükségleteivel a legkevésbé sem törődnek. Az ilyenek buzdítását többnyire megvetik, mert miközben a bűnösöket a bűneikért korholják, de mostani életük szükségleteiről nem gondoskodnak, egyáltalán nem szívesen hallgatnak rájuk.

XXII. cikkely. Hogyan kell titkos vizsgálatot tartani

Minthogy azt az embert tartjuk a legbölcsebbnek, akinek minden szükséges az eszébe jut, leginkább pedig az hasonlít hozzá, aki más jó tanításait követi. Több atya úgy látta jónak, hogy testvéreit ne közösen, hanem egyenként, félreeső helyen, ahol senki sem hallja, külön-külön látogassa meg, legfőképpen azért, mert a nyilvános vizsgálatokon gyakran, sőt nagyon sokszor az elöljárók és alárendeltek jelenlétében némelyek – bár megesküdtek, és a szent engedelmesség is kötelezi őket – a testvéreik látásból vagy hallomásból tudott vétkeit vagy teljesen elhallgatják, vagy legalább is szavaikkal palástolják a véleményüket, nem mernek őszintén megnyilatkozni a békés együttélést szem előtt tartva, hogy tudniillik

a vádlottak gyűlöletét és üldözését ne vonják magukra. Te se átalld tehát az ősi szokást fölfüggeszteni, és egyenként behívni a testvéreidet, úgy, hogy csupán a helybéli vikárius van jelen, s így tartani vizsgálatot mindegyikük életéről és erkölcseiről, először e perjelt, azután az alárendelteket illetően, hogy jámbor, okos, alázatos, erkölcsös, mértéletes tiszta és békés-e. Ha minden szabály szerint lezajlott, az egész közösséget hívd össze egy félreeső helyre, ugyanannak a vikáriusnak a jelenlétében, hogy mindenkit szembesíthessenek azzal, amivel szembesíteniük kell, úgyhogy egyfelől azok, akik vádolnak, a szokott módon mondhassák el vádjaikat (Isten ments, hogy valaki vétkeit tudatosan elhallgassák), másfelől a megvádoltak kellőképpen védhessék hírnevüket üdvösségükkel együtt, az alábbi feltételek figyelembe vételével.

XXIII. cikkely. Hogyan kell gyakorolni a feddést, illetve rendreutasítást a testvérek között

A kormányzás igen nagy gondját a megfontoltság művészetével kell mérsékelni. Mert gyakran kárt okoz egyeseknek az, ami másoknak használ. Azok a füvek ugyanis, amelyek ezeket az állatokat táplálják, amazokat megölik, a halk suttogás a lovakat megnyugtatja, a kutyákat ingerli; az az orvosság, amelyik ezt a betegséget enyhíti, a másiknak fokozza az erejét, a kenyér, amely az erősek életerejét fokozza, a kisdedekét kioltja. Így néhanap a feddés, ha szabálytalanul történik, gyengeségre vezet, midőn a vétkező alárendelteket megtűri, vagy durvaságra visz, mikor ugyanazokat ridegen gyötri. Tapintatosan úgy kell tehát eljárni, hogy olykor az alárendeltek hibáit bölcsen észrevétlenül kell hagyni, s bár hallgatunk róluk, mégis rájuk kell mutatni, hogy amikor a vétkes rádöbben, hogy leleplezik, és azon tűnődik, hogy mégis csöndben eltűrik, riadjon vissza vétkei gyarapításától, s maga bíráskodván büntesse meg önmagát. Némely vétket, akár a köztudottakat is higgadtan tűrni kell, hogy alkalmas időben kellőképpen meg lehessen róni. Másokat pedig, amelyek rejtettek, alaposan ki kell kutatni, hogy bizonyos felbukkanó jelek alapján az elöljáró az alárendeltek gondolataiban megtaláljon mindent, ami rejtve lappang, és a feddés szabályának alkalmazásával a legapróbb dolgokból megismerje a nagyobbakat. Ám amikor merő tudatlanságból vagy gyarlóságból vétkezik az ember, a bűn erőteljes mérséklésével kell a feddést végrehajtani. A tűrhetetlen gonosztetteket pedig nagyon szigorú buzgalommal kell megróni, hozzávéve azt, hogy ugyanazzal a feddéssel és ugyanazon vétkekért másként kell a fiatalokat és másként az időseket, a nagyokat és a kicsiket megjavítani.

XXIV. cikkely. Az igazságos feddést irgalommal kel mérsékelni

A vizitátor, illetve a feddő legyen épp olyan kegyes, mint amilyen igazságos, midőn az alárendelteket az isteni és az emberi törvény megtartására szorítja, azzal, hogy a bűnösöket jogosan elítéli, és igazságos ítéleteket hoz. Érezzen együtt az önmagukat megvizsgáló alárendeltek nyomorúságával és gyarlóságával, mérsékelje a bűnösök büntetését. Egy nagy és kiváló férfiúban ugyanis nincs dicséretesebb és méltóbb az engesztelhetőségnél és a kegyességnél, a lelki nagyság pedig

igazságosság, emberszeretet és rokonszenv híján csak nyerseségnek és érzéketlenségnek mondható. Ki kell tehát kapcsolni a haragot, különösen a büntetés során. Aki haragszik, a büntetéskor sohasem jár középúton a túl sok és a kevés között.

XXV. cikkely. Tisztelendő István testvér általános perjel atya dicsérete és erényei

Tisztelendő atyám! Minthogy rövidesen sok elöljáró érzéketlen megnyilvánulásairól készülök beszámolni, mindenek előtt nem tudlak nem dicsérni téged, éspedig nem azért, hogy hízelegjek, mert ez az el nem kötelezett emberektől távol áll, hanem azért, hogy méltó megbecsülés adassék erényeidnek, és hogy a te példád másokat is a dicsőség útjára csábítson. Csoda-e, hogy elsőnek minden erény szülőjét, a szeretetet említem, amelyet oly nagyon tisztelsz a szent vallás növendékeként. Mert a természeted szinte isteni, kész az Isten tiszteletére, barátságos; kedves a beszéded, a szívélyesség finom tréfával egyesül benne, a kellemes stílusnak megvan a sava-borsa s ugyanakkor udvarias, vagyis mindent, ami elhagyja a szádat, a komolyság fűszerez, mégis élcelődésként hat. Milyen mély hitű, milyen vallásos voltál mindig is! Nem kell mesélni szentlőrinci vikariátusodról, minthogy számos eset mutatja, amellett, hogy minden szerencsétlennek a pártját fogtad, magadat és erényeidet úgy árasztottad rájuk, hogy a néhai boldog Tamás testvér, kétszeres általános perjel – aki hat hónapig szinte mozdulatlan bálványként ágyhoz kötve a szeretetedet élvezte – azt mondta, hogy a betegek atyja vagy. Valóban, hisz atyai szeretettel kérdezősködtél minden gyengélkedő – akkori társaid – szükségletei iránt, s alig hogy kimondták, lehetőség szerint segítségükre siettél, ott voltál, s azon igyekeztél, hogy veled együtt a testvéreid is kitartással végezzék szolgálatukat. Ó, milyen sok novíciust hoztál a szent rendbe, nyájas szóval, útmutatással és példát adva, mint egy második szülő! Valóban ugyanúgy dédelgetted őket, mint a szerető édesanyjuk, jó erkölcsre nevelted őket, hogy a hozzád hasonlók tevékenységének folytatói legyenek. Míg rendalapító szent atyánknak, Boldog Pálnak az ereklyéit őrizted és dicső érdemeinek megismertetésén fáradoztál Isten dicsőségére, a korábban leírtaknál több ottani csodás eseményt szép stílusban lejegyeztél.

De elég is annyi, hogy te minden hozzád sietőnek olyan tanácsokat adtál, és olyan dolgokat javasoltál, amelyek köztudottan hozzátartoznak a közös békéhez és nyugalomhoz. Nem szólok arról, milyen udvariasan hárítottad el a királynői felség arra irányuló méltatlan kérését, hogy a szent test közönségesebb részeit megtekinthesse. Ám miután általános perjellé léptél elő, szolgálatodnak szinte az utolsó szakaszában társadként aszerint dicsértelek, ahogyan az Isten dicsőségét és a magad javát, valamint rendünk hasznát szem előtt tartottad, és a szíveden viselted, hogy a rád bízott nyájat megoltalmazd minden vétektől, ami sokakat tönkretesz. Amikor kolostorokba mentél, mind az ifjakat, mind az időseket kedvesen szólítottad meg, csapatostól özönlöttek hozzád az újoncok és a vének, akiket épp úgy szárnyaid alá vettél, mint tyúkanyó a csibéket, s hogy rövidre fogjam, az én időm egyetlen általános perjelének a jóságát sem lehet a tiédhez hasonlítani. Azt a fáradhatatlan kitartást sem, amellyel éjszakánként az összes testvér közös imájában részt vettél, hogy mindig lámpással jártad végig az oratórium zegzugos tereit. Fényes nappal mindenre kiterjedő gondosságod

folytán olyan gyakran tűntél fel mindenütt, hogy a Szent Lőrinc ház perjele, Fekete Ambrus úgy hivatkozott rád, mint az Istenre. Örvendeztél, ha valakit méltóságba juttathattál, megbecsülésben növelhettél, vagy jogtalanságtól megóvhattál. Nagyon szeretted a törekvőket, örültél a gyarapodásuknak, ezért a legtöbben, sőt szinte mindenki – a kevésbé dicsvágyók kivételével – szeretettel és jóindulattal volt irántad. Szomorúságuk azt mutatta, hogy nem lehetett megvigasztalni őket, ha valamilyen gáncsoskodásról hallottak. Kiváló erényed jutalmául másodízben is általános perjelüknek választottak, legalább így befogva a csahosok száját. Azonkívül, ha el szeretném mondani, hogy minden irigység és rosszindulat nélkül adtál mindenkinek, nekem is, tisztséget, nem kérkedésből mondom, hanem azért, hogy mindenki megtudja, mennyivel tartoznak egy ilyen nagyérdemű atyának.

XXVI. cikkely. Több elöljáró, vikárius és perjel hibái

Ne vedd zokon, drága István atya, ha azt látod, hogy azokat az erényeidet, amelyekkel kapcsolatban azt akartad, hogy míg élsz, rejtve maradjanak – elkerülve az emberek tapsát, a feltűnést és a hiú dicsőséget –, én köztudottá teszem. Egyeseket ne fogjon el irigység, ha egy rendi elöljárót kiemelek, és a többiekről, igen jeles férfiakról és erényeikről, amelyeket szent rendünk születésétől kezdve elértek, hallgatok, bár a legkevésbé sem volna szabad megfosztani őket a megérdemelt dicsérettől. Hiszen valami különleges kegyelem folytán mindegyikük olyan kiváló életet élt, olyan erkölcsökkel és önzetlenséggel ékeskedett, hogy kiváló tetteikkel egész rendünk méltóságát és ékességét a legnagyobb mértékben gyarapították. Közülük az egyik, akit általános perjelnek hívunk, sok elbizakodottnak a szívét a galamb szelídségével, a kígyó okosságával (vö. Mt 10,16), eredményes tanításával példamutatóan szelídítette meg és vezette a szent alázatosság útjára. Másvalaki megnyerte a fejedelmek jóindulatát, szövetségeket kötött és barátságokat őrzött meg. A többi mintegy a szegények és kárvallottak menedéke lett, és valamennyiök elszenvedett sérelmeit magára vállalta. Sokan pedig páratlan áhítatukkal az isteni szolgálatot mélyítették el. Ez a szentélyt építette az alaptól kezdve, az a templomot újította föl, amaz pedig a templomokat különféle ékességekkel: orgonával, harangokkal, kórussal, könyvekkel, kelyhekkel stb. látta el, és minden igyekezetével és szorgalmával irgalmassá tette Istent önmaga iránt.

Ebben a fejezetben az általánosan előforduló hibákat szeretném leírni, úgy, hogy egy szemernyi rosszat se szóljak az ellen, akinek ezt a művemet ajánlottam, sértő stílusban, az érzéketlenség vádjával illetve őt. Nem kapcsoltam visszás módon minden emberiességet, igazságosságot, jóindulatot, nagylelkűséget, kedvességet és egész rendünk megőrzését egyetlen elöljáróhoz. Értsd meg tehát és vésd jól az emlékezetedbe, hogy azok a papok, akik életükkel és tanításukkal jó példát mutatnak, méltók a kettős tiszteletre, vagyis hogy szolgálati helyükön és idejük alatt őszintén és természetesen engedelmeskedjenek nekik, és mindennapi fizetséget kapjanak.

Mindazonáltal többen csak névlegesen pásztorok, valójában joggal mondhatók béreseknek. És bár a lelkek gondozásának terheit viselik, amelyekről számot kell adniuk, mégis telhetetlenebbül igyekeznek azon, hogy a juhokat, ökröket és

a többi mezei állatokat szaporítsák (vö. Zsolt 8,8), őrizzék és ápolják, aranyra és ezüstre sóvárogjanak, testüknek és vérüknek szolgáljanak, mint hogy Krisztus tagjait jó szándékkal és önzetlenül egybe gyűjtsék, őrizzék és megtartsák. Melyik perjel betegeskedik együtt a beteg alárendeltjével, melyik ég el a botrányokozóval? Ki adja az életét Krisztussal együtt a juhaiért? Ki kötözi be a szamaritánussal együtt a sebeket, ki tanúsít könyörületet, ki adja meg azt, ami szükséges? Nem hallgatok, hanem beszélni fogok, s könnyezve felelek a legnagyobb jajveszékelésre. Elesik a szamár, és akad, aki felsegítse. Elvész a lélek, és nem látja az, akinek észre kellene vennie. Miért? Mert már szinte mindenki csak a magáét keresi, a saját kényelmét és javát tartja szem előtt. Kibírhatatlan terheket raknak alattvalóikra, amelyeket maguk egy ujjnyival sem akarnak megkönnyíteni. Ha az elöljáró beteg, nem egy, hanem több orvost hívat, hogy teljesen visszanyerhesse egészségét, elszámolás nélkül költekezik, hogy megerősítse romlandó testét. Ha az alattvalók haldokolnak, bár életüket gondokkal és szolgálatban töltötték, s az egész közösséget gyarapították, nincsen, aki jót tegyen velük, nincs, sem bor és víz, kenyér és fű, só és ecet sem.

Tisztelendő atya! Ezeket nem egyesekről és nem mindenkiről mondom, hanem csak azokról, akik csupán a nevet őrzik, a szerzetességet magát valójában már régen elveszítették. Szent a nevük, tiszta a címük, de tisztátalan a helyzetük. Valóban nagy csapás, ha az édes lépből keserűség árad. Isten vikáriusa látogat, pedig leginkább őt kellene meglátogatni, az törekszik feddeni, aki maga él vétkes életet. Azért látogat templomokat, hogy kifossza, ne pedig ékesítse azokat, az Egyház vagyonával törődik, nem az erkölccsel. Róluk mondja Bernát: „Láttam egyeseket, s nem fájdalom nélkül kell látnom, hogy azok, akik Krisztus seregébe való belépésük után ismét földi gyönyörökre áhítoznak, nagy gonddal falakat emelnek, nem törődnek az erkölccsel, és a közjó örve alatt eladták szavukat a gazdagoknak, asszonyoknak udvaroltak, és parancsolójuk rendelete ellenére megkívánták a másét, sajátjukat perrel követelték vissza, nem törődve az Apostol szavával: »Már az is kifogásolható, hogy pereskedtek egymással« (vö. I Kor 6,7). Így nem a világot önmaguknak, hanem önmagukat a világnak feszítették keresztre. Viszont akiket azelőtt alig ismertek a falujukban, most keresztül-kasul járnak a tartományokban, palotákban vendégeskednek, királyokkal ismerkednek, és fejedelmekkel barátkoznak."

Márpedig korunk egyes szerzetesei, szabályzatuk méhéből eltávozva hogyan élnek, hogyan tartják meg az engedelmesség, a szegénység és a szüzesség ösvényén szerzetesi fogadalmukat? Csak a vak nem látja fogyatékosságaikat. Ezért mondja egy bölcs a Siralmak könyvében: „Szerteszórva hevernek a szentély kövei" (4,1), arról szólva, hogy siránkoznak a világi ügyekbe bonyolódott szerzetesek, mert a világi életnek nincs olyan ténykedése, amelyet ma ne végeznének szerzetesek. Tekintsd csak át egyesek elfoglaltságait és szolgálatait, azt látod majd, hogy ott vannak a szerzetesek. Hogy kevés szóval sokat mondjak, ha meg akarod ismerni a legtöbb szerzetes törekvéseit, erkölcseit, életét, gondolj arra, hogy a káptalan nekik ellenségük, a konventen kívül zúgolódás és irigység van, éjszaka nem virrasztanak, s nappal sem dolgoznak. „Fáradozik az alattvaló (hogy Rodericus zamorai püspök úr szavaival éljek), hogy apát vagy perjel legyen, és pocakos apát lesz belőle, perjelként meghízik, elhájasodik és elterebélyesedik (vö. Mtörv 32,15). A koldus hízeleg a gazdagoknak és hatalmasoknak, a birtokos a földet szereti, a szerzetes gyanakvó, a pénztáros pénzsóvár, a betegápoló ágyas, a sekrestyés önfejű, a szónok önhitt, a laikus testvérek áhítat és imádság nélküliek, a testvérek haszonért prédikálnak, a gvárdián lovagol, a vikáriusok

kocsin és lóháton, az alattvalók pedig az Úr nevében gyalog járnak, a tartományi perjel kiabál, az általános perjel meg gyermeket nemz. Nézd csak meg, mit mond még Bernát: „Még egy halandó sem szállt le a pokolba cellájában, mert egy mennyei boldogságra hivatott sem marad a cellájában haláláig." Végül sokan csak önmaguknak, és nem a közösségnek kívánják, hogy gazdagok legyenek könyvekben, ismerősökben, barátokban és rokonokban. Ezeket arról lehet megismerni, hogy vagy megtagadják, vagy egyáltalán nem adnak segítséget azoknak, akik ezt kérik tőlük. Ugyanakkor saját testüket hízlalják különféle étkekkel jóllakva, s nagyhangúan gyengének tettetik magukat, hogy otthon lebzselhessenek, sántítva mennek a kórusra, de rohannak az éléskamrába, állnak fecsegés közben, de ülnek az imák idején, a többi virrasztóval alszanak nappal, az éjszakákat azonban álmatlanul töltik, undorodnak a közös italtól, de falernumit kérnek maguknak. Így esik meg az, hogy a vezetőjükre fittyet hányva nem törődnek az isteni szolgálatokkal.

XXVII. cikkely. A szerzetesek sok zúgolódásának okai és ellenszerei

Ó, jaj, minthogy szinte mindenki csak a magáét keresi, ne csodálkozzunk, hogy elveszett a béke. Sokan ugyanis azért sürgölődnek, hogy megadják a gyomruknak és a szájuknak a magukét, de azokkal a dolgokkal, amelyeket Istennek kellene megadniok, a legkevésbé sem törődnek. Méltán kiálthatnak így ínségükben, nyomorukban és szorongattatásukban: Jogosan szenvedjük el ezeket, mert vétkeztünk testvérünk, Krisztus ellen. Ezért állította szent Dániel, hogy a szolgaság első oka a bűn. Az Úr is így szólt a Leviták könyvében: „De ha nem hallgattok rám, és nem tartjátok meg parancsaimat, ha elvetitek törvényeimet, figyelmen kívül hagyjátok utasításaimat, akkor én is úgy bánok veletek. Meglátogatlak benneteket remegéssel és lázzal, amely elemészti a lelketeket. Ellenetek fordulok, és elhullotok ellenségeitek előtt" (Lev 26,14–24).

Miként az Egyház énekli: „Nem fog ártani semmi csapás, ha nem uralkodik feletted a galádság." Akik tehát vágyott békében és óhajtott nyugalomban kívánnak élni, teljes és tiszta szívvel tiszteljék a szent és páratlan felséget, Istent, aki semmi mást nem kíván az embertől, csupán ártatlanságot, s ha ezt valaki felajánlja neki, kegyesen és a szokásnak megfelelően áldozott. Nem dús és kövér áldozat után vágyik, mint a bálványimádók botorul hitték, s ha szomjazik, nem kívánja, hogy borral engeszteljék ki, hanem a tisztelője szívét óhajtja szeplőtelen áldozatként. Ilyen áldozat a lélek szelídsége, a tiszta élet és a jó cselekedetek. Ha mindezeket valaki bemutatta, annyiszor áldoz, ahányszor valami jó vagy jámbor dolgot cselekszik. Tehát az Isten oltárára azt kell helyezni, ami a legnagyobb, a hitet, a türelmet, az ártatlanságot, a tisztaságot, a mértékletességet. Két dolgot kell felajánlani, vagyis az ajándékot és az áldozatot, az ajándékot örökre, az áldozatot időlegesen. Ajándék mindaz, ami aranyból és ezüstből készül, illetve amit selyemből és bíborból szőnek. Az áldozat pedig állat, és mindaz, amit az oltáron elégetnek. De a testtelen Isten nem él egyikkel sem, minthogy romlandók, tehát testtelent kell felajánlanunk. A mi ajándékunk legyen a lelkünk épsége, az áldozatunk pedig a dicséret és a himnusz.

XXVIII. cikkely. A szerzetesek hibái az ajándékokat, az áldozatokat és egyéb megnyilatkozásokat illetően

Sokan megmosott kézzel, tiszta arccal és fehér ruhában az ördögöt tisztelik, bűneiket hallgatással leplezve, töredelmes gyónás nélkül, helytelen cselekvéssel, förtelmes beszéddel és tisztátalan szívvel nem átallják Krisztus testét és a szent edényeket illetni, gőgösen lépnek az alázatoshoz, haragosan a szelídhez, keményen a jóságoshoz, és mint a napszámosok, pénzért mennek az Úrhoz. Mások pedig nem a mennyei szeretet iránti ragaszkodásból, hanem vagy szokásból, vagy kötelező szolgálatból. Mit mondjak az Istent dicsőítő himnuszokról? A kóruson gondolatban elkalandozva, réveteg tekintettel és hanyag öltözékben állnak, bámulják a korláton keresztül be- és kilépőket, mást énekelnek, és mást gondolnak. Hol a templomon kívül, hol azon belül vannak, mindig nyugtalanok, nem mondják a zsoltárok szövegét. Egyesek azért énekelnek, hogy feltűnést keltsenek, tördelik a szavakat, hogy inkább a népnek, mint Istennek tessenek. Mások betegnek tettetik magukat, hogy könyöradományt kapjanak, elhagyják az éneket, illetve a kórusban olvasást, mert nem dorgálják meg őket figyelmeztetéskor. Kiről, miről beszéljek még, ha csak a torkosság szolgáiról nem?

Mindezekre ügyelni kell, hogy idejében jelenjenek meg a kápolnában, istenfélőn az ereklyéknél, összeszedetten az asztalnál és a káptalanteremben, szerzetesheztől illően az étkezésnél, hogy ne vessék rá magukat az étkekre, tisztán egyenek, hogy másokban ne keltsenek undort. És ne fecsegjenek, hanem fékezzék a nyelvüket, semerre se tekingessenek. A hálóban nyugodtan viselkedjenek, tétlenül ne tekeregjenek. Bárhol is vannak, ne fölösleges, hanem hasznos dolgokat mondjanak. Keressék fel a szertartásokban jártas testvéreket, és kérdezzék meg őket a meghajlásokról, a leborulásról, az énekről, a hangsúlyozásról és az olvasásról. Imádkozás közben az legyen a szívükben, amit kiejtenek a szájukon. Bár nem szükséges teljesen a tevékeny figyelem, és nem elégséges csupán a tartós, hanem szükséges a hatóképes figyelem, amely az első elhatározástól kezdve kitart egészen a zsolozsma végéig. Amikor ugyanis elhatározza magát valaki a zsolozsma elvégzésére azzal a szándékkal, hogy figyelni fog rá, vagy legalább ama kötelességének teljesítésére, amely a zsolozsma elvégzésére kötelezi, még ha a zsolozsma alatt valamiféle gyarlóságból és hanyagságból gyakran elkalandozik is, ha ezzel ellentétes szándék nem akadályozza (tudniillik az, ha semmiképp sem akar figyelni), elvégzi. Ha azonban valaki a zsolozsma végzése közben nagyobbrészt valamilyen figyelemelvonó kézimunkával foglalkozik, annak nem marad meg a hatóképes figyelme, és nem tesz eleget az Egyház parancsának.

XXIX. cikkely. Szent Pál első remete rendje testvéreinek az életét ajánlják

Szent Pál első remete rendje tiszta, édes és kellemes. A közösség életéből hiányzik a keserűség és az unalom, de ott van az öröm és a derű, csend van náluk és nagy nyugalom. Távol áll tőlük, hogy „ez az enyém, az a tied”, kedvesen beszélnek és társalognak egymással, ennek gyönyörűségét annál nagyobbnak érzi az, aki egy vagy két napig közöttük él. Amikor felvirrad a nap, sőt napkelte előtt, amikor még a kakas sem kukorékolt, valami olyat látsz náluk, ami a világiak

között nem szokás. Horkolnak a szolgák meg az egész család, zárva vannak az ajtók, s álmukban mindnyájan a halottakhoz hasonlítanak. Mihelyt azonban mindegyiküket felébreszti, vagy legalább figyelmezteti a sekrestyés, kitörlik az álmot a szemükből, szemérmesen fölkelnek, állva szent kórusba tömörülnek, és kezüket fölemelve szent himnuszokat énekelnek. Nincs szükségük hosszabb időre ahhoz, hogy felocsúdjanak álmukból és tompultságukból, mint a világ fiainak, akik miután kikászálódtak az ágyukból, egy óra hosszat ásítozva nyújtózkodnak és üldögélnek, majd az árnyékszékre mennek üríteni, aztán kezet és arcot mosnak, végül felöltöznek, és a cipőhúzásra is sok időt vesztegetnek. A remetéknél semmi ilyen nincsen, senki sem hív szolgát, mivel mindenki ellátja önmagát. Nincs szükségük sok öltözékre, sem áloműzőre, mert amint kinyitják a szemüket, fegyelmezettségük folytán mindjárt olyanok, mint azok, akik sokat és hosszan aludtak. Mivel semmilyen étel nem terhelte meg gyomrukat és nem ittak túl sokat, hosszabb ideig tartó pihenésre sincs szükségük, sőt korábban kelnek föl. Az álmuk zavartalan és józan. Senki sem lát olyat, hogy valamelyikük részegen hortyog, vagy szuszog, vagy álmában hánykolódik meztelenül, hanem rendesen fekve fegyelmezettebben alszanak, mint ahogyan mások virrasztanak. Mindez valóban egy bizonyos önfegyelmezésből fakad. Az emberek között kétségkívül szenteknek és angyaloknak kell tartanunk őket. A nagy istenfélelem ugyanis nem engedi őket öntudatlanul nehéz és mély álomba merülni. Ezért mihelyt felébrednek, azonnal fölkelnek, és a prófétai himnuszokat olyan szép összhangban és dallamosan, olyan ritmusban és hangversenyszerűen zengik, mint a méhek, hogy sem lant, sem síp, sem egyéb hangszer nem ad ilyen hangot.

Tehát mikor majdnem mindenki ásítozik, undorító módon bódult állapotban van, horkol, vagy hanyatt fekve csalárdságot forgat az elméjében, emezek (a remeték) énekelnek: „Dicsérjétek az Urat a mennyből” (Zsolt 148,1). Midőn pedig felkel a nap, az egyik a szentségházhoz megy, a másik pedig ahhoz a mesterségnek és munkának szenteli magát, amelynek ismerője. Itt a művészek, építészek, kőfaragók, szabók, vargák, kézművesek, festők, szoboröntők, márvánnyal dolgozók, bognárok, kőművesek, ötvösök, mozaikkészítők, aranyozók, ezüstművesek, érceöntők, másolók, illuminátorok, ácsok, pékek és szakácsok munkálkodnak gondosan fáradozva. Amazok elkezdik a napi könyörgéseket, folytatják a reggeliekkel, majd a Szentírás olvasásával foglalkoznak. Vannak olyanok, akik jártasak az írás és a tanítás művészetében, és félrevonulva celláikba csöndesen könyveket írogatnak. Azután imádságokat mondanak. Ilyen a prima, a tertia, a sexta, a nona, a vesperás, a halottak vigíliája, a hét bűnbánati zsoltár, a tizenöt magán imádság és a szemlélődések. Tehát mikor mások lakmároznak, vigadoznak és pajzánkodnak, meg a sok étellel megtömve hasukat elvonulnak, s a világi emberek még nappal is alszanak, emezek (a remeték) himnuszokat énekelnek. Sőt éjszaka is virrasztanak. Mellettük végül is nincs kibomlott hajú feleség, sem gyerekek, akik majdani árvaságukat siratják, szolgák sem vizslatják, hogy kilehelik-e lelküket, hanem szabad a lelkük, s csak arra az egyetlenegyre figyelnek, hogy utolsót lehelve az Úrnak kedvesen távozzék el.

XXX. cikkely. Miért nem növekszik némely rend testvéreinek száma?

Egyesek úgy látták, a szigorú fegyelem az oka annak, hogy bizonyos szerzetesrendekben nem növekszik a létszám, hanem szinte naponta csökken. Mert (mint mondják) ahogyan mindenkit elrettent, hogy meredek, hol kövektől egyenetlen, hol csipkebokrokkal benőtt, hol örvényekkel vagy rohanó hegyi patakkal szabdalt útra vállalkozzék, mely szükségképp erőfeszítéssel, kapaszkodással, megcsúszással és eleséssel jár, és a kezdeti nehézségek miatt indulatosan más irányba indul: úgy sokakat félelemmel tölt el, hogy belépjen némelyik szerzetesrendbe – bármilyen szent és szeplőtelen is az élete, de a fegyelmezés riasztó töviseitől kemény, vagy a szenvedések, gyalázat, fájdalmak, keserűségek és a szegénység kiálló szikláitól durva, ahol mindenkinek kézi munkát végezve, lábát horzsolva, folyton az eleséstől tartva kell járnia –, és arra készteti, hogy kerülje el. Ezért van az, hogy a laikusok nem akarnak együtt élni a remetékkel, akik folytonosan fáradoznak, hanem máshová mennek, egy paphoz társulva, akivel a falvakban és az utcákon három vagy négy beszédet, és a zsolozsmás könyvet kell vinniük. A plébánosok és a javadalmasok viszont nem egykönnyen foglalják el helyüket ott, ahol áldozatért kell koldulniuk, és gyakran kell gyóntatniuk, hanem a nem kolduló rendekbe mennek. Minthogy az, aki fényűzésben és gazdagságban él – hogy Lactantius szavaival éljek – , „ritkán lép be a rendbe, illetve vállalja a nélkülözést, hanem vagy üdvössége kárára megy oda, ahová kívánsága és vágya hirtelenjében elragadja, vagy a lelke megmentését szem előtt tartva olyan rendet választ magának, amelybe kellemes a belépés, gyönyörű az együttélés, és mérsékelten szigorúak az étkezésre és ruházkodásra vonatkozó szabályok.” Tisztelendő atya, az itt mondottakat sokan valószínűnek, egyesek pedig hamisnak tartják. Én azonban (hogy szíves engedelmeddel szóljak) úgy vélem, hogy a jók és fegyelmezettek, az állhatatosak és rendületlenek nem egykönnyen riadnak vissza az üdvösség kemény és göröngyös útjaitól, midőn örömest, türelemmel és nyugodt lélekkel viselik el a keserűségeket és nehézségeket. Annál készségesebben teszik ezt, mivel a legfőbb vezér, a mi Urunk Jézus Krisztus járt előttük, és örök jutalmat ígért fáradozásaikért. Másban van tehát az ok; azokat ugyanis, akik elkalandoztak a szent rend öléből, visszahívja a megígért és megadott büntetlenség. Róma megalapítása után Romulus is úgy kívánta gyarapítani a város lélekszámát, hogy menedékhellyé tette, és büntetlenséget ígért a hozzá menekülőknek; így rövid idő alatt megnövelte a lakosok számát azokkal a szomszédokkal, akiket megszabadított minden büntetéstől. Így növelte városát Ninus is, mivel fájdalma enyhítésére elkészíttette magának elhunyt atyja képmását. Olyan nagy tiszteletet tanúsított iránta, hogy a képmáshoz menekülő minden bűnösnek megkegyelmezett. A tömeg lelkét semmi sem hevíti úgy, hogy szerzetes és Krisztus tökéletes követője legyen, mint a testvérek életszentsége és megnyerő viselkedése. A példa mégis hatásosabb, mint a szó, mert ha egy szent nem könnyen él közösségben és nem beszél udvariasan, hanem mindig mogorva (ahogy sokan természetüknél fogva ijesztőek), bizony nem növeli a testvérek számát.

XXXI. cikkely. Az elöljárók szelídségre és közvetlenségre buzdítása

A vezető legyen szelíd, türelmes, kitartó és nemes lelkű. Senki szava vagy tette ne lobbantsa azonnal haragra, felháborodásra, bosszúvágyra és nőies dühkitörésre. Így ugyanis elhomályosul a józan ész és az éles látás, sérül a testi egészség megsérül, rövidül az élet, eltorzul a jóságos arc, elvész a nagylelkűség, nőies kicsinyességet ölt, a helyes ítélet megromlik, és a haragos olykor gonosztettre vetemedik és a társaságát megvetik. Tanulja hát meg mindenki a haragját vagy elfojtani, vagy mérsékelni. Szolgáljon például Szent Ágoston, a csodás türelmű vezető, aki így szólt valakihez: „Beszélj csak, amit jólesik, mivel a füleknek figyelmet, a nyelvnek némaságot, a léleknek pedig nyugalmat parancsolt." És Vespasianus, aki egy szidalmazójának ezt felelte: „Az ilyen embereknek kinevetéssel, önmagunknak feddéssel, a vétkeseknek büntetéssel tartozunk."

XXXII. cikkely. Milyennek kell lennie az idős és fiatal testvérek életének és viselkedésének

Az idősek számára csökkenteni kell a munkát, a lelki gyakorlatokat, az olvasmányokat és az imádságokat viszont szaporítani kell. Sem az elöljáróság, sem az öregség, illetve valamely elfoglaltság címén nem mentesíthetők a testvéri közös szolgálatok és zsolozsmák, különösen pedig a kórus alól addig, amíg képesek ezekre. Nemcsak az időseknek, hanem a fiataloknak is szívesebben kell mondaniuk a zsolozsmát a templomban, mint azon kívül. A hely áhítata, Krisztus testének szentségi jelenléte, a szentek ereklyéi, a segítő angyalok és a testvérek társasága miatt is nagyobb figyelmet szokás mutatniuk a templomban, mint azon kívül. Ezért ne keressenek alkalmat a kívül maradásra. Az időseknek ugyanis azon kell igyekezniük, hogy ne csak az ifjúságot, hanem az egész közösséget, sőt a hozzájuk forduló idegeneket is segítsék bölcsességükkel, tudományukkal, tanácsukkal, megnyerő és udvarias modorukkal; beszéljenek mindig épületesen. Semmitől sem kell jobban óvakodniuk az időseknek, mint a tétlenségtől és a restségtől. A bujaság és a torkosság minden életkorban igen rút dolog, öregkorban azonban a legnagyobb csúfság. Mert ha a gyönyör mámorához a telhetetlen torkosság társul, kettős a baj, mivel egyrészt az öregségre hoz szégyent, másrészt a fiatalokat még szemérmetlenebb féktelenségre ösztönzi, hogy még jobban merüljenek bele a bujaságba, a gyönyörökbe és a gyarlóságba. Legyenek tehát tisztességesek, mértékletesek, fegyelmezettek, józanok, bölcsek és egyszerűek, mint a galambok.

A fiataloknak pedig kötelességük, hogy tiszteljék az idősebbeket. Szeressék közülük a legjobbakat és a legmegbízhatóbbakat, kövessék tanácsukat és útmutatásukat. Kerüljék a haragot, mert azzal sem igazságosan, sem megfontoltan nem lehet cselekedni. Ne legyenek lusták, és óvakodjanak a romlott társaságtól. Minden cselekedetükben három dolgot kell szem előtt tartaniuk. Először: vágyaikat vessék alá értelmüknek. Azután vegyék figyelembe, mekkora az a dolog, amelyet véghez akarnak vinni, hogy ne vegyenek magukra annál nagyobb vagy kisebb gondot, mint amennyit az ügy megkíván. Harmadszor: a társas viszonyban és életmódjukban járjanak középúton. Ezenkívül csúnya dolog és nagy hiba valakit komoly teendője közben akár kellemes, akár vendégségbe illő tár-

salgással zaklatni. Főként ezt a korosztályt kell óvni az érzéki gyönyöröktől, viszont edzeni kell őket testi-lelki munkában és béketűrésben. Pihenés és szórakozás közben tartózkodjanak a mértéktelenségtől. A természet nem játékra és tréfára, hanem komoly tanulmányokra, nagyobb és súlyosabb dolgokra teremtett bennünket. Tanulással gyarapszik az emberi elme, a gondolkodással mindig keres, vagy hajt valamit, a látás és a hallás élvezete vezeti. Azonfölül legyenek tekintettel a becsületre, mert könnyebb úgy eljárni, ha idősebb korukban kívánnak részt venni az efféle dolgokban. Ügyelniük kell arra is, hogy se ne legyenek lassú járásúak, sem pedig túlságosan gyorsak a sietségben. Ha ilyen erkölcsök, ilyen példák állnak előttünk, bizony számban megsokszorozódik minden rend, és felmagasztosul az Úr Sabbaoth dicsősége.

XXXIII. cikkely. A fiatal testvérek, klerikusok és laikusok oktatása

Törődjék azzal az általános perjel, illetve a tartományi perjel, hogy az alárendeltjeit jól oktassák, és jól irányítsák, a laikusokat zsenge koruktól kezdve mesterségekre, a klerikusokat pedig a szabad tudományokra és tisztességes latin beszédre tanítsák, ami a vezetők gyűlésén, az elöljárók jelenlétében, a püspökök, érsekek, bíborosok vagy idegenek fogadásakor vagy megszólításakor becsületükre válik. Amint látjuk, nagyon különböznek testileg egymástól, egyesek gyorsaságuknál fogva alkalmasak a futásra, mások mozgékonyságuknál fogva a birkózásra, de idomtalanok is lehetnek; egyesek tekintélyesek, mások csinosak. Így a lelkek között még nagyobbak az eltérések, tehát az elöljáróik azokra a dolgokra taníttassák őket, amelyekre alkalmasak, és amivel szívesebben foglalkoznak, abban akarják inkább a többieket lefőzni. Mindazonáltal nem szabad őket teljesen az érzelmeikre hagyni. A fiatal korral együtt jár a megfontoltság igen gyenge volta, könnyen bonyolódik olyan dolgokba, amelyeket megkívánt, akár jók, akár rosszak azok.

XXXIV. cikkely. Miért nem halad némely szerzetes az erényekben és megbízhatóságban

Gyakran észleltem, hogy igen sokan úgy gondolják, a rossz szokás (amely szinte második természetté válik) az oka annak, hogy ezek vagy azok nem haladnak erényről erényre. Ezért mondja Jeremiás próféta: „Megváltoztathatja-e bőrét a szerecsen, vagy a párduc a tarka szőrét? És ti, vajon tudtok-e ti még jót tenni, amikor már úgy hozzászoktatok a rosszhoz” (Jer 13,23)? A vesszők, ha elgörbültek is, visszahajlíthatók és kiegyenesíthetők, a gerendák azonban semmiképp sem. Egyesek azoknak a rendeknek a fesztelenségét hozzák fel mentségül, amelyekben lazán élnek, és minden kívánságuk szerint történik. Úgy gondolják, hogy nehéz visszatartani a természetet azoktól a dolgoktól, amelyeket megkívánt, míg kéznél vannak a kívánatos dolgok: az arany és az ezüst, a bor és a tej, a szolga és a szolgálólány, a szabadság és a büntetlenség. Ahogyan ugyanis a jó körülményekből fényűzés, a fényűzésből pedig, mint a többi vétek esetében, Isten ellen forduló magatartás származik: lakomára tódulnak, Bacchusnak és Venusnak áldoznak, így hamarosan lerészegednek, akik pedig sűrűn becsípnek, nem tudnak

magukról. Némelyek idő előtt vagy megkopaszodnak, vagy megőszülnek. Ezért van az, hogy a sokféle étellel és itallal eltelve nem sokáig élnek, és nem sokat haladnak előre az erényekben. Ezért szokta ajánlani Szókratész azoknak az ételeknek vagy italoknak a kerülését, amelyek az éhség vagy szomjúság csillapításán túl vágyat keltenek. Tudta, hogy akiket eltöltött az étel, illetve elöntött az ital, azokat könnyedén annyira feltüzeli a szerelem és a düh, hogy nem kímélik sem a testvéreiket, sem a szüleiket, sőt nem törődnek a törvényekkel, sem Istennel. Szükségképp van ez így. Ha pedig valamilyen súlyos megpróbáltatás nyomasztja őket, akkor eszükbe jut az Isten. Ha a háborútól való félelem riaszt, halálos járvány pusztít, ha hosszú szárazság viszi el a termést, ha zord az idő, jégeső esik, az Istenhez menekülnek, az Istentől kérnek segítséget. Az Istent az ő egyetlen, szent nevével kérik az emberek, hogy segítsen, s irgalmazzon nekik. Az Isten pedig, akinek természete a jóság, meg szokta hallgatni a kérést. Nem olyan kegyetlen, nem veti meg annyira az embereket, hogy megtagadja a segítséget azoktól, akik kérik; kegyelmet ad, szívükbe világosságot áraszt, hogy fejlődjenek és gyarapodjanak, a tökéletlenségről a tökéletességre jussanak. Egyesek úgy vélték, hogy mindezek és az alább következők akadályozzák a megbízhatóságot.

Nagy Szent Gergely pápa nem hiszi, hogy a szószátyár ember helyes mértékkel mérheti az igazságosságot, mert az ember a bőbeszédűség bűnével tönkreteszi az áhítatot és a szentséget. Jakab apostol tanúsága szerint: „Ha valaki vallásosnak tartja magát, nyelvét azonban nem fékezi, annak vallásossága mit sem ér" (Jak 1,26). Lactantius pedig tagadja, hogy a sok elfoglaltságban szétszórt lélek haladhat. Miként a lefolyó víz ide-oda fröccsen és nem nő, úgy a különféle indulatokkal és szükségtelen tevékenységekkel elfoglalt lélek egyáltalán nem halad.

Te pedig, tisztelendő atya, tartsd erősen emlékezetedben, hogy sok olyan ember vált később tökéletes férfiúvá, akiket már majdnem eltemetett a rossz szokás. Tudjuk, hogy Szent Jób még rossz társaságban sem hajlott a gonoszok pártjára. Ezért sem az első, sem a második vélemény nem szolgálhat senki számára a züllés okául vagy alkalmaként, hanem nézetem szerint a kívánság vétke bizonytalanít el nem csupán egyeseket, hanem majdnem az összes halandót, hogy ne jusson el a jobbra. Úgy áll ugyanis a dolog, hogy mindaz, aki a lelkét – mely égi eredetű – aljas gonoszságokra adja, oda esik, ahová vetette magát. Mindenki ura a maga akaratának, és döntésében szabad.

Ezért az, aki meg akarja tisztítani szívének nem porral és füsttel, hanem rossz gondolatokkal beszennyezett és elektelenített templomát, annak nem égő gyertyákra van szüksége, hanem keresse meg a bölcsesség világosságát, hogy megismerje gyarló mivoltát. Azután, ha értelme megvilágosodott, tüstént eljut az Isten és önmaga megismerésére. Az isteni szeretet ösztönzi az akaratot arra, hogy sikerre és üdvösségre vágyakozzék, az eredményezi, hogy nem fecseg és nem lesz szószátyár – a harmadik és negyedik vélemény szerint, hanem a lelket a hasznos és szükséges dolgokhoz köti. A tökéletesedés vágyával együtt ott kell lennie az isteni és emberi törvény tudományának is. Minthogy az Úr szeplőtlen törvénye figyelmezteti a lelkeket (Zsolt 18,8), máskülönben honnan tudnák az emberek, hogy mi a bűn, és mi a jó, mi a szabály, mi a rendi alkotmány, mi a parancs és mi a tanács. Valaki azt mondja, hogy miként a tűz nem éghet és nem élhet, csak ha valamilyen zsíros anyagban van, úgy senkinek a tüzes vágya nem növekszik tanítómester nélkül.

XXXV. cikkely. A hitszónonkok hibái és buzdítás arra, hogy mindenkinek érthetőek legyenek

Miközben hosszan azon gondolkodom, mi építi, vagy rombolja jobban az embereket, hogy haladjanak az erkölcsök terén, vagy gyengüljenek erényeikben, végül az írás a józan megfontolással együtt arra a véleményre juttatott, hogy a bőséges és illő prédikáció – ha a helyes ismeret és a lélek határozott mértéktartása kormányozza – igen gyümölcsöző lehet az erkölcsök megváltoztatásában, csak a szokásos becsületességből induljon ki. Lehetetlen, hogy az ember ne hatódjék meg egy kedvesen komoly beszédtől, sőt, az igazat megvallva, az értelmes beszéd a figyelmesebb hallgatókat félelmetes vadakból szelídekké és barátságosakká változtatja. Ezért Istenünk valóságos kegyelmére könyörögve kérlek titeket (Lk 1,78), akiknek pásztor a nevetek és a hivatásotok, akik az isteni és emberi törvények ismeretének kútjából merítettetek, hogy világítsatok szavatokkal és példátokkal egyaránt. Először is legyen bennetek szeretet, amely másnak, aki enged a kísértésnek, a józan értelemmel együtt olyan, mint a harangszó, amely egyeseket jó cselekedetekre szólít, és maga elhal közben; és nem kell a többieket vezetnie elöljáróként vagy hitszónokként, mint a bűnökkel való küzdelemben látható. Türelmesek az igehirdetésben, hogy szeretetből, ne pedig kapzsiságból tanítsanak, vagy azzal a hiú kívánsággal, hogy befolyásosaknak látsszanak. Ó, mily fájdalmas, a mi elöljáróink és prédikátoraink, akik kakasok voltak, kasztráltak lettek, olyan kutyák, amelyek nem tudnak ugatni, nem ők prédikálnak a népnek, hanem a nép prédikál róluk. Sokan a jövedelmező hallgatásra gondolva abba is hagyják. Ha valaki a munkája szerint mégis fizetséget akar elfogadni, nem hisszük, hogy kisebb a dicsősége idősebb Szent Jakab apostolnál, aki nagyon keveseket térített meg, a sok névtelen szent viszont emberek ezreit vonzotta a hithez. Némelyek tartózkodnak attól, hogy olyan hivatalt vállaljanak, amilyet Jézus urunk a tanítványaival nem restellt, hanem elküldte őket az egész világra, hogy prédikáljanak. Egyesek közönséges beszéddel prédikálnak, nem követik az apostolok feddhetetlen életmódját; jól tanítanak és helytelenül élnek, az Istent oktatják ki arról, hogyan büntesse őket. Sokan a kicsiny beszédet nagy csalással cserélték fel, és mint a legrosszabb rágalmazók, a hallgatóság restségét bizonygatják.

Tisztelendő atya, vezesd hát az alattomosakat és langyosakat a jóságoddal (amely mindenkit arra ösztönöz, hogy teljesítse az elöljáró kívánságát). Tedd őket buzgó, erős és becsületes emberekké. Ezt annál könnyebben éred el, minél hamarabb száműzöd határainkon túlra azokat, akik vagy természetükből fakadóan, vagy megszokásból támadnak a prédikálók ellen. Azt mondják, amit a bölcs írt: "Még ránéznünk is nehéz, kerítsük be őt, mert nincs hasznunkra, nem terel nyájat, nem is arat, nem fon kosarat, és nem készít tölteléket, szembeszáll a tetteinkkel, nekünk rója fel a törvény hibáit, és rólunk híreszteli, hogy vétkesen tanítunk." Ó, kígyósziszegés, ártalmas gyalázkodás! Hiszen a prédikátorok a maguk természete szerint a faragatlan lelkeket arannyal, ezüsttel és drágakövekkel teszik ékesebbé, szebbé és irányítják őket az erény megismerésére és szeretetére. Mint egy másik szamaritánusnak, aki sebesülteket ápol, míg testük pihen, lelkük nem éber? Miért kezdik ki, rágalmazzák és róják meg haszontalanokként azokat, akiknek a puszta híre és neve többeket vonz és emel példává, mint amire a laikusok minden munkája, minden igyekezete és tehetsége képes. Bár a családfő nagy gonddal ügyel a különféle állatokra, nem utolsó sorban gon-

doskodik a kutyákról sem. A papok, bár testük erőtlen, edzik szellemüket, annál inkább alkalmasak a bölcs és értelmes feladatokra, minél kevesebbet bírnak a testedzésben. És miként a ház, amelyet a józan megfontolás irányít, rendezettebb és jobban felszerelt, mint az, amit hanyagul és tervszerűtlenül kormányoznak, úgy a családi gondoskodás is, amit a bölcsesség pallérozott, felette áll annak, mint amit az együgyűség gátolt.

XXXVI. cikkely. Miért nem sikeresek a kolostorok a világi dolgokban

Tudjuk, hogy többen azok közül, akiket a kolostori szegénységben és nélkülözésben igazságtalanul zaklattak és gyötörtek, keresték, mi az oka annak, hogy egyes rendházaink egyáltalán nem sikeresek a világi dolgokban, míg sok más, élelmet és ruhát kolduló szerzetes annyira boldogul és gazdagszik, hogy szinte a nagy fejedelmek kincseire tesz szert. Egyesek a válaszukban azt mondják, hogy a gyakori vezetőváltás okozza a szegénységet, nekem azonban meggyőződésem, hogy kizárólag a könnyelműség, a restség és a pazarlás. Egyes – vagy az általános perjel vagy a definitor atya – elődeinknek a könnyelműségét említem, akik kevés jövedelemmel megelégedve elvállaltak néhány egyházat, amelyekhez gyakran lelkipásztorkodás, nagy számú mise és prédikáció kötődött. Így magukat és utódaikat épp oly oktalanul, mint amilyen elhamarkodottan folytonos szolgálatokra kötelezték el, amit egyáltalán nem lett volna szabad, s a jövőben sem lehet megtenni, csakis olyan törvényi feltétel alapján, ha az egyházak illetve kolostorok jövedelme folyamatos, és évenként mind élelmet, mind ruhát tekintve megfelelő oltárszolgálatot tudnak ellátni.

Így egy bizonyos jóindulatból eredően az örökké megfelel a folyamatosnak, és eme örökös elkötelezettségre vonatkozó, akár szóban, akár írásban közzétett parancsok szilárdak és támadhatatlanok. Azon főpapok restségét is okolom, akiknek érdeke volt, hogy ha egyes kolostorokban valami gazdagságot, vagy bőséget láttak, ne csupán egy valaki kedvéért, hanem sokak javára elosszák, enyhítve sokak nélkülözésén. Épp így kárhoztatni kell a perjelek vagy részleges helyetteseik vészes hanyagságát, akik félretéve a családi vagyon gondját, nem akarják felszántani a földeket, hanem inkább lovas kocsin járnak ide-oda, hogy a maguk és alárendeltjeik koldulásával legalább a testi nyomorúságokon segítsenek. Annál inkább meg kellene róni és fékezni őket, minél nagyobb károkat okoznak azoknak, akik a városokban, falvakban és majorságokban a szent Rend megbotránkoztatására olykor kettesével, gyakran azonban egyedül kóborolnak és bolyonganak, mellőzöttekké és kicsapongókká téve őket. A rendházaknak is sok kárt okoznak, mikor a zsákokkal megrakott négyes fogatok üresen térnek vissza. Semmit sem szabad tehát meggondolatlanul tenni, csak kiérlelt terv szerint, úgy menjenek ki a testvérek, hogy sokszoros testi és lelki haszonnal térjenek vissza.

Nem szólok egyesek pazarlásáról, minthogy kegyetlen gúnnyal illettek, amikor néhányszor elmondtam, amit hallottam. Csupán annyit mondok, hogy ha valaki nem tudja megőrizni azt, amit megszerzett, menthetetlenül balszerencsés eseteknek teszi ki magát.

Te azonban, tisztelendő atyám, hárítsd el a kóborlás, különösen a magányos kóborlás szokását, intsél arra, hogy senki ne járjon vásárra, városokba és fejedelmi udvarházakba. Mert semmi sem teszi a szerzeteseket annyira megvetésre

méltóvá, mint gyakori és tolakodó szolgálatuk peres ügyekben és különféle világi dolgokban. Egykor az emberek tekintete elől elvonult szent remetéket olyan nagy becsben tartották, mint Isten angyalait, úgyhogy szinte az egész világ hozzájuk özönlött. És méltán, mert így szól a bölcs mondás: „A ritka dolgot nagyra becsüljük, ha mindennapossá válik, kevesebbre tartjuk." Sokszor annyira megvetik a szerzeteseket, hogy sem jó erkölcseik, sem tanításaik nem hoznak megbecsülést számukra, mert kapzsi módon viselkednek akár egy méltóság megszerzése miatt, akár kicsapongásból, vagy hogy mentességet kapjanak, hogy lerázzák nyakukról az elöljáróik iránti engedelmesség igáját. Ezért van az, hogy senki sem nyújt segítő kezet nekik. Szent Jeromos óvatosságra intve őket, így tanít: „Mindig legyen a kezedben vagy szemed előtt a zsoltáros könyv, szóról szóra, ne csak hevenyészetten mondd el az imádságot" és lejjebb: „Fonj kosarat sásból vagy készíts kast hajlékony vesszőkből, vesd be a föld ágyásait, válaszd el megfelelő mezsgyével azokat, amelyekbe zöldségfélék magvait szórtad, vagy pedig palántákat ültettél sorban, vezess oda öntözővizet, ültess gyümölcsfákat vagy hajtásról, vagy oltvánnyal, hogy rövid időn belül munkád édes gyümölcseit szedhesd; készíts méhkaptárakat, és halfogásra hálót; írj könyveket, hogy a kéz étkeket készítsen, és a lélek is jóllakjék olvasmánnyal."

Vége, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak, a Boldogságos Szűz Máriának, az első remetének, Szent Pálnak, valamint Szent István protomártírnak a tiszteletére és dicsőségére.

Epitoma
oder eine Kurzfassung, in der die Entfaltung und Hilfen für Entfaltung der Ordensleute, aber auch die Mängel und Heilmittel gegen Mängel beschrieben werden

Gregor Gyöngyösi osppe

Aus dem Lateinischen ins Deutsche übersetzt von
Lorenz Weinrich
Berlin 2011

Inhaltsverzeichnis

Kap. 1 ⟨Widmung⟩ Dem hochwürdigen Vater, Bruder Stephan, Generalprior des Ordens des hl. Paul des Ersten Eremiten, gewidmet 4

Kap. 2 ⟨Prolog⟩ Hier werden die Gründe für die Zusammenstellung genannt, verbunden mit einer Ermunterung, die kleine Schrift zu lesen 4

Kap. 3 Ermahnung des Generalpriors zu Gottesfurcht und Demut des Herzens 5

Kap. 4 Der Vorgesetzte soll seine Untergebenen durch Wort und Beispiel belehren 6

Kap. 5 Was den Vorsteher liebenswert und hochverehrt macht 6

Kap. 6 Welche Bedingungen die Definitoren oder Ratgeber erfüllen müssen 6

Kap. 7 Wie Vikar und Prioren zu wählen sind 7

Kap. 8 Worin die Weisheit jedes Vorgesetzten vorzüglich bestehen muss 8

Kap. 9 Worin die Weisheit oder Klugheit des Generalpriors bestehen soll 8

Kap. 10 Die Erhebung von Brüdern zu Vorstehern, also Vikaren und Prioren, wie es dabei geschehen kann, dass Klugheit als erste zum Vorschein kommt 9

Kap. 11 Verteilung der Brüder auf die Häuser usw. und Provinzen, wie Beratung und zweite Klugheit vonstatten gehen sollen 9

Kap. 12 Beratung über Absolutionen oder Verteilung der Vorsteher und Untergebenen 10

Kap. 13 Wie in den einzelnen Häusern die Brüder zum Ratgeben eingesetzt werden sollen 10

Kap. 14 Niedere Vorsteher, also Vikare und Prioren, sollen ihren Untergebenen keine Möglichkeit zum Umherziehen geben 11

Kap. 15 Hier werden die Gründe dargelegt, warum viele Brüder verdrossen und kopflos umherziehen 12

Kap. 16 Über Heilmittel, mit denen man den Unsteten und Abtrünnigen begegnen sollte 12

Kap. 17 Die dritte Klugheit des Generalpriors besteht in der Visitation der Brüder 13

Kap. 18 Überlieferte Form für die Klostervorsteher, nach der sie die Visitation vornehmen müssen 13

Kap. 19 Wieviele Personen visitieren müssen, und wie nützlicherweise vorgegangen werden sollte 14

Kap. 20 Was außer dem Gesagten von denen zu tun ist, die die allgemeine Untersuchung durchführen 14

Kap. 21 Dass der Visitator Äußeres und Inneres erforschen soll 15

Kap. 22 Wie eine geheime Befragung durchzuführen ist 15

Kap. 23 Wie Zurechtweisung oder Bestrafung unter den Brüdern geübt werden sollen 16

Kap. 24 Gerechte Bestrafung muß mit Erbarmen ihr Maß erhalten 16

Kap. 25 Lob und Tugenden des hochwürdigen Vaters, Bruder Stephan, Generalprior 17

Kap. 26 Mängel bei vielen Vorstehern, Vikaren und Prioren 18

Kap. 27 Beschreibung der Gründe für die vielfältige Anfeindungen gegenüber Ordensleuten sowie Heilmittel 20

Kap. 28 Mängel der Ordensleute bei Gaben, Opfern und anderen Gesten 21

Kap. 29 Empfehlung einer Übung für die Brüder Eremiten vom hl. Paul dem Ersten Eremiten 22

Kap. 30 Die Gründe, warum sich die ⟨Zahlen der⟩ Brüder einiger Orden nicht vermehren 23

Kap. 31 Ermahnung der Vorgesetzten zu Milde und Leutseligkeit 24

Kap. 32 Wie Leben und Lebenswandel der alten und der jungen Brüder beschaffen sein muss 24

Kap. 33 Die Erziehung der jungen Brüder, der Kleriker und Laien 25

Kap. 34 Warum einige Mönche keine Fortschritte machen an Tugend und Rechtschaffenheit 26

Kap. 35 Mängel der Prediger bei der Ermunterung, allen zu leuchten 27

Kap. 36 Beschreibung des Grundes, warum Klöster in weltlichen Dingen nicht gedeihen 29

Kap. 1 ⟨Widmung⟩ Dem hochwürdigen Vater, Bruder Stephan, Generalprior des Ordens des hl. Paul des Ersten Eremiten, gewidmet

Dem hochwürdigen und überaus gütigen Vater in Christus und Bruder Stephan, Generalprior aller Eremiten-Brüder des hl. Paul des Ersten Eremiten, die unter der Regel des hl. Augustinus Gott dienen, Bruder Gregor Gyöngyösi, unwürdiger Prediger des Wortes Gottes, in demütiger Verneigung vor diesen beiden ⟨hl.⟩ Männern.

Als ich nachdachte, was ich deiner Hoheit im Verhältnis zu meinen geringen Fähigkeiten Angemessenes anbieten könnte, wozu ich im Gehorsam dir und deinen Nachfolgern gegenüber mit meinem Gelübde verpflichtet bin, kam ich zu dem Entschluss, der Erhabenheit deines Namens und Ruhmes (dem ich von Herzen zugetan bin), dieses Epitoma oder diese Kurzfassung (in der die Entfaltung und Hilfen für Entfaltung, die Mängel und Heilmittel gegen Mängel den Brüdern der einzelnen Orden, also den Vorgesetzten wie den Untergebenen, aufgeführt werden) aus vielen Schriften der Heiligen zusammenzutragen und dir (falls es dir genehm ist) zu widmen – besonders im Hinblick darauf, dass du, der du in allem mein Vorgesetzter bist, auch meine Kräfte besitzest, so als Gefolgsmann deiner Väterlichkeit zu dienen. Da dir allein die Leitung unseres ganzen hochheiligen Ordens übertragen ist, ist es nicht abwegig, diese kleine Schrift an dich zu richten und dir zu widmen. Daher kannst du die dir unterstellte Herde, die jetzt entsprechend der Not unserer schlimmen Zeit (in der fast die ganze Welt mit ihren Leidenschaften zugrundegeht) von viel Ungebühr verschüttet oder schiffbrüchig ist (wenn ihr nicht die Gnade Gottes Atem bringt) umso leichter erziehen, je mehr du mit offenen Augen die Entfaltung und die Mängel der einzelnen Ränge und die Hilfen und Heilmittel für sie bemerkst. Daher nimm sie willigen Herzens an, in dem alle Worte geneigt sind, Sanftes zu hören, Leichtes zu verstehen und Ehrenvolles aufzunehmen. Danach kannst du, mit Tugendkraft ausgestattet, in der Klugheit erfahren und an Charakter erprobt, auch die anderen dir anvertrauten Brüder umso leichter zu tugendhaften, klugen und erprobten Männern machen. Lebe wohl! Ich möchte, dass du mir gewogen bleibst.

Kap. 2 ⟨Prolog⟩ Hier werden die Gründe für die Zusammenstellung genannt, verbunden mit einer Ermunterung, die kleine Schrift zu lesen

Hochwürdiger Herr! Bewährter Priester höchster Reinheit! Die Alten Väter, die in großem und hervorragendem Geist blühten, haben unter Verachtung aller öffentlichen und privaten Geschäfte sich dem Eifer zur Erforschung der Wahrheit und der Aufgabe zum Schreiben hingegeben, sie waren ja überzeugt, es sei wichtiger und angenehmer, die göttlichen und menschlichen Verhältnisse zu erforschen und die Gründe dafür zu erkennen, als Mauern zu errichten, Schätze anzuhäufen, Ehren zu erwerben oder all dem, was man sieht, anzuhängen. Auch haben einige kluge heidnische Mittler Gesetze des bürgerlichen Rechts schriftlich erlassen, um Zank und Streit der in Zwietracht Lebenden zu besänftiigen; so habe auch ich (der ich das Gelübde des Ordenslebens geleistet habe und Gott,

die selige Jungfrau Maria, den hl. Gregor den Großen – ein Heiliger mit meinem Namen! – und den hl. Paul den Ersten Eremiten mir als Lehrmeister der Weisheit und Führer zur Tugend erwählt habe) beschlossen, den göttlichen und menschlichen Einrichtungen in Schriften nachzugehen sowie die Lasten der Vielen wie ein Vorgesetzter zu tragen und über alles Rechenschaft abzulegen. Dabei will ich nicht über Durchregnen und Abwehr von Überschwemmungen sondern über Beiträge mit der Hand, über Entfaltung der Ordensleute und Hilfen bei der Entfaltung, ebenso über Mängel und Heilmittel gegen Mängel sprechen, um verschiedenem Aberglauben und dessen Irrtümer zu betäuben und alle ohne Unterschied von Geschlecht und Alter zum Stoff mit wahrhaftiger Lehre zu rufen. Es verdrießt mich nicht, das Amt des Zuhörens und die Geduld zum Lesen besonders denen zuzuwenden, die, unter dem Gewicht oder der Zahl ihrer Sünden niedergedrückt, sich aufzurichten trachten.

Kap. 3 Ermahnung des Generalpriors zu Gottesfurcht und Demut des Herzens

Wir glauben, dass die Vorsteherschaft von vielen oft mit einer Art verlockendem und trügerischem Gunsthauch lächelnd als auch erwünschte, mit viel Geld erkaufte und mit gefährlichen Bemühungen verschaffte angesehen wird, besonders von denen, die sich an den Hochmut dieser Welt angepasst haben. Sie wissen nicht, dass mit Geld die Gefahr und mit Bitten und Mühen die Entscheidung, Niederlage und Elend erkauft wurde. Sobald einer beim Rächen der Vergehen nachlässiger ist, wird er bald offen gelobt, doch wer sich um das Heil seiner Nächsten kümmert, wird recht oft getadelt. Du aber, der du nicht durch Ehrgeiz und Leidenschaft zu herrschen, sondern in der Absicht, Gott und der Kirche zu gehorchen, durch die einmütige Wahl der Brüder zur Höhe der Vorsteherschaft aufgestiegen bist, hast im hl. Eremitenorden einen nicht geringen Grad an Ehre und Vorrecht inne, wie einer, der Richteramt und Zwang ausübt und dem die Visitation der Klosterinsassen und des Hausbesitzes zusteht, ja, der du als Haupt eingesetzt bist, um alles zu leiten, alles zu planen, aller Tätigkeit Bewegung und Sinn einzuflößen und wie ein guter und besorgter Hirt das Verlorene zu suchen, das Verworfene zurückzuführen, das Zerbrochene zusammenzufügen, Schwaches zu stärken, das Schwerfällige und Starke zu bewachen.

Vorwärts also, führe deinen Primat mit Furcht und Zittern und Herzensdemut! Achte bei allen Taten auf die Ehre Gottes, den Frieden des Ordens und den Nutzen der Brüder; wisse, dass du erhoben wurdest zu Mühsal, Plsge und Sorgen, Umsicht, Nachtwachen und Entfaltung des Ordenslebens. Nichts ist für die Untergebenen so hinderlich wie Hochmut und Stolz des Vorgesetzten. Dies wird auf fünferlei Art geübt, sage ich, gemäß dem äußeren Menschen: 1. Bei dem Leib, dort sind es der Hochmut der Haare, die Schärfe der Augen, der erhobene Nacken, die flüssige Zunge, der prunkvolle Schritt und die drohenden Arme. 2. Beim Körperschmuck Kostspieligkeit, Üppigkeit, Äußerlichkeit, Masse, Großspurigkeit oder Flüchtigkeit, oder sie steckt in den Kapuzen, Tuniken, Mänteln, Spitzen, Pelzen, Hemden, Gürteln, Decken, Stiefeln, Schuhen. 3. Bei Gelagen auf Einladung vieler Reicher und weniger Armer in der Vielzahl und der Köstlichkeit der Speisen. 4. Bei Pferden und Wagen in der Menge und Ord-

nung oder deren häufigem Gebrauch. 5. Bei der Stimme, etwa sich mit Worten zu brüsten oder geräuschvoll und laut zu sprechen.

Kap. 4 Der Vorgesetzte soll seine Untergebenen durch Wort und Beispiel belehren

Weil die frommen und hervorragenden Werke eines Vorgesetzten und die Beispiele seiner Tugenden die Untergebenen mehr zur Nachahmung aufrufen als alle Befehle oder strengen Aufträge – wer nämlich ist so töricht und teuflisch, der nicht an einer bestimmten Erfahrung erkennt, dass sein Vorgesetzter fromm, ein Beobachter der göttlichen Gebote, Freund der Tugenden, Feind und Verächter der Freveltaten, Verfolger und Rächer der Diebe, Mörder, Sünder, Ungehorsamen, Eigentümer und Unzüchtigen ist, und wagt es jemals, solche Freveltaten zu lieben. Achte also darauf, der du dich über die Hoheit deines Namens freust, dass du nicht niedriger bist als die Geeignetheit der anderen; es heißt, dass die in den Vorschriften der Eltern Erzogenen zu deren Sitten und Lebensweise geführt werden. Es ist auch Pflicht des Leiters, nicht nur bekanntzumachen, wie Frevel bekämpft, sondern auch wie die bewahrten Tugenden gestärkt werden. Er muss obendrein durch das Wort seiner Predigt nicht nur die Herrlichkeit der Heimat im Himmel zeigen, sondern auch eröffnen, wie die Versuchungen des altbösen Feindes auf dem Pfad dieses Lebens verborgen sind. Wenn er aber bemerkt, er habe die Herzen seiner Untergebenen mehr als nötig aufgewühlt, soll er bei sich durch Buße zu Gott zurückkehren.

Kap. 5 Was den Vorsteher liebenswert und hochverehrt macht

Der Vorgesetzte soll bei zwei Notwendigkeiten mehr danach streben, geliebt als gefürchtet zu werden, so dass er mit der Lieblichkeit bei seiner Bewertung die Nächsten zur Liebe, zur Wahrheit zieht und zur Zuneigung gegenüber ihm bei den Zuhörern einen Weg zeigt zur Liebe des Schöpfers, dass er nicht will allein geliebt werden: Meist lügen die Laster, sie seien Tugenden. Deshalb strebe du, großer Priester, danach, Gott und den Menschen zu gefallen und von allen verehrt zu werden; sei daher stets gütig, keinem schmeichlerisch, nur wenigen gegenüber vertraulich, allen gerecht, langsam zum Zürnen, bereit zum Erbarmen, in Widrigkeiten stark, im Glück vorsichtig. Habe den Willen, allen zu nützen, keinem zu schaden! Zeige dich bitte öffentlich und privat so, dass du für die Bösewichte und Zuchtlosen ein Schrecken bist, aber sanft und milde für alle Stillen und Frommen, beiden zeige deine väterliche Fürsorge.

Kap. 6 Welche Bedingungen die Definitoren oder Ratgeber erfüllen müssen

Einige wenige Definitoren-Patres werden von vielen, einzelne aber von allen Brüdern des hl. Ordens bestellt und, von den gewöhnlichen Aufgaben befreit, zur Leitung der gesamten Gemeinschaft erhoben, so dass sie an gesonderter Stelle

eine öffentliche Aufgabe wahrnehmen. Daher musst du, liebster Vater, dich und deine Nachfolger 1. darum kümmern, dass solche Männer gewählt werden, die scharfsinnig und klug sind; wer nämlich würde denen seine Sache anvertrauen, von denen er nicht glaubt, sie seien verständig? 2. sollen sie reiferen Alters sein, so dass sie nicht überstürzt Beschlüsse fassen, sondern die mit der Waage rechten Maßes abgewogen ihre Worte setzen, wie nämlich Seneca sagt: „Wer zu schnell handelt, kommt rasch zum Bedauern." 3. müssen sie wahrhaftig sein, nicht nur rechtgläubig zum Wohlgefallen ihrer Oberen, sonst können sie nicht der dann berechtigten Bezeichnung ‚Schmeichler' entgehen. 4. sollen die gewählt werden, die lauteren Rat geben, die nicht erregt werden von der Leidenschaft des Hasses, der Liebe, Hoffnung oder Furcht; denn jedes Urteil geht fehl, wenn der Sachgehalt in Stimmungen übergeht. 5. möchte ich, dass sie abgeschirmt sind, damit die Gleichheit und innigste Einheit, die von den Gliedern zum Haupt bestehen müsste, nicht bei einem Bruch des Schweigegebots Geheimisse Ausplaudernde die Seelen auf dem Markt verkaufen zum Ärgernis der Vielen. 6. schließlich muss die Güte der Lebensführung beachtet werden, der Vorrang der Tugenden und die Pflicht zur Loyalität; wer würde es nämlich nicht als Schreckgespenst ansehen, wenn Ungezügeltheit und Verwirrung durch Frevel entstehen. Wer würde das Gespött wegen der Sitten nicht für unsinnig halten, wer ihn für eine fremde Sache geeignet ansehen, bei dem er sieht, dass er für sein Leben ungeeignet ist; wer endlich sagt zu Recht, er schaue mehr auf seinen eigenen Nutzen als auf den des Gemeinwesens. Ach, welche Verkehrtheit, dass nur der Wille eines Einzelnen die Fachleute auswählt, die Auserwählten beruft, die Berufenen auf seinen Befehl umstimmt (und zwar mit der Furcht vor Absetzung), während die Ehrwürdigen und Wohlverdienten, die die Last der Arbeit und Hitze des Tages lange Zeit ertragen und die Erfahrungen in vielen Angelegenheiten gesammelt haben, missachtet werden – das hat Rehabeam, der Sohn Salomos, gezeigt.

Kap. 7 Wie Vikar und Prioren zu wählen sind

Hochverehrter Vater, obgleich die nicht fehlen, die behaupten, zur Leitung seien diejenigen eher angemessen, die zum allgemeinen Nutzen Besitzungen und Äcker zu reichem Ertrag bringen – eine Auffassung, der alles Volk zuzustimmen scheint –, bevorzuge ich den, der noch reichere Ernte einbringen kann, der gewinnend und pflichtbewusst ist und es besser macht, doch nicht selbst Äcker bestellt. Mir scheint es unangebracht und unrühmlich, dass Leute, die einen schwachen Körper und gebrechliche Arme, aber einen gelehrigen Geist haben, die Arbeit auf dem Acker verrichten sollen. Nein, viel heilsamer wäre es, nicht nur den Acker sondern auch den Geist aufzubauen, denn der Bauer dient der Erde, die nicht ohne das Erdulden von Hagel, Stürmen und Mühen antwortet, doch oft fehlt der Mühe und der Ernte die Süße, und die Lese ist nicht fröhlich. Aber das Gemeinwesen ist selig, wenn es von Weisen recht geführt wird, wie Ennius sagt: „Nichts gegen Sitten, Gesetze und Einrichtungen tun und Rechenschaft über den Hausbesitz ablegen", daraus erwächst viel Vorteil. Auch Platon hebt unter allen verschwiegenen Tugenden hervor, der sei zum Leiten und Befehlen da, der unter allen für den Weisesten gehalten wird; denn er sagt: „Er wird im Glück nicht hingerissen noch im Unglück beklommen; ihm darf man nicht nur kein Unrecht antun, sondern auch nicht vergelten." Soweit dieser. Zu glauben aber, man sei weise, ist als erster Schritt zur Torheit zu bekennen. Sie

mögen sich also hüten, die als Herzensärzte zu nennen, die keine Ahnung von der Kraft der Salben haben.

Kap. 8 Worin die Weisheit jedes Vorgesetzten vorzüglich bestehen muss

Die Weisheit der Vorsteher muss sich darin zeigen, dass sie die Untergebenen in der Unschuld ihres Herzens weiden und sie mit dem Verständnis ihrer Hände geleiten, d. h. sorgfältig den Nutzen und die Bedürfnisse ihrer Hausinsassen erforschen. Beim Handeln sollen sie die Reinheit ihrer Pläne zur Schau stellen und mit Hand und Tat Beispiele ihrer Rechtschaffenheit aufhäufen, also in der Nahrung, der Kleidung, im Umgang, dem Ansprechen, den Gesten und der Tätigkeit, dass sie wenig Kost, mäßigen Trank, nicht pomphafte Kleidung und Reitzeug brauchen. Sie sollen alle anhören und nach Gott, soweit möglich, auf sie achten, auch auf die Schwachen, besonders aber die Weisen, allen gütig antworten; ausgenommen die Bösartigen, die eine Strafe verdient haben. Nichts versöhnt die Herzen der Menschen so sehr, nichts schließlich bringt so willigen Gehorsam der Untergebenen wie die Versöhnlichkeit seiner Sprache und sanfte Leutseligkeit. Außerdem trage der Priester seine Augen nicht hoch und seinen Nacken nicht steif oder die Brust vorgestreckt, sondern gehe gemessenen Schrittes, demütig nachdenkend, sprechend und handelnd. Es sagt einer: „Seid mit eurer Zunge vorsichtig, nüchtern, klug, gerecht, keusch, schlicht, fromm, geduldig, gastfreundlich, die Untergebenen demütig belehrend, die Armen tröstend, die Schlimmen verbessernd.“ Ferner: „Ach, gebraucht doch eure Hirtensorge und führt ein geistliches Leben, dass ihr den fleischlichen Mantel ablegt und der Herr euch mit der ewigen Stola bekleidet.“

Kap. 9 Worin die Weisheit oder Klugheit des Generalpriors bestehen soll

Die Klugheit des General- oder Provinzialpriors soll sich besonders auf dreierlei richten: auf die Förderung, die Verteilung und die Visitation seiner Brüder. Es ist nämlich für einen zum Gipfel des Thrones der Herrlichkeit Aufsteigenden nicht genug, auf den eigenen Vorteil zu achten und die Geschäfte wahrzunehmen, sondern wem Größeres anvertraut ist, von dem wird bei der Rechenschaft des strengen Richters weit mehr verlangt, und jeder, der jetzt viele Untergebene hat, wird dann so viele Seelen ⟨zu verteidigen⟩ haben, also ist es der Mühe wert, nachdem er die für einen Priester so überaus notwendigen, oben beschriebenen Tugenden bei sich gesammelt hat, auch die folgenden nicht gering einzuschätzen.

Kap. 10 Die Erhebung von Brüdern zu Vorstehern, also Vikaren und Prioren, wie es dabei geschehen kann, dass Klugheit als erste zum Vorschein kommt

Der General⟨prior⟩ darf keinen leichtfertig befördern, sondern nur diejenigen, die er sonnenklar als gut, gelehrt und gelehrig zur Seelsorge und zur Leitung von Haus und Dienerschaft geeignet erkannt hat. Er wird nämlich für und mit ihnen Rechenschaft ablegen. Gleichwohl soll er sich einsetzen für jede Sache, für die Kasse, die Geschäfte, die Personen und die Zustimmung, aber besonders das Heil fördern, danach die Entfaltung der Untergebenen im Sinn haben. Weit weg zu verbannen sind die Eltern, die wegen ihres privaten oder unbilligen Nutzens die Zuneigung zu ihnen soweit treiben, dass sie nach Zurückdrängen der übrigen weit Besseren, viele bei den Brüdern zu bemerken pflegen, wenn sie das Amt eines Kochs, Jägers, Vogelstellers, Zithersängers oder Ackermannes kennen. Doch gerade dem gelehrtesten und weisesten Mann darf es nicht gefallen, für ein geistliches Ehrenamt Unwürdige vorzuziehen oder Knaben, die noch nicht einmal ihre Nase putzen können, oder Greise, die in allem nicht geschätzt wurden, die nichts weiter können als essen, trinken und schlafen, auch keine Idioten, sondern nur die, die Unrecht mit der Tugendkraft zu beseitigen wissen. Wenn einer, der fälschlich als geeignet angesehen wurde, leichtfertig befördert würde aber schließlich als erwiesenermaßen weniger geeignet abgesetzt wird, dann ist es sicherlich natürlich, dass der, den einer fürchtet oder dessen Nachstellungen entkommen ist oder weiß, er werde von jemandem verachtet, diesen stets hasst. Deshalb, hoher Vater, hüte dich davor, Unwürdige zu befördern, wie sehr sie sich auch darum bewerben, verschmähe es gleichermaßen, sie abzusetzen, obgleich sch die Würdigen beschuldigen, besonders wenn diese leutselig im Zuhören, erfolgreich im Sprechen, eifrig im Ermuntern und streng und überlegt beim Strafen sind. So wie nämlich die Schrift lehrt, es solle der von den hl. Altären ferngehalten werden, wer sich zu sehr darum bewirbt, so urteilt sie, es müssten die erhoben werden, die den Ehren zu entkommen suchen.

Kap. 11 Verteilung der Brüder auf die Häuser usw. und Provinzen, wie Beratung und zweite Klugheit vonstatten gehen sollen

Weil bei jeder schwächlichen Handlung das Anfassen eines Handwerks ohne höchste Beharrlichkeit bei derAusführung erkannt wird, deswegen, wohlverdienter Priester, der du durch deinen Eifer und Fleiß, deine Mühe und Sorgfalt die Bedingtheiten fast aller Brüder kennst oder zumindest ihr Gesicht erkennen müsstest, sieh zu, dass du nichts unüberlegt tust, wodurch du dem ein oder anderen Unrecht zufügen oder nur deinem Namen ein Lob eintragen willst, sondern nutze die Kunst und das Beispiel unserer Vorgänger, die besonders darauf geachtet haben, was Ort, Leuten und Zeiten angemessen war. Keiner von denen, die nach der Gewohnheit ‚Provinziale' heißen, hat nur nach seiner Neigung gehandelt, sondern das, was die Gemeinschaft der Patres, unterstützt von der Ratsversammlung, entschied, bestimmte er schließlich als Urteil des Volkes mit

väterlicher Bestimmtheit zur Ausführung. Auch du, verehrter Vater, stütze dich nicht bloß auf deine Einsicht, nein, verrichte dein Amt und besonders das, was wir Absolution nennen, nach der Meinung der Definitoren, stärke die Sache mit guten Anweisungen und ehrenhafter Zucht, damit du Gott umso sicherer Rechenschaft ablegnen kannst, wann immer viele für dich, nicht du für viele antworten wirst.

Kap. 12 Beratung über Absolutionen oder Verteilung der Vorsteher und Untergebenen

Den Definitoren kommt es zu, gelegen und ungelegen fest dafür einzutreten und dem Gewissen des Pater General<prior> einzuprägen, dass er seine besondere und hauptsächliche Rücksicht den hauptsächlichen und am stärksten besetzten Häusern zuwendet, in denen sich gewiss bei der großen Zahl einige finden lassen, die wegen ihrer Gewichtigkeit, Erprobtheit und Weisheit für die Kirche und das Ordensvolk Zierde und Nutzen sind. Diese wissen dank ihrer stählernen Tugend um die Vorzüge, die Suchenden mit dem Verlangen nach einem Leben entsprechend der Klosterregel anzulocken, auch andernorts die Konversen gut und entsprechend einzusetzen, zu leiten und an die Sitten nach der Klosterregel anzupassen. Sie sollen auch wenn möglich mit den Stolzen und Aufgeblasenen demütig, mit den Aufbrausenden milde, mit den Weisen verständig, mit den Sprachkundigen angemessen, mit den Gelehrten wahrhaftig sprechen, mit den Rednern ihre Worte schmücken, mit den Musikern singen, mit den Rechnern Zahlen durchgehen, mit den Feldmessern abwägen, mit den Sternkundigen die Sterne beobachten, damit also allen alles gegeben wird. Außerdem sollen sie auf Bergen und in Höhlen/Grotten, wo es keinen häufigen Zugang von Leuten gibt, Orte erarbeiten und dort Tag und Nacht für das Volk und diese Gemeinschaft beten, dass sie durch innere und äußere Handlungen zum Nutzen der Vielen beitragen.

Kap. 13 Wie in den einzelnen Häusern die Brüder zum Ratgeben eingesetzt werden sollen

Hochwürdiger Vater! Obgleich viele ohne jede Gelehrsamkeit nur aus ihrer Naturveranlagung, nahe der göttlichen, von sich aus maßvoll und gewichtig sind, andere aber durch tägliche Übung gebändigt werden, so sind doch in jeder Ordnung, Rang, Geschlecht und Alter die meisten böse oder gut, lasterhaft oder tugendsam. Das ist kein Wunder, denn das Sündigen geschieht auf viele Art, und aus einem einzigen Fehler wird einer lasterhaft, doch keineswegs wird einer tugendhaft und unschuldig, wenn nicht jegliche Tugend zusammenkommt. Daher ruft der Prophet auch, um die Kleinheit der Guten und ihre geringe Zahl zu kennzeichnen, viele seien dahingegangen und erneut alle unnütz geworden, dass es mehr keinen gibt, der Gutes tut. Viele sind fromm dem Namen nach, tatsächlich aber sind es nur wenige. Wer sieht nämlich nicht deren reiche Zahl; aber wer nicht die Heiligkeit der Wenigen. Ach!, unter dem Ordensgewand fröhnen sie weiter dem Weltgeist und werden nach Abschwören des Gepränges der Welt, während sie in der Schule der Niedrigkeit leben müssten, im Kloster immer über-

mütiger und unruhiger, als sie in der Welt waren; wie viele werden bekannt, die auch nicht darunter leiden, dass sie der Verachtung anheimgegeben sind, während sie doch in ihrem Haus weltlich leben und nur verachtenswert sein konnten. Wenn du solche zufällig in unserer Hausgemeinschaft findest, dann zwinge sie nicht gemeinsam sondern gesondert weit weg zu wohnen, nicht in den kleineren Konventen sondern in den größeren, wo man sie gezwungenermaßen erziehen, tadeln, ergreifen und festsetzen kann. Denn durch wenige Gute kann nicht das Leben eines Bösewichts plötzlich oder von Natur aus gewandelt werden; aber ein Bruder, der von einem Bruder gestützt wird, ist gleichsam eine feste Burg.

So möchte ich nicht, dass die Novizen einem kleinen Konvent fest anvertraut werden. Wie nämlich ein ungebändigtes Pferd, obgleich von Natur aus gut veranlagt, doch nicht zu den Tätigkeiten geeignet ist, die von ihm erwartet werden, so kann auch ein weltlicher Mann, mag er auch noch so talentiert sein, nicht von Natur aus ohne Ausbildung und vorausgehende Einübung zur vollkommenen Tugend gelangen. Sie sollen an Orten mit Besitzungen gebührend angesetzt werden, die Kenntnisse haben und es können, den Ratschlägen der Bösewichte zu begegnen, ihnen ihre Fallstricke zu entwinden, ihre Schlingen zu durchhauen, die Netze zu zerreißen und die schlimmen Ratschläge der Ruchlosen zu vertreiben. Es sei hinzugefügt, dass in den einzelnen Provinzen wenigstens ein einziger Vorsteher gewählt werden muss, der sanfter, gütiger und fröhlicher ist, besonders im Hinblick darauf, dass, falls es irgendwo ein Ausscheiden gibt, unsern Bruder nicht ein fremdes Haus aufnimmt, sondern dieser in unser Haus mit dem Ruf eines guten Hirten einkehrt.

Kap. 14 Niedere Vorsteher, also Vikare und Prioren, sollen ihren Untergebenen keine Möglichkeit zum Umherziehen geben

Wohlverdienter Vater, obgleich die Alten Väter und unsere Brüder, nachdem sie Klostermönche geworden waren, die Gemeinschaften und gemeinsamen Wohnungen der Heiligen so eifrig gepflegt haben, dass sie weder auf Bitten noch mit Bestechung, Gunst, Drohung, Furcht oder Feindschaft aus der Hausgemeinschaft entlassen wurden, sind vielmehr weder von großem Schmerz gezwungen noch von Versuchung übermannt, von ihrem Gelübde abgewichen. Doch in jetziger schlimmer Zeit, in der die Liebe vieler erkaltet und die Bosheit überhand nimmt, fallen die Brüder eines jeden Ordens, sowohl eines Ordens, den Gott gestiftet hat, wie derer, die einst hochheilige Männer, gelehrt vom Heiligen Geist, geschaffen haben, allenthalben ab, laufen zum Verderben ihrer Seelen davon, zum Schaden für ihren Orden und zum Ärgernis vieler Vorbilder beiderlei Geschlechts, wie zu Schwalben geworden, die in der Sommerszeit anwesend sind, aber von der Kälte getroffen verschwinden. Daher mögen sich alle, denen die Sorge für die Seelen anvertraut ist, Vorsorge treffen, nicht grausam und unerbittlich zu sein, besonders zu den Hausgenossen, und ihnen keine Gelegenheit geben, umherzuziehen. Das sage ich deshalb, weil es viele gibt, die wie Drachen mitten auf dem Markt herumschleichen und hier und dort umherschauen, ob sie einen mit raschem Hauch, mit scharfen Zähnen rauben können, den sie rasch mit vergiftetem Anblick vergiften, aus schlimmem Schlund anhauchen, mit dem Maul berühren, mit den Zähnen anbeißen und mit der Zunge belecken können.

Kap. 15 Hier werden die Gründe dargelegt, warum viele Brüder verdrossen und kopflos umherziehen

Gewiss ist es Sache dessen, der Verusacher von allem ist, die Gründe aller Tätigkeiten, die aus verschiedenen Ansichten und Absichten hervorgehen, gänzlich zu erkennen, denn: Soviel Köpfe, so viele Meinungen. Doch haben durch beständiges Prüfen (was oft über Begabung und Geschicklichkeit hinausgeht) gelehrte Leute viele Gründe aufgezählt, und zwar: Hochmut, Geiz und Zügellosigkeit. Es gibt nämlich viele, die auf den Adel ihres Geschlechts verächtlich blickten, später aber wollen, dass er für sie gepriesen und genannt wird; sie zieht das Streben nach Würde und Ruhm. Andere findet man, die zunächst all ihren Besitz verlassen haben und dann sehen, wie nur ihr Leib und ihre Seele noch übrig sind und nun lieber sich Genüge verschaffen durch Übeltat oder Abtrünnigkeit, als zu ihrer Armut als Aufgabe zu stehen, und glauben, es sei noch unglücklicher, sie würden alles Notwendigen beraubt, als dass sie für die ewigen Gefahren bestimmt werden. Daher haben sie in Zeiten des Mangels die Geduld verloren, ihre Verdienste und Maßstäbe ihres Verdienstes. Viele aber entgingen nicht den besagten Gefahren, denn durch abwechslungsreiche Speisen gemästet und das Laster des Bauchs und der Kehle sprudeln lassend, stürzen sie in die Begierden hinein; je mehr sie sich ungebunden gemacht hatten, desto zügelloser tobten sie sich in den meisten Lastern aus, so daß sie nicht mit einem einzigen Freudenmädchen zufrieden sind, wenn sie es nicht in ihrem Hause wie eine Gattin hielten, Buhlerinnen aber und Mädchen, von denen es keine große Zahl gab. Dies also sind jene Laster, die nicht nur die anderen in den Abgrund reißen, sondern fast die ganze Welt ins Verderben stürzten, dies ist (wie die Heilige Schrift überliefert) der Zündstoff des ganzen Abfalls. Aber diejenigern, die mit erster oder letzter Zunge diese Art von einsiedlerischem Leben gekostet haben, obgleich sie es selten bekennen, verschmähen die Würde von Ehren, die Schönheit der Dinge, die wurden nicht gefangen von deren Duft, Berührung und Geschmack. Doch, wie viele sagen, unruhig machte sie Furcht, Begierde und Kummer, andere der Überdruss über eine Person oder den Ort.

Kap. 16 Über Heilmittel, mit denen man den Unsteten und Abtrünnigen begegnen sollte

Obgleich kein Sterblicher für alle Gebrechen der Menschen Heilmittel für Leib und Seele erfassen kann, besonders in einer einzigen und kleinen Schrift, weder mit Kunstfertigkeit oder Veranlagung noch durch Experiment, so ist doch das, was ich sage, offenkundige Wahrheit, die keinerlei Erkenntnis schwächen könnte. Denn zur Bindung von Freundschaften hat größte Kraft die Ähnlichkeit der Interessen und der natürlichen Anlage, ja, es gibt kein festeres Band der Freundschaft und Gemeinschaft als Übereinstimmung und Gemeinsamkeit in Plänen und Absichten. Daher, hochwürdiger Prälat, auch wenn es von Versagern herabgewürdigt wird, ist es doch der Mühe wert, Sünden auf Zeit ein wenig zu dulden, bis man über Hunger und Haupt beraten kann. Ebenso wird jeder durch Gunst beeindruckt, ist Bitten gegenüber sehr offen, und anderswo heißt es, dass zur Unzeit geschlagene Wunden schlechter durchblutet werden. Cicero aber sagt es so: „Die Gemeinschaft der Menschen und ihre Verbindung

wird dann bestens bewahrt, wenn, so wie jeder mit ihr besonders gut verbunden ist, auf ihn auch sehr viel Wohlwollen aufgewendet wird.“

Kap. 17 Die dritte Klugheit des Generalpriors besteht in der Visitation der Brüder

Ein kluger und umsichtiger Leiter muss sich auf jede Art bemühen, so oft es günstig ist, seine Brüder mit der Wohltat einer Visitation genau zu mustern. Das hat nämlich unser Gott, jener Schöpfer und Vater, durch seinen Propheten befohlen, der da sagt: „Wache auf, besuche die Völker!“ Wache also eifrig zum Nutzen der Untergebenen, um überall alle Völker zu besuchen. Daher sagt er auch dem Ezechiel für jeden Prälaten: „Menschensohn, ich gebe dich dem Haus Israel als Wächter“, das heißt: für das dir anvertraute Volk, dass du seine Lebensweise sorgfältig untersuchst, denn es kann keine gerechte Entschuldigung geben für einen Hirten, wenn der Wolf die Herde frisst und der Hirt nichts davon weiss.

Kap. 18 Überlieferte Form für die Klostervorsteher, nach der sie die Visitation vornehmen müssen

Der Vorsitzende hat in sorgfältiger Untersuchung zu erfragen: Worauf das Kloster gegründet ist und von wem: Welche Freiheiten und Rechte hat es. Nach den Regeln, Vorschriften und Verordnungen. Nach der Klosterregel, Bestimmungen und Wahlen. Über die Vorsteher des Klosters und die Ämter der einzelnen. Wie das Haupt und wie die Glieder. Wie die Ämter von den Einzelnen wahrgenommen werden. Wie viel Leute es im Konvent gibt und in welcher Rangordnung. Welchen Habit sie drinnen und draußen tragen, ob in Tuch oder Pelzen. Wie und von wem die Gottesdienste bei Tage und in der Nacht durchgeführt werden, gesungen oder nicht. Wieviele Messen dort an allen Tagen stattfinden, wie und in welcher Ausführung; ob jeder die Zeiten des Stundengebets zur gebotenen Zeit, Art und Stelle wahrnimmt. Ob das Kloster und die Altäre einschließlich der Paramente geweiht und gut gepflegt sind. Ob es einen Mangel an Büchern, Kelchen und anderem Gerät zum Gottesdienst gibt. Ob der Klosterbauhof eine neue Weihe oder einen Wiederaufbau erfordert. Ob es bewegliche und unbewegliche Güter hat, auch ob es ein Verzeichnis darüber gibt. Welche Beschützer und Vertraute. Ob irgendwelche Güter in schlechtem Zustand oder entfremdet sind. Ob alle Brüder Profeß abgelegt haben oder nicht; ob Abtrünnige drinnen oder draußen. Ob sie irgendwem kirchliche Sakramente spenden. Ob sie die Gelübde der Armut, Keuschheit und des Gehorsams beachten. Ob sie das Schweigen zu den gebotenen Zeiten und Orten wahren. Ob alle gemeinsamen im Refektorium essen. Ob bei Tisch die hl. Lesung vorgetragen wird. Ob alle Brüder in den einzelnen Monaten bei dem Vorgesetzten beichten und kommunizieren. Ob alle im Dormitorium mit Tunika und Skapular gegürtet schlafen. Ob sie auf die übrigen Anweisungen und besonderen Bestimmungen achten. Ob sie Leuchter bei der Eucharistie auf dem Altar und bei den Messen halten. Diese Formen hat einst seine Hoheit, Herr Kaiser Sigismund, und der hochwürdigste Erzbischof Johannes mit den Ratgebern erlassen, im Jahr 1408.

Kap. 19 Wieviele Personen visitieren müssen, und wie nützlicherweise vorgegangen werden sollte

Nach der Vorschrift unserer Konstitution muss jeder der Vikare bei der Visitation des Pater General mit ihm zusammen in seinem Vikariat sein. Das ist nicht unangebracht, daraus erhält nämlich jeder Vorsteher die Vollmacht, gegenüber seinen Untergebenen bei der Bestrafung von Lastern und Einpflanzung von Tugenden vorzugehen, während er allein vielleicht die Dreistigkeit der Straffreiheit hinnimmt, die ihm übertragene Befugnis nicht in Rechtschaffenheit und Demut, sondern bei Raub und Missbrauch, durch Zahlung und Zusicherung geschwächt abwägt, und sich so beim Bemühen zu verbessern, den Lastern zuneigt. Deshalb müssen immer zwei ein Haus aufsuchen (wie Magister Jakobus von Utrecht aus dem Königreich Neapel lehrt), beobachten und darauf sehen, dass sie sich nicht mit Schmeicheleien, Geschenken und Zuwendungen zufriedengeben, sich nicht leicht verführen lassen und nicht durch Willfährigkeit beschwichtigt zu stummen Hunden gegenüber den Schurken werden. Ebenso wenn sie etwas nötig haben und es von den Gottesfürchtigen zu erhalten suchen, die zu strafen sie wahrscheinlich nicht nötig haben, von ihnen auch nachforschend, ob die vorige Visitation gut beachtet wurde oder nicht. Das heißt: Wenn die Brüder sich gegenseitig beschuldigt haben, ob Widerlegungen erfolgt sind. Es wird auch gut sein für die Visitatoren beim zweiten Mal, was sie ohne Rücksicht auf ihre Überzeugung beim ersten Mal angeordnet oder vorgefunden haben, zu wissen, ob eine Besserung erfolgt ist. Sie müssen sich um das Heil ihrer Untergebenen kümmern, nicht um üppige Speisen beim Essen und volle Beutel zum Plündern; was ihnen aber ehrenvoll und angemessen vorgesetzt wird, dürfen sie dankbar entgegennehmen. Sie sollten es nicht ablehnen, in der zugelassenen Zeit Speck und Rind- oder Lammfleisch zu essen, Kohl oder Milchspeisen. Sie seien keine Vieltrinker, keine Meistertrinker, sondern sollen so leben, dass sie ihren Nachsassen ein Muster an Tugend hinterlassen, sonst werden sicher viele ans Abwandern denken, wenn der Tugend kein Platz eingeräumt wird, und denken: „Wenn das am grünen Holz geschieht, was wird dann erst am dürren geschehen."

Kap. 20 Was außer dem Gesagten von denen zu tun ist, die die allgemeine Untersuchung durchführen

Eifer und Arbeit gleichzeitig zu verlieren ist ein Schaden. Wenn daher der Visitator von der unternommenen Reise, um die Seinen auf den Pfad rechten Lebens zu führen, ermüdet ist und somit verdient, Gott als Tröster für seine aufgebrachten Mühen zu haben, schließlich zu einem Kloster kommt, soll er alle zusammen und jeweils einen jeden mit einem väterlichen Blick fragen, ob einer von ihnen schwach ist, ob einer in einer Notlage steckt, ob einer nach dem Aufenthalt in jenem oder einem anderen Haus strebt, ob er mit seinem Vorgesetzten zufrieden ist, ob einer oder etwas dem entgegensteht, ob er geeignete Lehrer und Beichtväter hat, die zwischen Aussatz und Aussatz unterscheiden können. Wenn er aber erkennt, dass einige aus einer Leidenschaftlichkeit ihres Herzens gesprochen haben, dann locke er eine weitere Klagestunde heraus. Viele reden und tun viel, gewissermaßen in Unbesonnenheit ohne Urteil und Maß und gleich-

sam angestoßen von einem Windstoß, in einem Ungestüm des Herzens. Diese Worte stärken in einer Art Gebildetheit die Gemüter der Schwachen, dass sie hoffen können, Größeres zu erreichen, als sie vorher wagten. Nichts ist der Natur des Menschen angenehmer als der Anblick von Wohltätigkeit und Freundlichkeit. Schließlich, wie jeder ihm Unterstellte vom Vorsteher erwartet beschenkt zu werden, so braucht er selbst nur entsprechend dem Rang eines jeden etwas beizutragen, also die Grundlage der Gerechtigkeit, auf die sich alles beziehen soll.

Kap. 21 Dass der Visitator Äußeres und Inneres erforschen soll

Der Visitator lasse nicht die Sorge um Inneres bei der Beschäftigung mit Äußerem unberücksichtigt, vermindere nicht die Vorsorge für Äußeres wegen der Besorgnis um das Innere, damit er nicht dem Äußeren hingegeben das Innere fallen lässt oder nur mit dem Inneren beschäftigt, das, was draußen nötig ist, seinen Nächsten vorenthält. Glaube mir, dass dies deswegen gesagt wurde, weil einige Prälaten anscheinend ohne Gedanken darauf, was ihnen von Gott wegen der Seelen gegeben wurde, mit aller Macht des Herzens de weltlichen Sorgen hingegeben sind, die sie, weil sie so offenkundig sind, mit Freuden tun, und nach denen sie, wenn sie nachlassen, mit dem Ungestüm ihrer Gedanken bei Tag und Nacht lechzen. Im Gegensatz dazu nehmen einige die Herdenwache auf sich, streben danach, selbst für das Geistliche frei zu sein, sich aber mit den äußeren Dingen überhaupt nicht beschäftigen. Während sie nicht darauf achten zu visitieren und für den Leib zu sorgen, kommen sie keineswegs den Nöten der Untergebenen entgegen, deren selbst kleinste Anregungen meist verachtet werden, denn während sie die Schuld der Übeltäter ahnden, tun sie nichts, um ihnen das Notwendige für dieses Leben zu bieten, folglich werden sie nicht gern angehört.

Kap. 22 Wie eine geheime Befragung durchzuführen ist

Weil wir sagen, der sei der Weiseste, dem zum Bewusstsein kommt, was nötig ist: ganz nahe an den heranzugehen, der den guten Gedanken eines anderen Folge leistet. Es scheint sicher für viele Väter nötig, ihre Brüder nicht scharenweise sondern einzeln an abgesondertem Ort ohne Zuhörer getrennt zu visitieren, besonders im Hinblick darauf, dass immer häufiger, ja anders ganz selten unter Teilnahme aller bei öffentlichen Untersuchungen, den größeren wie den kleineren, einige, obgleich sie einen Schwur getan haben und mitunter bei dem hl. Gehorsam verpflichtet, die Schandtaten ihrer Brüder, die ihnen vom Zuschauen oder Zuhören oder überhaupt bekannt sind, verschweigen oder zumindest mit ihren Worten den Sinn verhüllen und nicht wagen, den Sinn ihrer Worte darzulegen im Hinblick auf den Frieden im Hause, damit kein Hass, keine Verfolgung der Angeklagten vorkommen. Daher möge es dir nicht missfallen, bisweilen die frühere Gewohnheit aufzugeben und deine Brüder einzeln zu berufen und nur von dem Vikar dieses Ortes über Leben und Sitten eines jeden so zu befragen,

zuerst über den Prior, danach über die Untergebenen, ob jeder von ihnen fromm, klug, demütig, nüchtern, keusch und bedächtig war. Wenn dies der Reihe nach durchgeführt ist, dann mag schließlich die ganze Gemeinde an einem abgelegenen Ort versammelt werden und vor diesem Vikar, wenn es scheint, es müsse den einzelnen etwas vorgeworfen werden, dass der Anzuklagende die gewohnte Strafe vermeidet (wenn, was ferne sei, sie wissentlich die Untaten von jemand verschweigen), und die Angeklagten können den Ruf mit Glück passender erreichen, unter Beibehaltung des Folgenden.

Kap. 23 Wie Zurechtweisung oder Bestrafung unter den Brüdern geübt werden sollen

Die größte Sorge der Leitung muss mit der Kunst des Maßhaltens geordnet werden, denn oft schadet den einen, was den andern nützt. Denn viele Kräuter, die die einen Tiere nähren, bringen die andern um; ein sanftes Zischen besänftigt Pferde, stachelt junge Hunde auf; und eine Arznei, die eine Krankheit hindert, vergrößert bei einem anderen deren Kraft; Brot, das das Leben der Starken kräftigt, tötet die kleinen Kinder. So führt die Zurechtweisung zuweilen, wenn sie nicht geordnet ist, zur Schwächung, wenn sie die sündigen Untergebenen aufnimmt oder zur Schroffheit bringt, da sie diese hart bedrückt. Es ist also solche Diskretion anzuwenden, dass einmal die Untaten der Untergebenen klug verschwiegen werden, aber weil die Anzeige verschwiegen wird, damit, wenn der Übeltäter erkennt, dass er ertappt ist, er dennoch bemerkt, dass er schweigend geschont wird, und er davor zurückschreckt seine Schuld zu vergrößern und sich mit ihm selbst als Richter bestraft. Einiges aber, was wohl offen bekannt ist, muss rasch beseitigt werden, damit es zu günstiger Zeit passend geahndet wird. Anderes Verborgene aber ist genau zu untersuchen, damit der Leiter aus einigen Anzeichen in den Köpfen der Untergebenen alles herausfindet, was verborgen schlummert, und wenn der Zeitpunkt der Bestrafung kommt, er das Größere im Geringeren erkennt. Doch wenn nur aus Unkenntnis oder Schwäche gesündigt wird, sollte er die Bestrafung des Vergehens mit großem Geschick schonend durchführen. Verbrechen aber, die nicht hinzunehmen sind, müssen mit großer Härte und Ereiferung bestraft werden; dabei sei hinzugefügt, dass bei ein und derselben Strafe und bei gleicher Schuld Jugendliche und Greise je anders, Große und Kleine wieder eingegliedert werden sollen.

Kap. 24 Gerechte Bestrafung muß mit Erbarmen ihr Maß erhalten

Ein Visitator oder Korrektor sei nicht weniger gütig als gerecht. Während er die Untergebenen zur Einhaltung des göttlichen und menschlichen Gesetzes verpflichtet, die Schuldigen zurecht verurteilt und gerechte Urteile fällt, muss er daran erinnern, dass er mit den Elenden Mitleid hat und die Hinfälligkeit der Untergebenen anerkennt und die Strafen der Schuldigen mildert. Nichts ist nämlich lobwürdiger, nichts angemessener für einen großen und berühmten Mann als Versöhnlichkeit und Milde, alle Herzensgröße aber muss man, wenn Gerechtigkeit, menschliche Gefälligkeit und Verbundenheit fehlt, als Wildheit und Rohheit

bezeichnen. Zorn ist also zu verbieten, besonders beim Strafen; niemals wird ein zorniger Mensch bei der Strafe das Mittelmaß wahren, das ⟨den Ausgleich⟩ hält zwischen zuviel und zuwenig.

Kap. 25 Lob und Tugenden des hochwürdigen Vaters, Bruder Stephan, Generalprior

Hochwürdiger Vater! Im folgenden will ich über Ungeheuerlichkeiten vieler Prälaten berichten, doch vor allem kann ich nicht anders als dich erheben, nicht mit der Gunst der Schmeichelei, vor der die Freien flüchten, sondern um deinen Tugenden die gebührende Ehre zuteil werden zu lassen und die übrigen durch dein Beispiel zum Wettlauf um den Ruhm einzuladen.

Zuerst will ich über die Liebe als die Mutter aller Tugenden sprechen, die du besonders verehrst als Schüler im hl. Ordensstand, was wundersam ist. Denn deine fast göttliche Natur, zum Gottesdienst geschaffen, zur Freundschaft geneigt, ist deine fröhliche Gewohnheit, sie ist Deine Menschlichkeit, verbunden mit Scherzen sowie die Liebenswürdigkeit deiner Sprache und mit einer Art Witz bedachte Menschlichkeit und feine Bildung; wie alles, was aus deinem Munde kommt, ist es mit Ernsthaftigkeit gewürzt, scheint jedoch im Scherz vorgetragen. Was du also stets an Frömmigkeit hattest, das hattest du auch an Güte. Dein Amt als Vikar bei Szentlőrinc brauche ich gar nicht zu erwähnen, weil sich dieses an den vielen Unternehmungen zeigt. Nur mit folgender Ausnahme: Damals warst du bei allen Unglücklichen zur Stelle und hast dich und deine Tugendkraft denen verströmt, wie einst der selige Bruder Thomas, der zweimal Generalprior war, der ungefähr sechs Monate wie ein unbewegliches Götzenbild auf seinem Krankenbett darniederlag und deine Tugendkraft auskostete. Dieser sagte, du seiest ein Vater der Kranken, und das ist nicht abwegig, denn mit väterlicher Liebe hast du dich um die Bedürfnisse der einzelnen Kranken, die damals deine Genossen waren, gekümmert und im Nu geholfen, warst da und drängtest, dass auch deine Mitbrüder emsig mit dir Dienst leisteten. O wie viele, die damals Novizen waren, hast du wie ein zweiter Vater mit deiner sanften Stimme, deinen Lehren und Beispielen für den hl. Orden gezeugt, die du nicht weniger als eine gute Mutter gefördert und zu besten Sitten erzogen hat, dass sie dir gleiche Verbreiter wären. Als dir auch der Schutz der Reliquien unseres hl. Vaters [Paul] oblag zum Lobe Gottes und zur Verbreitung der ruhmvollen Verdienste dieses hl. Paul, hast du mit deinem Griffel mehr Wunder, die damit zusammenhingen, dargestellt, als je zuvor geschrieben waren.

Was soll ich sonst noch von dir sagen? Allen, die zu dir eilten, gabst du einen Rat; du brachtest ihnen das nahe, was dem Frieden und der öffentlichen Ruhe dient. Ich übergehe, wie du zärtlich das Gesuch ihrer Majestät der Königin abgewiesen hast, es sei für sie unangebracht war, das Unberühmte des heiligen Leibes zu sehen. Doch später bist du zum Generalprior aufgestiegen, wie ich dir ungefähr am Ziel deines Amtes als Gefährte geschmeichelt habe, wie du zur Ehre Gottes und zu deinem Heil so auf den Vorteil für unsern Orden geachtet hast, so lag es dir am Herzen, die dir anvertraute Herde vor jedem Schaden, der viele zugrunderichtet, zu bewahren. Wenn du die Klöster besuchtest, sprachst du Junge wie Alte mit freundlichen Worten an, scharenweise strömten die jungen Burschen wie die zahnlosen Alten zu dir zusammen, die du nicht anders als

eine Henne ihre Küken umfasstest, und um mich kurz zu fassen: Die Frömmigkeit keines Generalpriors meiner Zeit kann mit deiner verglichen werden. Ebenso übtest du diese Wachsamkeit in allen Nächten zum inständigen Gebet für alle Brüder, so dass du immer mit deiner Laterne die verborgenen Winkel des Oratoriums durchstreiftest. Bei Tageslicht aber warst du wegen deiner entschlossenen Bemühungen so oft in allen Werkstätten anwesend, dass der Prior des Hauses bei Szintlőrinc, Ambrosius Fetheke, bestätigt, du seist wie Gott allgegenwärtig gewesen. Du freutest dich, wenn du einen zu einer Würde erheben, in einer Ehrenstellung verbessern oder vor Unrecht schützen konntest. Besonders liebtest du die Studenten und warst über ihre Vermehrung erfreut; deswegen waren, abgesehen von einigen wenigen Ehrgeizlingen, sehr viele und fast alle von deiner Liebe und deinem Wohlwollen gefangen. So war deren Trauer erklärlich, als sie von einigen Tadeln hörten und sich nicht trösten konnten. Darum hat man dich als Zeichen deiner hehren Tugend auch ein zweites Mal zu ihrem Generalprior gewählt, damit die Mäuler der bellenden Hunde verstopft würden. Ausserdem: Wenn ich ohne Neid und Missgunst von irgendwem Deine Ämter und Taten für alle und für mich aufzählen wollte, würde das Gesagte nicht als Prahlerei angesehen werden, alle könnten erkennen, wie sehr sie diesem bedeutenden und wohlverdienten Vater schuldig sind.

Kap. 26 Mängel bei vielen Vorstehern, Vikaren und Prioren

Nimm es nicht so schwer, bester Vater Stephan, dass ich diese deine Tugenden, von denen du wolltest sie sollten während deines Lebens verborgen bleiben, da du dem Beifall der Leute, Gepränge und nichtigem Ruhm entgehen wolltest, doch nun siehst du, dass ich sie veröffentliche. Andere mögen nicht von Neid ergriffen werden, dass ich nur einen heraushebe und die übrigen Prälaten des Ordens, Männer von höchster Vorzüglichkeit, und deren Tugenden, die sie erworben haben von den ersten ‚Wiegen' unseres hl. Ordens verschweige, obgleich ja keineswegs ihren Verdiensten das verdiente Lob vorenthalten werden soll. Einzelne von ihnen glänzen in diesen Sitten und solcher Selbstbeherrschung, dass durch ihre berühmten Taten unserm ganzen Orden höchste Würde und Schmuck zugewachsen ist, wobei der eine von ihnen, die wir ‚General' nennen, durch taubenhafte Arglosigkeit, Klugheit der Schlangen und wundersames Lehren in Wort und Beispiel nicht übermütig, die Herzen der Hochmütigen gefangehalten und auf den Weg heiliger Demut geführt hat, ein anderer das Wohlwollen der Fürsten sich verschafft, Gemeinschaften geknüpft und dauerhaft Freundschaften geschlossen hat. Andere, gleichsam zu Zufluchtsstätten der Bedürftigen und Geschädigten geworden, glaubten, ihnen sei von allen Unrecht widerfahren. Viele aber, hervorragend in großartiger Frömmigkeit, haben den Gottesdienst erweitert, einer hat ein Heiligtum vom Fundament an aufgebaut, ein anderer ein Gotteshaus wieder hergerichtet, ein weiterer mannigfachen Schmuck der Kirchen zubereitet: Orgeln, Glocken, Chöre, Bücher, Kelche usw. Für den gnädigen Gott haben sie dies mit allem Eifer und aller Sorgfalt eingerichtet.

Daher ist es mir jedoch ein Herzensanliegen, in diesem Kapitel die Mängel des Volkes zu beschreiben, nicht damit man meint, ich wollte das Mark des Bösen allein in einem einzigen, dem dieses Werk gewidmet ist, besonders mit giftigem

Mund herumdrehen und ihn des Verbrechens der Rohheit beschuldigen. Passend habe ich alle Menschlichkeit, Gerechtigkeit, Freigebigkeit, Milde, Freundlichkeit und alles Bewahren unseres Ordens nicht allein einem Leiter zugesprochen. Sieh daher und bewahre es in festem Gedächtnis: Obgleich nur Priester, die gut in Leben und in der Lehre leiten, sind sie doppelter Ehre würdig, d. h. dass ihnen an Ort und Zeit aufrichtig und rein gehorcht werden sollte und sie täglichen Lohn erhalten müssen.

Jedoch gibt es einige Hirten dem Namen nach, die in der Tat aber zurecht als Mietlinge zu bezeichnen sind: Obgleich sie die Bürde der Seelsorge haben, über die sie gehalten sind Rechenschaft abgzulegen, beschäftigen sie sich allzu gierig damit, Schafe und Kühe und alles Vieh auf dem Felde zu vermehren, zu bewahren und zu fördern, nach Gold und Silber zu dürsten, um Fleisch und Blut zu bewahren, statt die Glieder Christi durch ihre Wohltätigkeit und Freigebigkeit zu fördern, zu schützen und zu bewahren. Wer wird als Prior mit seinem kranken Untergebenen krank, wer brennt mit einem Gekränkten, wer gibt mit Christus seine Seele hin für seine Schafe, wer verbindet mit dem Samariter die Wunden, wer übt Barmherzigkeit, wer teilt aus, was nötig ist? Ich schweige nicht, ich rede, ich antworte unter vielem Wehklagen, weinend. Wenn ein Esel stürzt, ist einer da, der ihm aufhilft, wenn aber eine Seele zugrundegeht, schaut keiner hin, der doch achtgeben müsste. Darum suchen leider fast alle ihren eigenen Vorteil und eigenen Gewinn. Sie bürden ihren Untergebenen unerträgliche Lasten auf, für die sie selbst keinen Finger krümmen wollen; wenn ein Oberer krank ist, ruft er nicht nur nach einem Arzt sondern gleich mehreren, um vollständige Genesung zu erlangen; ohne [Rücksicht auf] die Kosten macht er Ausgaben, um seinen verderblichen Leib zu stärken, während die Untergebenen im Todeskampf liegen; obgleich sie ihr Leben in Sorgen und Dienstleistungen daransetzen und die ganze Gemeinschaft voranbringen, gibt es keinen, der Gutes tut, keinen außer zu Wein und Wasser, Brot und Salatkraut, Salz und Essig.

Hochwürdiger Vater! Ich spreche hier nicht von einzelnen, nicht von allen, sondern nur von denen, die den Namen beibehalten, ihre Sache aber längst aufgegeben haben; ihr heiliger Namen ist ein lauterer Titel, aber eine dunkle Sache. Es ist gewiss ein Unglück, aus dem süßen Honig Bitterkeit herauszugießen. Der Stellvertreter Christi visitiert, obgleich er selbst visitiert werden müsste; es kämpft einer um Besserung, der selbst zu den Lastern neigt. Er visitiert Kirchen, um sie auszuplündern, nicht um sie zu schmücken; er kümmert sich um die Bauhütte, nicht um die Sitten; von denen sagt Bernhard: „Ich habe einige gesehen, was man nicht ohne Schmerz ansehen sollte, die nach Zuwendung zum Dienst für Christus wieder nach den weltlichen Leidenschaften lechzen. Mit großer Sorgfalt errichten sie Mauern, vernachlässigen aber die Sitten, und unter dem Vorwand allgemeinen Nutzens verkaufen sie ihre Worte an die Reichen, grüßen die Frauen, streben gegen das Verbot ihres Kaisers nach fremdem Eigentum, verschaffen sich Eigenes vor Gericht und kümmern sich nicht um das Wort des Apostels: ‚Ist es nicht überhaupt schon ein Versagen, dass ihr miteinander Prozesse führt?' So haben sie nicht die Welt, sondern sich vor der Welt gekreuzigt, doch wer vorher kaum in seinem Dorf bekannt war, wird mit Königen bekannt und mit Fürsten befreundet."

Schon weichen einige Ordensleute in unserer Zeit von dem Mutterschoß ihrer Ordensregel ab, und wie sie sich verhalten, auf welchem Pfad des Gehorsams, der Armut und der Keuschheit sie ihrem Orden folgen, deren Abfall übersieht nur ein Blinder. Daher hat jener Weise in den Klageliedern dargelegt: „Hin-

geschüttet sind die Steine des Heiligtums.“ Die Ordensleute, die in weltliche Geschäfte verstrickt sind, werden beweint, denn es gibt keinen Akt weltlichen Lebens, den nicht Mönche verrichten. Geh die einzelnen Tätigkeiten und Ämter durch, überall siehst du die Mönche, und um mich knapp zu fassen: Wenn du die Bestrebungen, die Sitten, das Leben vieler Mönche kennenlernen willst, sieh, wie ihnen das Kapitel ein böser Feind ist, draußen Gemurmel und Neid, bei Nacht halten sie keine Nachtwachen, bei Tage nehmen sie keine Arbeit wahr. „Der Untergebene müht sich ab (um die Worte des Herrn Roderich, Bischof von Zamora, zu verwenden), um Abt oder Prior zu werden, der Abt bekommt einen dicken Bauch, der Prior ist fett, dick und feist. Der Bettelmönch schmeichelt sich mit Reichen und Mächtigen, der Landbetreuer liebt das Ackerland, der Klostermann ist argwöhnisch, der Verwalter geldsüchtig, der Krankenwärter dickköpfig, der Prediger arrogant, die Konversen ohne Frömmigkeit und Gebet, die Brüder predigen Gewinn, der Guardian reitet, die Vikare fahren in Kutschen oder reiten, die Untergebenen gehen im Namen des Herrn zu Fuß spazieren, der Provinzial ruft, der General schafft neues Leben.“ Außerdem sieh, was Bernhard sagt: „Kaum steigt ein Sterbender in seiner Zelle zur Hölle hinab, weil kaum ein zum Himmel Vorbestimmter dort bis zu seinem Tode bleibt.“ Schließlich wollen die meisten nur reich sein für ihre Kinder, Nachbarn, Freunde, Verwandten, nicht für ihr Gemeinwesen. Diese erkennt man daran, dass sie den Bittenden Hilfe verweigern oder es gänzlich ablehnen, etwas zu geben. Zumal da sie Fresssäcke ihrer Bäuche sind und von den verschiedenen Gastereien vollgefuttert rote Backen haben und sich fälschlich als schwach ausgeben, um sich in den Häusern zu verstecken, zum Chorgebet humpeln, während die übrigen wachen, in den Tag hinein schlafen, die Nächte aber schlaflos verbringen, den gewöhnlichen Trank verschmähen und für sich Falernerwein fordern, wodurch es dazu kommt, dass sie mit umnebeltem Kopf die hl. Offizien versäumen.

Kap. 27 Beschreibung der Gründe für die vielfältige Anfeindungen gegenüber Ordensleuten sowie Heilmittel

Weil leider fast alle nach dem suchen, was ihres ist, wundert es nicht, dass der Frieden verschwunden ist; viele sind nämlich besorgt, ihrem Bauch und ihrem Mund was ihres ist zu verrschaffen, sorgen sich aber nicht um das, was sie Gott geben müssten. Wir, die wir im Mangel, in Trübsal und Ängsten gebührend jammern können, leiden darüber zu Recht, weil wir gegen unsern Bruder Christus gesündigt haben. Daher nennt der hl. Daniel im Levitikus die Sünde als ersten Grund der Knechtschaft. Der Herr sagt: „Wenn ihr nicht auf mich hört und meine Gebote übertretet, mich nicht fürchtet, nicht auf mich hört, so tue auch ich euch Folgendes an: Ich biete gegen euch Kälte und Fieber auf, die euren Atem ersticken. Ich wende mein Angesicht gegen euch, und eure verhassten Gegner treten euch nieder.“ Wie die Kirche singt: „Kein Unheil wird ihm je schaden, wenn keine Bosheit ihn beherrscht.“ In dem Willen also in erwünschtem Frieden und ersehnter Ruhe zu leben, mögen sie die heilige und einzigartige Majestät, Gott selbst, reinen und aufrichtigen Herzens verehren, der nichts anderes vom Menschen fordert als reine Unschuld, die, wenn einer sie ihm darbringt, recht fromm und gottesfürchtig widmet. Er will ja nicht, dass ihm stattliche und fet-

te Opfertiere geschlachtet werden, wie die Götzenanbeter fälschlich glaubten, er will auch nicht, gleichsam durstig, mit Wein besänftigt werden, sondern befiehlt, das Herz des Verehrers solle als unbeflecktes Opfer vor ihm stehen, dessen Opfergaben Sanftmut, unschuldiges Leben und gute Taten sind. Wer dies alles darbringt, opfert jedesmal, so oft er etwas Gutes oder Frommes tut. Deshalb soll auf Gottes Altar, der sehr groß ist, Glauben, Geduld, Unschuld, Reinheit und Enthaltsamkeit dargeboten werden. Zweierlei muss dargebracht werden: Gabe und Opfer, Gabe für die Ewigkeit, Opfer für die Zeit. Gabe ist, was mit Gold und Silber hergestellt und was mit Seide und Purpur gewebt wird. Opfer aber ist das Opfertier und was auf dem Altar verbrannt wird, aber beides braucht der körperlose Gott nicht, denn es ist vergänglich, daher müssen wir ihm Körperloses opfern. Unsere Gabe sei Unversehrtheit des Herzens, Opfer aber Lob und Hymnus.

Kap. 28 Mängel der Ordensleute bei Gaben, Opfern und anderen Gesten

Viele erröten, mit gewiss gewaschenen Händen, gereinigtem Gesicht und weißer Kleidung, doch zu Knechten des Teufels geworden, ihre bösen Taten mit Schweigen verdeckend ohne zerknirschtes Bekenntnis sondern mit schurkenhafter Tat, besudeltem Gesicht und unreinem Herzen Christi Leib und die heiligen Geräte zu berühren; sie treten hochmütig an den demütigen, zornig an den sanften, grausam an den gütigen Herrn heran, wie Tagelöhner wegen des Geldes, andere nicht mit derHingabe zur himmlischen Liebe, aus Gewohnheit oder aus dem Zwang zum Wechsel. Was soll ich außerdem über das Gotteslob und die Hymnen sagen? Sie stehen im Chor mit unstetem Sinn, mit glasigen Augen und unordentlicher Kleidung, sie schauen nach denen, die durch den Chorraum hereinkommen oder weggehen, sie singen dies und denken an anderes. Ob drinnen in der Kirche ob draußen: stets sind sie unruhig, sprechen die Worte der Psalmen undeutlich aus; die einen singen, was ihnen gut scheint, verschlucken Silben, so dass sie mehr dem Volk als Gott gefallen. Diese werden angeblich krank, um Sonderleistungen zu erhalten, sie versäumen das Singen und Lesen im Chor, denn sie haben nicht zum Gehorchen gefuttert; wie soll ich sie anders nennen als Knechte ihres Gaumens!

Alle diese müssen dafür sorgen, dass sie im Oratorium zeitig, am Altar ehrerbietig, bei den Reliquien ehrfürchtig, bei Tisch und beim Kapitel gesetzt, bei Festessen gewissenhaft sind, sich nicht auf die Speisen stürzen, sauber essen, damit sie anderen kein Gräuel sind. Sie sollen nicht geschwätzig sein, sondern ihre Zunge zügeln; nirgendwo die Augen hin und her wenden. Im Dormitorium sollen sie sich ruhig verhalten, nicht müßig herumlaufen. Wo sie auch sind, sollen sie nicht müßig sondern nutzbringend reden. Sie müssen die mit den Zeremonien vertrauten Brüder über Verneigungen und Niederknieen sowie über Gesang, Rezitieren und Vorlesen befragen. Und beim Beten werde das im Herzen bewegt, was mit dem Mund vorgetragen wird. Obgleich keine leidenschaftliche Aufmerksamkeit für das Ganze erforderlich ist, so genügt doch nicht bloß eine gewöhnliche, sondern erforderlich ist eine kraftvolle Aufmerksamkeit, die sich von dem ersten Entschluss auf das ganze Offizium verlängert. Wenn also einer plant, das Offizium zu sprechen, muss er es in der Absicht tun, darauf Obacht

zu geben oder wenigstens seine Pflicht einzulösen, mit der er gehalten ist, das Offizium zu sprechen, auch wenn er öfter beim Offizium aus Schwäche oder Unachtsamkeit abgelenkt wird, wenn nur keine gegenteilige Absicht (also auf keinen Fall aufmerksam sein zu wollen) dazwischen kommt, also wenn einer sich beim Sprechen des Offiziums zum großen Teil mit einer ablenkenden Handarbeit ablenkt, der führt die kraftvolle Aufmerksamkeit nicht weiter und erfüllt nicht das Kirchengebot.

Kap. 29 Empfehlung einer Übung für die Brüder Eremiten vom hl. Paul dem Ersten Eremiten

Der Kreis der Eremiten vom hl. Paul dem Ersten Eremiten ist überaus sauber, gefällig und fröhlich. Er kennt keine Bitterkeit, es gibt keinen Widerwillen gegen die Lebensweise, sondern Freude und Frohsinn, Schweigen und viel Ruhe gibt es bei ihnen. ‚Dies ist Meines, das ist Deines' ist fern von ihnen, sie sind sanft in Unterhaltung und im Gespräch untereinander, wenn einer ein oder zwei Tage bleibt, spürt er umso größeres Verlangen. Wenn nämlich der Tag zum ersten Mal zu leuchten beginnt, ja, wenn vor dem Tageslicht der Hahn seine Stimme erhebt, dann schaut man dort nichts dergleichen, was man unter den Weltleuten zu sehen pflegt. Die Knechte und das ganze Hausgefolge schnarchen, die Tore sind geschlossen und alle scheinen wegen des Schlafes den Toten ähnlich; aber bald werden alle durch den Sakristan aufgeweckt oder wenigstens gemahnt. Sie schütteln den Schlaf ab und erheben sich sittsam, stehen auf, bilden den heiligen Chor, heben sofort ihre Hände und singen heilige Hymnen. Sie brauchen nämlich zum Abschütteln von Schlaf und Schläfrigkeit kürzere Zeit als jene Söhne der Welt, die gewiss, nachdem sie sich vom Bett erhoben haben, noch viele Stunden schläfrig sind und den Körper ausgestreckt ruhen lassen, bald auf den Abort gehen um zu pinkeln, dann Hände und Gesicht waschen, danach die Kleidung anziehen und die Schuhe; so wird auf diese Weise viel Zeit zugebracht. Bei diesen [Mönchen] aber gibt es nichts dergleichen. Niemand ruft den Knecht herbei, da jeder für sich selbst sorgt, nicht viel Kleidung braucht, keinen Schlafvertreiber nötig hat, sondern sobald sie die Augen öffnen, erscheinen ihnen dank der Enthaltsamkeit ähnliche [Mönche], die viel und lange geschlafen haben. Denn keinem wird das Herz belastet durch das Essen und keiner ist von den Getränken betrunken. Für keinen ist weiter Zeit nötig zum Aufstehen, nein, sie werden schnell den Körper erheben, außerdem ist der Schlaf für sie sanft und nüchtern, niemand sieht dort jemanden aus Trunkenheit schnarchen oder röcheln noch während der Ruhe sich wälzen oder abgedeckt, sondern sie schlafen sanft, gesünder liegend als die übrigen wachen, was sicher durch die Art Schonung des gut geborgenen Herzens bewirkt wird. Man kann sie zweifelsohne als Heilige und Engel unter den Menschen ansehen, denn die Gottesfurcht schafft viel mehr noch als fester und tiefer Schlaf und gestattet nicht, dass sie mit eingeschlafenem Geist versinken. Sobald sie aufgeweckt werden, stehen sie sofort da, singen mit höchster Gemeinsamkeit wie die Bienen prophetische Hymnen und in melodischen Liedern mit solcher Melodik und Symphonik, dass weder Zither noch Flöte noch ein anderes Musikinstrument solchen Klang hervorbringt.

Während fast alle anderen noch gähnen, unausstehlich dösen, schnarchen oder lässig herumliegen und in ihrem Herzen Betrügereien planen, singen sie:

„Lobet den Herrn im Himmel!“ Und sobald der kommende Tag hell ist, begibt sich der eine zum Tabernakel, ein anderer zu seinem Handwerk oder seiner Arbeit, was sie gelernt haben, dort arbeiten sie als Künstler, Architekten, Steinmetzen, Schuhmacher, Schmiede, Maler, Bildgießer, Marmorarbeiter, Vergolder, Silberschmiede, Gießer, Schreiber, Illuminatoren, Schreiner, Bäcker und Köche in wirksamem Arbeitseifer. Dann folgen sie wieder den täglichen Gebeten, bringen die neue Matutin und wenden sich den heiligen Lesungen zu. Es gibt auch solche, die die Kunst des Schreibens, des Lehrens gelernt haben und Bücher verfassen, nur sie halten hält sich schweigend in verschiedenen Zellen auf. Danach werden die Gebete, Prim, Terz, Sext, Non, Vesper, die Totenvigilien, die sieben Bußpsalmen, die 15 Gebete und die privaten sowie die Betrachtungen gesprochen. Während die anderen essen, lachen und ausgelassen sind und vom vielen Essen mit vollem Bauch umherschwanken, wenden sie sich den Hymnen zu; doch die Kinder dieser Welt schlafen in den Tag hinein. Jene verbringen die Nächte schlaflos, da kommt zu diesen [Mönchen] keine Frau mit aufgelösten Haaren, keine Kinder weinen ob ihrer künftigen Verwaistheit, keine Knechte beuten den Herrn aus, der bald seinen Geist aushauchen wird. Doch der Geist von diesen allen ist frei, nur auf dies allein lenkt er hin, dass er mit seinem letzten Atemzug dankbar Gott entgegengehen wird.

Kap. 30 Die Gründe, warum sich die ⟨Zahlen der⟩ Brüder einiger Orden nicht vermehren

Es haben einige geglaubt, die Rauheit der Aufgaben sei der Grund, weswegen bestimmte Mönchsorden sich nicht vermehren, sondern gleichsam täglich an Zahl abnehmen. Denn (wie sie sagen) es beginne ein steiler Pfad, bald rau von Steinen, bald mit Dornen bedeckt, bald von Abgründen unterbrochen oder reißend von Wildbächen, wo man mühsam arbeiten, steckenbleiben, ausrutschen und fallen müsse, er würde alle abschrecken und mit Leidenschaft den Fuß abhalten, wegen der Schwierigkeit im ersten Zugang den Weg einiger Mönchsorden zu beschreiten, obgleich er heilig, makellos, dank der schrecklichen Dornen und der Steine von Mühen und Schande schwierig usw. sei, von Schmerzen, Bitterkeit und Armut hart, wo jeder mit höchster Anstrengung seiner Hände und Graben der Füße mit großer Angst zu stürzen schreiten müsse, ließe viele fürchten und es vermeiden. Daher also wollten viele Laien sich oft nicht mit den Eremiten abmühen, sondern anderswo, wo sie von einem Priester mit drei oder vier Predigten gewonnen, nur das Brevier durch Dörfer und über Plätze zu tragen haben. Dagegen begreifen Priester, Pfarrer und Pfründner ihren Stnd nicht als leicht, wo sie von Tür zu Tür betteln gehen und viele Beichten hören müßten, doch nicht zu den Bettelorden gehen, weil sie von einem großen Apparat umgeben von Reichtum belastet sind, um mit den Worten des Laktanz zu sprechen: „Keineswegs tritt er in die Enge ein und behält sie bei, sondern er geht mit dem Schaden für sein Heil dorthin, wohin ihn Sinnenlust und Begierde ins Verderben stürzend ziehen, oder er wählt im Hinblick auf sein Seelenheil den Mönchsorden, wo der Eintritt angenehm, das Zusammenleben bequem, die Rauheit der Lebensweise und Tracht maßvoll ist.“

Dies, hochwürdiger Vater, halten viele für wahrscheinlich, andere für falsch. Ich aber (mit Verlaub zu sagen) meine, Die Guten und Zuchtvollen, die Stand-

haften und Unerschütterlichen werden nicht leicht von harten und rauen Wegen zum Heil abgeschreckt, es gefällt ihnen als bitter und schwierig, aber geduldig und gleichmütig zu ertragen, umso leichter als der höchste Befehlshaber, unser Herr Jesus Christus ihn vorausgegangen ist und für die Mühen ewigen Lohn bestimmt hat. Es gibt also einen anderen Grund, denn diejenigen, die aus dem Schoß der heiligen Mönchsorden abgeirrt waren, ruft die versprochene und gewährte Straffreiheit zurück. So hat Romulus, als Rom gegründet war und er die Bevölkerung der Stadt vermehren wollte, ein Asyl eingerichtet und Straffreiheit denen versprochen, die zu ihm flüchten, und in Kürze eine große Volkszahl mit den Nachbarn erreicht aus denen, die er von jeder Schuld befreit hatte. So hat Ninus die Stadt erweitert, weil er zum Trost in seinem Schmerz sich ein Bild seines toten Vaters schuf, dem er solche Verehrung entgegenbrachte, dass er alle Schuldigen, die zu ihm flüchteten, verschonte. Die Herzen des Volkes bewegt nichts so sehr, Mönche und vollkommene Nachahmer Christi zu werden, als das heilige Leben der Brüder und ihr leutseliger Lebenswandel. Wirksamer ist die Sprache des Beispiels als des Wortes, wenn ein Heiliger nicht leicht lebt und nicht freundlich spricht, sondern stets mit strenger Miene (wie viele von Natur aus Schrecken gebietet sind), dies vermehrt nicht die Zahl.

Kap. 31 Ermahnung der Vorgesetzten zu Milde und Leutseligkeit

Ein Leiter sei milde, geduldig, langmütig und großherzig. Er darf nicht bald einen durch Wort oder Tat zum Zorn, zur Verwirrung des Gemüts, zur Rachlust, zu weibischer Wut erregen. So wird nämlich die Schärfe des Geistes und Gemüts umnebelt, die Gesundheit des Lebens geschwächt, das Leben verkürzt, ein gütiges Gesicht entstellt, die Langmut beseitigt, weibischer Kleinmut eingeführt, ein gerechtes Urteil zerstört und mitunter von einem Erzürnten eine Untat begangen und die Gemeinschaft aufgegeben. Es lerne also ein jeder seinen Zorn zu bremsen oder zu mäßigen. Ein Vorbild sei der hehre Augustus, ein Kaiser wundervoller Geduld, der zu einem sagte: „Sage, was du magst, denn die Aufmerksamkeit der Ohren und die Schweigsamkeit der Zunge weist auf die Ruhe im Herzen hin!“ Und Vespasian antwortete einmal einem, der ihn schmähte: „Solchen Menschen schulden wir ein Lachen, uns selbst Besserung, Verleumdern Strafe.“

Kap. 32 Wie Leben und Lebenswandel der alten und der jungen Brüder beschaffen sein muss

Den Alten müssen die Lasten erleichtert werden, doch die Übungen des Geistes, Lesen und Gebete, vermehrt. Sie sollen nicht dulden, dass sie ausgenommen werden unter dem Vorwand der geistlichen Würde noch des Alters oder irgendeiner Tätigkeit, von den gemeinsamen Obliegenheiten und Aufgaben der Brüder, solange sie dazu fähig sind, besonders vom Chor. Es müssen nämlich nicht nur die Greise sondern auch die Jungen das Offizium in der Kirche und draußen sprechen; einmal wegen der Weihe des Ortes, dann auch wegen der Gegenwart des Leibes Christi im Sakrament, wegen der Reliquien der Heiligem, wegen der

Schutzengel, auch wegen der Gemeinschaft der Brüder und der größeren Sorgfalt, die dort anders als draußen gezeigt wird. Deswegen dürfen sie nicht nach Gelegenheiten suchen, draußen zu bleiben. Es ist Aufgabe der Alten sich Mühe zu geben, nicht nur der Jugend sondern auch der ganzen Gemeinschaft, ja, auch den Auswärtigen, die darum bitten, zu helfen mit der Klugheit, Gelehrsamkeit, ihrem Rat und ihrem leutseligen und ehrenhaften Lebenswandel. Sie sollen stets aufbauende Worte sprechen. Vor nichts jedoch soll sich das Alter mehr hüten als sich der Trägheit und dem Müßiggang hinzugeben: Zügellosigkeit aber und Gefräßigkeit sind schon für jedes Alter höchst schändlich, besonders aber für das Greisenalter scheußlich. Denn wenn etwa noch die Maßlosigkeit von Begierden, Rausch und Gefräßigkeit dazukommt, ist es ein doppeltes Übel, weil das Greisenalter Schande bringt und die Maßlosigkeit der Heranwachsenden noch schamloser macht, so dass sie noch mehr in Zügellosigkeit, Lüste und Weichlichkeit abgleiten. Sie sollen daher ehrenvoll, sparsam, enthaltsam, nüchtern, klug und einfältig wie die Tauben sein.

Die Heranwachsenden aber müssen die an Jahren Älteren verehren. Von diesen sollen sie die Besten und Erprobtesten hochschätzen, deren Rat und Autorität sie folgen können. Zorn sei ihnen ferne, mit dem nichts richtig, nichts überlegt geschehen kann. Sie seien nicht müßig und müssen sich vor vergifteter Gemeinschaft hüten. Bei jeder Aktion, die sie übernehmen sollen, mögen sie dreierlei einhalten: 1.Die Lust soll der Vernunft folgen, 2. sie sollen merken, was das für eine Sache ist, die sie erreichen wollen, damit keine größere oder mindere Sorge übernommen wird, als es der Fall fordert, 3. sie sollen das Mittelmaß einhalten im Umgang und der Art des Lebens. Außerdem ist es sehr schändlich und schädlich in schwieriger Lage eine Predigt zu halten, die belustigend und für ein Gelage angemessen ist. Besonders aber ist dieses Lebensalter von Begierden fernzuhalten, doch zu üben in Mühen und Ausdauer des Geistes und des Körpers. Und wenn sie ihr Gemüt lockern und sich der Lust hingeben wollen, sollten sie die Zügellosigkeit bedenken. Wir sind ja nicht von Natur aus so geschaffen, dass es scheint, wir seien für Spiel und Spaß da, sondern zu Ernsthaftigkeit und größeren und schwereren Bemühungen. Der Geist des Menschen wird doch zum Lernen genährt und forscht oder tut immer etwas und wird durch die Freude zu sehen und zu hören geführt. Obendrein mögen sie sich an die Ehrfurcht erinnern, dass es leichter ist zu handeln, wenn bei diesen Dingen die an Jahren Älteren teilnehmen wollen, man muss auch darauf achten, dass sie am Anfang nicht schwerfällig sind oder mit zu großer Schnelligkeit und Eile vorgehen. Wenn diese Sitten, diese Beispiele sich einstellen, wird eine jede Ordensgemeinschaft an Zahl wachsen und größer werden durch die Herrlichkeit des Herrn Zebaoth.

Kap. 33 Die Erziehung der jungen Brüder, der Kleriker und Laien

Der Generalprior oder Provinzial sei eifrig darauf bedacht, dass seine Untergebenen gut erzogen und gut geleitet werden und von der ersten Zeit als Laien an das Handwerk, als Kleriker zu den Freien Künsten angehalten werden und zu anständiger Latinität, die ihnen im Kreis der Fürsten, in Anwesenheit der Prälaten, beim Empfang oder Anrsprechen von Bischöfen, Erzbischöfen oder Kardinälen oder Auswärtigen zur Ehre gereicht. Wir sehen ja, dass es beim Leib

große Unterschiede gibt, dass die einen mit großer Schnelligkeit laufen lernen können, andere behend zum Ringen sind, andererseits den Unförmigen Würde innewohnt oder Anmut. So gibt es auch große Unterschiede im Gemüt, wo also die einen geschickt erscheinen und mit manchen Dingen besser fertig werden und andere übertreffen wollen. Zu diesen Bemühungen sollen sie von ihren Vorgesetzten angesetzt werden. Nicht jedoch soll man sie grundsätzlich mit ihren Neigungen alleinlassen, denn in der Jugend steckt eine große Schwäche, die der Überlegung, und leicht wird sie verwickelt in das, was sie wünscht, sei es Gutes oder Schlechtes.

Kap. 34 Warum einige Mönche keine Fortschritte machen an Tugend und Rechtschaffenheit

Ich habe oft bemerkt, dass viele glauben, es sei eine schlechte Gewohnheit (gleichsam eine zweite Natur), warum gerade sie keine Fortschritte machen von Tugend zu Tugend. Daher sagt der Prophet Jeremias: „Wenn ein Neger seine Hautfarbe oder ein Leopard seine Flecken ändert, dann könnt auch ihr euch noch bessern, die ihr an das Böse gewöhnt seid.“ Wenn Zweige nämlich verwachsen sind, können sie gerichtet und gestreckt werden, Äste aber nicht mehr. Die einen mögen die Laxheit von Orden vorziehen, wo man lax lebt und alles nach dem Gelübde läuft; sie meinen, die Natur könne von dem, was man wünscht, zurückgehalten werden, wenn alles Erstrebenswerte da ist, Gold und Silber, Wein und Milch, Knecht und Magd, Freiheit und Straflosigkeit. So wir aus der Fülle von Dingen Luxus, aus dem Luxus aber so viele Laster, so auch Ruchlosigkeit gegen Gott entsteht, läuft man zu Gelagen, prostet Bacchus und Venus zu, verfällt dann plötzlich der Trunkenheit, wer häufig betrunken ist, kennt sich nicht. Andere vor der Zeit angemessenen Alters sind von einer Glatze oder grauen Haaren gekennzeichnet, so kommt es, dass sie vollgestopft sind mit Speisen und Wein aller Art, nicht lange im Leben kräftig bleiben und kaum Fortschritte in der Tugend machen. Daher pflegte Sokrates zu raten, man solle solche Speisen und Getränke meiden, die über den Durst und den Hunger hinaus nur den Appetit anregen. Er wusste gut, dass Leute, die Speise und Trank in sich aufgenommen haben, leicht zu Liebe und Brunst angestachelt werden, daß sie sich nicht gegenüber Verwandten und Eltern zurückhalten, ja, dass sie sich gegen Gott und seine Gebote vergehen. Das ist notwendig. Doch wenn eine schwere Not drückt, dann mögen sie sich an Gott erinnern, wenn Angst vor einem Krieg laut wird, wenn die Gewalt einer schlimmen Seuche ausbricht, wenn eine lange Dürre die Nahrung aus Korn verweigert, wenn ein wilder Sturm, wenn Hagel prasselt, dann nimmt man Zuflucht zu Gott, dann bittet man Gott um Hilfe, man betet, Gott möge helfen mit seinem einzigen und göttlichen Namen, von den Menschen wird er um Erbarmen angefleht. Gott aber, dessen Natur Güte ist, pflegt zu erhören. Er ist nicht hartherzig und Verächter der Menschen, dass er sich den um Hilfe Bittenden verweigerte; er gibt Gnade, erleuchtet die Herzen, damit sie Fortschritte machen und von Unvollkommenen zur Vollkommenheit wachsen. Einige aber meinten, dies und anderes, was folgt, stehe seiner Güte entgegen.

Papst Gregor der Große glaubt nicht, dass der dem Geschwätzigen Gehorchende den rechten Weg der Gerechtigkeit halten könne; denn durch das Laster

der Geschwätzigkeit verliert der Mensch Frömmigkeit und Heiligkeit. Der Apostel Jakobus bezeugt: „Wer meint, er diene Gott, aber seine Zunge nicht im Zaum hält, der betrügt sich selbst, und seine Frömmigkeit ist wertlos.“ Laktanz aber behauptet, ein durch viele Unternehmungen zerstreuter Geist kann keine Fortschritte machen, weil er wie ein herabfließendes Gewässer sich hierhin und dorthin verteilt, so dass es nicht wächst; so wird ein Verstand durch verschiedene Störungen und nicht notwendige Unternehmungen abgelenkt. Du aber, ehrwürdiger Vater, halte ganz fest, viele an schlechter Gewohnheit gleichsam Verstorbene sind später zu Männern von großer Vollkommenheit geworden. Wir wissen auch dass der hl. Hiob in schlechter Gesellschaft standhaft blieb und sich nicht der Partei der Verrufenen angeschlossen hat. Deshalb ist nicht die oben genannte erste und zweite Meinung der Grund für die Leute die Gelegenheit zum Schlechterwerden, sondern, so meine ich, der Mangel an Verlangen führt nicht nur wenige sondern fast alle Sterblichen ins Dunkel, dass sie nicht besser werden. So verhält es sich nämlich, dass jeder seine Seele, die ihren Ursprung im Himmel hat, zu Schlechtem und Niedrigem niederwirft und dorthin fällt, wohin er selbst stürzt. Alle sind nämlich Herren ihres Willens und in ihrem Urteil frei.

Wenn also einer den Tempel seines Herzens rein halten und nicht mit Staub und Rauch sondern mit schlechten Gedanken verunstaltet und befleckt, braucht keine leuchtenden Kerzen, er suche nur nachdem Licht der Weisheit, um zu erkennen, dass er schwach ist. Wenn dann sein Verstand erleuchtet ist zu einer Erkenntnis Gottes und er in sich geht, dann wird die göttliche Liebe seinen Willen und sein Verlangen nach Entfaltung und Heil entflammen, wodurch er nicht plaudert noch nach dem dritten oder vierten Wort aufgelöst wird, sondern seinen Geist nur zu Nützlichem und Notwendigen fesseln. Mit dem Verlangen nach Entfaltung muss aber Aufklärung über göttliches und menschliches Gesetz einhergehen. Denn das Gesetz des Herrn ist vollkommen, es erquickt den Menschen. Wie sollten die Menschen sonst wissen, was ein Laster, was gut, was Regel, was Gesetz, was Befehl und was Ratschlag ist. Da sagt einer: „Wie das Feuer nicht brennen und beleben kann, wenn es nicht mit einem fetten Stoff gehalten wird, von dem es Nahrung erhält, so kann auch kein entzündetes Verlangen weiterwirken ohne eine Lehre des Meisters.“

Kap. 35 Mängel der Prediger bei der Ermunterung, allen zu leuchten

Als ich lange überlegte, was die Menschen mehr auferbaut oder niederreißt, dass sie Entfaltung erreichen in ihren Sitten oder in diesen versagen, führte mich schließlich die Schrift mit der Begründung zu der Überzeugung, dass ich nun meine, die Reichhaltigkeit einer Ansprache und die Zuvorkommenheit einer Predigt könne, wenn rechte und entschiedene Intelligenz von der Selbstbeherrschung des Gemüts geleitet wird, großen Ertrag bringen bei der Bekehrung der Sitten, wenn sie nur mit erfahrener Rechtschaffenheit begangen wird. Jedermann wird von einer gewichtigen und liebenswürdigen Ansprache bewegt, ja, um die Wahrheit zu sagen, Vernunft und Ansprache machte die aufmerksamen Zuhörer aus wilden und ungeschlachten zu sanften und gesitteten. Darum bitte und beschwöre ich euch, die ihr Namen und Stellung eines Hirten tragt und aus der Kenntnis göttlicher und menschlicher Gebote geschöpft habt, dass ihr

durch die barmherzige Liebe unseres Gottes hervorleuchtet durch das Wort wie durch das Beispiel. Habt zuerst die Liebe in euch, andernfalls wird, wer die andern einläd zu guten Werken und sie selbst vergeudet, nicht das Lehramt über die anderen durch seine Würde oder sein Predigtamt ausüben, die beim Kampf gegen die Laster unterliegt. Recht geduldig sollen die sein, um zu verkünden, voller Liebe lehren, nicht mit Leidenschaft oder solcher Prahlerei, dass sie als unsere tüchtigen Prälaten und Prediger erscheinen. Aber ach, die früher Hähne waren, sind zu kastrierten Eunuchen geworden, Hunde, die nicht bellen können, die nicht dem Volke predigen, sondern denen von den Leuten gepredigt wird. Viele hören auf, an Zuhören und Erfolg zu glauben. Während doch ein jeder Lohn für seine Mühe erhalten wird, glauben wir nicht, dass Jakobus der Ältere etwa geringeren Ruhm erlangt hat, der sehr wenige bekehrt hat im Vergleich zu vielen namenlosen Heiligen, die Tausende von Leuten zum Glauben gebracht haben. Andere scheuen sich nur, sich diesem Amt zu unterziehen, während unser Herr Jesus sich mit seinen Jüngern nicht geschämt, sondern sie in alle Welt zum Predigen ausgesandt hat. Einige predigen zwar in Predigten, ahmen aber nicht den Lebenswandel und die Enthaltsamkeit der Apostel nach, sie reden gut und leben schlecht, so zeigen sie Gott, wie er sie strafen soll. Viele haben nach dem Vorbild des großen Betrügers den leichten Richtweg eingetauscht und wie schlimme, falsche Ankläger klagen sie die Untätigkeit ihrer Zuhörer an.

Sorge also dafür, hochwürdiger Vater, deine Milde (die alle sich beeilen lässt, den Wunsch des Fürsten auszuführen), mache sie eifrig, stark und unangetastet; das wirst du sicher umso leichter erreichen, je schneller du sie von unsern Zielen fortjagst, die entweder von Natur aus oder nach ihrer Gewohnheit gegen die Prediger sich auflehnen und das Wort des Weisen wiederholen: „Schon sein Anblick ist uns lästig. Lasst uns ihm auflauern. Er ist uns unbequem. Er sammelt keine Frucht und erntet nicht. Er näht nicht und stopft nicht. Er steht unserm Tun im Weg, den Bestechungsgeldern und Löffeln. Er wirft uns Vergehen gegen das Gesetz vor und beschuldigt uns des Verrats an unserer Erziehung.“ O schlangenhaftes Gerede, o seuchenbringende Klage! Machen sie nicht die Prediger zu rohen Seelen, die nach ihrer Natur lieber als alles Gold und Silber und kostbarste Steine die lieben Seelen zur Erkenntnis der Tugend und zur Liebe ordnen, beruhigen und schicken. Sind sie es nicht, die wie ein zweiter Samariter den Verletzten die Wunden versorgen, die, wenn sie dem Leibe nach ruhen, im Herzen nicht wachen? Warum also verschlingen sie sie als gleichsam unnütz, verunglimpfen und zerreissen sie, deren Ruf und Name schon mehr Leute anzieht und aufbaut als jede Arbeit, jeder Eifer und alles, was in der Macht der Laien steht. Obgleich Tiere verschiedener Art in großer Sorge wie Familienväter sind, ist dennoch nicht die Sorge um die Hunde die letzte. Diese üben in schlaffem Körper die Kräfte des Geistes; umso mehr sind sie für Arbeiten der Weisheit und der Klugheit geeignet, bei entsprechenden Übungen des Körpers leisten sie weniger. Und wie ein Haus, das von Vernunft geleitet wird, besser ausgerüstet und ausgestattet ist als eine Sache, die unüberlegt und planlos verwaltet wird, so wird die Sorge um ein Hauswesen, das mit Weisheit bearbeitet wird, das weit übertreffen, was die Einfalt zugrundegerichtet hat.

Kap. 36 Beschreibung des Grundes, warum Klöster in weltlichen Dingen nicht gedeihen

Wir wissen, dass viele wegen der Armut und des Mangels ihres Klosters, in dem sie lebten, zu Unrecht angegriffen und von Zorn entbrannt dieses verlassen haben. Was für einen Grund das hat, dass einige unserer Häuser keineswegs gedeihen in weltlichen Dingen, während viele andere Mönche, die sich Nahrung und Kleidung durch Betteln verschaffen, so gedeihen und reich werden, dass es den Anschein hat, sie hätten sich die Schätze der großen Fürsten verschafft? Einige antworten und sagen, der häufige Wechsel der Vorgesetzten bringe die Armut hervor. Ich bin hingegen zur Überzeugung gelangt, dass ich nur an den Leichtsinn, die Trägheit und Verschwendung glaube. Ich nenne den Leichtsinn einiger Vorgänger, auch der Generalprioren oder Definitoren-Patres, die mit geringen Einkünften zufrieden, manche Kirchen, an die Seelsorge häufig angeschlossen war und eine große Zahl von Messen und Andachten mit sich brachten, sich und ihren Nachfolgern so unbesonnen wie unklug verpflichtet und mit ständigen Lasten verbunden haben, was jedoch keineswegs nötig gewesen wäre noch in Zukunft geschehen dürfte außer unter der rechtlichen Bedingung, soweit die Einkünfte der Kirchen oder Klöster ständig dauerten und jährlich dem Altar dienen und vernünftig beitragen könnten bei der Ernährung wie bei der Kleidung.

So würde in einer Art Dankbarkeit die Ewigkeit der langen Dauer entsprechen und die Anweisungen dazu, die entweder nur mündlich oder schriftlich abgeschlossen wurden, mit ewigen Maßregeln fest und unerschütterlich werden. Auch die Trägheit der höchsten Prälaten möchte ich dazu zählen, denen daran gelegen sein müsste, dass, wenn etwas anderen Klöstern an Mitteln oder Vermögen nötig schien, nicht nur an dem Vergnügen eines einzigen Klosters sondern am Heil der vielen zugeteilt und so dem Mangel der vielen abgeholfen würde. Nicht minder zu erwägen ist der Unsinn und die Sorglosigkeit von Prioren oder Teil-Vikaren, die unter Vernachlässigung des Vermögens die Ländereien nicht mit Furchen und Pflug umgraben wollen, sondern lieber mit Wagen und Pferden umherfahren, dass wenigstens dem Hunger ihrer Untergebenen mit dem Nötigen für den Leib begegnet würde. Diese müssten sicherlich umso mehr beschuldigt und festgehalten werden, als sie größeren Schaden denen zufügen, die sie überall in die Städte, Dörfer und Landgüter, nicht ohne Ärgernis für den hl. Orden, bisweilen zu zweit, häufig aber einzeln wandern und umherziehen lassen, leichtsinnig und liederlich. Den Häusern bereiten sie auch so viel Ungemach, dass ihre Beutel voll, die Vierspänner völlig leer zurückkommen. Nichts darf also ohne Überlegung geschehen, sondern die Brüder mögen nach reiflichem Plan so losziehen, dass offensichtlich mit dem eingebrachten vielfältigen Gewinn auch der für Seele und Leib zurückkehrt.

Ich verschweige die Verschwendung einiger; denn so oft ich mitgeteilt habe, was ich gehört hatte, wurde ich mit dem Spott wegen Grausamkeit abgewiesen. Ich sage nur: Wer das Vorgefallene nicht zu schützen weiss, wird den unverbesserlichen Wechselfällen des Schicksals ausgeliefert sein.

Du aber, hochwürdiger Vater, vertreibe die Gewohnheit des Umherziehens, besonders als Einzelne, ermahne, dass keiner auf dem Markt, in die Städte und zu den Höfen der Fürsten zieht. Denn nichts macht die Mönche so verächtlich wie deren häufiges und unzeitiges Erscheinen bei Streitigkeiten und verschiedenen weltlichen Geschäften. Einst waren die hl. Eremiten den Blicken der Menschen

entzogen, wurden aber wie Engel Gottes lieb gehalten, so dass fast die ganze Welt zu ihnen Zuflucht nahm. Nicht ohne Grund, wie es in den Sprüchen Salomos heißt: „Was selten ist, ist willkommen; das Alltägliche wird billig.“ Jetzt aber werden die Mönche zumeist so sehr verachtet, dass weder ihren guten Sitten noch ihren Einrichtungen Ehre zuteil wird, denn sie mischen sich wegen der Begierde und Erlangung von Würde odergar wegen der Zügellosigkeit und um Freizügigkeit zu haben, um den Nacken aus dem Gehorsam ihren Vorgesetzten gegenüber frei zu schütteln, daher will ihnen niemand seine helfende Hand reichen. Der hl. Hieronymus, der sie vorsichtig machen will, lehrt: „Keiner sollte den Psalter aus der Hand legen oder davor die Augen schließen, er sollte Wort für Wort lesen und nicht ein beiläufiges Gebet.“ Und weiter unten: „Das Körbchen flechte mit Binsen oder den Rohrkorb flechte mit geschmeidigem Flechtwerk, der Boden werde mit dem Kasten gepflanzt, es werde mit gleichem Anteil geteilt, wobei die Saat mit Gemüse gesetzt und die Pflanzen der Reihe nach gesetzt werden. Wasser werde zum Bewässern gebracht, Obstbäume sollten mit Rebstöcken oder Setzlingen gepflanzt werden, damit du in kurzer Zeit die süßen Früchte deiner Arbeit pflücken kannst, stelle Bienenkörbe auf, webe Netze zum Fischefangen, es mögen Bücher geschrieben werden, damit auch die Hände die Nahrung besorgen und die Seele vom Lesen satt wird.“

Ende. Zur Ehre und zum Lobe unseres Herrn Jesus Christus, der seligen Jungfrau Maria und des hl. Paul des Ersten Eremiten sowie des hl. Erzmärtyrers Stephanus.

Directorium singulorum fratrum officialium Ordinis Sancti Pauli Primi Heremite sub regula Beati Augustini episcopi militantium

Gregorius Gyöngyösi OSPPE

edidit
Gábor Sarbak
Budapestini, 2011

|| ⟨Gregorius Gyöngyösi⟩ Directorium singulorum fratrum officialium 1r
Ordinis Sancti Pauli Primi Heremite sub regula Beati Augustini episcopi militantium[1]

|| Frater Gregorius Gengiiesinus prior Sancti Stephani Rotundi in Celio Mon- 1v
te de Urbe reverendissimo in Christo patri et domino domino Bernardino[2] episcopo Sabinensi et cardinali Sancte Crucis orationes dicit et presens dedicat opus.

Causa compilationis

Optavere sepenumero quamplures fratres, prelati et subditi, regulas officialium sacerrimi ordinis heremitici hactenus imprimi neglectas (quas tantummodo seniores a primis cunabulis sue iuventutis in sancta religione didicerunt, sed iuvenes et presertim novelli nesciebant) pro multorum posterorum spirituali educatione in scriptis redactas tandem in commune produci. Quorum quidem desideria ne videar declinare. Non tam gloria laudis, quam exercendarum virium ingenii mei causa permotus, ut studiosis tanquam meis heredibus hereditatem intellectus dimitterem hoc opusculum iamdudum a patribus comportatum, variis tamen in locis conspersum, comportare et scribere decrevi. In quo quid quisque agere et cavere debeat atque teneatur eo modo, quali mihi tunc novicio reverendus quondam pater frater Thomas[3], capitulari electione bina vice generalis multisque annis vicarius et predicator illuminatissimus, cuius fama non mediocris extat inter pervigiles vinee Domini Sabbaoth excultores, inculcavit brevibus licet verbis et stilo minus eleganti, sententia tamen admodum conducibili pandam, ut et tenebris inscicie caligantes efficiam, cur illuminati et docti remissius agentes maiorem ad || perfectionem tendere cogantur. Constituens propter hoc 2r
mihi ipsi mercedem Deum totius operis auctorem, precor autem, ut quisquis verbosam in me mordacium garrulitatem attenderit, quantum poterit, eorum telis invidie livore venenatis stet in signum erectum. Quoniam hoc non tantum nocebit legentibus et incorporantibus, quantum cedet sancte nostre congregationi singularem ad profectum. Nunc itaque manibus in celum erectis humiles ad Deum porrigo preces, et cum Salomone dico: *Da mihi Domine sedium tuarum assistricem sapientiam*, ut hoc opus exiguum bene incipere, melius mediare et optime ac feliciter finire valeam.

⟨Capitulum I.⟩ *Incipit norma prioris generalis*

Mirabitur forsitan aliquis me iamiam plura scribentem de statu reverendi patris prioris generalis ad ulteriora intendere, sed certe rationis ordo exigit, ut

[1] Als Grundlage zu dieser Edition diente das Exemplar *RMK III 191* der Bibliothek der Eötvös-Loránd-Universität Budapest.
[2] Bernardinus, episcopus Sabinensis, cardinalis Sanctae Crucis, zwischen 27. Juni 1513 und 24. Juli 1524 Kardinalbischof von Sabina, s. Eubel 1923, III, S. 58.
[3] Tamás Szombathelyi (†1503), zweimal Generalprior des Paulinerordens, 1476–1480, 1484–1488.

4 Gengiiesinus] Gengijesinus
33 ⟨Capitulum I.⟩] *om.*

30–31 Da ... sapientiam] Sap 9,4

27 telis ... venenatis] Vgl. Ovidius: Tristia, 4,1,77

qui omnibus preest, quantum fieri potest, omnes excellat in sanctitate presertim et sapientia. Proinde exceptis illis, que dicta sunt, circa octo precipue debet versari eius sapientia, scilicet circa se primo, secundo circa capitulum generale, tertio circa domos provinciarum, quarto circa fratres communiter et specialiter, quinto circa dominos, sexto circa socios itineris sui, septimo circa divinum officium, octavo circa mensam.

Primo intendat circa seipsum

|| Ut sit sanctus quoad Deum, innocens quoad proximum, impollutus quoad 2v
se, id est habeat conscientiam immaculatam, segregatus a peccatoribus quantum ad conversationem cum personis suspectis, excelsior celis factus, ut contempletur celestia, irreprehensibilis, id est sine mortali crimine, sobrius quoad victum, prudens in Sacra Scriptura et seculari presertim triviali, videlicet grammatica, logica et rhetorica, ad loquendum congrue, vere et ornate. Item, sit peritus in secularibus negociis, pudicus in moribus et verbis, ornatus interiori et exteriori ornamento iuxta ordinis condecentiam, modestus in omnibus motibus suis. Ipsius est paupertatis, humilitatis et omnium observanciarum ordinis totiusque sanctitatis pre omnibus in se monstrare indicia, ut non solum presentem exemplo edificet, sed etiam absentes fama reficiat. Debet quoque secum habere Regulam et Constitutiones atque privilegia ordinis tam antiqua, quam nova et ea scire et aliis pronunciare quando necessitas incumbit. Nocte Deo et in die proximis vacet.

Secundo intendat circa capitulum generale

Singulis annis pro fratribus capitulum celebrare habet. Igitur dispensatorem instituat, qui a regia maiestate solitos sales[4] requirat aut aliunde per seipsum ordinet expensas necessarias pro capitulo. Feria quinta ante festum Penthecostes convocatis vicariis ad domum diffinitoriam eisdem verba consolatoria proferat doceatque, ut curam habeant de ordine, et dicant audacter suo tempore, que fuerint necessaria vel superflua in eodem ordine. Regratietur eisdem de gratiosa hospitalitate. Scrutetur, qui venerunt ad capitulum, an so||lummodo vocati vel 3r
etiam alii, ut sciat socius suus pro tabula conficienda, atque cum eisdem agatur ut scriptum est in Constitutionibus, si temere venerint. Sequentibus autem diebus iuxta normam eiusdem constitutionis procedat. Item, ante electionem prioris generalis bonum est declarare ubi videbitur competentius, quia eligi non potest excommunicatus maiori excommunicatione, nec suspensus, nec interdictus. Item, scienter nominans et eligens indignum ipso iure privatur potestate eligendi. Item, nec pupilli neque hii, qui non sunt subdiaconi. Dicere potest, quod eligentes errare solent, si non servant formam eligendi. Que triplex est, scilicet per scrutinium, per compromissum et per communem inspirationem. Item, si habitus fuit contractus cum aliquo, qui fuerit eligendus cum suis amicis vel consanguineis. Item, si electio fuit clandestina. Item, si fiat a maiori parte capituli;

[4] Zur Salzgülte der Pauliner vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 20d, 38h; Romhányi 2010, S. 120–124.

59 maiestate] Magestate *corr. a manu coaeva*

43–45 sanctus ... factus] Vgl. Hbr 7,26

66 Constitutionibus] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 31
67 constitutionis] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 31
73 per communem inspirationem] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 4c

item, si eligatur indignus vel excommunicatus. Item, si in publicatione votorum non sequatur collatio numeri ad numerum, zeli ad zelum et meriti ad meritum. Item, si electio facta sit de ineligibili. Item, si eligeretur improfessus. Item, si eligerent, qui habet plures dignitates vel plura curata beneficia sine dispensatione pape. Item, si omnia, que mandat constitutio, non fiant in continenti. Item, si pro illa electione fuit facta simonia. Item, si electio fuerit facta per verba pluralis numeri. Item, si eligitur, qui non est instructus in regula monachali. Ipsius est congregatos diffinitores nondum exercitatos dirigere de actis capituli preteriti. Cura quoque sibi est adhibenda, ut constitutiones utiles pro ordine procedant, alie vero non. Contigit enim, quod quedam constitutiones etsi alias fuissent utiles, nunc inutiles sunt. Omnibus, qui ei scripserint, respondeat rationaliter et prout poterit gratiose. In tenendo capitulum curandum est ei, ne fiant dissolutiones et || parcialitates et, quod in loquendo et in aliis modus scriptus servetur, 3v
quod proclamationes indiscrete, inique, dolose et frivole reprimantur. Absentes leviter non infamentur. Denunciare etiam debet, quo proponat iter dirigere, ut sciant fratres in necessitatibus, ubi valeant invenire ipsum.

Tertio intendat circa domos provinciarum

Ut singule domus bonum prelatum habeant, cum ex ipsis prelatis dependeat pro maiori parte status ordinis in provinciis. Domibus magis desolatis vel minus sufficientibus sibi debet esse favorabilior in concedendis fratribus utilibus et idoneis sive ad predicandum, sive ad laborandum, sive alia ordinis negocia peragenda. Suum etiam est fratres transferre pro utilitate domorum et salute transferendorum. Contentiones vel mutuas iniurias ibidem modis omnibus dirimat, alias nequaquam proficient fratres nec in temporalibus, nec in spiritualibus. Tam a fratribus itinerantibus, quam aliis, et de quibus commode poterit, scrutetur de statu domus et fratrum. Curet litteras destinare ad varia loca ordinis, et habitantes inibi moneat et consoletur, qui, dum illac pervenit, providebit fratribus de requisitis ad eos conventus presertim, quos non potest vel non vult descendere, aut mittat visitatores aut saltem excusationem denunciet. Semper autem mittat litteras consolatorias, si sint in tribulationibus. Cum declinat ad conven||tum, fratres convenientes singillatim vel universaliter inquirat, quomodo 4r
se habeant. Quorum etiam orationibus sese et alios recommendet. Causam sui transitus reserare debet, nisi fuerit secreta. De domibus non festinet recedere, presertim ubi notabilia emerserint, nisi ex ardua causa. Si non audivit omnes fratres, nihilominus coram senioribus aliquibus debet se offerre ad correctionem, si aliqua videntur requirere suam correctionem. Frequenter ingrediatur conventum, ut experiatur de silentio, presertim temporibus refectionum intersit et faciat admonitiones, ut non solum in eius presentia, sed etiam post recessum sequatur religionis evidens augmentum. Congruentius erit tempore necessitatis sibi petere de communi provisione conventus publice quam recipere occulte. Non se faciat onerosum in magnis expensis aut serviciis, que alias non fuerunt consueta. Non se ostendat ex fastu, quasi non sit unus ex eis. Non desideret nimias reverentias. Vicarium semper habeat in prioratibus suis. Faciat, ut sua conversatio sit amabilis non solum fratribus, sed et familie. Cum apparere opportuerit inter homines, cum societate moderata ire convenit, ne nimis magna multitudo attribuatur pompe vel nimis modica pariat contemptum. Fratres quoque, qui eius occasione ad domos venerint, debent breviter expediri, ne inibi commorantes pregraventur.

102 pervenit] perveneti

Quarto circa fratres

Ad ipsius pertinet fratres cognoscere, et qui fuerint litterati, discreti zelatores ordinis, personati et amabilis || conversationis, illos collocet in Urbe et penes 4v
regem ac circa alios principes, ut possint et sciant favores eorum querere, unde sequatur tam ordinis utilitas ac Rome, quam salus animarum. Presertim vero in Sancto Laurentio et apud Albam Ecclesiam huiusmodi pernecessarii. Eius est maiorum fratrum excessus corrigere viriliter. Minoribus se talem exhibeat, quod non timeant accedere ad eum. Dignos honore pro meritis vel aliis conditionibus decenter honoret. Irreligiosos et male viventes ad correctionem eorum a se quasi repellat. Laudabiliter et fructuose pro ordine laborantibus se gratum ostendat. Infirmis mente et corpore condescendat. Protervorum contumaciam frangat. Novicios temptatos et afflictos dulcibus consolationibus consoletur. Fratrum petitiones rationabiles cito exaudiat, cum vero repellende fuerint, prudenter causas explicet. Causas de aliis conquerentium libenter ordinet, ut iustum fuerit. Dissolutiones nullibi et presertim circa se non permittat fieri notabiliter. De utilibus vel de confessione loqui secum volentibus facile locum det. Fratres omnes itinerantes ad se venientes leto vultu suscipiat, nisi certum habeat, quod inordinate ambulant. Discussa vero causa itineris eosdem secundum merita tractet. Fratres remote transeuntes cum salvo conductu dimittat, eisque ad quod declinaverint, recommendet et salutet eosdem. Apostatis et eiectis ad se confugientibus audientiam prestet. Non est tutum ei credere, qui de singulis iudicat, sed eis magis, qui parum loquuntur.

Quinto circa dominos vel alios extraneos

|| Cum aliqui accesserint ad eum, non debet esse ad illos difficilis accessus, 5r
sed sine mora in loco opportuno vel exeundo ad eos, vel ipsis introductis presentiam suam acceptabilem debet exhibere; affabiliter omnes recipere et secundum conditiones eorum plus vel minus honorare. Si petunt aliquid, quod fieri decet, libenter satisfaciat vel si non possunt exaudiri, rationabiles cause sunt assignande. Rusticitatem coram eis non ostendat, ne quis scandalizatus recedat ab eo. Cum religiosis tractandum est de sanctitate, secularibus sunt verba salutaria cum verbis secularibus immiscenda. Nulli deneget hospitalitatem preterquam indigno, et non displiceat personaliter eos adire. Benefactoribus et amicis ordinis gratie sunt referende, ut amplius confirmentur in amore. Prelatos, per quorum dioceses transit, libenter visitet, et suos eis commendet fratres. Libenter cum Latinis Latine loquatur, sed non barbare. Quod si senserit quempiam iratum ex magnis in suos fratres, eundem pacificet, et de salute commoveat. Ad omnes fratres cuiuscunque ordinis libenter divertat, loquatur et hospitetur cum eis, et rehospitet eos, et personaliter, si potest, pedes eis lavet. Provideat, quod omnes cum eo conversati reformationem reportent ab eo. Trahere curet ad ordinem idoneas personas, coram eis sermocinet. Eos, qui causa consilii vel loquendi de salute ad eum accesserint, benigne audiat, et cum favore dimittat.

Sexto circa socios itineris sui

|| Eligendi sunt comites itineris Deum timentes, discretione pollentes, pacientes ordinis zelatores, religiose et amabilis conversationis, corpore potentes, nihil querentes, nisi ordinis utilitatem et non proprium commodum, et qui secreta custodiant. Visa et audita non ubique proferant. Interdum etiam defectus visos vel auditos pallient specialis vel communis utilitatis causa. 5v

126 illos] illas

Septimo intendat ad officium divinum

Sive fuerit in itinere, sive alibi, intendat ad divinum officium, ut et ipse cum suis debitum reddat, et in domibus faciat debito modo celebrari tractim et punctatim. Dum est in via sedens vel ambulans, quasi semper oret nunc horas canonicas, nunc psalmos penitentiales[5], aliquando Scripturas legat, et nunquam sit ociosus. In domibus non se absentet leviter a choro presertim in completorio et in matutinis, nisi rationabili exigente causa. Tunc autem consideret devotiones vel dissolutiones fratrum et gestus inclinationesque eorumdem. Quos quidem deficientes (quando videtur) discrete moneat vel emendet. Ne pigritetur missas conventuales per se cantare, communionem et extremam unctionem solus ministret, ubi assunt infirmi. Extra chorum cum magna maturitate psallat: Ubi flectendum est, flectat, et ubi standum, stet. Cum autem camera sibi datur, potius oret, et legat ibi, quam convivia faciat, ne conturbentur fratres ex clamore vel aliqua dissolutione.

Octavo et ultimo circa mensam

|| Non se absentet a prandio, cena vel collatione. Dum fuerit in refectorio, 6r
non patiatur notabiles singularitates. Cum vero habet, unde possit aliquibus aliquid mittere, illi potius sunt preeligendi, quibus cedit ad consolationem, ut sunt novicii vel tentati et huiusmodi vel, qui sunt magis indigentes, ut debiles et infirmi vel qui pro aliqua ratione sunt honorandi, ut qui fuerunt nobiles, divites, potentes et sapientes in seculo. Cum extra refectorium sive in itinere contingat eum comedere, cavendum est, ne longe protrahat prandium vel cenam. Nec eligat inter liquores, neque effundet se super escas, nec alios permittat, etiam non curet pretiosa, presertim ubi fuerint extranei, qui de facili possent scandalizari in lautis conviviis monachorum. Ubicunque ipse comederit, imo etiam si duntaxat alii prelati cum fratribus comederint intra vel extra, non est concedenda licentia loquendi passim omnibus, sed solum sapientibus et bonis, et hii loquantur semper verbum edificatorium. Ad eundem etiam pertinebit principaliter verba exhortationis ubilibet interponere ferculis, ut considentes edificentur, et spiritualiter consolentur. Frequenter in mensa lectionem habeat aut in parte, aut in toto, nisi pro reverentia persone excellentis, que adesset, intermittatur. Quando ingreditur cum comitibus suis in aliquod monasterium, ante omnia vadat ad ecclesiam, quod etiam si commode potest facere, congruit in civitatibus et villis, exemplo Domini. Tunc in cimiterio ordiatur pro fidelibus defunctis psalmus 'De profundis' cum penitentialibus[6] colligatis, dein in ecclesia faciat suffragia pro eucharistie sacramento, de Beata Virgine Maria, de sanctis, quorum nomine et pro quibus fundata est ecclesia, || de beatis Paulo patre nostro, Augustino 6v
et Anthonio, de omnibus sanctis et pro pace. Cum autem iter inchoare vult, superaddat collationem pro viatoribus, hiis peractis cum osculo pacis licentiet se a fratribus, inter quos, si viderit mestum, quantum potest, consoletur eum vel saltem assecuret de meliori provisione, et eadem faciant omnes visitatores et ceteri fratres.

[5] Die sieben Bußpsalmen: 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142.
[6] Siehe oben.

205 De profundis] Ps 129

Capitulum II. *Incipit norma socii prioris generalis*

Socius quoque reverendi patris nostri prioris generalis toto nisu et conatu intendat observare conditiones superioris prelati nunc expressas, presertim circa se, circa officium divinum et circa mensam. Eius insuper est scire litteras, rethoricam et ortographiam. Litteras ineptas nec per se scribat, neque ab aliis scriptas acceptet, sive ille littere sint confraternitatis, sive missiles. Attendat, ut decenter formet epistolas plus vel minus, secundum exigentiam materie vel personarum. Quantuncumque sciolus fuerit, tamen secum habeat modos scribendi ordinis, nam religiosi aliam a secularibus habent scribendi formam; hii enim semper orationes et humilitatem pre se ferre debent. Nec sigillet ullas litteras, nisi pater ordinis sollicite prius prospexerit, presertim, si ille littere concernant graves, excellentes et sublimes personas, tunc autem epistolas faciat de littera magis legibili et meliori. Verba pungitiva semper devitet, nec scribat sub debito obedientie, nisi iussu prelati et in arduis negociis, que sine || magno damno vel 7r
periculo pretermitti non possunt, sed potius interferat lenitiva et gratiosa. Litteras quascunque, presertim secretas sive de absolutionibus, sive de punitionibus fratrum scriptas clam conservet et occulte. In omnibus dictis et factis attendat ubi, quid et cui. Fratribus, qui sibi scribunt, scribere non omittat, presertim, si viderit aliquos tentatione vel tribulatione fatigatos. Observet id, quod sexto precedenti scriptum est: secretas litteras patris alibi repertas non leget, sed incaute proiectas presentet patri. Huius est movere patrem cum humilitate et modestia de indecentibus vel de visis vel de auditis contra eum. Agenda ei ad memoriam reducat, et sollicitet circa ea. Secreta, que ad ipsum pervenerint, sub districto silentio custodiat. Si qua gravia per periculosa ordini perceperit, revelet patribus diffinitoribus ad emendam, si ad ea non prodesset patris scientia. Fratrum voces libenter audiat, et omnes, presertim novicios et timidos benigne suscipiat et alloquatur. Mediator sit inter patrem et fratres, nec discordiam seminet, sed seminatam extinguat. Non accendat patrem ad odium eius, qui sibi displicuit in aliquo. Dum fuerit in itinere, sit patiens in omnibus adversis. Hospitium cum servitore diligenter querere curet et in honesto loco, presertim apud ecclesiasticos, si fieri potest. Tam hospiti, quam familie honeste loquatur. Advertat, ut nec ipse, nec servitor, neque famuli damnum irrogent cuipiam. Dum fuerint extra monasteria, eius est frixare vel assare carnes vel pisces iuxta temporis decentiam, sicuti patris est mensale sternere et panes decorticare, servitoris vero coquere et necessaria omnia tam equo||rum, quam famulorum preordinare. Nullus sit fa- 7v
stus, nec incessu, nec in habitu, nec in stratu. Patri semper deferat honorem et servicium. Attendat ad conversationem tam servitoris, quam familiarium. Non sit multibibus, nec optimibibus. Nullibi pecunias sero aliud extorquere debet, nisi expensas iuxta moderationem patrum, videlicet ubi maior vel minor erit via. Si alibi dantur sibi munuscula, non pro se reservet, sed cum eis querat utilitatem ordinis et favorem magnorum. Infra capitulum discat conficere bono modo tabulas quotidianas. Suum erit sciscitari a patre de missis capituli, quo pacto debeant distribui. Non oneret unum plus, quam alios. Discat, quando choratores debent institui de vicariis aut prioribus vel etiam subditis, ut sic distorte cantantes non scribat ad canendum. Lectores mense faciat sciolos et vociferatos,

213 Capitulum II.] Cap. ii.
228 punitionibus] unitionibus

249–250 Non ... optimibibus] Vgl. Gyöngyösi: Epitoma, 19

presertim quando rex vel alii principes solito more adventaverint. Caveat, ne bibulum preponat cure vini, sed talis aut sit campanista aut aquarius. Apostatas non scribat ad lecturam mense, neque sermonem ad commune faciant. Cellas distribuat discrete, ne possit oriri scandalum, sed seni associet iuvenem, ut primus primum usurpet locum. Ubilibet dormientes secrete percunctetur, et si qui fuerint monitione vel accusatione digni, diligentiam adhibeat, ut quid inhonestum non committatur. Scriptores ordinet, non defidatores papiri, sed qui cognoscunt sillabam a littera et econverso. In conficiendis tabulis absolvendorum patri semper suggerat regulam patris in tertio, quinto et sexto nunc prescriptam. Prelatis et omnibus aliis, || presertim sapientibus et senioribus reverentiam faciat, ut 8r
memorentur in sua promotione; hii enim promovebuntur citius, si fuerint morigerati. In distributione loci seu sessionis circa mensam respectum habeat ad vicarios. Qui enim ex eis fuerant priores generales, vel vicarii generales, vel socii prioris generalis, vel magne dignitatis viri, ad libitum patris ordinet. Confessores quoque in ordine seniores, prudentes et probos componat, non apostatas vel improbos. Bonum est ei audire voces fratrum et post referre diffinitoribus.

Capitulum III. *Incipit norma servitoris prioris generalis*

Iste confessor Domini sacratus per orbem, sit pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius, castus et quietus. Discat facere ceras ad sigillandum litteras patris. Circa vestes patris et socii suique ipsius attendat, custodiat, ne pereant lavetque sordidas. Sarcinas utriusque custodiat. Cellas eisdem et lectisternia preparet. Singulis quasi horis visitet utrumque. Quia non potest interesse choro et officiis propter communem occupationem, ideo non negligat oranda. Attendat regulam patris circa mensam, circa se et circa divinum officium. Scrutetur de statibus singulorum, quoniam sibi plura corda aperiuntur, et audita sero visa participet cum socio. Nec de facili omnia, tanquam vera et indubitata referat patri, nisi de consensu socii. Missas frequenter celebret.

|| Capitulum IV. *Incipit norma vicarii generalis* 8v

Generalis vicarius attendere debet imprimis omnia, que scripta sunt circa regulas prioris generalis et ea observare inquantum ea concernunt. Ipsius est pro ordine zelare, et de pronunciatione eius cum sapientibus et senioribus tractare. In absentia superioris domibus et fratribus providebit. Sine causa inevitabili non debet mutare fratres, nec quempiam deponere de suo officio, neque promovere leviter. Omnia negocia ordinis attendat vel attendere faciat, presertim in octavis et in aliis iudiciis. Acta nunciet prelatis domorum, ut curam habeant. Si unus solus frater fuerit missus sive ad regiam maiestatem, sive ad alios, socium sibi assignet ad expensas illius. In capitulo generali cuncta errata, si que vel viderit, vel audierit pro omnibus proponat coram patribus diffinitoribus. Eius est tunc corrigere patrem, ideo nec timore, nec favore pretermittat. Quod si pater multa commiserit, que tollerari non deberent, ipsius est tractare cum diffinitoribus, ut in futura electione generalis votorum conscriptores principaliter acceptent vota vicariorum, tanquam parcium saniorum. Ad negocia temporalia eiusdem capituli sit dispensatori adiumento cum fratribus, familia, curru et equo, quotienscunque fuerit necesse. Si que littere fuerint misse patri, eas

274 Capitulum III.] Cap. iii.
285 Capitulum IV.] Capitulum iiii.

clausas reservet, nisi tales forent, quod suum concernent officium. Fratribus capitulariter congregatis quieta loca preparari faciat, eosdemque sero et tempore matutinorum || auscultetur. Aliquo transeuntes ipse habet mittere infra capitu- 9r
lum, quibus debet iniungere, ut pro se petant fratres idoneos ad eorum officia perficienda. Ad regiam maiestatem vel ad alios principes ire volentibus non facile prestet consensum sine scitu patris. Fratribus pro vestitura vel pro alia re sibi improperantibus benignum prebebit auditum. Nec quispiam a se recedat iratus, sed pro posse concordet et pacificet omnes diffidentes. Ad omnes domos tam Budenses, quam Pestienses advertat, ne in eis ruina, incendium aut scandalum aliquod committatur. Principum favores attrahere curet, eos personaliter etiam non vocatus adeat, alloquatur, collatione alliciat salutaria cum eis commentetur totum ordinem, et necessitatem fratrum eisdem committat, et cohortetur eosdem, ut si qui de nostris ad eos accesserint, benigne audire dignentur. Nec patiantur longo tempore se prestolari cum scandalo ordinis adiciens, quia non decet sepe versari in curiis, ne contemnamur. Importunam supplicationem nec per se faciat, nec aliis facere permittat, ut petant subsidia continua. Munuscula fructuum sepius eisdem per idoneos et affabiles ac notos fratres destinet, scilicet nec in primo, nec in secundo transitu quicquam rogent. Interrogati autem fratres de suis necessitatibus moderate narrabunt omnem penuriam. Omnes homines presertim religiosos et seculares ad mensam invitet, sed tunc faciat fieri sermonem, si potest, quo edificentur. Quod si sermo vulgaris bonus et congruus fieri non potest, saltem lectio legatur emendate. Post refectionem hospites sic tractatos paucis alloquatur verbis, postea assignet duos vel plures fratres pro solatio eorum, qui non effundant se super potum et, || qui sint laudabilis conver- 9v
sationis. Reliquias sancti patris nostri rarissime excipiat, ne propter intuitum lascivum cito corrumpantur. Cetera omnia faciat ut iam sequitur.

Capitulum V. *Incipit norma vicariorum et priorum*

Ad ipsos pertinet scire clare et plene et cum nesciunt diligenter certificari ab aliis cuiusmodi privilegia, et potestatem habet ordo noster presertim in absolutionibus circa fratres vel extraneos. Omnes attendant ad regulas patris. Nullus se intromittat ad prohibita in constitutionibus. Bona domorum cognoscere festinent. Tam intrata, quam expensas calculent, et sic discrete dispensent. Sollicitus sit unusquisque precognoscere bene meritos ordinis tam nobiles, quam etiam ignobiles. Similiter causas domorum perscrutentur, ut sciant in procurandis temporalibus sive per se, sive per fratres. Cavendum est eis, quantum fieri potest, ne graventur homines notabiliter, et ne fiant inhonesti questus, et parte cum parcitate expendantur. Nullus suo predecessori deroget. Vicarii caveant mutationes facere in fratribus, nisi urgente necessitate magna. Fratrum Deum et ordinem zelantium consiliis semper utantur. Notam fovendi partem alicuius declinent ne ex amore privato aliquid fecisse diiudicentur. Laudabilia, que in predecessoribus eorum fuerunt, prudenter inquirant, et inventa observent. Officia divina et psalmos penitentiales[7] diligenter persolvant, et cum suis persolvi locis et temporibus debitis || faciant. Correctos habeant libros, presertim apud Sanc- 10r
tum Laurentium, ut inde recipiantur norme cantuum et ceremoniarum. Diligentiam maximam adhibeant, ut omnes fratres conveniant in inclinationibus et aliis

[7] Vgl. S. 6.

328 Capitulum V.] Cap. v.

gestibus tam circa mensam, quam circa missam. Discors enim gestus discordiam et abhominationem pariet. Pacem ordinis semper querant et profectum. Corrigenda, que per se commode exsequi non possent, prorogent ad adventum patris. Ortas dicordias quantocius sedent, et pacem restituant inter fratres. Conventus novos utiles procurent, sed soli non acceptent sine scitu patrum diffinitorum. Claustra defectuosa non sunt requirenda, unde cogantur extra vagari et mendicitate querere victum et amictum, inde enim sequetur totius ordinis scandalum. Infirma fratrum vel conventuum nullibi recitent sine causa rationabili. Ubique pacem habeant cum cleris, monachis et laicis. Auctoritates eorum in audiendis confessionibus caute concedant. Discursus fratrum restringant, et si coguntur extra mittere, dent eis litteras credentiales vel salvi conductus. Ipsorum est commendare patri fratres ad prelationem idoneos. Procurent apud patrem de dissolutis, ne ponantur in conventum desolatum, sed ubi magis viget disciplina. Et bonum erit, quod prelati, cum quibus degunt, sciant eorum fragilitates. Et dum removeri faciunt tales dissolutos, ad viam assignent eis socium bene reformatum, qui quantocius portet ad loca. Perturbatores conventuum dissolvant a se invicem et separent. Tales se exhibeant, quod ad confitendum non timeant accedere ad eos. Tam in capitulo, quam extra, presertim in refectorio personaliter faciant salubres exhortationes. Nemo sit, || qui nesciat constitutiones. Culpas 10v
exponet eis sabbatis diebus cum certis declarationibus. Eos libenter foveant, et informent de quibus est spes, quod possint esse utiles in ordine. In recipiendis noviciis sint cauti, ne obsistant impedimenta scripta in Constitutionibus, nec recipiantur naturaliter ebriosi et iracundi, quia raro vel nunquam dimittant consuetudinem versam in naturam. Suo tempore intersint communi refectioni ita, ut nemo ficte se absentet. Nec querant sibi delicatos cibos, nisi etiam habeat conventus excepta necessitate magna. Consolentur pusillanimes et tentatos ac novicios singularibus collationibus. Familiam resecent superfluam et mortaliter viventem. Studeant dissimulare flagitia fratrum ad tempus. Amore ordinis nulla negocia negligant, et si perspexerint aliquem fratrem super hec laborantem in domibus eorum et extra, prout poterunt eum adiuvabunt dato, quod nullum preceptum patris viderent. Spiritualibus exercitiis, scilicet lectioni, orationi, misse et predicationi libenter intersint. Circa coquinam attendant, ut omnia clenodia mundentur, et preparanda ad victum fratrum similiter munda fiant. Patrem cum sociis et familia iocunde suscipiant et pertractent. Petant sibi auctoritates a patre. Non occupentur in laboribus modici valoris, scilicet in sportis et cocleribus, sed potius discant operari magna. In magnis solemnitatibus officium misse maioris soli peragant cum decentia astantium. Infirmorum confessiones audiant, ungant morientes et mortuos sepeliant. Statum suorum conventuum patefaciant patri, dum requisierit, nec denegent facultates domus. Patris mandata devote et cito exsequantur. || Utilitatem domus et fratrum procurent. Repulsam petitio- 11r
num patienter sufferant. Orent, et sepius faciant orationes fieri pro patre et pro benefactoribus vivis sive defunctis. Conventus curam in necessitatibus, videlicet in victu et amictu atque in medicinis sic gerant, ne possit murmur oriri, quod si commode omnia fieri nequeunt, rationabiliter se excusent. Si subditi famem et sitim sustinent, ipsi sint primi, imo sibi ipsis sint stricti et fratribus laxi. Caveant singularitates in cibo, potu fratrum et vestitu. Superfluitates restringant tam in

392 fratrum] fratru

368 Constitutionibus] Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 52

refectorio et in infirmaria, quam etiam ubilibet. Super omnia paci conventus congaudeant. Dispensationes cum toto conventu in laxandis ieiuniis et abstinentiis nunquam sunt faciende personis tamen aliquibus sunt indulgende. Sine consensu patrum diffinitorum non audeant facere magnas emptiones, venditiones et permutationes ac contractus. Recedentes ad capitulum plene informent suos substitutos de necessariis domus, quantum scilicet cuique sint debitores vel quantis alii obligentur monasterio suo. Dum vadunt foras, notificent substitutis. Non licet eos se intromittere in aliqua aliena officia, sed potius corripiant officialium negligentias. Ipsorum est cognoscere varias complexiones fratrum, et non eodem modo tractare omnes. Protervias et contumacias fratrum humilient. Naturaliter impatientes ad horam sustineant. Viciosos corrigant cum compassione. De societate eiciant contagiosos. Ferventiores plus debito cohibeant. Periculosos sollicite custodiant. Iuvenes de facili non exponent ad discurrendum. Maturos et idoneos non permittant ociari sine fructu. Non tamen coaptent eos ad igno||ta. 11v
Studiosos multiplicent, ut hoc melius fiat, cohortentur doctiores ad docendum studiosos, faciantque discipulos obtemperare magistris. Iuvenes applicentur ad labores, senes ad quietem non corporis, sed ad exercitationem animi videlicet ad consilia, lectiones et orationes. Fratres aliorum conventuum blande suscipiant, et necessitatibus provideant. Sic agendo in similibus et dissimilibus modo private, modo publice, modo severe, modo blande, modo verbis, modo disciplinis, modo penis, modo recreationibus, modo per se, modo per alios fratres discrete agendo, modo negando licentias, modo concedendo singulorum profectibus dare debent specialem operam. Propter onus et paupertatem domus nunquam repellant induendos. Nec debent esse faciles ad recipiendum omnes, nisi pro ordine idoneos. Laborandum est eis, ut amicos ordinis non repellant. In hospitibus colligendis servent regulam vicarii generalis superius scriptam. Visitatores aliqua in occulto scientes sive ex scripto, vel dicto unius non debent procedere ad aliquam sententiam, nisi in publico recitentur.

Capitulum VI. *Incipit norma suppriorum vel substitutorum*

Hii debent esse industrii, in agendis hilares vultu, verbis affabiles et edificatorii. Et sciant se conformare diversis moribus, prudenter, diligenter querant a vicariis vel prioribus cuiusmodi potestatem volunt eos habere sive in presentia, sive in absentia eorum, et dicta memoriter teneant. Ne ad ultra se extendant: legant etiam regulas prescriptas pro vicariis et prioribus, et bene notent, quos || eis convenire possit, et cum omni diligentia exsequantur. Ipsorum est adiu- 12r
vare prelatos suos in omnibus placitis. Ad eos pertinet ultra ea, que habentur in Constitutionibus, vigilare et attendere ad familias domus, ne ocientur, sed laborent. Numerent et sciant pecora parva et magna, ac in registro conscribant. Conducant famulos, et anno completo posita cum eis ratione premium laboris a prelato rogatum plenarie et sine dilatione restituant. Curent, ut pastum sufficiens habeant pro toto anno, nec permittant fieri dissipationes in feno, avena, grano et straminibus. Sero et mane vacce si munguntur, prospiciant. Si viderint ruinas in sepibus, commoneant per curatorem et famulos ad reficiendum, ostia claudant. Discordias oriundas inter famulos sopiant, et pacem restituant. Delinquentes denuncient prelato, quoniam non licet eis affligere quemquam, nisi

421 Capitulum VI.] Cap. vi.

429 Constitutionibus] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 72

leviter causa discipline. Quando commoventur in eos ira, caveant, ne vituperent, et maledicant more opilionum. Si cura hospitum vel infirmorum eis iniungitur, sollicite servent instantiam in mundandis sedibus, mensis et domibus ac lectis. Querulosis et turbatis non se socios accomodent. Ad eos pertinet pacem prelati et conventus procurare: sunt enim intermedii. Facta prelatorum alios turbantia quantum conscientia permittit apud fratres debent excusare. Pro hiis quoque, que utilia sunt conventui sive corporalia, sive spiritualia, apud prelatum intercedant. Gravamina si quis facit, eidem caritative ostendant. Visitatoribus et aliis hospitibus decentia loca ordinent. Cum autem propter processiones vel alios casus emergentes conventus fuerit convocandus, ipsorum est facere signum. Sepe discurrant per officinas, ut videant, quid agitur. Attendant, quod conventus || 12v
nunquam congregetur sine causa rationabili. Nec domum egrediatur. Si quando autem congregatur, omnia decenter fiant absque ullo rumore et tumultu. Cum in absentia prelati tractatur de prelato vel alio aut aliis, insolentias et inordinationes cohibeant. Si aliqua ordinantur, que prelatum vel alios scire non deceret, imponant, ne revelentur, nisi suo tempore visitatoribus. Hebdomadam servent in divinis officiis. Bonum est eos eximere a lectura mense, si diligenter fuerint occupati in exterioribus negociis. Tempore laborum mane celebrent, ne postea variis impediti cogantur obmittere. Ipsorum est advertere, ne quicquam sinistrum agatur inter fratres. Debent novellos prelatos informare de negociis et secretis domus. Bonum erit hoc declarare certis personis, de quibus spes fuerit, quod proficient ad prelationem. Mestos consolentur, presertim novicios et temptatos. Undecunque adventantes interrogent de causis veniendi, et sese interponant, ut fiat, quod debet fieri, et non fiant, que non debent fieri. Ipsorum est tempore suo capere secundam disciplinam. Collata beneficia domui per totam ebdomadam scire debent, et pronunciare tenentur in capitulo dominicali, ut orationes fiant pro eis. Breviter dicendo sint charitativi, prompti in obsequio, disciplinati in moribus, non tardi ad labores.

Capitulum VII. *Incipit norma directorum*

Qui debuerint novicios dirigere, sapientes sint, ut sciant, quando debeant proferre sermonem. In ordi||ne longevi et boni, qui nunquam sancte religionis 13r
habitum excusserunt, modesti in victu, potu et in incessu, habitu et in omnibus motibus debent eligi pro directoribus. Qui videlicet omnes ceremonias iuxta modum ordinis noverunt. Hii magnam diligentiam apponere debent circa novicios, scientes, quod tota spes proficiendi et deficiendi ex eis dependet. Si enim primitiva formatio fuerit religiosa, fiducia magna erit de novicio. Seipsos reddant affabiles et amabiles. Respicienda sunt eis, que habentur in Constitutionibus circa novicios recipiendos. Percontentur de prelato, quantam voluerit eis auctoritatem largiri circa pictantias faciendas cum novellis vel circa laxandas vigilias, aut etiam abstinentias, et quando permittantur cum eisdem loqui, et si permittatur absentari aliquando ab horis aut cum luminari incedere. Debent ad hec niti, quod habeantur in domo Vite patrum et Liber collationum et Liber eruditionum aut certi sermones, ex quorum lectione proficiant fratres in religione, et presertim iuvenes commoveantur, ut frequenter legant in eis, et minus intellecta declarent eis. Ipsorum est attendere, ut non solum novicii, sed nec antiqui

466 Capitulum VII.] C. vii.

474 Constitutionibus] Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 62

delinquant in ceremoniis et, quod omnes pariformiter operentur eis. Nolentes advertere indicet prelato, alias enim si iste uno modo et alius tertiusve alio modo egerint, sic novicii non recipient disciplinam, et semper erunt in errore. Maxime intendant ad hoc, ut plebanos et veteranos sacerdotes revocent a gestibus secularibus sive in lectura, sive in cantu, sive in missa, sive in accentu. Hii suggerant, ut omnes sese conforment ceremoniosis fratribus. Dissentientes vero sive prelatos, sive subditos accuset visitatori, si iuxta formam inferius scriptam non egerint. Ipsis convenit aliquando recensere, || quod duodecim sunt abusiva seculi scilicet: 13v
sapiens sine operibus, senex sine religione, adolescens sine obedientia, dives sine elemosina, femina sine pudicitia, domus sine virtute, christianus contentiosus, pauper superbus, rex iniquus, episcopus negligens, plebs sine disciplina, populus sine lege.

Capitulum VIII. *Incipit norma noviciorum, presbiterorum et clericorum*

Antequam profitentur, instruendi sunt in cantu et in legendo iuxta modum ordinis, de Regula, de Constitutionibus et de officio et de aliis, que in docendo locucionem requirunt. Per directorem providendus est eis de cella competenti, que non vicinetur alicui dissoluto vel tepido plus dormienti, quam oranti, plus fabulanti, quam silenti. Doceantur, ne se associent aliquibus, nisi ad voluntatem directoris, ut religiose cogitent, loquantur et operentur, ut caveant vaniloquium magis autem turpiloquium, ut singularitates in vigiliis et abstinentiis aut afflictionibus fugiant. Asuescant tamen aspera religionis in primo ingressu, ut regulas noviciorum in Constitutionibus scriptas modis omnibus observent, presertim autem attendere debent, ut sint disciplinati circa hec quinque.

Primo circa chorum

Observent in choro locum eis assignatum, et in || eo stent, et psallant devote 14r
et reverenter. Attendant superiores ita, ut prius non inceptent officium, nec ultimo finiant. Tempore communionis, si fuerint clerici vel laici, mappam sub mento applicent, et teneant ambabus manibus. Recepta hostia terram non osculentur. Habeant orationale et legibulum, ac dum non canitur, orent silenter sine strepitu. Libros similiter non cum sonitu aperiant et claudant ita, quod aperiendo applicent manum unam ad medium libri, et sic extendendo tandem querant, quod debent querere. Apertum habeant semper in publica oratione pre se librum, ne cordetenus orent vel cantent. Pretereuntes non prospiciant. Quando recitant, et dicunt lectiones, scapulare removeant a capite. Tempore evangelii et elevationis eucharistie omnino deponant capucium. Infra orationem vero et capitulum, 'Magnificat' et 'Benedictus' partem solummodo tonsure denudent. Inclinationes tam profundas faciant, ut possint manibus attingere genua. Quando ministrant ad altare, circunspectionem debitam adhibeant, ne sit aliquid distortum super missantem vel super se. Ampullas vini et aque porrigant una manu, sed liquorem ad manus vel ad calicem sacerdotis ambabus manibus profundant. Prius tamen bene experiantur visu et olfactu interdum gustu, ne peccetur. Dum ministrant missanti, advertant sacra nomina Iesus, Maria, et ad singula flectant genua. Evangelium stando venerabiliter curvi audiant, alias non stent, nisi quando de-

490 duodecim] xii
495 Capitulum VIII.] Ca. viii.
522 ad] *dupl.*

504 Constitutionibus] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 63

buerint surgere ad pulsandum et mungendum candelas aut ad ministrandum. Tempore turificationis flectendo dent turibulum in manus sacerdotis, incensum similiter flectendo prestolentur, naviculam flectendo similiter teneant. Quando altaria || fuerint incensata in magnis solemnitatibus, et pervenerint in reditu ad 14v
magnum altare, ipsi circumeant altare illud magnum cum thuribulo, et deinde reddant conversis, si assunt aut aliis. Libros cantuum is elevet ad pulpitum, qui fuerit iunior inter choratores, senior debet cantum inchoare. Si ebdomadarius absens fuerit a choro, tunc vices suas exsequi habebunt hii, qui proximiores sunt ab ante, sicut econtra historiam absentis continuare habent posteriores a retro viciniores. Quando celebrando missas debebunt elevare sacramentum calicis, ambabus manibus iuxta modum ordinis nostri in fundo teneant et non more secularium, qui una manu tenent fundum, altera umbilicum sero medium calicis. Quando sunt ebdomadarii, missam conventualem legendo satis alte proferant verba, ut possint audiri. Missas tamen peculiares non est opus pronunciare, nisi propter circunstantes volentes audire. Candelas in absconsorio non permittant fumigare, sed penitus extinguant in fine officiorum. Dum autem accendunt, bene respiciant, ne radius lucis aliquem impediat. Semper cantabunt mediocriter, et dum cantant orationes seu capitula aut evangelia tritonum non excedant, sed sic pronuncient [***], dum autem iniciant, sic dicant *** et non sic ***, nec sic ***.

VIII/2 *Secundo circa mensam*

Postquam signatum fuerit ad refectionem, sese induant mantello decenter, et ingressi ad locum prandii vel cene, caput inclinent conventui. Deinde loti sedeant in silentio tamdiu || donec prelatus steterit ad 'Benedicite', quod si illo 15r
die aliquas culpas commisissent, petant flexis genibus veniam a prelato. Dicto 'Benedicite' complicent mantellum super se, et sedeant infra discum et panem preparatum in loco eis assignato. Non se constringant, ut non possint excreare. Licet apponantur fercula, tamen non comedant, donec prelatus fecerit signum super mensam. Non faciant sibi multas offas seu bolos. Non effundant se super escas, sed cum timore Dei comedant de cibis appositis quantuncunque grossis prout eis sufficit. Caveant, ne aut mensale, aut manutergium, aut manus coinquinent cum brodiis. Et si quid fuerit appositum, quod non consueverant in seculo comedere, asuescant. Sacram lectionem audiant attente. Recogitent, quod forsan ex omni labore illius diei non mererentur panem quantominus tot fercula. Vinum temperent aqua, si non fuerit temperatum. Si indiguerint aliquibus rebus, petant non voce, sed signis. Si volunt aquam, demonstrent ciphum, si aceto indiguerint, manum vertant in modum fundentis liquorem, sal petant duobus digitis eos lapsando, panem vero quando voluerint, cultro scindant aut porciunculam panis ostentent. Pro caseo fodiant aerem cultro, pro libro palmas extensas contrahant et contractas extendant. Fragmenta ponant in scutellas servitoris absque sonitu. Postquam exhauserint fercula, non sorbeant iura, neque postea ructent ebriosi. Postea vacuam scutellam removeant a se. Oculos non volvant huc atque illuc. Nec considerent escas vel portiones sedentis penes se. Circa finem mense vel quando placuerit prelato loqui, eius verba vel signa omnimode attendant, nec tamen loquantur, nisi interrogati. Manuter||gia convolvant prout 15v
viderint ab aliis, non tamen aliter, nisi prelatus incipiat. Surgentes stent ad gratias, quibus finitis cum processione vadant ad ecclesiam peracto prandio. Socium collateralem attendant, ne precedant, nec poscedant. Finita vero cena semper

560 temperent] temperet

vadant ad oratorium ad gratias agendum, deinde exeuntes possunt colloqui cum directore vel cum aliis, cum quibus fuerit permissum a directore. In collatione similiter loca assignata teneant, nec multum pausent in refectorio, utilius enim capiet eos cella. Si viderint aut audierint plerosque de aliquo tractare, non accedant prope eos, nisi signo vocati. Quando extra refectorium contigerit eos comedere, eandem discretionem observent, et silenter comedant. Raro loquantur ante seniores. Quod si aliquas dissolutiones cernerent, torvo vultu aspiciant, quando causa solatii loquuntur sedeant, et sine clamore id faciant. Nunquam loquantur contentiose, sed si fortassis alter eorum contenciosus esset, mox ipsi cedant, et sileant. Si cum secularibus debebunt constitui, nunquam soli cum eis sint, nisi affuerit director, et tunc, si loqui licebit, salutaria et religiosa fabuntur. Detestentur perversitates malorum, et laudent penitentiam ac religionem. Non est autem cum secularibus multum immorandum in quacumque locutione, sed inventa curialitate ab eisdem recedendum. Libentius morentur in claustro, quam alibi. Potius frequentent cellam et oratorium, quam hortum, quod si causa laboris vel recreationis in hortum venerint, cum gravitate morum egrediantur et ingrediantur. Breviter dicendo non solum circa mensam, sed ubilibet recogitent beneficia Dei, et quantam cum eis misericordiam fecit, que eripuit eos de medio Babilonis, et reposuit in locum optate salutis.

Tertio circa statum et habitum

|| Quando novicii ambulant, stant vel sedent, aut iacent, compositi sint in 16r
omnibus, presertim membris et vestimentis. Primo in membris, ut manibus non tractent indecencia, nec iniuriosa. Pedes non sint vagi et discurrentes ad vana, sint autem veloces ad communia mandata et occupationes conventuales. Nec vadant ad loca prohibita et ad personas suspectas. Cum sedent, non teneant coxas nimis disiunctas, nec unum genu super aliud ponant. Cum maturitate incedant, non se moveant, nisi causa premeditata. Dum steterint, non sint sicut arundo a vento agitata. Non habeant oculos sublimes, labia non corrodant, oculos reprimant ab intuitu talium que non licet conscupiscere, et etiam non sint curiosi. Linguam valde assuescant refrenare. Semper ea loquantur, que cedunt ad laudem Dei, ad salutem propriam et edificationem proximorum. Dum iacent, ne sint supini, nec terga versi, sed super latera dormiant manibus circa pectus in modum crucis iunctis, quando non possunt capere somnum et erit tempus dormiendi, iaceant adhuc oculis clausis salubria versantes in corde. Omnibus loquantur per plurale cum reverentia et paucis verbis. Coram prelato presertim timide proferant sermonem, tamen in confessione assecurentur. Vultum non tristem, sed iocundum habeant. Risus sit paucus et mediocris. Cervice erecta non incedant, sed mediocriter inclinata. Iram vel impacientiam in vultu non ostendant. Aures non ad rumores seculares et otiosa, sed ea, que Dei sunt, et salutaria faciles et veloces habeant. Nares non perhorrescant aliquos fetores, si occurrant sicut delicati, sed pro odoribus, in quibus delectati fuerant in seculo, istos in presentiam || ferant. In prostrationibus sustentent se duobus cubitis, 16v
et non iaceant supra ventrem. Secundo: in habitu lasciviam evitent providentes semper, ne tunica inferior appareat infra superiorem. Et, quod tunice non sint nimis longe, laxe seu breves, non nimis splendide, nec sordide, neque lacerate. In conventu et in quocunque loco capucium sive scapulare non nimis super oculos habeant. Quando vero vadunt ad cellas, habeant caput coopertum. Dum stant

588 hortum] ortum
589 hortum] ortum

sero ad 'Asperges' vel ad Benedictionem mense, discooperiant caput, similiter fiat, dum loquuntur prelato suo vel etiam regibus, episcopis et magnis personis. In cellis sedendo vel iacendo non nudent se, quin potius honeste cooperiant. Quando se calciant vel discalciant, tibias non nimis elevent. Ubicunque incedunt vel stant, caveant, ne vestes eleventur. Nullo tempore iaceant nude, sed ut docet Constitutio. Die non ambulent, nec pede nudo, neque in socco, neque in parvis calceis, sed in ocreis. Mantella ferant infra scapulare. In lotione pedum non se discoperiant supra genua. In loco et tempore disciplinarum, extrema parte scapularis supra caput girata cingulotenus demittant vestes, et prosternant se usque ad cubitos sese sustentantes ut supra. Provideant de die, ne suba appareat per collum vel infra. In die non ferant sine necessitate bota seu filtra. Lectum, postquam surrexerint, honeste cooperiant, et subtus vel circa non appareat aliquod, quod non videri deceat vel expediat. Lectisternia et vestes munde custodiant, et non sub lecto, sed in loco honesto reponant. Cum occupantur in locione pedum, honeste accingant rimam partem scapularis. Ad cellam vel lectum alterius sine causa valde necessaria non acce||dant. Si quando calciamenta vel soccos debebunt ponere in refectorio, solummodo permittant ibi stare usque ad matutinas, et post reportent in cellas, et ibi induantur, ne, si in refectorio soccos contriverint, excitent pulveres adeo nocentes, quod si labia hominum respersi fuerint, valde offendent et vulnerant ciphos, et quicquid tetigerint, venenant. Abiectas vestes charius amplectantur, quam preciosas. *Qui enim mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt*. Vestes, que sunt ultra numerum in Constitutionibus conscriptum, resignent. Nec audeant quicquid alicui conferre, nec accipere et sibi retinere sine scitu prelati. 17r

Quarto circa devotionem

Libenter occupentur in ministerio altaris. Non sint ociosi, semperque aliquid boni faciant. Si attediantur in spiritualibus, convertant se ad corporalia exercitia. Non pretereant imaginem aliquam vel altare, sive alia sacra, nisi inclinent, et capucium seu scapulare elevent aliquantulum. Cum orant sive in choro, sive extra, in nullo alio negocio se occupent, quemadmodum plures ex mala consuetudine solent querere lectiones matutinarum quando orant vesperas. Hii volunt simul et semel ad duo intendere. Senioribus in ordine et sanctitate famosis et huiusmodi debita cum reverentia et devotione assurgant, ante eos non nimis prope transeant, sedentibus assistant vel si sedere conceditur, aliquantulum remote se collocent, et sedere volentibus assurgant vel cedant. Si voluerint loqui, elevent scapulare de oculis, humiliter eis ministrent. In ⟨facto⟩ || et in verbo eos anteponant, aut si preire coguntur, cum omni reverentia faciant. Dum mancipantur, flectant genua, et manus senioris osculentur. Non sint contenti orationibus solitis et debitis, sed frequenter orent secundum varias necessitates modo pro peccatis remittendis vel cavendis, nunc pro defectibus tollendis ac pro gratiis et virtutibus conferendis. Tunc autem potius intendant devotionem, quam multiplicationem seu instantiam. Memores sint in oratione non solum sui, sed etiam parentum, amicorum, benefactorum, familiarum et inimicorum, defunctorum seu vivorum. Pro hiis peragendis competens est petere loca secreta 17v

641–642 Qui ... sunt] Mt 11,8

626 Constitutio] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 43

630 suba] 'Fell, Pelz' s. Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Hrsg. von Loránd Benkő. Budapest 1994, Bd. 2, S. 1364.

642 Constitutionibus] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 44

in ecclesia, vel fiant perambulando altaria. Tamen in orationibus communibus magis debent confidere, quam in privatis et illis libencius interesse. Nec recedant ab eis ante terminationem, imo etiam illis terminatis moram faciant in choro, et commendent orationes et se Deo et Beate Marie Virgini et omnibus sanctis. Presertim in singulis horis canonicis contemplentur dominicam passionem, et discant orationes vel *Patris sapientia*, ubi recoluntur Christi acta in prima hora, tertia, sexta, et sic de aliis vide in fine ultimi capituli. Cum legendo vel audiendo intelligunt aliquid, in quibus peccaverunt obmissione vel commissione, convertantur ad orationem pro malis amovendis et bonis adipiscendis. In tentationibus, perplexitatibus dubiis et difficultatibus, convertantur ad orationem. Frequentius tria petant a Deo, scilicet gratiam ad illuminandum, sapientiam ad discernendum bonum a malo, potentiam ad exsequendum bonum. Constitutant sibi certa altaria ad peregrinandum, et memorentur de diversis gestibus Domini Iesu. In primo altari recogitent, quomodo Deus dives in sua ⟨natura⟩ factus est pauper in nostra, tunc statim orent, ut et ipsi valeant pa||cienter ferre pauper- 18r
tatem et sic de aliis. In secundo altari reperire possunt alias contemplationes: quomodo magi adoraverunt, in tertio: quomodo fugit in Egyptum, in quarto: quomodo duodenis remansit puer Iesus et parentes dolentes querebant; sicque longam lectionem potest quisque sibi instituere usque ad Ascensionem Christi et deinceps. Saltem discant post omnia memorata facere singularem orationem seu petitionem. Ad hoc nitantur, ut hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Tamen, si contingat pati mentis evagationem, doleant quidem, nec tamen cadant in desperationem, quasi tales orationes nullius forent valoris et momenti, nam ut supra declaratum est, virtualis intentio supplet defectum. Studeant frequentius legere utilia et plana magis, quam subtilia et hoc ad informationem animi et inflammationem affectus ad Deum et propriam aliorumque salutem. Ad hec autem valent libri sequentes, scilicet Liber de claustro anime, meditationes Beati Bernardi, orationes Anselmi, liber Confessionum Augustini, Collationes patrum, passiones et legende sanctorum, Vita patrum, Bernardus: De gradibus superbie et De diligendo Deum, Tractatus de vitiis et virtutibus, Prosper: De vita contemplativa, Thomas Kempis: Antidotarius. Item, magis intendant pauca sapere et memoriter retinere et circa illa affici, quam multa legere et nil memorie commendare. Si quando aliqua audierint, cogitent, ad quid eis possint ea valere, et si queant inde trahere edificationem. Libenter audiant, sed ad docendum non festinent, nisi eruditi et missi. Quia unius negocii recognitio frequens usu vilescere solet, idcirco meditationes accipi possunt hoc modo: cogitetur Deus, quid est in se, et est incomprehensibilis, item, principium et finis, quid in angelis et est desiderabilis, item, sapor, quid in mundo et est mirabilis, item, rector, quid in hominibus et est amabilis, item, liberator, quid in reprobis et est intolerabilis. || Item, cogitentur beneficia Dei generalia vel particularia. Item, attendantur 18v
peccata ingratitudinis hominum. Circa generalia vel propria, modo circa opera creationis vel redemptionis, modo circa premia bonorum et supplicia malorum, modo circa vindictas factas vel circa misericordias exhibitas, modo circa creaturas, modo circa Scripturas, modo circa proprios profectus vel defectus, modo circa ministeria angelorum et fallacias demonum, modo circa exempla sanctorum et perversitates malorum, modo circa statum suum interiorem vel exteriorem, modo circa Dei omnipotentiam, sapientiam et bonitatem, severitatem et mise-

670 *Patris sapientia*] AH 30,32
685–686 hoc ... ore] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 33d, 64f

ricordiam, modo circa iudicia manifesta vel occulta. In hiis etiam trahende sunt diverse affectiones, modo spei, modo timoris, modo amoris, modo doloris, modo gemitus de malis, modo suspiria ad bona, modo admirationis, modo exclamationis, modo gratiarum actionis, modo supplicationis, modo verecundie, modo reverentie et hiuismodi, que magis addiscuntur per exercitium, quam per doctrinam. Quod si visiones habere vel miracula facere non possunt, ex hoc non estiment se reprobatos. Similiter, si interdum compunctionis vel devotionis gratia privantur, non putent se non esse in statu bono, dummodo bonam habeant voluntatem: ad hanc enim solam respicit Deus. Primam intentionem in omnibus dirigant in Deum, et vana, si quando advenerint, abiiciant. Virtutes eorum, quos viderint vel audierint, laudabiliter vixisse imitentur pro posse. Super lapsus aliorum non indignentur, sed compaciantur, et sibi de similibus timeant. De actis aliorum non cogitent, nec de negociis domus sint sollici||ti, sed tantum de 19r
se. Omnia agant cum discretione, que summe consistat in hoc, ut non regantur sensu suo, sed directoris.

Quinto circa confessiones

Discant cognoscere peccata, que mortalia et que venialia cum eorum circunstantiis, et de generibus peccatorum studeant confiteri pure et frequenter. Dum ex Scripturis advertunt aliquod peccatum, quod ante nesciebant vel non sunt confessi, debent cito confiteri. Habeant confessionalia. Possunt scribere confitenda, ut postea luculentius et expeditius confiteantur, sed postea comburent vel lacerent aut in occulto abscondant, ne perveniant in manus aliorum. Ante omnia, si forent in excommunicatione, irregularitate vel suspensione irretiti, curent impetrare absolutionem et dispensationem. Nil celent, nec de preteritis, nec de presentibus, nec de temptationibus quibuscunque, nec de visionibus vel visitationibus sibi accidentibus, nec de singularitatibus, si quas supra alios facere voluerint et, quod de hiis credant directoribus, ne forte decipiantur. Cum fuerint nimis scrupulosi, discant, quid debeant confiteri et quid non, quid timeant et quid non. Non sint autem negligentes confiteri, presertim directori. Venientes coram confessore nudo capite flectentes dicant: 'Confiteor', usque ad 'Mea culpa' exclusive, peracta confessione dicant: 'Mea culpa', 'Ideo precor' etc., et iniunctam penitentiam flexis genibus perficiant in oratione. Ieiunia quoque non procrastinent vel disciplinas complecti. Nunquam cum conscientia peccati mortalis intrent lectum, si possunt. Cetera vide statim.

|| ⟨Capitulum IX.⟩ *Incipit norma noviciorum conversorum* 19v

Novicii sepe congregandi sunt per directorem ad unum locum, quo non est accessus multorum, aut si talis locus reperiri non potest, ducant ad cellam directoris vel alias, ubi fiat eis capitulum et exhortatio ad hoc, ut eis obiiciantur errata. Cavendum tamen est directori, ne fiat ibi aliquid, quod verecundiam inducat, presertim autem fiat informatio ad confessionem. Inducendi sunt ad veniam petendam novicii, si hoc permiserit prelatus fieri directori aut si non permiserit, sibi fiat venia. Bonum etiam est inter eos adducere professos, qui culpas suas accusent in conspectu noviciorum, ut sic discant, qualiter agere debeant. Hec, que dicta sunt, concernunt clericos simul et laicos. Nunc autem sciendum ulterius, quod laici debent informari ad Regulam et Constitutiones et observantias, inquantum capere possunt. Debent etiam scire regulas scriptas

746 ⟨Capitulum IX.⟩] *om.*

circa mensam paulo ante cum signis. Item, quomodo sit serviendum ad mensam tempore refectionum, et quomodo ciphos implere oporteat. Sciant 'Pater noster', 'Ave Maria', 'Credo', 'Miserere mei Deus' et benedictionem mense. Applicandi sunt penes artifices ordinis, ne ociosam ducant vitam. Id, quod didicerint in arte mechanica, fideliter operentur usque ad mortem. Quando conventus compulsatur, ipsi quoque intersint tam in refectionibus et collationibus, quam etiam in aliquibus communibus mandatis ipsos concernentibus. Quando deliquerint in aliquo, festinent ad veniam. Diebus festivis continuas audiant missas, nec quisquam sine causa rationabili se absentet || a sermone vulgari. In diebus vero 20r laborum sufficit eis audire unam missam et postea ingredi ad elevationem summe misse. Nec tenentur ad horas canonicas intrare, sed poterunt eas perficere infra matutinas, quibus debebunt esse presentes; similiter adesse debebunt, dum ante completorium fit communis confessio, et dum fratres postea finito completorio asperguntur aqua benedicta; item, mane misse Beate Virginis intersint, et si possunt, festinent ad eam ministrare, et residuum orationum ibi perficere. Si in tempore dormitionis diurne ipsos vigilare oportebit, poterunt supportari, ne surgant ad pulsum matutinarum, dummodo eas dicere non negligant. Si rogantur ad aliquid, non facile obmittant laborem communitatis favore unius persone. Debent tamen quantum possunt, fratres suos adiuvare. Director certificetur, si sciant confiteri, et an confiteantur, quando et cui. Dum sunt inter extraneos ac etiam inter fratres, presbiteros vel clericos, sive in mensa, sive extra, honeste stent, sedeant, ambulent vel comedant, ut supra scriptum est per omnia de noviciis. Pauca loquantur ante presbiteros vel seniores laicos; semper ament silentia. Ad mensas magnorum non se collocent de facili, sed si coguntur, id faciant cum difficultate. Ubique venerentur dignitatem sacerdotalem in quacumque persona sive regulari, sive seculari. Non est opus eos detinere vel occupare in tot devotionibus et contemplationibus, presertim diurnis sicut alios novicios, sed mittendi sunt ad eorum exercitia. Caveant, ne faciant pictantias insolitas sine scitu vel prelati, vel directoris. Diebus solemnitatum dent operam ad discendum, addiscenda scilicet numerare decem precepta, quinque sensus, septem peccata mortalia, quattuor peccata clamantia || in celum, novem aliena 20v peccata, septem opera misericordie corporalia et spiritualia, ac scilicet ea recte et debite confiteri. Item, quomodo et de quibus fit eis rememorandum, ut scriptum est supra circa devotionem prope finem. Item, quomodo gratie sunt agende pro beneficiis Dei. Dum famulantur ad mensam, reverenter offerant offerenda elevato scapulari de oculis. Si fuerint tenebre tempore collationis serotine, discant applicare candelam ad unguem. Tabulas scribendas vel scriptas in diebus solemnitatum faciant sibi exponere, ne fiat error. Officia protunc distributa discant a senioribus. Ipsorum est advertere ad familiam et pecora domus, ut suo tempore prelato indicent errata. Coram familia non ostendant dissolutiones sive in verbo, sive in opere, alias: *Ve illi, per quem scandalum venit*. Plura scribentur infra de regula procuratoris.

787 decem] .x.

760 Miserere mei Deus] Ps 50
798 Ve ... venit] Mt 18,7

766 sermone vulgari] Predigt in der Muttersprache, d. h. auf Ungarisch.
790–791 ut ... finem] Vgl. S. 16
798–799 Plura ... procuratoris] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 1b, 16a, 48

⟨Capitulum X.⟩ *Incipit regula rectoris chori*

Porro rectorem chori, quem alii vocant cantorem, non omnes domus nostre ex officio consueverunt habere, nam prelati sunt alibi cantores et predicatores ac procuratores. Proinde, si adest rector chori vel pro eo prelatus, has observet regulas: Procuret, ut libri bene correcti habeantur in domo sive ad chorum, sive ad lecturam mense. Ipsius est corrigere et advertere ad puncta et ad officia perficienda. Librorum curam habere debet in ligaturis, coopertoriis et reparaturis. Ipsius est commonere et protervos accusare, si libros negligenter tractaverint. || 21r
Modum ordinis et rubricam atque cantum et accentum scire debet. Processionale habeat. Ipsius est distribuere loca per chorum, sibique potest eligere, presertim quando viderit expedire, ut melius possit audiri. Quandocunque cantari debet sive circa funera, sive in processionibus, ipse debet requisita prospicere et aliis iniungere, quando solus exequi non posset. Debet curam missarum conventus gerere, et quando vel quomodo perfici debeant ostendere ac negligentes arguere vel accusare. Missas quoque capituli debet fratribus enodare. Rubricas et regulas omnium statuum ordinis diligenter perlegat, et secundum ea dirigat ignavos. Eius est denunciare per breves (si prelato placet) defunctos fratres ad vicina monasteria, ut triginta misse pro eis celebrentur. Debet auscultare fratres, qui habebunt legere, accentuare vel cantare, si assint tempore congruo, rudesque commonere et negligentes accusare. Advertere habet ad cerimonias genuflexiones, inclinationes fiendas sive in horis canonicis, sive in missis. Item, ne quid indecens et indecorum ibi committatur. Si fuerint nove historie vel cantus scitu difficiles, convocet fratres ad previdendum et studendum. Ipsius est facere tabulam pro presbiteris, clericis et laicis iuxta numerositatem fratrum cuiuslibet conventus, et eam debet affigere in loco patenti, ubi possit ab omnibus videri. Debetque servicia distribuere cum discretione iuxta singulorum officia. Occupatos fratres debet relevare vel pro eis alios instituere, aut per se vicem supplere. Si velocius vel traccius orare aut cantare debeant, ipsius est ordinare, si non obstiterit superioris auctoritas. Ipse inchoet et finiat cantum. || Ipsius es novos 21v
sacerdotes imo et veteres deviantes dirigere et providere eis de adiutorio vel doctore apud superiorem. Ordinent fratres, quomodo ultro citroque deserviant in omni ministerio. Suum est considerare, que festa sunt maiora vel minora, que historie dupplicantur vel non. Ipse debet attendere, quomodo singuli agunt in choro, quomodo libri apponuntur in pulpitum, quomodo reconduntur in armario et quomodo lucibula absconduntur, quomodo canunt vel psallunt fratres; quando debet 'Laus tibi Domine' vel 'Alleluia', 'Credo' vel 'Gloria in excelsis' cantari. Quale 'Kyrie', 'Sanctus', 'Patrem', responsoria, introitus, offertoria et communia et sic de aliis. Debet emendare male legentes, et eis, qui vocem eius audire non possent, faciat signa manus percussione vel alio modo, prout potest. Confundentes punctum vel puncta corrigere habet. Item, quando tarde surgitur ad matutinas ex errore vel negligentia, aut ex certa malicia, debet omnino providere. Ipsius est lectiones abreviari facere. Ipsius est corrigere errores in quocunque erretur sive ab aliquo, sive a conventu, sive in lectura, sive in cantu. In refectorio quoque de libris habet se intromittere, ut lectores suo tempore reportent vel exportent, nec relinquant in loco indecenti. Ipsius est attendere, quales libri legantur et, quod legantur libri aliqui bone edificationis sive sit Biblia, sive historie, sive originalia. In solemnitatibus vel diebus dominicis possunt legi omelie vel

800 ⟨Capitulum X.⟩] *om.*
807 accusare] acusare

lectiones illius diei et sermones sanctorum, feriis sextis Regula, sabbativis vero Constitutiones in prandio, sero autem culpe legantur vel exponantur. Ipsius est instruere lectores, cum petitur ab eis, vel si non petitur, bonum est aliquando prevenire, maxime cum occurrerit aliquid difficile vel dubium || in accentuando 22r
vel pronunciando. Cavendum tamen est ei, ne correctionibus inutilibus nimis curiosis vel inusitatis molestet lectores aut auditores. Cum extranei litterati affuerint, et lector non reputatur multum idoneus ad legendum, providendum est ei, quod ipse vel alius legat pro eo, et si fuerit necesse, prelatus compellere debet. Cum vero aliquem lectorem viderit vel audierit frequenter circa illa deficere, debet ad aliquem locum congruum ipsum advocare et charitative ostendere et informare errores, inadvertentias vel ignorantias. Sicut predicatoris est emendare sententias, sic ipsius est accentus vel accentuum defectus propalare vel voce intelligibili, aut saltem mussitatione, sive submurmure.

Capitulum XI. *Incipit regula predicatorum*

Predicatores debent libenter exercere sua officia in solemnitatibus non advertentes paucitatem auditorum, dummodo sint adminus decem. Extra claustra petere debent auctoritatem a parrochialibus plebanis. Potius intendant ad bonum modum dicendi et utilem materiam, quam circa multitudinem verborum vel circa subtilitates. Nunquam sic sint intenti ad studium, quod negligant ea, que sunt religionis vel virtutum, vel charitatis. Quare in ecclesia vel in refectorio ipsi habent emendare errantes in sententiis. Ideo debent operam dare, ut in domo habeantur libri varii ad hoc necessarii, videlicet Vocabularia et Expositiones Biblie, Vita patrum ac libri historiales. In libris non sint valde avari, sed libenter
|| communicent indigentibus. Sepius faciant exhortationem in conventu. Debent 22v
esse tanquam lucerne ardentes, ut concordet vita cum doctrina. Ne, quod per unam manum edificant, per alteram destruant. Pretendant in habitu humilitatem, in moribus honestatem, in verbis discretionem, in zelo animarum salutem, in cibo et potu sobrietatem, in agendis maturitatem. Ad questiones motas non facile respondeant, sed premeditate et semper edificatoria dicant. Non fatigent prelatos de ferculis vel potibus delicatis. Tamen, si qui magnam fecerint diligentiam ita, ut ex evidentibus signis hoc appareat, possunt ex discretione foveri, et supportari ab ingressu ad tertiam vel sextam, vel ad matutinas, sed non semper, nec ex consuetudine, sed solum in tempore huiusmodi laboris necessarii. Caveant tamen negligere completorium et aspersionem. In bonis consuetudinibus conforment se hiis, cum quibus conversantur. Cum proponunt facere sermonem, materia sermonis sit Deus, angelus, homo, celum, dyabolus, mundus, infernus, precepta, consilia, Sacra Scriptura, virtutes et vicia. Item, quibusdam dicenda sunt subtilia, aliis plana et simplicia, quibusdam instructiva et aliquibus motiva, aliquibus terribilia, aliquibus gaudiosa. Considerent, quid conveniat clericis, laicis, secularibus vel religiosis, quid militibus aut rusticis, quid sanis aut infirmis, quid iuvenibus aut antiquis, quid obstinatis aut humilibus et devotis. Tractim predicent, breviter et distincte. Non predicent sine premeditatione, nisi alias sciant, quod dicere velint vel debeant. Si possunt, non predicent tam ardenter
et libenter post prandium, quam ante. Non conturbentur in predicatione, || si 23r
molestantur ab ingredientibus vel egredientibus, vel pueris flentibus aut aliis dormientibus, sed benigne moneant eos. Caveant inordinatum motum corporis, faciem non deforment, capita non agitent, manibus non percutiant, pedibus non

860 Capitulum XI.] capitulum xi.

calcent. Devitent dicendi velocitatem et superfluitatem ac inordinatum clamorem. Caveant derisiones presentium vel derogationes absentium. Coram populo non arguant vitam religiosorum vel clericorum. Nec se notari faciant directe vel indirecte, quasi sub pallio, quia de talibus non sequitur edificatio, sed frequenter scandalum et turbatio plurimorum. In predicatione non faciant sibi vias vindicte, nec suas prosequantur iniurias. Dubia pro veris non predicent, nec fabulas vanas aut scurrilia, que possunt facere sermonem contemptibilem vel minus autenticum. Non verecundentur unum predicare sepius, dummodo sit bonum et utile. Caveant presertim, ne sint in hiis notabiles contra que predicant. Semper ad istas circunstantias attendant: Quid, cur, cui, ubi, quando et quomodo loquantur. Conventum intrare non negligant. Primi fore cupiant in celebrandis missis, devotionibus faciendis, in abstinentiis et vigiliis. Commune mandatum levi ex causa non obmittant. Quasi semper divina lectio et legibulum in manibus versetur. Non sint fabulosi, sed silentium custodientes suis locis et temporibus. Quando necessitas fratrum exigit, clament importune et oportune. In fine memorentur illius Hieronimiani: „Frustra niti et nil aliud, nisi odium querere, extreme dementie est". Ut lectio eis et predicatio non sit pertesa, hortulum habeant, et quandoque manuali labori se conferant, dummodo vide||rint conducere ad pro- 23v
fectum suum et aliorum. Caveant discursus exteriores, qui fuerint cum periculo anime et corporis senum et iuvenum cum distractione mentium et expensarum cum intermissione orationum et lectionum, cum destitutione divini officii et cum relaxatione ac dissipatione totius religionis.

Capitulum XII. *Incipit regula confessorum*

Confessores sive in capitulo generali, sive in domibus constituti imprimis scire debent, quantam habent auctoritatem. Nam quibus non fuerit verbo aut scripto commissum a prelato vel alio, qui poterit eis dare iurisditionem, quod audiant confessiones, de nullo peccato mortali possunt absolvere. Imo dato, quod habeant licentiam a proprio sacerdote sive a papa, non possunt audire confessiones sine licentia sui prelati, quia velle et nolle religiosi est in manu sui superioris, iii. q. 1. Nolo. Hoc verum est, si papa in generali eligeret, secus si specialiter vel nominatim, tunc enim iste specialiter et nominatim electus posset audire sine licentia sui prelati, quia tunc papa dat licentiam et vices. Si vero a prelato permissum vel commissum fuerit, ut quempiam audiant, privilegio domini pape possunt audire et iniungere penitentias, quantum privilegium se extendit. Aliter vero non possunt, nisi habeant auctoritatem aut a dyocesano, vel a sacerdote parrochiali vel archipresbytero, quod idem est, vel ab aliquo alio legato, qui posset eam dare. Illi autem, qui habent potestatem a || dyocesano, videant, 24r
utrum possint absolvere ab omni genere peccatorum, vel aliqua peccata sint excepta, et de hiis bonum est obtinere litteras a dyocesano, ut facilius possint memorie commendare. Sacerdotum vero parrochialium potestates dependent ex consuetudine et ex statutis sinodalibus et conciliorum provincialium, propter

910 hortulum] ortulum
916 Capitulum XII.] capit. duodecimum.

908 importune et oportune] II Tim 4,2
909–910 Frustra ... est] Hieronymus: Praefatio in libro Ezrae, in: Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem, S. 638.

903–904 Quid ... loquantur] Vgl. Sarbak 2008, S. 177–181.

quod debent confessores in unaquaque dyocesi scire ista: Ut ex hiis sciant, quid possint eis committere sacerdotes, et quid episcopi sibi reservant, hoc premisso, quod sciant discernere mortale a veniali, item mortalia, quibus est annexa aliqua sententia excommunicationis et interdicti, quoad omnes, suspensionis et irregularitatis, quoad ecclesiasticos. Omnis prudentia autem confessorum versari debet circa quinque.

Primo circa interrogationes

Confessores interrogare debent seculares et sibi ignotos de duobus, scilicet primo: De confitentium personis et factis, utrum persone, scilicet sint seculares vel religiosi; si seculares, utrum clerici vel laici, si clerici, utrum habeant beneficium ecclesiasticum vel curam animarum; si laici, utrum sint coniugati vel soluti. Secundo: Interrogare de factis, id est, quid fecerunt contra Deum, proximum et salutem propriam. Quod si nihil sciunt vel volunt loqui, querantur, si sciant decem precepta, septem peccata mortalia et quinque sensus. Que quidem, si sciunt, non dubium, quoniam possent confiteri, si vellent. Si autem illa nesciunt, ex tunc confessores enumerent illa coram eis, ut si peccaverint, vel || si in aliquo viderint se peccasse, confiteantur secluso timore et rubore. Si 24v
autem nec sic vellent se accusare, ex tunc cautelis utendum est. Non enim debent expresse narrare peccatorum enormitatem, presertim peccata luxurie, sed sic de superbia primo pono exemplum: Putastine te aliis meliorem in aliquo. De luxuria sic habuisti, ne aliquando insultus carnis. Et si responderit, quod sic, poterit queri, utrum illa titillatio duxit eum ad tangendum se vel alios, et quomodo sicque poterit caute experiri. Sic etiam erit inquirendum et de aliis peccatis. Non enim absoluta debet esse interrogatio, sed fiat inchoatio de occasionibus peccatorum. Quare, inquam, te splendide ornasti? Quare ivisti ad choream? Quare ⟨non⟩ dedisti pauperibus? Quare ⟨non⟩ venisti ad missam et sermones? Et sic de aliis factis eius est interrogandus. Presertim autem mulieres inquirende sunt de sortilegiis, de fractione votorum, de suffocatione vel eruditione puerorum, et si viris subiecte sint, et obedientes quando vero non, et quare non fuerunt obedientes et in quibus. Milites inquirendi sunt de rapinis et iniuriis, ac homicidiis vel mutilationibus, et si fuerunt contenti propriis stipendiis, si dilapidaverunt seu profuderunt proprias pecunias histrionibus, vel adulatoribus et de vana gloria. Mercatores sunt interrogandi de usuris, de periuriis, de fraude. Famuli et familie de fidelitate dominis exhibita. Religiosi de professa paupertate, castitate, obedientia, de culpis et constitutionibus. Clerici curati de sollicitudine ad parrochianos, de divinis officiis, horis canonicis et de castitate, ac cibo verbi Dei, an etiam ministraverunt sacramenta, et si pro pecuniis sese non ostendant, despectos in veste vel fetore oris.

|| *Secundo circa affabilitatem* 25r

Confessores nempe debent recipere confitentes benigne et affabiliter, precipue illos, qui raro confiteri consueverunt. Magnas personas, que erubescunt confiteri in loco publico, debent ducere ad loca secreta et honesta. Modum confitendi ignorantes doceant, quomodo discooperto capite et flexis genibus stent vel a dextris, vel a sinistris sacerdotis, et ut magis assecurentur, interrogentur de aliquibus ut de patria et de nomine. Cavendum est eis, ne scandalizatos a se abire permittant. Debent etiam ad hec inducere, ut assuescant confiteri. Citius exaudiant eos, quos rarius sciunt consuevisse confiteri. Mulierum confessiones in secreto non recipiant, sed in loco publico, ubi ab aliquo vel aliquibus videantur. Audiendo autem eas non habeant faciem contra faciem, nec multum

immorentur, nisi inquantum cogit necessitas. Quod si in causis matrimonialibus consulti fuerint, differant sepe responsum, presertim in causa divorcii: In hoc casu sapientes consulantur.

Tertio circa absolutiones

Quando voluerint aliquos absolvere, non requiritur, quod exigatur ab eis iuramentum vel aliqua obligatio se precanendi, sed sufficit, quod habeant propositum et bonam voluntatem abstinendi ab omni peccato mortali. Si qui autem dixerint, se nolle vel non posse abstinere ab aliquo mortali, non est iniungenda penitentia, sed || hoc est bonum remedium, quod consulant eis, ut quando titil- 25v
laverint ad aliquod malum, amore Domini Ihesu se contineant. Si secundo, tunc precaveant intuitu Beate Virginis. Si tertio, quod malam cogitationem eiciant amore omnium sanctorum, et sic frequens cessatio facile convertetur in habitum. Aut dicant eis, quod si non destiterint, et contigerit in statu peccati eis decedere, non effugient penam eternam. Excommunicatos maiori excommunicatione non absolvant, nisi sciant se habere auctoritatem et, nisi sciant formam, secundum quam debet fieri absolutio. De qua forma breviter.

Sciendum

Quod minor excommunicatio absolvi potest solo isto verbo: „Ego te absolvo auctoritate sacerdotali a vinculo minoris excommunicationis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti." Maior vero excommunicatio de iure non absolvitur, nisi prius excommunicatus expolietur, et virgis verberetur cum psalmo 'Miserere mei Deus', cum 'Ne reminiscaris', oratio⟨ne⟩ 'Deus, cui proprium est misereri', 'Exaudi, quesumus Domine', sicut habetur in Constitutionibus. Cavendum sepe, ne talis absolutio fiat coram multis, presertim si secreto est confessus. Forma absolutionis hec est: „Auctoritate Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli, necnon sacerdotali, qua fungor, absolvo te specialiter a maiori excommunicatione, quam incurristi pro hoc facto N. et N., in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti." Fures, latrones et usurarios atque detractores non absolvant, nisi promiserint satisfactionem, quantotius implendam, restituere autem debebunt res ablatas spoliato aut suis heredibus, si possunt reperiri, sin au||tem, tunc de con- 26r
silio Ecclesie debent dari in pios usus. Quod si peccator non habeat voluntatem restituendi, tunc non est ei penitentia iniungenda; si vero factum est occultum, peccator instruendus est, quomodo occulte restituat vel occulte dilationem petat per aliquam honestam personam, presertim sacerdotem, cui in confessione revelatur.

Quarto circa penitentias iniungendas

Preter illa, que nunc dicta sunt circa fures et latrones, hec quoque consideranda sunt, et modis omnibus observanda, quod penitentia semper levior iniungatur; melius est enim homines in purgatorium, quam infernum destinare, habet enim Deus, ubi purget filios suos, si non purgantur hic. Caveant, ne laicis missas iniungant, sed possunt divitibus iniungere, ut faciant elemosinas pro missis. Caveant, ne talem penitentiam iniungant, unde sequetur scandalum; si

990 ab] ad
991 abstinere] abstinere se

1004–1005 Miserere mei Deus] Ps 50
1005 Ne reminiscaris] Antiphona de Tobia, CAO Nr. 3861

1006 Constitutionibus] Vgl. Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 54

enim aliquis iuvencule coniugate iniungeret ieiunium, de facili posset suspitio oriri a viro suo in eam de infidelitate thori. Presertim autem tales penitentie sunt iniungende, quibus occassiones peccatorum amputentur. Verbi gratia, si quis dixerit, quod non potest precavere a luxuria, iniungatur, quod concubinas non tenea⟨n⟩t, quia sunt occasiones peccandi. Quantum possibile est, curent confessores peccata curare antidotis seu remediis contrariantibus, ut tenaces largitate, lubricos continentia, elatos humiliatione et aliis. Salubre etiam est, ut quicquid boni fecerint confitentes, iniungatur eis in penitentiam hoc modo: „Quicquid boni feceris aut proponis facere, iniungo etiam pro penitentia, ut sit in remissionem peccatorum tuorum." Simoniacos, qui non per ostium, || sed aliunde intraverunt in ovile, non debent in penitentiam, nisi habeant propositum quantotius renunciandi illi beneficio pure et simpliciter recipere. 26v

Quinto circa secretum confessionis

Debent esse cauti confessores, ne peccata confitencium pandant aut per verba, aut per signa, directe vel indirecte, de longe vel de prope, in genere vel in particulari. Ne dicant hec aut hiis similia verba, sive in sermone, sive in communi colloquio: „Ego audivi huiusmodi casus in confessione", quia simplices crederent, quod sit revelatio confessionis. Neque dicant: „In illa possessione vel in illa villa, ubi ego soleo confessiones audire, sunt multa mala et presertim talia vel talia." Nec debent specialiter laudare de bonitate ipsos confitentes sive de virginitate, sive de innocentia, ne apud sapientes posset oriri suspicio contra alium, quem etiam audierant, et ille virtutes non sint in illo. Possunt tamen aliquem vel aliquos laudare de hoc, quod bene studuerunt confiteri. Nunquam debent confitentibus minorem familiaritatem ostendere post confessionem, quam prius exhibebant, quantumcunque magna peccata fuissent confessi. Si unquam loqui cum talibus contigerit, debent ostendere in vultu aut in verbo, vel opere, quasi de nullo peccatorum eorundem reminiscerentur. Nec se absentent aut ab aliquibus retrahant, sed indifferenter audiant bonos et malos publicanos et peccatores viros ac mulieres, iuvenes et senes, divites et pauperes, presertim vero eos, quos noverint raro confitentes, inprimis recipiant ad confessionem.

|| Capitulum XII. *Incipit norma hebdomadarii* 27r

Quoniam fratres nostri presbyteri in hebdomada alternantibus vicibus eos tangente pro toto conventu interpellant apud Deum, opere precium igitur est, ut is, qui hebdomadarius exstiterit, summam apponat diligentiam, ne erret in officiis et orationibus publicis, alias enim ipso solo errorem committente totus dignoscitur conventus errasse. Singulis diebus certificetur ante primas vesperas, de quo fieri debet officium diei sequentis, et utrum debeat duplicari necne. Capitula, orationes, evangelia cum omeliis extra tempus horarum canonicarum perspiciat, ut postea non confundantur. Nec faciat, prout solent aliqui de se presumentes, qui omnia dicenda et presertim omeliam respiciunt tempore matutinarum ex tabula cum lucibulo scandalizantes novicios. Quando dicit orationem seu capitulum aut omeliam, stet, si potest discooperto capite iuxta Apostolum I. Cor. XI. dicentem: *Omnis vir orans velato capite deturpat caput suum, et omnis viri caput Christus est*. Voce audibili et intelligibili proferat sermonem.

1056 Capitulum XII.] Capitulum xiii.
1063 horarum] orarum

1068–1069 Omnis ... est] I Cor 11,4

Quotienscunque emendatur ab hiis, qui habent auctoritatem, mox recognito suo errore sese humiliet coram omnibus, et postea recte legat, nec silentio pretereat verba emendantis. Legendo vel cantando non se confidat memorie, sed semper apertum ante se librum teneat. Quotienscunque Ihesus et Maria nominaverit, caput suum paulisper inclinet. In fine cuiuslibet lecture vocem || aliquantulum 27v
extollat, et ultimas syllabas protrahat, ut cognoscatur finivisse. Quando plures omelias vel orationes legere, vel cantare oportebit, non signet easdem confractione foliorum, sed aliter aut cartis, aut straminibus, vel funiculis; finitis vero eisdem auferat ea de libro, si non fuerint inibi ligata vel constricta. Completis lectionibus tempore matutinalis officii ipse debet libros claudere et reponere in loca solita. Similiter lucibulum extinguat, et reponat in tali loco, ubi non possit nocere fumo vel ardore. Primus ingrediatur, et ultimus exeat chorum. Cum historiali ante primas vesperas concordet, an vespere fiunt integre vel a capitulo. Si legere habet summam missam, ex tunc expectet finem 'Salve regina' cum collecta, sicque exeat de sacristia precedente ante ipsum lumine. Quod si vero eadem missa cantari debet, ex tunc, quando cantatur in 'Salve regina': „nobis post hoc exsilium", egrediatur de sacristia, atque finita missa ingrediatur post lectionem evangelii Iohannis scilicet: *In principio erat verbum.* Indumenta omnia sacerdotalia exuat plane, et convolvat honeste ponendo albam cum stola, manipulo et cingulo et humerali inter casulam. Calicem baiulet inter ambas manus complosas sive cum exit, sive cum intrat sacristiam, habeatque biretum in capite et ocreas im pedibus. Quamdiu est in ministerio, non circumspiciat, sed fixos teneat ocellos aut ad librum, aut ad imagines. Cum sedit infra gradualia vel prosas, sive aliis temporibus, recogitet beneficia Dei vel sensum eorum verborum, que cantantur. Finita hebdomada vicis sue sequenti septimana ipsius erit legere vel cantare primam, sive maturam missam. Ipsius etiam || erit conti- 28r
nuare historiam. In quibus pariformam diligentiam adhibere debebit, ut omnia agenda et dicenda perspiciat, ne postea confundatur. In tertia hebdomada, feria secunda celebrare habet missam pro defunctis parentibus et fratribus alternatim cum collectis congruentibus.

Capitulum XIV. *Incipit regula sacristarum*

Ipsorum est curam gestare de ecclesia, de altaribus et eorum ornamentis, de sachristia et indumentis sacerdotalibus et omnibus instrumentis ad divinum cultum pertinentibus, presertim vero circa tria.

Primo circa ornatum et decorem

Ipsi debent scopare et mundare ecclesiam, chorum et sacristiam, alibi etiam vestibula ecclesiarum et cemiteria ab omnibus immundiciis, a telis aranearum et pulveribus ac sordibus. Ipsos concernit secundum mores domorum nostrarum in magnis solemnitatibus decorare floribus et arboribus, vestire cortinis et indumentis tam ecclesiam, quam etiam altaria. Providere debent, ne stillicidia ruinarum corrumpant tabulas, vestes et testudinem ac illa, que habentur sive in ecclesia, sive in sacristia. Debent suo tempore claudere ostia, ne fures, latrones, bestie vel aves ingrediantur. Secundum diversitatem temporum debent variare vestes tam sacerdotales, quam altarium, ut ponitur in communibus rubricis.

1096 pariformam] pariforma
1100 Capitulum XIV.] C. xiiii.

1087 In . . . verbum] Io 1,1

Apponant curam et instantiam apud prelatos, quod habeantur indumenta pro ministris et ornamenta pro altaribus honesta, pulcra || et diversa secundum di- 28v
versitatem festorum. Inferiori ornatui altarium, qui lapidi heret, desuper ponere debent alium ornatum tam longum, quod quasi ad terram ex utraque parte descendat, super quem palla collocetur, que sit adeo longa et lata, quod quasi totum altare desuper cooperiat. Super pallam ponendum est corporale. Cogitandum etiam est eis, ut habeantur imagines sculpte et depicte, presertim imago Crucifixi cum imaginibus Virginis Marie et beati Iohannis ex utraque parte. Et, quod ecclesia habeat reliquias, quas in solennitatibus reponere habeant ad altare bene ornatum. Necessaria sunt insuper diversa vasa, scilicet ampulle, turibula, navis, pelvis, item, camisie albe, tobalia, manutergia. Que omnia nitide et munde servare debent, presertim ea, que sunt circa altaria ut corporalia et pannos pro abstersione calicum et manuum ac vestimenta calicum. Lavanda sunt sepius ista et loturam panni abstergentis calicem mittere debent in piscinam sanctam. Cum autem vetustate corrosa fuerint, redigantur in cineres, et in piscinam mittantur. Ipsi debent purificare imagines pulveribus respersas. Dalmaticas, stolas, humeralia et casulas preciosiores, ne moliantur a tineis, custodiant et excutiant. Interdum exponant ad induendum. Ut omnia diligentius custodire possint, de numero indumentorum, calicum, reliquiarum, librorum et aliorum paramentorum, que sunt notabilis valoris, habeant registrum conscriptum, ne quid eorum pereat. Tempore vero recessus omnia demonstrent prelatis ad oculum, et registrum condam scriptum relinquant successoribus eorum. Dissuta re sarciantur, et lesa reparentur diligenter, vetusta et minus || utilia de licentia vendantur, 29r
et eorum precio meliora ordinentur. Truncos seu ladulas ponant in certis locis ecclesiarum pro oblationibus. De proventibus ex licentia comparent necessaria, videlicet ceras pro candelis, oleum pro luminaribus, lora pro campanis et alia. Apes multiplicent et custodiant, ut mel et ceram habeant, utrumque pro domo et ecclesia. Tempore nocturno et diurno non elongentur ab ecclesia, presertim de sacristia, sed diligenter custodie invigilabunt et, ut id comodius fieri possit, habeant armaria fortia, seras, pixides, fenestras, ostia et omnia bene firmata claudentes et aperientes tempore suo.

Secundo circa pulsationes

Ipsi debent pulsare ad orationes communes et horas canonicas, videlicet matutinas, vesperas, primam, tertiam, sextam, nonam, completorium et vigilias mortuorum, ita tamen, quod ad matutinas et vesperas bis pulsent, primus pulsus sit brevis, secundus vero tam longus, ut a principio illius possint convenire fratres de omni loco, in quocunque fuerint in domo, ad ecclesiam et tunc statim debent terminare, cum venerint omnes. Spacium vero, quod est inter duo signa, debet esse tam prolixum, ut de necessitate camere valeant se absolvere fratres. In pulsatione vero aliarum horarum plus vel minus pausent, habendo respectum ad hoc, utrum fratres cito vel tarde possint venire ex horto, nanque tardius venitur, quam ex refectorio vel cellis. Ad completorium semper tali hora pulsabunt, ut fratres postea habeant tempus || opportunum ad contemplandum et oran- 29v
dum, antequam quiescant. De modo pulsandi contra auram vel pro funeribus potest observari modus patrie. Hora pulsandi ad matutinas ut communiter est undecima ante medium noctis, ad alias autem horas datur informatio ex Con-

1154 horto] orto

1159–1160 Constitutionibus] Gyöngyösi: Declarationes constitutionum, Rubrica 13h

stitutionibus. Aliter enim pulsari docent in diebus ieiuniorum et dum carnes ac lacticinia comedimus. Debent autem esse valde solliciti circa pulsationes tempore et modo suo faciendas. Et, ut hoc competentius fieri possit, habeant horologium bonum et rectum ac excitatorium bonum et rectificatum. Ipsi advertant etiam ad pulsationes pusillas prandiorum, scilicet et cenarum atque collationum, ut servitores sic moderent tempus, ne impediant eos in temporibus horarum canonicarum. Nam non congrueret simul et semel pulsare ad vesperas et cenam et sic de aliis. Si pluribus vel magnis campanis foret pulsandum, ut ex tunc fratres, clerici vel laici, aut alii debent adiuvare sacristam, quoniam solus non est sufficiens ad omnia.

Tertio circa luminaria

Ipsorum interest habere lampades, ceram et oleum. Ideo, si aliunde ex oblationibus non haberent, petere debebunt a prelatis. Debent etiam providere, ut cum tenebre fuerint, servitores habeant candelam aut clavigeri ordinent. Ante sacramentum nunquam patiantur, si fieri potest propter defectum domorum extingui ignem lampadarum. Item, circa altaria ad celebrandum missas dare debebunt fratribus missantibus candelas. Ipsi debent preparare ad processiones, ad funera, pro cereo paschali et pro benedictionibus ad festum Purificationis Marie, lucernas vel candelas maiores et minores. || Ipsi componant tura ad incensan- 30r
dum temporibus debitis. Debent tenere lampadem et ferrum ad excutiendum ignem. Habebunt lucibula, cum quibus nocte et in tenebris ambulent. Hostias facere eis competit, et pro eis conficiendis pastum preparent, vinum purum et aquam mundam comportent missantibus. Carbones in patellis congerant in frigoribus. Flabellum querant pro muscis, cussinos pro libris, candelabra quoque et vexilla preparari faciant. Cavere debent, ne hostie quoquomodo computrescant seu corrumpantur aut rodantur a muribus. In sachristia continue habeant aquam ad lavandum facies et manus, setam vel pectinem ad pectendum capillos, forcipes ad ungues scindendas, manipulos ad tergendum manus. Debent etiam providere, ut in sacristia sit piscina vel pelvis, in quibus recipitur ultima ablutio et, quod munde et honeste ac sollicite custodiantur in omni mundicia. In istis autem nulla alia ablutio recipiatur. Ipsorum est providere, ut habeantur exedre in ecclesia circa altaria ad appodiandum tempore orationis. Oleum quoque infirmorum semper habeant in domo ad faciendum extremam unctionem tam pro familia, quam pro fratribus decedendis. Eorum officium est providere de fossis faciendis et de loco fosse cum consilio prelati. Si cardinales vel archiepiscopi aut episcopi in nostris domibus vellent consecrare vel officiare, debent capellanos eorundem requirere, et necessaria ministrare iuxta eorum consilia. Ipsorum est providere anniversalia ebdomade et prelato enarrare, si sunt legenda vel cantanda. Habeant ordinarium et rubricas de missis peculiaribus et communibus dicendis de collectis imponendis et de iniunctis in capitulo generali.

|| Capitulum XV. *Incipit regula lectorum in mensa et choro* 30v

Porro lectores mense aut lectionum antequam perveniant ad tempus et locum lecture, debent perspicere, ne confundantur. Si per se ignoraverint, interrogent sententias a predicatoribus. Accentum vero a rectori chori aut ab hiis, qui sciunt. Non solum attendant ad punctuacios et modum accentuandi, sed etiam ad sententiam, ut sciant sensum eorum, que dicuntur et, ut sic etiam

1200 Capitulum XV.] Capitulum xv.

proficiant in addiscendo. Cum de aliquibus dubiis non possent alibi perscrutari, recurrant ad glosas et postillas. In prandio et cena debent exspectare, quod omnes resideant pacifice, antequam incipiant legere. Si locus talis haberi potest, ut possint sedere ad conventum versa facie, hunc eligant pro loco lecture. In legendo debent cavere, ne nimis submissa vel clamorose, nec nimis cursim, sed valde morose et distincte ac sonorose dicant. Pausas faciant interdum competentes in fine cuiuslibet sententie, antequam incipiant scripta versualiter sive grossa penna temperent anhelitum. Debent componere aures auditumque apponere ad intelligendum, si in aliquo corriguntur. Et correctionem, que fit a prelato vel predicatore aut rectore chori vel ab alio ad hoc deputato, etiam si minus bene facta fuerit, humiliter suscipiant et exequantur, dummodo manifestum errorem non dicant. Cum autem aliquem librum incipiunt legere, premittant titulum libri; similiter titulus premittendus erit in presentia extraneorum, ut || et ipsi 31r
sciant, quid legitur. Cum fuerit lectio continuata ad medium libri, raro dicatur titulus totius libri, nisi capitulum cum suo titulo. Si autem in medio capituli foret legendum, poterunt sic ordiri lecturam: „In capitulo tali vel tali continuatur ulterius." Principium vero capituli ordiantur: „Capitulum primum vel secundum de tali materia continuatur ulterius, incipit prologus in talem librum, incipit argumentum talis libri." Ubi est consuetudo, quod legatur tabula rectoris chori ad mensam pro instantibus solemnitatibus, debent eam previdere et legere, vel interpretari circa finem mense. In legendo sive in refectorio, sive in choro, non debet aliquid facere propria auctoritate sed, quod ei dictum fuerit a prelato vel predicatore, vel aliis ut supra. Cum aliquas falsitates repererint in previdendo lecturam, currant ad libros vel ad sapientes. In terminatione lectionis ponat signum prestole in libro existentis, prout solet fieri. Quando extranei affuerint in tempore lectionis, committatur aliis magis idoneis, si ille non esset aptus legere.

Capitulum XVI. *Quomodo regum et principum filii sunt instruendi*[8]

Quantum ad corpus

Cavendum tibi est, ne nimis molliter, o delicate puer, enutriaris. Nec somno aut quieti, plus quam satis est, indulgeas, quia mollis educatio frangit nervos mentis et corporis. Vitabis plumarum mollitiem. Non hereat carni sericum, interdum grosso lino utere, ut fiant membra tua solidiora et laboris magis susceptiva.

|| *De gestibus* 31v

Recta sit facies, ne labia detorqueas, nec linguam sugas. Non supinus sit vultus, nec oculi in terram defixi, ne inducte manus, ne status indecorus, ne sessio irridenda. Ciliorum motus apte retinendus. Recta sint brachia, neque in proferendis pedibus rusticitas, sed in omni motu atque statu decor.

[8] Der Text dieses Kapitels ist dem Werk des Aeneas Silvius Piccolomini: De liberorum educatione entnommen, und ist bei Andreas Eggerer [Fragmen panis corvi . . . , Wien 1663] wieder abgedruckt.

1232 Capitulum XVI.] Cap. xvi.
1242 Ciliorum] Cinciliorum

1234–1238 Cavendum . . . susceptiva] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 11 (S. 138)
1240–1243 Recta . . . decor] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 12 (S. 138, 140)

De exercitationibus

Cunque regem preliis inesse sepe oporteat, convenit te exercere in certaminibus. Non igitur ab re tibi erit, qui contra Turcos pugnare debebis (si modo vita prolongabitur), arcum tendere, fundam iactare, sagittare, hastam iacere, equos ascendere et descendere, cursitare, saltare, interesse venationibus, nancisci navandi periciam. Nihil est turpe discere, quod licet honeste facere. Unde Italorum antiquorum pueri primum ad flammam, deinde ad undas sevo gelu duratas portabantur. Nam etiam assumptus ex aratro fortior et constantior miles efficitur. Is enim asuetus inedie caloris, frigoris et laboris non cito frangitur, sicut delicate nutritus, ceterum nec tibi ludos cum paribus honestos interdico, ut sic laboris remissio fiat, et alacritas excitetur. Non enim est semper litteris seriosisque rebus incumbendum, nec immensi labores sunt pueris adiiciendi, sub quibus defessi corruant. Plante namque cum modicis aquis aluntur, et multis suffocantur. Itaque nec laborem summas nimium, nec ocio nimis indulgeas.

De cibis

Modicus ac temperatus sit cibus. Nec tales ac tantas assumas escas, quibus corpus oneretur, et libertas anime pregravetur. Cibos || indegistibiles non co- 32r
medas. Nec tamen delicatis asuetus cibariis communia fastidias, quoniam non semper in urbibus degendum tibi erit, eris sepe in castris, silvis et desertis locis, ubi necesse erit uti grossioribus. Sic nutriaris, ne bovinas carnes abhorreas et panes ordeaceos. Si asuetus fueris pastulas, amigdala, confectiones, zucarum, aviculas et hedulos, dum hec defuerint, egrotabis, sic domi manebis, sic hostis oppugnabit. Quamvis interdum pro regalis mense honestate plura sunt preparanda fercula, tamen ne te sic effundas, ut cerebrum tinniat. Fames tibi preparet cenam et prandium, non gula. Tunc spernas inanes rumores et fugies assentatores. Provide tibi, ne convivas, quasi captivos teneas ciborum suavium multiplicitate et mora.

De potibus

Cave tibi, ne aut multibibus, aut optimibibus fias. Omnemque inebriem vitabis ne, quod turpiter ingesseris, turpius congeras. Sit moderata bibitio, non que mentem gravet, sed que sitim auferat. Multum succi est in pueris, lacte sunt et sanguine pleni, raroque sitim sentiunt. Nec diffugias omnino vini potationes, ne dum honestas mense et hospitum bibere coegerit, propter vini potentiam et inexperientiam mentem amittas. Utaris vino, non ut tibi dominetur, sed ut calefacto simulque refecto animo. Si quid in eo vel frigide tristitie vel torpentis verecundie fuerit, diluas, quod tunc facies, si modicum et tollerabile vinum sumpseris.

1245 inesse] interesse *corr. a manu coaeva*
1265 hedulos] edulos

1245–1251 Cunque ... portabantur] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 13 (S. 140, 142)
1254–1257 Non ... indulgeas] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 14 (S. 142)
1259–1265 Modicus ... egrotabis] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 15 (S. 142, 144)
1259 Modicus ... cibus] Hieronymus: Epistulae, 125 (PL 22,1075)
1272–1275 Cave ... sentiunt] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 19 (S. 148)
1275–1280 Nec ... sumpseris] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 20 (S. 150, 152)

De conviviis

Convivia sint tibi castigata in cibo et potu suisque regulis limitata, sobria sine luxuria. Non sit illic tristitia, || nec vultus nubilus, assit aliquando risus. 32v
Assit ibi gravitas, sed letitiam non excludat. Assint et voluptates, sed lasciviam non inducant. Assint musica oblectamenta, sed nil turpitudinis afferant.

De vestimentis

Supra necessitatem et honestatem vestiri aut levis hominis est, aut vani, aut illius, qui virginum matronarumque castitati insidiatur. Itaque observandum est, ne plus corpori tribuas quam anime, turpe enim est regi propter nimiam corporis curam effeminatum videri. Est autem adhibenda in omni cultu mundicia non odiosa, nec exquisita nimis. Sed agrestem et inhumanam fugias negligentiam; regi tamen, tam puero, quam viro, dignitas habenda est, ne, dum iactantie tumorem fugit, in avaritie labatur infamiam, quo nihil est in principante detestabilius.

De salutaribus documentis

Orationem discas dominicam, simbolum fidei, salutationem angelicam, Iohannis evangelium, collectas quoque de sanctis plures, que sint peccata mortalia et venialia, que Spiritus Sancti dona, que precepta Dei et Ecclesie, que opera misericordie, que via salvandi et damnandi; quid celum, quid infernus, quid paradisus, quid limbus, quid purgatorium, quid prosit gratia, quid noceant peccata, denique quid fides, spes et charitas. Item, noli sperare in dignitate, in amplitudine maiorum, in forma, in divitiis, in viribus corporis, in magnitudine, in militum copia, in imperio et in honore, sed in Deo datore et sanctis intercessoribus. Ecclesiasticos et presertim bonos religiosos foveas, ut tibi sint dediticii. Paupe||res elemosinis sustentes, ut pro te orent ad Dominum. Evangelicam fidem 33r
vita et morte protegas.

De conversatione

Sint tibi, qui assistunt moribus instituti. Nullum sit in eis vicium. Absit in sermone turpiloquium et mendacium et omne malum. Absit in contentionibus pertinacia, vincat ratio et prudentia. Non utantur vocibus depravatis. Sint veraces tecum pueri, verecundi, pudici, modesti, non vinolenti, non crapulosi, nec iniuriosi. Ex hiis quidam Hungaricum, quidam Italicum, quidam Boemicum et cetera linguagia norint, vicissimque loquantur, sic absque labore et quasi per ludum multa disces idiomata, et alloqui tuos per temetipsum poteris et tui te. Contingunt namque sepius aliqua, que tibi soli referre subditi velint, nec interpreti confidunt. Princeps, qui semper per alium loquitur, nomen solum et non rem habet. Nil est, quod favorem populi sic conciliet, quam gratia sermonis.

1282–1285 Convivia ... afferant] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 20 (S. 152)
1287–1294 Supra ... detestabilius] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 23 (S. 154)
1296–1299 Orationem ... damnandi] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 29 (S. 162)
1308–1312 Sint ... iniuriosi] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 32 (S. 168, 170)
1312–1314 Ex hiis ... tui te] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 33 (S. 170)
1316–1317 Princeps ... habet] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 33 (S. 170, 172)

De defensione

Dicit Plato: „Indignam rem agit, qui unam partem rei publice curat, ut alteram deserat, maiori periculo prius subveniendum erit". Quod omnia cum consilio seniorum et fidelium agas, nec postea factum displicebit.

De studio litterarum

Ad hoc instituaris, ut non solum loqui, sed ornate loqui scias et prudenter. Cedunt arma toge, concedit laurea lingue. Nolo puero sermonis patere licentiam. Magne sapientie tempestivum silentium est. Quod semel edideris, revocari non potest. Tenere te medium volumus, neque loqui semper, neque tacere || semper. 33v Attende quid, cui et de quo dicas. Quicquid agis, prudenter age, respice finem. Qui sunt faciles locutores et importuni. Horum orationem dicimus non in pectore, sed in ore nasci. Equales tuos orationis ornatu et gravitate superare contendas, ut victor evadas. Tum in hoc, tum in omni laudabili exercitio dolebis vinci, vincere gaudebis. Sit sermo tuus nec humilis, nec depressus nimis, nec arrogans, nec gravis nimis. Nam graves in collocutionibus mores digna in se odia contrahunt. Que tumet oratio, odibilis est, que tenuis et humilis, nusquam movet. Sermonem non egrum, sed robustum esse convenit, item, quamvis omnem artem scire bonum est, tamen grammatica dirigit, acuit dialectica, rethorica illustrabit. Graves auctorum sententias memorie commendabis, ut roborare habundantiam et supplere defectum valeas, verbis enim sepe pauci animati vicerunt multos, multique animati fortius pugnaverunt.

De philosophie studio

Sicut sine litteris omnis etas ceca est, nemo quippe sine hiis boni et mali notitiam habuit, nec scivit preterita, presentia et futura moderare, ita sine studio philosophie: Nemo suum animum erudire ad modestiam, ad divinum cultum, ad ius humanum et omne bonum potuit. Igitur philosophie operam dabis, quoniam multum sunt humane vite variabiles casus. Nihil est sub luna fixum. Nunc divites homines sunt, nunc pauperes, nunc regnant, nunc serviunt, nunc egrotant, nunc sanitate gaudent, nunc triumphant, nunc vincuntur, sed nulla res est, que adversus fortune impetus sic solamen prebeat ut philosophia.

|| Capitulum XVII. *Incipit norma sutorum, sartorum et fabrorum* 34r

Omnes mechanici artem, quam didicerint, continuare fideliter debent usque ad mortem. Quando fratribus aliis necessaria dare debebunt, non sint accepto-

1335 dialectica] dialetica
1348 Capitulum XVII.] Cap. xvii.

1319–1320 Indignam ... deserat] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 33 (S. 170, vgl. Cicero: De officiis, 1,25,85; Plato: Respublica, 420B)
1324 Cedunt ... linguae] Walther: Proverbia, Nr. 2572 (vgl. Cicero: De officiis, 1,22; Ian. Pann., Pan. in Guar. 910)
1324–1325 Nolo ... est] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 14 (S. 138)
1326 Tenere ... semper] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 35 (S. 174)
1327 quid ... dicas] Vgl. Sarbak 2008, S. 177–181.
1327 Quicquid ... finem] Walther: Proverbia, Nr. 25251 (vgl. Gesta Romanorum, c. 103)
1328–1329 Qui ... nasci] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 35 (S. 174)
1333 Que ... movet] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 38 (S. 178)
1340 sine ... est] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 27 (S. 160)
1344–1346 humane ... gaudent] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 25 (S. 158)
1347 adversus ... philosophia] Aeneas Silvius Piccolominaeus: De liberorum educatione, 9 (S. 124)

res personarum, nec turbentur, si unquam plus solito fatigari iubentur, *hilarem enim datorem diligit Deus*. Accedentes ad eos fratres sive seculares, non capiant garrulatione, si tamen loqui coguntur, salutaria verba proferant, nec permittant coram se dici reprehensibilia. Quotienscunque famulos habere volunt, conveniant eos coram prelato aut saltem suppriore. Atque modus conventionis in communi registro conscribatur. Non audeant pecunias aut alia bona famulorum sine scitu et permissione prelati conservare. Si quid lucri ex opere suo consequuntur, ex tunc singulis diebus communionis, tempore confessionis debent prelato suo presentare et postea, si fuerit necesse, ab eodem petere habent requisita pro continuatione sue artis. Ut plurimum communis consuetudo facit sartores colere vineas. Ideo si fuerint apti, libenter onus acceptent absque contradictione. Quoquomodo recedentes de domo habitationis nihil auferant secum de bonis illius monasterii, ubi steterunt, nisi cum permissione prelati. Quando foras prodeunt, non recipiant secum expensas ad proprium nutum, sed ad voluntatem presidentis. Solent enim plurimi sese effundere ad potus et escas, nihil curantes de crastino, sed scandalizantes convivas. || Euntes per viam non seculariter, sed 34v
religiose vadant, legibulum, non gladium, hastam vel sagittam, aut arcum versantes. Nullum cum extraneis pactum ineant, nisi cum ratihabitione prelati sui. Silentium summopere custodiant tam in monasterio, quam extra, ita videlicet, quod non sint garruli; ve enim, per quem scandalum venit.

Capitulum XVII. *Norma clavigerorum*

Clavigeri sive coci scire debent numerum personarum monasterii seu eorum, qui et quanti comesturi fuerint, atque secundum hoc procurent habere victualia. Primus de lecto surgere et ultimus dormire debet, ne tamen impediatur, discretio prelati supportare habebit de communibus laboribus et vigiliis. Bona domus dispenset utiliter et honeste, nihil contra voluntatem prelati distribuendo. Famulis servientibus largiatur necessaria non ad superfluitatem, sed necessitatem, si qui vero ex eis impacientes exstiterint, indicent superiori. Portas interiores claudant, et suo tempore aperiant. In silentio et spe erit fortitudo eorum. Charitate servientes fratribus suis Deus renumerabit in eterna beatorum patria. Quam et nobis concedere dignetur omnium remunerator bonorum. Amen.

1371 Capitulum XVII.] xviii.
1373 procurent] procuret

1351–1352 hilarem ... Deus] II Cor 9,7
1379 In silentio ... eorum] Is 30,15

1381 omnium ... bonorum] Die allgemein bekannte Wendung kommt nicht nur in den Urkunden vor, sondern auch u. a. in De imitatione Christi libri quatuor von Thomas von Kempen (Edizione critica a cura di Tiburzio Lupo SDB. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1982, S. 139, Lib. III, cap. 3).

Index rerum notabilium

absolutio, 9, 18, 24
accentus, 20, 21
admonitio, 4
Aegyptus, 17
alba, 26
altare, 13, 14, 16, 17, 26–28
    magnum, 14
ampulla, 13, 27
anniversalis hebdomadae, 28
Anselmus: Orationes, 17
Antonius, heremita, 6
apostata, 5, 8
aquarius, 8
archiepiscopus, 28
armarium, 20, 27
aspersio, 21
auctoritas, 10, 12, 20–22, 24, 26, 29
audientia, 5
Augustinus, Aurelius, 6
    Confessiones, 17

beneficium, beneficia, 4, 12, 25
    Dei, 15, 17, 19, 26
    ecclesiasticum, 23
Bernardinus, episcopus Sabinensis, 2
Bernardus Claraevallensis
    De diligendo Deum, 17
    De gradibus superbiae, 17
    Meditationes, 17
Biblia, 20
biretum, 26
bolus, 14
Budaszentlőrinc, monasterium principale, 5, 9

calciamentum, 16
calix, 13, 14, 26, 27
camera, 6, 27
campana, 27, 28
campanista, 8
candela, candelae, 14, 19, 27, 28
    maiores et minores, 28
candelabra, 28
cantor, 20
cantus, 9, 20
capellanus, 28
capitulum, 3, 4, 7–9, 18
    annuale, 3
    dominicale, 12
    generale, 3, 8, 22, 28
capitulum (lectio liturgica), 13, 25
caputium, 13, 15, 16
cardinalis, 2, 28
casula, 26, 27
cella, 8, 13, 15, 16, 18, 27
cena, 6, 14, 28–30
cera, 27, 28
chorator, 7, 14
chorus, 6, 8, 13, 14, 20, 26, 28, 29
cimiterium, 6, 26
cingulum, 26
claviger, 28, 33
clericus, 13, 18–23, 28
collatio, 6, 9, 10, 15, 19, 28
    serotina, 19
Collationes patrum, 17
collecta (oratio), 26
comes itineris, 5
communio, 6, 13
completorium, 6, 19, 21, 27
concilia provincialia, 22
confessio, 5, 10, 15, 18, 22, 24, 25
    communis, 19
    mulierum, 23
    tempus confessionis, 33
confessionale, 18
confessor, 8, 18, 22, 23, 25
congregatio, 2
conscriptores votorum, 8
constitutiones, 3, 4, 9–13, 16, 18, 21, 23, 24, 27, 28
contractus, 3, 11
conventus, 4, 10–12, 14, 15, 19–22, 25, 29
coquina, 10
culpa, 10, 14, 18, 21, 23
cultus, 31
    divinus, 26, 32
cura animarum, 23
curia, 9
cussinus, 28

dalmatica, 27
debiles, 6

diffinitor, 4, 7, 8, 10, 11
dioecesis, 5, 23
director, 12, 13, 15, 18, 19
disciplina, 10–13, 16, 18
dispensatio, 11, 18
  papae, 4
dispensator, 3, 8
domus, 4, 6, 8–12, 18–22, 26–28, 33
  Budenses, 9
  diffinitoria, 3
  Pestienses, 9
  provinciarum, 3, 4

ecclesia, 6, 14, 17, 21, 24, 26–28, 31
electio, 3, 4, 8
  capitularis, 2
emptio, 11
episcopus, 16, 23, 28
  ordinarius loci, 22
epistola, 7
esca, 6, 14, 30
excitatorium, 28
excommunicatio, 18, 23
  maior, 3, 24
  minor, 24
exhortatio, 6, 10, 18, 21

familia, 4, 7, 8, 10, 11, 19, 23, 28
familiaris, 7, 16
famulus, 7, 11, 23, 33
Fehéregyháza, monasterium, 5
forma, 13, 31
  absolutionis, 24
  eligendi, 3
  scribendi, 7
frater, fratres, 2–10, 12, 13, 19, 20, 22, 27, 28, 32, 33
  defuncti, 20, 26
  eiecti, 5
  idonei, 9
  itinerantes, 4
  litterati, 5
  maiores, 5
  minores, 5
  missantes, 28
  officiales, 2
  presbyteri, 25
  utiles et idonei, 4

graduale, 26

Gyöngyösi, Gregorius, 7

hebdomadarius, 14, 25
Hieronymus, 22
historia, 20, 26
homilia, 20, 25, 26
horae canonicae, 6, 17, 19, 20, 23, 25, 27, 28
horologium, 28
hospitium, 7, 11
hostia, 13, 28
humerale, 26, 27

imago, 16, 26, 27
  Crucifixi, 27
improfessus, 4
inclinatio, 6, 9, 13, 20
indumentum, indumenta, 26, 27
  pro ministris, 27
  sacerdotalia, 26
  saserdotalia, 26
infirmaria, 11
infirmi, 5, 6, 10, 12, 21
interdictum, 23
Ioannes, S. evangelista, 26
irregularitas, 18, 23

labor, 10–12, 14, 15, 19, 21, 29–31
  communis, 33
  communitatis, 19
  manualis, 22
ladula, 27
laicus, 10, 13, 18–21, 23, 24, 28
lampas, 28
Latinus, 5
lectio, 6, 9–13, 16, 17, 20–22, 26, 28, 29
  divina, 22
  sacra, 14
lectisternia, 8, 16
lector, 20, 21
  mensae, 7, 28
lectura, 13, 20, 26, 28, 29
  mensae, 8, 12, 20
legendae sanctorum, 17
legibulum, 13, 22, 33
liber, libri, 9, 13, 14, 17, 20, 21, 26–29
  argumentum, 29
  cantuum, 14
  capitulum, 29
  collationum, 12

de claustro animae, 17
eruditionum, 12
historiales, 21
prologus, 29
titulus, 29
linguagium
Boemicum, 31
Hungaricum, 31
Italicum, 31
liquor, 6, 13, 14
littera, 7, 8
litterae, 4, 7, 8, 32
a dioecesano, 22
breves, 20
confraternitatis, 7
consolatoriae, 4
credentiales, 10
de absolutionibus, 7
ineptae, 7
missiles, 7
secretae, 7
lucerna, 21, 28
lucibulum, 20, 25, 26, 28
luxuria, 23, 25, 31

manipulus, 26
mantellum, 14, 16
manutergium, 14
mappa, 13
Maria, Beata Virgo, 6, 13, 17, 19, 26, 27
Purificatio, 28
matutinum, 6, 9, 16, 19–21, 25–27
mensa, 3, 6–10, 12, 14–16, 19, 28–30
mensale, 14
missa, missae, 8, 10, 13, 14, 19, 20, 22–24, 26, 28
capituli, 7, 20
conventuales, 6, 14, 20
maior, 10
peculiares, 14
prima sive matura, 26
pro defunctis, 26
summa, 26
triginta, 20
missans, 13, 28
modus
conventionis, 33
ordinis, 13, 14, 20
patriae, 27
scriptus, 4
monachus, 6, 10
monasterium, 6, 7, 11, 20, 33
multibibus, 7, 30

navicula, 14
nona, 27
novellus, 2, 12
novitius, 2, 5–7, 10, 12, 13, 15, 18, 19, 25

observantia, 3, 18
occupationes conventuales, 15
offa, 14
officialis, 2, 11
officium, 8, 9, 28
divinum, 3, 6–9, 12, 13, 22, 23, 25
oleum
infirmorum, 28
pro luminaribus, 27, 28
optimibibus, 7, 30
oratio, 2, 4, 7, 10–14, 16–19, 22, 24–26, 28, 32
communis, 27
dominica, 31
publica, 13
orationale, 13
oratorium, 15
ordo, 5
rationis, 2
S. Pauli I. Eremitae, 4, 5, 9
orthographia, 7
Ovidius, 2

pactum, 33
papa (Romanus), 22
papyrus, 8
pars
maior, 3, 4
sanior, 8
passiones sanctorum, 17
pater (prior generalis), 8
Paulus, primus heremita, 6
Paulus, apostolus, 25
permutatio, 11
philosophia, 32
Platon, 32
pompa, 4
porta, 33
praedicare, 4, 21, 22

praedicatio, 10, 21, 22
praedicator, 2, 20, 21, 28, 29
praelatio, 10, 12
praelatus, 2, 4, 6–8, 10–16, 18–22, 27–29, 33
  (prior), 12
  domus, 8, 33
  novellus, 12
  ordinarius loci, 5
  superior, 7
praesidens, 33
prandium, 6, 14, 21, 28–30
presbyter, 13, 19, 20
prima, 27
principes, 9
prior, priores, 7, 9, 11
  generalis, 2, 3, 7, 8, 10
prioratus, 4
privilegium, privilegia, 9, 22
  antiqua, 3
  nova, 3
processio, 12, 14, 20, 28
processionale, 20
procurator, 19, 20
prosa, 26
Prosper: De vita conemplativa, 17
prostratio, 15
provincia, 4
psallere, 6, 13, 20
psalmus, psalmi, 6, 24
  paenitentiales, 6, 9
publicanus, 25
publicatio votorum, 4
pulpitus, 14, 20
pulsare, 14, 27, 28
pulsatio, 27, 28

ratihabitio, 33
recreatio, 11, 15
rector chori, 20, 29
refectio, 4, 9, 14, 19
  communis, 10
refectorium, 6, 10, 11, 15, 16, 20, 21, 27, 29
regia maiestas, 9
registrum, 11, 27
  commune, 33
  conscriptum, 27
regula, 13, 18, 20, 21
  monachalis, 4
  officialium, 2
  ordinis, 3
  vicarii generalis, 11
religio, 12
religiosus, 5, 7, 21–23, 31
reliquiae, 27
  S. Pauli I. Eremitae, 9
rhetorica, 7
Roma, 5
rubrica, rubricae, 20
  communes, 26

sacerdos, 13, 14, 20, 22–24
  parochialis, 22
sacramentum, 23, 28
  calicis, 14
  Eucharistiae, 6
sacrista, 28
sacristia, 26–28
saeculares, 7
sal, 3
Salomon, 2
salvus conductus, 5, 10
scapulare, 13, 15, 16, 19
scriptor, 8
scriptum, 22
Scriptura Sancta, 6
scrutinium, 3
scyphus [ciphus], 14, 16, 19
sermo, 8, 9, 12, 15, 21–23, 25, 31, 32
  vulgaris, 9, 19
servitium, 20
servitor, 7, 8, 14, 28
sexta, 17, 21, 27
signum, 2, 12, 14, 15, 19–21, 25, 27, 29
silentium, 4, 7, 14, 19, 22, 32, 33
simonia, 4
simoniacus, 25
singularitas, 6, 10, 13, 18
soccus, 16
socius, 3, 8
  collateralis, 14
  itineris, 3, 5
  prioris generalis, 7, 8
statuta synodalia, 22
stilus, 2
stola, 26, 27
studium, 21, 32
  philosophiae, 32
subditus, 7, 13

subprior, 11, 33
substitutus, 11
suffragium, 6
superior
    praelatus, 33
    prior, 13
    prior generalis, 8
suspensio, 18, 23
syllaba, 8

tabula, 3, 7, 8, 19, 20, 25, 26, 29
tertia, 17, 21, 27
Thomas Kempis: Antidotarius, 17
Thomas, Szombathelyi, prior generalis, 2
thuribulum, 14, 27
thurificatio, 14
tibia, 16
titulus (libri), 29
tonsura, 13
Tractatus de vitiis et virtutibus, 17
truncus, 27
tunica, 15
    inferior, 15
    superior, 15
Turci, 30

unctio extrema, 6, 28
Urbs (Roma), 5

venditio, 11
venia, 14, 18, 19
verbum, verba, 2–4, 9, 11, 14–16, 19, 21, 22, 24–26, 32
    aedificatoria, 6
    consolatoria, 3
    Dei, 23
    exhortationis, 6
    pungitiva, 7
    saecularia, 5
    salutaria, 5, 33
vesperae, 16, 26–28
    primae, 25, 26
vestibulum, 26
vestimentum, vestimenta, 31
    calicum, 27
vestis, 16, 23, 26
vestitura, 9
vestitus, 10
vicarius, 2–4, 7–9, 11
    generalis, 8, 11
vigiliae, 12, 13, 22, 33
    mortuorum, 27
vinea, 2, 33
vinum, 8, 13, 14, 28, 30
visitatio, 18
visitator, 4, 6, 11–13
Vitae patrum, 12, 17, 21
Vocabularia et expositiones Bibliae, 21

Útmutató
az Első Remete, Szent Pál rendjébe tartozó officiális testvérek számára, akik Szent Ágoston püspök regulája szerint teljesítenek szolgálatot

Gyöngyösi Gergely OSPPE

Latinból magyarrra fordította
Bellus Ibolya
Budapest, 2011

Tartalomjegyzék

⟨Ajánlólevél⟩ Gyöngyösi Gergely testvér, a római Monte Celión levő Santo Stefano Rotondo perjele Bernát úrnak, a Krisztusban főtisztelendő atyának, a Santa Sabina püspökének és a Santa Croce bíboros urának üdvözletét küldi, és e művét ajánlja 4

Az összefoglaló munka indoklása 4

⟨I. cikkely⟩ Kezdődik az általános perjelre vonatkozó előírás 4
Először: ügyeljen önmagára 5
Másodszor: ügyeljen az általános káptalanra 5
Harmadszor: ügyeljen a rendtartományok házaira 6
Negyedszer: ⟨ügyeljen⟩ a testvérekre 6
Ötödször: ⟨ügyeljen⟩ az urakra vagy a más idegenekre 7
Hatodszor: ⟨ügyeljen⟩ útitársaira 7
Hetedszer: ügyeljen az istentiszteletre 8
Nyolcadszor és utoljára: ⟨ügyeljen⟩ az asztalra 8

II. cikkely. Kezdődik az általános perjel titkárára vonatkozó szabály 9

III. cikkely. Kezdődik az általános perjel szolgájára vonatkozó szabály 10

IV. cikkely. Kezdődik az általános vikáriusra vonatkozó szabály 11

V. cikkely. Kezdődik a vikáriusokra és perjelekre vonatkozó szabály 12

VI. cikkely. Kezdődik a alperjelre és a helyettesekre vonatkozó szabály 14

VII. cikkely. Kezdődik a nevelőkre vonatkozó szabály 15

VIII. cikkely. Kezdődik a novíciusokra, presbiterekre és klerikusokra vonatkozó szabály 16
Először: a kórust illetően 16
Másodszor: az asztalt illetően 17
Harmadszor: a megjelenést és a viselkedést illetően 18
Negyedszer: az alázatot illetően 19
Ötödször: a gyónással kapcsolatban 21

⟨IX. cikkely.⟩ Kezdődik a laikus-novíciusokra vonatkozó szabály 22

⟨X. cikkely.⟩ Kezdődik a karigazgatóra vonatkozó regula 23

XI. cikkely. Kezdődik a hitszónokokra vonatkozó regula 25

XII. cikkely. Kezdődik a gyóntatók regulája **26**
Először: a kérdésekre . . . 27
Másodszor: a kedvességre . . . 28
Harmadszor: a feloldozásra . . . 28
Tudnivaló . . . 28
Negyedszer: a bűnbánat kirovására . . . 29
Ötödször: a gyónási titokra . . . 29

XIII. cikkely. Kezdődik a hetesre vonatkozó szabály **30**

XIV. cikkely. Kezdődik a sekrestyésekre vonatkozó regula **31**
Először: a tartozékokkal és a díszítéssel . . . 31
Másodszor: a harangozással . . . 32
Harmadszor: a lámpásokkal . . . 32

XV. cikkely. Kezdődik az asztali és a kórusbeli lektorokra vonatkozó regula **33**

XVI. cikkely. Hogyan kell nevelni a királyok és hercegek fiait **34**
A testet illetően . . . 34
A testtartás . . . 34
A testgyakorlás . . . 34
Ételek . . . 35
Italok . . . 35
Vendégség . . . 35
A ruházat . . . 35
Üdvös tanítások . . . 36
A viselkedés . . . 36
Védekezés/Mentség . . . 36
Nyelvi-irodalmi tanulmányok . . . 36
Filozófiai tanulmányok . . . 37

XVII. cikkely. Kezdődik a vargákra, szabókra és kovácsokra vonatkozó szabály **37**

XVIII. cikkely. A kulcsárok szabálya **38**

Gyöngyösi Gergely testvér, a római Monte Celión levő Santo Stefano Rotondo perjele Bernát úrnak, a Krisztusban főtisztelendő atyának, a Santa Sabina püspökének és a Santa Croce bíboros urának üdvözletét küldi, és e művét ajánlja

Az összefoglaló munka indoklása

Számos testvér, elöljáró és alárendelt többször is kifejezte azt az óhaját, hogy a legszentebb remete rend officiálisainak szabályait, amelyeket eddig nem közöltek nyomtatásban (s amelyeket eddig csupán az idősebbek ismertek meg kora ifjúságuktól fogva a szent szerzetesrendben, ám az ifjak s különösen a novíciusok nem ismernek), az utódok lelki nevelése érdekében végre a közösség számára írásba foglalva mutassák be. Az ő kívánságukat nem szeretném elhárítani. Elhatároztam hát, hogy e kis művet, amelyet az atyák már összegyűjtöttek, de sok helyre szétszóródott, összeszedem és megírom, nem annyira a dicsvágytól hajtva, mint inkább azért, hogy szellemem erőit eddzem, s hogy az érdeklődőknek mint örököseimnek szellemi hagyatékként adjam át. Ebben kifejtem, kinek mit kell tennie s mit kerülnie, mihez tartsa magát. Úgy, ahogyan annak idején novícius koromban a tisztelendő atya, Tamás testvér, a káptalanon kétszer megválasztott általános perjel, sok éven át helynök és igen bölcs hitszónok, akinek nem csekély a híre az Úr, Sabbaoth szőlejének éber művelői között, elmondta nekem: röviden és kevéssé választékos stílusban, mégis elég megfelelő megfogalmazásban, hogy a tudatlanság sötétjében vakoskodók, miután megvilágosodtak és tanultak, nyugodtabban törekedjenek nagyobb tökéletességre. Ezzel érdemet szerezve magamnak az Istennél, az egész mű alkotójánál, azt kérem, hogy aki az engem bírálók bőbeszédű fecsegését észleli, amennyire csak képes, álljon jelként az irigység mérgével átitatott fegyvereik elé. Mert ez nem árt majd annyit az olvasóknak és befogadóknak, sőt szent közösségünk hallatlan fejlődését szolgálja. Ezért hát az ég felé emelt kézzel alázatosan Istenhez imádkozom, és Salamonnal azt mondom: Add meg nekem, Uram, a bölcsességet, trónod osztályosát, hogy ezt a kis művet jól kezdhessem, jobban folytathassam, s a legjobban és szerencsével befejezhessem.

⟨I. cikkely⟩ Kezdődik az általános perjelre vonatkozó előírás

Csodálkozik majd talán valaki, hogy bővebben szándékozom írni a főtisztelendő általános perjel atya rangjáról, de bizonyosan ezt követeli az értekezés felépítése: hogy az, aki mindenki elöljárója, lehetőleg mindenki fölé emelkedjék elsősorban a szentséget és a bölcsességet illetően. Ezért, eltekintve azoktól, amiket már elmondtunk, különösen nyolc dologra kell a bölcsességét irányítania, nevezetesen: először önmagára, másodszor az általános káptalanra, harmadszor az egyházmegyei rendházakra, negyedszer a testvérekre általában és különösen, ötödször az urakra, hatodszor útitársaira, hetedszer a misére, nyolcadszor az asztalra.

Először: ügyeljen önmagára

Hogy szent legyen az Istent, ártatlan a felebarátot, s tiszta önmagát illetően, vagyis tiszta legyen a lelkiismerete. Távol álljon a bűnösöktől, ami a gyanús személyekkel való kapcsolatot illeti; közelebb legyen a mennyhez, hogy a mennyei dolgokkal törődjék. Romlatlan, azaz halálos bűn nélküli; mértéktartó az étkezésben. Jártas a Szentírásban és különösen a világi triviumban, nevezetesen a nyelvtanban, logikában és a szónoki tudományban: az illő, igaz és ékes beszédben. Legyen tapasztalt világi ügyekben, erkölcsös a szokásaiban és szavaiban; rangjának megfelelően belbeccsel és külsőleg is ékes, szerény minden tevékenységében. Az ő feladata, hogy mindenki előtt megmutassa magában a szegénységnek, alázatnak, az összes rendi kötelesség megtartásának és a teljes szentségnek a jeleit, hogy ne csak a jelenlévőt erősítse példájával, hanem a távollevőket is bátorítsa hírnevével. Tartsa magánál a regulát és a konstitúciókat, továbbá a rendnek mind a régi, mind az új törvényeit; ismerje azokat, s ha szükséges, ismertesse meg másokkal is. Éjjel legyen szabad az Isten, nappal pedig felebarátai számára.

Másodszor: ügyeljen az általános káptalanra

Minden évben káptalant kell tartania a testvérek érdekében. Jelöljön ki tehát egy intézőt, aki a királyi felségtől a szokásos sót kéri, vagy maga teremtse elő máshonnan a káptalanra szükséges pénzt. Pünkösd ünnepe előtti csütörtökön, miután a definitorok házába hívta a helynököket, mondjon vigasztaló szavakat nekik és tudassa velük, hogy viseljék gondját a rendnek, mondják meg bátran a kellő időben, mire van szükség és mi fölösleges a rendben. Köszönje meg nekik a szíves vendégszeretetet. Vizsgálja meg, kik jöttek el a káptalanra, csak a meghívottak-e, vagy mások is, hogy tudja a társa a tábla összeállításakor, és hogy azokkal, akik hívatlanul jöttek, a konstitúciókban leírtak szerint járjanak el. A következő napokban pedig ugyanezen konstitúció előírása szerint cselekedjék. Továbbá: az általános perjel megválasztása előtt, amikor helyénvalónak látja, jó, ha kinyilvánítja: nem választható súlyosabb kiközösítéssel sújtott, sem felfüggesztett, sem eltiltott személy. Továbbá: a jog ereje által megfosztják a választás jogától azt, aki szántszándékkal jelöl és választ méltatlant. Továbbá (nem választhatók): sem árvák, sem pedig azok, akik nem szubdiakónusok.

Elmondhatja, hogy a választók tévedni szoktak, ha nem tartják meg a választás formáját. Ez háromféle, azaz szavazás útján, megállapodással és közös sugallatra történő. Továbbá: volt-e a megválasztandó személynek egyezsége a barátaival vagy a rokonaival? Titkos volt-e a választás? A káptalan többsége választotta-e meg; s ha netán méltatlant vagy kiközösítettet választanak meg? A szavazatok kihirdetésekor nem adnak-e szavazatot szavazathoz, féltékenységet féltékenységhez és érdemet érdemhez? És ha nem-választható személlyel zajlott le a választás? És ha olyat választanak, aki nem tett fogadalmat? Ha olyat, akinek - pápai felmentés nélkül - több méltósága vagy több lelkipásztori javadalma van? Ha mindent, amit a konstitúció előír, nem tartanak be teljesen. Továbbá: ha a választáson szimónia történt. Ha a szóbeli választás több szavazattal történt. Ha olyat választanak, aki nem ismeri a szerzetesi regulát. Az ő feladata, hogy a még gyakorlatlan definitorokat az előző káptalan jegyzőkönyveihez irányítsa. Arra is ügyelnie kell, hogy a rend számára hasznos konstitúciók sikerre

jussanak, mások pedig ne. Megesik ugyanis, hogy bizonyos rendelkezések máskor hasznosak lennének, most azonban használhatatlanok.

Mindenkinek, aki ír neki, okosan s olyan kedvesen válaszoljon, ahogyan csak tud. Amikor káptalant tartanak, ügyelnie kell arra, hogy fegyelmezetlenség és pártoskodás ne legyen; hogy beszédben és egyebekben is tartsák magukat a leírt szabályhoz; hogy akadályozzák meg az oktalan, rosszindulatú, cseles és hiú közbekiabálást. A távollevőket ne becsméreljék könnyelműen. Köteles bejelenteni, hová szándékozik utazni, hogy szorult helyzetben tudják a testvérek, hol találhatják meg őt.

Harmadszor: ügyeljen a rendtartományok házaira

Az egyes rendházaknak derék elöljárójuk legyen, hiszen az elöljáróktól függ leginkább a rend egyházmegyei helyzete. A tönkrement és kevésbé gondozott házakban kell jóságosabbnak lennie a testvérekkel, amikor akár a prédikáláshoz, akár a munkához, akár pedig más rendi feladatok ellátásához hasznos és megfelelő dolgokkal látja el őket. Az ő feladata az is, hogy áthelyezze a testvéreket, mégpedig a házak hasznára és az áthelyezendők javára. Mindenképp szüntesse meg a viszálykodást vagy a kölcsönös sérelmeket, máskülönben a testvérek nem fejlődnek sem anyagi, sem lelki dolgokban. Mind az utazó, mind más testvérektől, akiktől alkalmas időben teheti, tudakozódjék a ház és a testvérek helyzetéről. Legyen gondja arra, hogy levelet küldjön a rend különböző házaiba, intse és vigasztalja az ott lakókat, hogy ha odajön, ellátja a testvéreket igényeik szerint; főként azokba a konventekbe, amelyekbe nem tud, vagy nem akar ellátogatni, vagy küldjön vizitátorokat, vagy legalább szolgáljon mentséggel. Mindig küldjön vigasztaló levelet, ha nehéz helyzetben vannak. Ha betér egy konventbe, kérdezze meg az ott összegyűlt testvéreket egyenként vagy együttesen, hogy vannak. Ajánlja imáikba saját magát és másokat. Fedje fel ottjárta okát, ha nem titok. Ne távozzék sietve a házakból, különösen onnan ne, ahol említésre méltó dolgok merültek fel, csak ha nyomós oka van rá.

Ha nem hallgatott meg minden testvért, néhány idősebb testvér előtt jelentkezzék dorgálásra, ha valami miatt a dorgálását szorgalmazzák. Menjen be gyakran a konventbe, hogy megtapasztalja a csöndet; főként étkezések idején legyen ott és figyelmeztessen, hogy ne csupán a jelenlétében, hanem a távozása után is láthatóan fejlődjék a szerzetesi élet. Méltányosabb, ha ínséges időben nyilvánosan kér a konvent közös ellátmányából, mint ha titokban kap. Ne legyen a terhükre nagy költségekkel vagy másutt nem szokásos szolgáltatásokkal. Önteltségből ne tegyen úgy, mint ha nem egy volna közülük. Ne várjon el túlzott udvariasságot. Perjelségeiben mindig legyen helynöke. Viselkedése legyen rokonszenves, ne csak a testvérekkel, hanem a háznéppel szemben is. Ha meg kell jelennie az emberek között, mérsékelt kísérettel menjen, hogy a túlságosan nagy létszámot ne vegyék fényűzésnek, a túl szerény pedig ne váltson ki megvetést. Azokat a testvéreket, akik miatta jöttek a rendházakba, rövid idő múltán bocsássa el, hogy ott tartózkodásukkal ne alkalmatlankodjanak.

Negyedszer: ⟨ügyeljen⟩ a testvérekre

Az ő dolga, hogy megismerje a testvéreket, s azokat, akik képzettek, különösen buzgók a rend iránt, rangosak és rokonszenves viselkedésűek, telepítse le a Városban, a királynál és más fejedelmeknél, hogy kereshessék és megismerjék

az ő pártfogásukat; ez hasznos egyrészt a rend és Róma számára, másrészt üdvös a lelkeknek. Különösen pedig Szentlőrincen és Fehéregyházán van szükség ilyenekre. Az ő kötelessége, hogy az idősebb testvérek kihágásait erélyesen megbüntesse. Az ifjabbak előtt olyannak mutatkozzék, hogy ne féljenek hozzá fordulni. A tisztségre méltókat illő módon tüntesse ki érdemeik vagy más feltételek szerint. A bűnösöket és a szerzetesi életre alkalmatlanokat mintegy büntetésképpen utasítsa el magától. Mutatkozzék hálásnak azok iránt, akik dicséretesen és gyümölcsözően a rend érdekében fáradoznak. Hajoljon le a testi-lelki betegekhez. Törje le a szemtelenek megátalkodottságát. Vigasztalja édes vigasztaló szavakkal azokat a novíciusokat, akiket kísértés gyötört meg. Hallgassa meg gyorsan a testvérek ésszerű kéréseit, ha pedig el kell hárítania azokat, bölcsen fejtse ki érveit. A mások miatt panaszkodók ügyeit készségesen rendezze el, ahogy ez méltányos. Sehol, főleg maga körül ne tűrje meg a fegyelmezetlenséget. Könnyen adjon lehetőséget azoknak, akik hasznos dolgokról vagy a gyónásról akarnak vele beszélni. Minden utazó testvért, aki hozzá érkezik, fogadjon derűs arccal, ha csak nem győződött meg arról, hogy szertelenül kódorognak. Ha azonban tisztázták az utazás okát, bánjon velük érdemeik szerint. A messziről érkező testvéreket oltalomlevéllel bocsássa el, javasolja nekik, merre haladjanak és üdvözölje őket. A rendet elhagyóknak és kitaszítottaknak, akik hozzá menekülnek, adjon meghallgatást. Nem biztonságos abban megbízni, aki egyesekről ítél, inkább azoknak kell hinni, akik keveset beszélnek.

Ötödször: ⟨ügyeljen⟩ az urakra vagy a más idegenekre

Amikor hozzá jönnek, nem szabad nehezen megközelíthetőnek lennie számukra, hanem alkalmas helyen haladéktalanul fogadja őket, vagy menjen ki eléjük. Vagy ha már bevezették őket, jelenjék meg kedvesen előttük. Fogadjon mindenkit szívélyesen, s tisztelje meg őket többé vagy kevésbé, helyzetüknek megfelelően. Ha olyasmit kérnek, ami megilleti őket, teljesítse szívesen, vagy ha nem lehet meghallgatni őket, ésszerű érveket kell felhozni. Ne viselkedjék otrombán, nehogy valaki megbotránkozva távozzék tőle. A szerzetesekkel a szentségről kell értekeznie, a világiak előtt az üdvös szavak világi szavakkal elegyítendők. Senkitől se tagadja meg a vendégszeretetet, kivéve az arra méltatlantól, s ne vonakodjék személyesen felkeresni őket. A rend jótevőinek és barátainak mondjon köszönetet, hogy tovább erősödjenek a szeretetükben. Látogassa meg szívesen a prelátusokat, akiknek a területén átutazik, s ajánlja nekik a testvéreit. A latinul beszélőkkel beszéljen szívesen latinul, de ne idegen módra. Ha úgy érzi, hogy valaki a nagyok közül haragszik a testvéreire, békítse meg, és indítsa őt megbocsátásra. Minden testvérhez, bármely rendhez tartozzék is, szívesen menjen el, beszéljen velük, és vendégeskedjék náluk, lássa őket viszont vendégül, s ha teheti, személyesen mosson nekik lábat. Ügyeljen arra, hogy mindenki, aki találkozott vele, jobb emberként távozzék tőle. Gondoskodjék arról, hogy alkalmas személyeket vonzzon a rendhez, tartson nekik beszédeket. Azokat, akik tanácskérés vagy a lelki üdvről való beszélgetés végett keresik fel, hallgassa meg jóságosan, és támogatásával bocsássa el őket.

Hatodszor: ⟨ügyeljen⟩ útitársaira

Istenfélő útitársakat válasszon, akiknek jó az ítélőképességük, türelmesek, buzgók a rend iránt, kegyes és rokonszenves a viselkedésük, testileg erősek, csakis

a rend hasznát keresik és nem a saját javukat, s akik megtartják a titkokat. A látottakat és hallottakat sehol ne fecsegjék ki. Olykor még a látott vagy hallott hiányosságokat is leplezzék, különös okból, vagy a köz javát szem előtt tartva.

Hetedszer: ügyeljen az istentiszteletre

Akár úton van, akár másutt, ügyeljen a misére, hogy egyrészt maga is teljesítse övéivel együtt a kötelességét, másrészt a rendházakban is illő módon, gondosan és pontosan végezzék. Amikor utazik, ültében vagy jártában szinte mindig imádkozzék, hol a zsolozsmákat, hol a bűnbánati zsoltárokat, olvasgassa a Szentírást, és soha ne tétlenkedjék. A rendházakban ne maradjon könnyelműen távol a karimádságtól, főként a kompletóriumról és a matutinumoktól, csak ha ésszerű ok kényszeríti erre. Ott azonban figyelje meg a testvérek buzgalmát vagy fegyelmezetlenkedését, taglejtéseit és meghajlásait. Amikor jónak látja, bölcsen figyelmeztesse, vagy rója meg a hanyagokat. Ne legyen rest, hogy maga énekelje a konventmiséket; egyedül szolgáltassa ki az Oltáriszentséget és az utolsó kenetet, ahol betegek vannak. A kóruson kívül énekelje nagyon elmélyülten a zsoltárokat: Ahol hajlítani kell, ott hajlítson, s amikor fel kell állni, álljon fel. Amikor pedig külön szobát adnak neki, inkább imádkozzék és olvasson, semmint lakomát rendezzen: hogy ne zavarja a testvéreket a lárma vagy más fegyelmezetlenség.

Nyolcadszor és utoljára: ⟨ügyeljen⟩ az asztalra

Ne maradjon el a reggeliről, ebédről vagy vacsoráról. A refektóriumban ne tűrjön el feltűnő különcségeket. Amikor azonban alkalma van arra, hogy néhányuknak küldjön valamit, előbb válogassa meg, kinek szolgál vigaszul; ilyenek például a novíciusok, vagy akik kísértésbe estek, vagy olyanok, akik jobban rászorulnak: mint a gyengék és a betegek, vagy akiket valamilyen oknál fogva meg kell tisztelni: akik a világi életben nemesek, gazdagok, hatalmasok vagy bölcsek voltak. Ha refektóriumon kívüli vagy utazás közbeni étkezésre kerül sor, ügyeljen arra, hogy ne nyúljék hosszúra a reggeli vagy az ebéd. Ne válogasson az italok között, az étkeket se habzsolja mohón, s ne engedje ezt meg másoknak sem; ne vetessen drága dolgokat, különösen akkor, ha nem rendbéliek is vannak ott, mert könnyen megbotránkozhatnak a szerzetesek pompás lakomája miatt.

Bárhol étkezik is, kivált ha más elöljárók is együtt étkeznek a testvérekkel a kolostorban vagy azon kívül, senkinek sem szabad megengednie, hogy akármikor beszéljen, csak a megfontolt és derék testvéreknek, s ők is mindig épületes dolgokat mondjanak. Ugyancsak az ő feladata főként buzdító szavakat mondani az egyes fogások között, hogy az asztalnál ülők megerősödjenek, és lelki vigaszt kapjanak. Az asztalnál olvasson fel gyakran, vagy egy részletet, vagy egy egész olvasmányt – ha ugyan egy jelenlévő magas rangú személy iránti tiszteletből nem mellőzi az olvasást.

Amikor kísérőivel valamelyik kolostorba betér, legelőször a templomba menjen; ez városokban és falvakban egyaránt illik, ha az Úr példája szerint méltó módon teheti meg. Ott, a temetőben kezdje el A mélységből kezdetű zsoltárt a hozzá kapcsolódó bűnbánati zsoltárokkal az elhunyt hívekért, majd a templomban könyörögjön az Oltáriszentséghez, a Boldogságos Szűz Máriához, a névadó szentekhez, akikért a templomot alapították, Szent Pál atyánkért, Ágostonért és Antalért, minden szentért és a békéért. Amikor pedig visszaindul, mondja el

még az útiáldást. Miután mindezt elvégezte, békecsókkal búcsúzzék el a testvérektől. Ha lát köztük szomorút, tőle telhetően vigasztalja meg, vagy ígérjen nagyobb gondoskodást, ugyanezt tegye az összes vizitátor és a többi testvér is.

II. cikkely. Kezdődik az általános perjel titkárára vonatkozó szabály

Főtisztelendő általános perjel atyánk titkára ügyeljen minden erejével és igyekezetével arra, hogy ő is betartsa a legfelsőbb elöljáróra vonatkozó, most kifejtett előírásokat, különösen ami saját magát, a misét és az asztalt illeti. Azonfelül értenie kell a levelezéshez, a szónokláshoz és a helyesíráshoz. Ne írjon ügyetlen levelet, s ne fogadjon el ilyet, ha mások írták, akár a rendtestvérektől származnak, akár elküldendők. Ügyeljen arra, hogy illő módon fogalmazza meg a levelet; többé-kevésbé a tárgy követelménye szerint vagy a címzett személyeknek megfelelően. Bármennyire tudós ember is, tartsa magánál a rendnek az írásra vonatkozó szabályzatát, hiszen a szerzeteseknek a világiakétól eltérő az írásmódjuk; nekik ugyanis mindig az alázatos stílust kell szem előtt tartaniok. Csak azokat a leveleket pecsételje le, amelyeket a rend atyja előzőleg alaposan megvizsgált – főként ha ezek a levelek tekintélyes, kiváló és magas rangú személyeket illetnek; ekkor azonban írja a levelet olvashatóbb és szebb betűkkel. Mindig kerülje a bántó szavakat; ne az engedelmesség kényszere alatt írjon, csak ha elöljárója parancsolja, és súlyos ügyekben, ha nagy kár vagy veszedelem nélkül nem lehet mellőzni; inkább szelíd és kegyes szavakat szőjön közbe. Minden levelet tartson titokban és elzárva, főként a titkosakat, amelyek a testvérek felmentéséről, illetve büntetéséről szólnak. Minden szavában és cselekedetében ügyeljen arra, hogy hol, mit és kinek mond, vagy tesz. Ne mulassza el, hogy válaszoljon azoknak a testvéreknek, akik írnak neki, különösen akkor, ha azt látta, hogy kísértés vagy lelkiismeret-furdalás gyötörte őket. Tartsa be, ami a korábban leírt hatodik pontban áll: a rend atyjának titkos leveleit, bárhol találta is, ne olvassa el, hanem mutassa meg az atyának, ha óvatlanul elöl hagyták. Az ő feladata, hogy alázatosan és szerényen elvonja az atyát az illetlen látványtól, vagy a zavaró hangoktól. Emlékeztesse őt a teendőire, és buzdítsa őt azokra. A tudomására jutott titkokat szigorúan hallgatva őrizze meg. Ha súlyos, a rend számára veszélyes dolgokat tapasztal, fedje föl a definitor atyáknak, hogy kiküszöbölje, ha nem hatékonyabb, hogy az atya tudomására jusson. A testvérek szavait hallgassa meg szívesen, s mindenkit fogadjon jóságosan, különösen a novíciusokat és a félénkeket, beszélgessen velük.

Közvetítsen az atya és a testvérek között, ne vesse el a viszály magvát, hanem irtsa ki az ilyen vetést. Ne haragítsa rá az atyát olyan testvérre, aki valamiért visszatetszést keltett benne. Amikor utazik, minden kényelmetlen helyzetben legyen türelmes. Gondosan keressen szállást a kísérővel együtt tisztes helyen, ha lehet, főként egyháziaknál. Tisztelettel beszéljen mind a szállásadóval, mind a háznéppel. Vigyázzon, hogy se ő maga, se a kísérő, se a szolgálók ne okozzanak kárt senkinek. Ha a kolostoron kívül vannak, az ő dolga, hogy húst vagy halat pirítson, vagy süssön, az évszaknak megfelelően, az atyáé, hogy megterítsen és kenyeret vágjon, a kísérőjéé pedig hogy főzzön, és minden szükségeset előkészítsen mind a lovak, mind a szolgálók számára. Sem viselkedésében, sem öltözködésében, sem a terítésben ne legyen fényűző. Tanúsítson tiszteletet és

szolgálatkészséget az atya iránt. Ügyeljen mind a kísérőjének, mind a szolgálóknak a viselkedésére. Ne legyen nagyivó, sem pedig olyan, aki csak a legjobbat issza. Senkitől sem szabad este pénzt követelnie, csak az atyák által megszabott kiadásokra: aszerint hogy hosszabb vagy rövidebb-e az út. Ha valahol kis ajándékokat kap, ne tartsa meg magának, hanem keresse azokkal a rend javát és a nagyok pártfogását. A káptalanban tanulja meg jól összeállítani a napi jegyzőkönyveket. Az ő feladata a káptalani misékről, elosztásuk miként jéről tudakozódni az atyától. Ne terheljen egy valakit jobban, mint másokat. Tudja meg, mikor kell a helynökök, a perjelek vagy az alárendeltek közül énekeseket beállítani, hogy a hamisan éneklőket ne írja ki éneklésre. Asztali felolvasóknak képzett és hangosan beszélő testvéreket tegyen meg, különösen amikor a király vagy más fejedelmek érkeznek szokás szerint. Vigyázzon, ne iszákost bízzon meg a borról való gondoskodással, hanem vagy a harangozót, vagy a vizesembert. Hitehagyókat ne írjon ki asztali felolvasásra, ők ne is beszéljenek a közösséghez. Megfontoltan ossza el a cellákat, hogy ne lehessen összetűzés belőle; egy időshöz egy ifjút adjon társul, hogy az első vegye birtokba az első helyet. Mindenütt ellenőrizze titokban az alvókat, és ha akad olyan, aki rászolgált a figyelmeztetésre vagy vádra, legyen vele körültekintő, nehogy valami szégyentelen dolog történjék. Olyan írnokokat állítson hivatalba, akik nem pazarolják a papírt, hanem megkülönböztetik a betűtől a szótagot, és fordítva. A teendők jegyzékének összeállításakor mindig ajánlja az atya figyelmébe az atyára vonatkozó, előbb leírt szabályzat harmadik, ötödik és hatodik pontját.

Az elöljáróknak és mindenki másnak, főként a bölcseknek és idősebbeknek adja meg a tiszteletet, hogy az előléptetésnél emlékezzenek rá; hamarabb előléptetik ugyanis őket, ha készségesek. Az asztali hely, vagyis az ülésrend kialakításakor legyen tekintettel a helynökökre. Aki általános perjel, általános helynök, az általános perjel kísérője vagy nagyméltóságú férfiú volt, azt az atya kívánsága szerint sorolja be. A rendben az idősebbeket, bölcseket és derekakat tegye meg gyóntatóknak, ne a hitehagyókat vagy gonoszokat. A javára szolgál, ha meghallgatja a testvérek szavát, s utána jelent a definitoroknak.

III. cikkely. Kezdődik az általános perjel szolgájára vonatkozó szabály

Az Úrnak ez a világon megszentelt hitvallója legyen kegyes, okos, alázatos, erkölcsös, józan, feddhetetlen és higgadt. Tanulja meg a viaszkészítést az atya leveleinek lepecsételéséhez. Ügyeljen az atya, a titkára és a maga ruháira, vigyázzon, ne szakadjanak el; ha piszkosak, mossa ki. Őrizze mindkettejük poggyászát. Készítse elő nekik a cellákat és az étkezéseket. Szinte óránként látogassa meg mindkettőjüket. Minthogy a szokásos elfoglaltsága miatt nem tud részt venni a kar-imában és a miséken, ezért ne hanyagolja el az imádságokat. Tartsa szem előtt az atyának az asztalra, saját magára és a misére vonatkozó szabályzatát. Tudakozódjék minden egyes testvér körülményeiről, mivel neki több szív nyílik meg; a hallottakat és a később látottakat ossza meg a kísérővel. Ne jelentsen könnyelműen az atyának mindent úgy, mint igaz és kétségbevonhatatlan dolgot, csak a titkár beleegyezésével. Gyakran mutasson be misét.

IV. cikkely. Kezdődik az általános vikáriusra vonatkozó szabály

Az általános helynöknek elsősorban arra kell ügyelnie, hogy mindent, amit az általános perjel regulájával kapcsolatban leírtak, tartson be, amennyiben ezek őt is érintik. Az ő dolga, hogy buzgón tevékenykedjék a rend érdekében, s hogy ehhez a bölcsek és idősebbek segítségét is igénybe vegye. Feljebbvalója távollétében neki kell gondoskodnia a rendházakról és a testvérekről. Kényszerítő ok nélkül nem helyezhet át, hivatalukból nem válthat le, s könnyedén elő sem léptethet testvéreket. Tartsa, vagy tartassa szem előtt a rend minden ügyét, különösen a nyolcados törvényszéken és más bíróságokon. Az eseteket jelentse a rendházak elöljáróinak, hogy gondjuk legyen rájuk. Ha egy testvért egyedül küldenek a királyi felséghez vagy másokhoz, az ő költségükre rendeljen mellé társat. Minden hibát, amit az általános káptalanon látott vagy hallott, tárjon fel mindenki érdekében a definitor atyák előtt. Az ő feladata, hogy helyreigazítsa az (általános perjel) atyát, ezt ne mulassza el se félelemből, sem pedig kedvezmény reményében. Ha az (általános erjel) atya sok tűrhetetlen dolgot követ el, neki kell tárgyalnia a definitorokkal, hogy a következő általános választáson a szavazatok összeírói főként a helynökök szavazatait vegyék úgy, mint a józanabb rész szavazatát.

A káptalan világi dolgaiban legyen a dispensator segítségére a testvérekkel, háznéppel, kocsival és lóval, ahányszor csak szükséges. Ha levelet kell küldeni az atyának, tartsa lezárva, ha csak nem az ő hivatalát érinti. A káptalanra sereglett testvéreknek készíttessen nyugodt helyet, este és a hajnali zsolozsma alatt figyelje meg őket. A máshonnan érkezőket neki kell a káptalanba küldenie. Bízza rájuk, hogy tisztük ellátására kérjenek fel maguk helyett alkalmas testvéreket.

Azoknak, akik a királyi felséghez vagy más fejedelmekhez akarnak menni, ne adja könnyen a hozzájárulását az /általános perjel/ atya tudta nélkül. A ruházat vagy más dolog miatt őt szemrehányással illető testvéreket hallgassa meg jóságosan. Senki se távozzék tőle haraggal, hanem lehetőleg egyezzék meg és béküljön ki minden bizalmatlankodóval. Az összes rendházban, mind a budaiakban, mind a pestiekben ügyeljen arra, hogy ne következzék be szerencsétlenség, tűz vagy valamilyen botrány. Igyekezzék elnyerni a fejedelmek pártfogását; keresse fel őket személyesen, még ha nem hívják is, beszéljen velük, s ezzel indítsa őket üdvös tettekre. Ismertesse meg velük az egész rendet, mutasson rá a testvérek nehéz helyzetére, s buzdítsa őket, hogy méltóztassanak jóindulattal meghallgatni, ha valamelyik rendtársunk hozzájuk fordul. Nem szabad tűrniök, hogy a rend megbotránkozására sokáig tartózkodjanak náluk, hozzátéve: nem illik gyakran megfordulni az udvarukban, nehogy megvessenek minket. Ne hozakodjék elő tolakodó kéréssel, s másoknak se engedje meg, hogy folyton támogatást kérjenek. Rátermett, barátságos és ismert testvérekkel küldjön nekik gyakrabban kisebb gyümölcs-ajándékot, de sem az első, sem a második látogatáskor ne kérjenek semmit. Ha a testvéreket a nehéz helyzetükről kérdezik, tartózkodóan meséljék el a nélkülözésüket. Mindenkit, főként a szerzeteseket és világi egyháziakat, hívjon meg az asztalhoz, s akkor tartson nekik lehetőleg épületes beszédet. Ha nem tud nemzeti nyelven jó és odaillő beszédet mondani, legalább egy olvasmányt olvasson fel hibátlanul. Étkezés után a jóllakott vendégekkel beszélgessen egy kicsit, azután adjon melléjük két vagy több testvért, akik nem iszákosak és kellemes társalgók. Rendünk szent atyjának az ereklyéit csak nagyon ritkán tegye

ki, hogy a túl sok nézegetéstől tönkre ne menjenek. Minden egyebet tegyen úgy, ahogyan mindjárt itt következik.

V. cikkely. Kezdődik a vikáriusokra és perjelekre vonatkozó szabály

Az ő kötelességük, hogy világos és átfogó ismeretekkel bírjanak, s ha valamit nem tudnak, másoktól szerezzenek be alapos értesülést arról, milyen kiváltsága és felhatalmazása van rendünknek elsősorban a rendtestvérek vagy a renden kívüliek felmentésében. Mindannyian vegyék figyelembe az atya reguláit. Senki se bocsátkozzék a konstitúciókban tilalmazott dolgokba. Igyekezzenek megismerni a rendházak javait. Tartsák számon mind a bevételeket, mind a kiadásokat, hogy megfontoltan gazdálkodjanak. Ki-ki törekedjék arra, hogy alaposan megismerje a rend érdemdús embereit, mind a nemeseket, mind a nem nemesi származásúakat. Hasonlóképp vizsgálják meg a rendházak peres ügyeit, hogy tudják, hogyan gondoskodjanak az anyagiakról, akár maguk, akár a testvérek révén. Vigyázzanak, hogy ne terheljék meg túlságosan az embereket, ne jussanak tisztességtelen haszonhoz, s hogy takarékosan költsék el a keresetüket. Egyikük se ócsárolja elődjét. A helynökök kerüljék a testvérek áthelyezését, kivéve, ha kényszerhelyzet sürgeti. Mindig éljenek az Istent és a rendet odaadón szerető testvérek tanácsaival. Kerüljék a részrehajlás bélyegét, hogy ne ítéljék meg őket úgy, mint akik személyes rokonszenv alapján tettek valamit. Okosan kutassák föl mindazt, ami elődeik idején kitűnő volt, s amit megtaláltak, tartsák meg. A miseszolgálatot és a bűnbánati zsoltárokat gondosan teljesítsék, illetve a megfelelő helyen és kellő időben végeztessék el. Legyenek javított könyveik, különösen Szentlőrincen, hogy ezekből vegyék az énekekre és a szertartásokra vonatkozó szabályokat. Fordítsanak nagy gondot arra, hogy mind az asztalnál, mind a misén egyformán hajoljon meg és mozogjon minden testvér. A nem egységes mozgás ugyanis viszályt és gyűlölködést szül.

Keressék mindig a békét és a rend javát. A fenyítést halasszák el az atya érkezéséig, ha maguk nem tudják megfelelően végrehajtani. A kialakult viszályt mihamarabb csillapítsák, és állítsák helyre a békét a testvérek között. Az új, hasznavehető konventeket gondozzák, de egyedül, a definitor atyák tudta nélkül ne fogadják el. Nem kell keresniök az elszegényedett kolostorokat, ahonnan kényszerűségből elkóborolnak, és koldulással keresnek élelmet meg ruhaneműt, hiszen emiatt az egész renden megbotránkoznak. A testvérek vagy a konventek gyarlóságait ésszerű ok nélkül sehol se emlegessék. Éljenek mindenütt békességben a szerzetes és világi papokkal. A gyónás meghallgatásának jogát óvatosan engedélyezzék számukra. Korlátozzák a testvérek kijárását, ha arra kényszerülnek, hogy kiküldjék őket, adjanak nekik megbízólevelet vagy oltalomlevelet. Az ő feladatuk, hogy rátermett testvéreket ajánljanak az atyának előléptetésre. Ami az elbocsátottakat illeti, érjék el az atyánál, hogy ne elhagyott konventbe helyezze őket, hanem oda, ahol szigorúbb a fegyelem. Jó, ha az elöljárók, akikkel érintkeznek, ismerik gyarlóságaikat. Amikor az ilyen elbocsátottakat áthelyeztetik, adjanak mellékük az útra jól képzett kísérőt, aki gyorsan az új helyükre viszi őket. A konvent háborgatóit bocsássák el és zárják ki. Mutatkozzanak olyannak, hogy ne féljenek hozzájuk menni gyónásra. Személyesen tartsanak épületes buzdító beszédeket mind a káptalanban, mind azon kívül, főként a refektóriumban.

Ne legyen senki, aki nem ismeri a konstitúciókat. Szombati napokon mutasson rá bűneikre, bizonyos magyarázatokkal. Támogassák és tanítsák szívesen azokat, akikről azt remélik, hogy hasznosak lesznek a rendben. A novíciusok felvételénél legyenek körültekintők, hogy ne ütközzenek a konstitúciókban felsorolt akadályokba; ne vegyenek föl természetüknél fogva iszákos és hirtelen haragú embereket, mivel ők ritkán vagy soha nem hagynak fel a természettől kapott rossz szokásukkal.

Pontosan jelenjenek meg a közös étkezésnél, hogy senki ne maradjon csalárdul távol. Ne kérjenek maguknak finom ételeket, hiszen ezek vannak a konventben, kivéve a nagy ínség idejét.

Személyes beszélgetéssel vigasztalják meg a kicsinyhitűeket, a kísértéstől gyötörteket és a novíciusokat. Csökkentsék a fölösleges és gyarló módon élő háznép létszámát. Igyekezzenek egy ideig leplezni a testvérek gyalázatos tetteit. A rend iránti szeretetből semmilyen kötelességüket ne hanyagolják el, s ha azt látják, hogy valamelyik testvér ezen fáradozik a házaikban és azokon kívül, lehetőség szerint segítsék, feltéve, hogy az atya más parancsát nem látták. Vegyenek részt szívesen lelkigyakorlatokon, vagyis felolvasáson, imában, misén és prédikáción. A konyhában ügyeljenek arra, hogy minden edényt tartsanak tisztán, és a testvérek étkezéséhez előkészítendő dolgok hasonlóképp tiszták legyenek.

Az atyát a kísérőivel és háznépével együtt fogadják kedvesen, s bánjanak velük ugyanígy. Az atyától kérjenek maguknak felhatalmazást. Ne foglalkozzanak kevésbé fontos munkával, például kosár- és kanálkészítéssel, inkább tanuljanak meg jelentős dolgokat alkotni.

Nagy ünnepeken illő segédlettel egyedül mutassák be a nagymisét. Hallgassák meg a betegek gyónását, adják fel az utolsó kenetet a haldoklóknak, s temessék el a halottakat. Konventjeik állapotát fedjék föl az atya előtt, ha kéri; ne titkolják el a rendház vagyonát. Az atya megbízásait odaadóan és gyorsan teljesítsék. Gondoskodjanak a rendház és a testvérek hasznáról. Viseljék türelemmel kéréseik elutasítását. Imádkozzanak, s gyakrabban mondassanak imákat az atyáért, élő és meghalt jótevőkért. Úgy viseljék gondját a konventjüknek ínség idején, vagyis ha élelemben, ruhában és gyógyszerekben szenvednek hiányt, hogy ne morgolódjanak; ha nem alakul minden megfelelően, okosan kérjenek bocsánatot. Ha az alárendeltek éheznek és szomjaznak, maguk legyenek az elsők, sőt: magukkal legyenek szigorúak, a testvérekkel pedig engedékenyek.

Kerüljék a különcségeket a testvérek ételét, italát és ruházatát illetően. Korlátozzák a fölösleges dolgokat a refektóriumban, a betegszobában és mindenütt. Örüljenek a konvent békéjének mindenek felett. Sohasem szabad az egész konventnek fölmentést adniok, egyes személyeknek azonban engedélyezhetik a böjt és a megtartóztatás enyhítését. A definitor atyák hozzájárulása nélkül ne merészeljenek nagy vásárlásokat, eladásokat és cseréket végrehajtani, vagy szerződéseket kötni. Ha a káptalanra mennek, tájékoztassák teljes körűen a helyetteseiket a rendház szűkös helyzetéről, azaz hogy kinek milyen mértékben adósai, vagy mások mennyivel tartoznak a kolostoruknak. Ha kimennek a kolostorból, jelezzék ezt a helyetteseiknek. Ne ártsák bele magukat mások munkájába, inkább büntessék meg az officiálisok hanyagságait.

Az ő dolguk, hogy megismerjék a testvérek eltérő vérmérsékletét, s ne kezeljék ezek mindegyikét egyformán. A testvérek elbizakodottságát és makacsságát törjék le. A természettől fogva türelmetleneket várakoztassák egy óráig. A vétkeseket együttérzésükkel javítsák meg. Vessék ki a közösségből a mételyezőket. Fékezzék meg a kelleténél tüzesebbeket. A veszélyeseket őrizzék gondosan.

A fiatalokat ne küldjék könnyelműen utazni. Ne engedjék, hogy az érettek és rátermettek céltalanul henyéljenek. De ne kényszerítsék őket ismeretlen dolgokra. Sokszorozzák meg a tanulni vágyó testvérek számát, s hogy ez jobban menjen, buzdítsák a műveltebbeket a tudni vágyók tanítására, s érjék el, hogy a tanulók engedelmeskedjenek a tanároknak. A fiatalokat szoktassák munkára, az idősebbeket ne testi pihenésre, hanem lelki gyakorlatra, vagyis tanácsadásra, olvasásra és imára. A más konventekből jövő testvéreket fogadják szívélyesen, s lássák el őket a szükséges dolgokkal. Így cselekedjenek hasonló és más esetekben: hol négyszemközt, hol nyilvánosan, hol szigorúan, hol szívélyesen, hol szavakkal, hol fenyítéssel, hol büntetéssel, hol enyhítéssel, hol maguk eljárva, hol más testvérek megfontolt bevonásával, hol megtagadva az engedélyt, hol megadva – fáradozzanak minden egyes testvér sikerén.

A rendházra háruló teher és a szegénység miatt soha ne utasítsanak vissza olyanokat, akik be akarnak öltözni. Nem szabad könnyelműen mindenkit befogadni, csak azokat, akik alkalmasak a rendi életre. Azon munkálkodjanak, hogy a rend barátait ne utasítsák el. Vendégek fogadásánál tartsák meg az általános helynök fentebb leírt szabályzatát. A vizitátoroknak nem szabad egyetlen megnyilatkozás alapján eljárniok, ha valamit titokban megtudnak egy ember írásából vagy elbeszéléséből, csak ha a nyilvánosság előtt is elmondják azt.

VI. cikkely. Kezdődik a alperjelre és a helyettesekre vonatkozó szabály

Szorgalmasan, derűs arccal végezzék munkájukat, szavaik legyenek kedvesek és épületesek. Tudjanak alkalmazkodni különböző szokásokhoz, előrelátóan és alaposan kérdezősködjenek a helynököktől vagy a perjelektől, akár a jelenlétükben, akár a távollétükben, hogy milyen felhatalmazást kaphatnak; a mondottakat tartsák emlékezetükben. Ne lépjék túl hatáskörüket: olvassák csak a helynököknek és perjeleknek előírt szabályokat, és jól jegyezzék meg, mi vonatkozik rájuk; azt hajtsák végre minden igyekezetükkel.

Az ő feladatuk, hogy minden elhatározásukban segítsék elöljáróikat. Mindazokon kívül, ami a konstitúciókban áll, az ő dolguk, hogy ügyeljenek és figyeljenek a rendház háznépére: ne henyéljenek, hanem dolgozzanak. Számlálják meg és vegyék jegyzékbe a kis- és nagy állatokat. Fogadjanak fel szolgálókat, és év végén, az elszámoláskor az elöljárótól kialkudott munkabérüket teljes egészében haladéktalanul fizessék ki. Gondoskodjanak arról, hogy egész évben elegendő táplálékuk legyen, ne engedjék meg a széna, zab, mag és a szalma pazarlását. Nézzék meg, hogy este és reggel fejik-e a teheneket. Ha azt látják, hogy megrongálódott a kerítés, figyelmeztessék a gondnokot és a szolgálókat, hogy javítsák ki, zárják be a kapukat.

Csillapítsák a szolgák között kialakult viszályokat, állítsák helyre a békét. A vétkeseket jelentsék az elöljáróknak, hiszen senkit sem szabad megbüntetniök a rendi gyakorlat alapján, csak enyhén. Ha megharagszanak rájuk, vigyázzanak, ne pocskondiázzák és sértegessék őket úgy, mint a juhászok. Ha vendégek és betegek ellátását bízzák rájuk, gondosan ügyeljenek a székek, asztalok, házak és ágyak tisztán tartására. Ne csatlakozzanak az akadékoskodókhoz és háborgókhoz. Az ő dolguk, hogy biztosítsák a békét az elöljáró és a konvent között: ők ugyanis közvetítők. Amennyire a lelkiismeretük engedi, mentsék az elöljá-

rók másokat zavaró tetteit a testvérek előtt. Járjanak közben az elöljárónál a konvent számára hasznos dolgokért, akár anyagiak, akár lelkiek azok. Ha valaki megsérti az elöljárót, szeretettel simítsák el.

A vizitátoroknak és más vendégeknek készíttessenek megfelelő helyet. Ha körmenet vagy más esemény miatt össze kell hívni a konventet, nekik kell ezt jelezniök. Menjenek gyakran a műhelyekbe, hogy lássák, mi történik. Ügyeljenek arra, hogy csakis ésszerű okból hívják össze a konventet. Ne hagyják el a rendházat. Amikor összegyűlnek, minden rendben, fecsegés és zűrzavar nélkül történjék. Ha az elöljáró távollétében az elöljáróról, másról vagy másokról beszélnek, akadályozzák meg a méltatlan pimaszkodást. Ha valami olyanról határoznak, amit az elöljárónak vagy másoknak nem kell tudni, szabják feltételül, hogy csak kellő időben tárják fel a vizitátorok előtt.

Egész héten át végezzenek miseszolgálatot. Jó, ha mentesítik az asztali felolvasás alól azokat, akik buzgón látták el a renden kívüli feladataikat. Munkák idején reggel misézzenek, hogy később – különféle dolgoktól akadályozva – ne kényszerüljenek mellőzni.

Az ő feladatuk arra ügyelni, hogy semmilyen visszásság ne forduljon elő a testvérek között. Az újdonsült elöljárókat nekik kell tájékoztatniok a rendház ügyeiről és titkairól. Jó, ha ezt olyan személyekkel ismertetik meg, akiknek remélhetőleg használ az előléptetésnél.

Vigasztalják meg a szomorúakat, főként a novíciusokat, s akiket kísértés gyötör. A jövevényeket, akárhonnan érkeznek is, kérdezzék meg jövetelük céljairól, és úgy lépjenek fel, hogy olyan történjék, aminek meg kell történnie, s ne essék meg olyan, aminek nem szabad előfordulnia. Az ő dolguk, hogy kellő időben üdvös fenyítést alkalmazzanak. A rendháznak juttatott adományokat egy hétig tartsák fejben, és a vasárnapi káptalanon hirdessék ki, hogy imádkozzanak értük. Röviden szólva: legyenek szeretetteljesek, szolgálatkészek, életmódjukban fegyelmezettek és nem restek a munkára.

VII. cikkely. Kezdődik a nevelőkre vonatkozó szabály

Legyenek bölcsek, akiknek novíciusokat kell irányítaniok, hogy tudják, mikor kell prédikációt tartaniok. Olyanokat kell nevelőknek választani, akik hosszú ideje vannak a rendben s derék emberek, akik sohasem vetették el a szent szerzetesrendi életmódot, mértéktartók ételben, italban, megjelenésben, viselkedésben és minden megmozdulásukban. Akik minden szertartást a rend gyakorlatában ismertek meg. Nagy körültekintéssel kell kezelniök a novíciusokat, tudván, hogy tőlük függ minden reménybeli siker és kudarc. Ha ugyanis az első közösség szerzetesi volt, nagy bizakodással tekintenek a novíciusokra. Mutatkozzanak barátságosnak és szeretetreméltónak. Vegyék figyelembe mindazt, ami a konstitúciókban a novíciusok felvételére vonatkozik. Kérdezzék meg az elöljárótól, mekkora hatáskört akar nekik adni az újoncoknak adandó kedvezményekkel, a virrasztás vagy a böjt enyhítésével kapcsolatban, mikor szabad velük beszélgetni, mikor maradhatnak távol a zsolozsmáról vagy mehetnek be gyertyával. Törekedjenek arra, hogy meglegyen a házban az Atyák élete, A prédikációk könyve, A tudás könyve és bizonyos prédikációk, amelyek olvasásával tökéletesednek a testvérek

a szerzetesi életben, s különösen az ifjakat arra ösztönzik, hogy gyakran olvassanak ezekből; azokat, amiket nem értettek meg eléggé, magyarázzák meg nekik.

Az ő dolguk ügyelni arra, hogy ne csak a novíciusok, hanem a régiek se hibázzanak a szertartásokban, s hogy mindannyian egyformán végezzék el azokat. Akik nem akarják ezt megérteni, azokat nevezze meg az elöljárónak, máskülönben ha egyikük így, egy másik vagy harmadik pedig másképp végzi, a novíciusok nem tanulnak rendet, s mindig hibáznak majd. Nagyon figyeljenek arra, hogy a plébánosokat és a régen szolgáló papokat visszatartsák a világias mozdulatoktól – akár az olvasásban, az éneklésben, akár a misében, illetőleg a recitáló énekben. Tanácsolják, hogy mindannyian igazodjanak a szertartást gondosan végző testvérekhez. Akik ellenkeznek, legyenek akár elöljárók, akár alárendeltek, panaszolja be a vizitátornál, ha nem az alább leírt módon járnak el.

Nekik kell olykor számba venniök, hogy a világi életben tizenkét fajta fonákság van, nevezetesen: bölcs ember – alkotások nélkül; öreg – vallás nélkül; ifjú engedelmesség nélkül; gazdag – alamizsnálkodás nélkül; asszony – szemérem nélkül; férfi – bátorság nélkül; viszálykodó keresztény, fennhéjázó szegény, igazságtalan király, hanyag püspök, fegyelem nélküli nép, törvény nélküli emberek.

VIII. cikkely. Kezdődik a novíciusokra, presbiterekre és klerikusokra vonatkozó szabály

Mielőtt fogadalmat tesznek, képezni kell őket a rendi szokás szerinti éneklésben és olvasásban, a Reguláról, a konstitúciókról, a miséről és más dolgokról, amelyeknél a tanítás során beszédre van szükség. A nevelő gondoskodjék a megfelelő celláról, amelyik nem szomszédos egy hanyag vagy langyos testvérével, aki többet alszik, mint imádkozik, többet beszél, mint hallgat. Tudassák velük: csak a nevelőjük kívánságára társuljanak másokhoz, hogy szerzetesként gondolkodjanak, beszéljenek és cselekedjenek; hogy inkább tartózkodjanak az üres, mint a trágár beszédtől; hogy kerüljék a különcködést a virrasztásban, az önmegtartóztatásban és a fenyítésben. Mégis már az első lépéstől hozzá kell szokniok a kemény szerzetesi élethez, hogy a konstitúciókban leírt, a novíciusokra vonatkozó szabályokat mindenképp megtartsák. Különösen arra ügyeljenek, hogy a következő öt dologgal kapcsolatban képzettek legyenek.

Először: a kórust illetően

Tartsák meg a számukra kijelölt helyet a kórusban, ott álljanak, áhítatosan és tisztelettel énekeljék a zsoltárokat. A feljebbvalók ügyeljenek arra, hogy ne kezdjék el előbb a misét, s ne túl későn fejezzék be. Áldozás alatt, ha klerikusok vagy laikusok, tegyenek egy kendőt az álluk alá, és tartsák ott két kézzel. Ha megkapták az ostyát, ne csókolják meg a földet. Legyen imakönyvük vagy olvasókönyvük, s amíg nem hangzik fel az ének, csöndben, nesztelenül imádkozzanak. A könyveket ugyancsak hang nélkül nyissák ki és csukják be; nyitáskor egyik kezüket tegyék a könyv közepéhez, és így széttárva keressék meg azt, amit meg kell keresniök. A közös ima alatt mindig tartsák nyitva maguk előtt a könyvet, hogy ne emlékezetből imádkozzanak, vagy énekeljenek.

Ne figyeljenek a mellettük elhaladókra. Amikor recitálnak, vagy az olvasmányt mondják, vegyék le a skapulárét a fejükről. Az evangélium alatt és az

Oltáriszentség felemelésekor egészen vegyék le a csuklyát. A Magnificat és a Benedictus imaszakasznál azonban csak a tonzúra-részt takarják ki. Olyan mélyen hajoljanak meg, hogy a kezükkel megérinthessék a térdüket.

Amikor ministrálnak, szenteljenek illő figyelmet az oltárnak, hogy semmi fonákság ne legyen sem a misézőnél, sem náluk. A boros- és vizeskancsót egy kézzel nyújtsák, de a pap kezére vagy a kelyhébe két kézzel öntsék a folyadékot. Előbb azonban jól vizsgálják meg a színét, illatát, hogy közben ízleléssel ne vétkezzenek. Miközben a misézőnek ministrálnak, figyeljenek Jézus és Mária szent nevére, s mindegyik hallatán hajtsanak térdet.

Az evangéliumot állva, tiszteletteljesen meghajolva hallgassák, egyébként nem kell állniok, csak amikor harangozásra, gyertyaoltásra vagy ministráláshoz kelnek fel. Tömjénezéskor meghajolva adják a füstölőt a pap kezébe, ugyancsak hódolva várják a füstölést, s a navikulát (a hajócska alakú tömjéntartót) hasonlóképp bókolva tartsák. Amikor nagy ünnepeken az oltárokat megtömjénezték és visszajövet a főoltárhoz értek, járják körbe a füstölővel a főoltárt, s azután adják át a laikus testvéreknek, ha ott vannak, vagy másoknak.

A legfiatalabb előénekes tegye föl az énekeskönyvet az állványra, s a legidősebb kezdje el az éneket. Ha a hetes hiányzik a kórusból, azoknak kell átvenniök a helyét, akik előtte vannak soron, s ellenkezőleg is: a távollevő olvasmányát azoknak kell folytatniok, akik utána következnek a sorban. Mise bemutatásakor a rendi szokás szerint két kézzel emeljék fel a szentségtartó kelyhet, a talpánál fogva, és ne világi papok módjára, akik egy kézzel fogják a kehely talpát, a másik kezükkel pedig a kehely gömbölyödő közepét. Amikor hetesként a konventmisét olvassák, olyan hangosan mondják, hogy hallható legyen. A magánmiséknél ez nem szükséges, csak ha a körülállók hallani óhajtják.

Ne hagyják, hogy a gyertyák a tartóban füstöljenek, hanem a misék végén teljesen oltsák el. Amikor pedig meggyújtják, figyeljenek jól, hogy senkit se zavarjon a gyertyafény. Mindig visszafogottan énekeljenek, s amikor imádságokat, olvasmányokat vagy evangéliumokat énekelnek, ne lépjék túl a három tónust (tudniillik az énekbeszéd imádság-, olvasmány-, illetve evangélium-tónust), hanem így énekeljék. Amikor elkezdik, így mondják, és ne így, ne is így.

Másodszor: az asztalt illetően

Miután jelt adtak az étkezésre, öltsenek magukra illendően köpenyt, s a reggeli vagy ebéd helyszínére lépve hajtsanak fejet a konvent előtt. Kézmosás után csendben üljenek, míg az elöljáró fel nem áll a Benedicite -hez, s ha aznap valamilyen bűnt követtek el, térdet hajtva kérjenek bocsánatot az elöljárótól. A Benedicite elmondása után kapcsolják össze magukon a köpenyt, s üljenek a nekik kijelölt helyre a tányér s az odakészített kenyér mellé. Ne szorosan fogják össze magukon, hogy még köhögni se tudjanak. Ha már feltálalták is az ételt, ne egyenek addig, míg az elöljáró jelt nem ad az étkezésre. Ne készítsenek maguknak sok falatot vagy darabot. Ne vessék rá magukat az ételekre, hanem Istentől félve egyenek jóllakásig a feltálalt étkekből, bármilyen silányak is azok. Vigyázzanak, ne maszatolják össze mártással az abroszt, a szalvétát vagy a kezüket. Ha valami olyat tálalnak eléjük, amit a világi életben nem szoktak fogyasztani, szokjanak hozzá. Hallgassák figyelmesen a szentleckét. Tűnődjenek el azon, hogy talán egész aznapi munkájukkal sem érdemelték ki a kenyeret, még kevésbé az annyi fogást. A bort hígítsák vízzel, ha még nem volt hígítva.

Ha szükségük van valamire, ne szóval, hanem jelekkel kérjenek. Ha vizet szeretnének, mutassák föl a poharat; ha ecetre van szükségük, tartsák úgy a kezüket, mint aki folyadékot önt; a sót kérjék úgy, hogy egyik ujjukat a másikon csúsztatják; amikor pedig kenyeret kérnének, vágjanak késsel, vagy mutassanak egy kis darab kenyeret. A sajt kéréséhez szeljék késsel a levegőt; a könyvért pedig a nyitott tenyerüket zárják marokra, majd nyissák ki újra.

A maradékot zaj nélkül tegyék a felszolgáló táljába. Miután elfogyasztották az ételt, ne hörpintsék fel a levét, s ne böfögjenek, mint az iszákosok. Azután tolják el maguktól az üres tányért. Ne forgassák ide-oda a szemüket, ne nézzék a mellettük ülő ételét vagy adagját. Az étkezés végén, vagy amikor az elöljáró beszélni akar, mindenképpen figyeljenek a szavaira vagy jeleire, s csak akkor beszéljenek, ha kérdezik őket. A szalvétát úgy hajtsák össze, ahogy másoktól látták, s csak akkor, ha az elöljáró ezt elkezdte. Amikor felkelnek, álljanak meg hálaadásra, majd ennek végeztével körmenetben vonuljanak a templomba reggeli után. Vigyázzanak, ne előzzék meg a mellettük haladó társukat, de ne is maradjanak le tőle. Ha vége van az ebédnek, mindig menjenek hálaadásra az imaházba, s ha innen kijöttek, beszélgethetnek a nevelővel, vagy másokkal, akikkel a nevelő engedélyezi a beszélgetést. Vacsorakor ugyanúgy tartsák meg a kijelölt helyüket; ne időzzenek sokat a refektóriumban, hasznosabb, ha a cellájukba mennek.

Ha azt látják, vagy hallják, hogy többen tárgyalnak valamiről, csak akkor lépjenek oda, ha intéssel hívják őket. Amikor történetesen a refektóriumon kívül étkeznek, maradjanak ugyanolyan tapintatosak, s csendben egyenek. Csak ritkán beszéljenek idősebbek előtt. Ha valami fegyelmezetlenséget tapasztalnak, komor tekintettel nézzék; amikor vigasztaló szavakat mondanak, üljenek le, mégpedig zajtalanul. Sohase feleseljenek, de ha véletlenül valamelyikük civakodni kezdene, rögtön engedjenek neki, és hallgassanak. Ha világiakkal kell találkozniok, sohase maradjanak velük egyedül, csak ha a nevelő is ott van, s ha beszélhetnek, üdvös és szerzeteshez illő dolgokat mondjanak.

Utasítsák el a gonoszok gyarlóságait, dicsérjék a megbánást és a szerzetesi életet. Világiakkal nem szabad hosszas beszélgetésbe bocsátkozniok, udvariasan köszönjenek el tőlük, ha kibúvót találtak. Szívesebben legyenek a kolostorban, mint másutt. Inkább a cellájukban és az imaházban tartózkodjanak, mint a kertben; amikor dolgozni vagy pihenni mennek a kertbe, méltósággal menjenek be és jöjjenek ki onnan.

Röviden szólva: ne csupán az asztalnál, hanem mindenütt vegyék számba Isten adományait, s hogy milyen irgalmas volt hozzájuk, mert kimentette Babilonból és a vágyott üdvösségbe vitte őket.

Harmadszor: a megjelenést és a viselkedést illetően

Amikor a novíciusok járnak, állnak, ülnek, vagy fekszenek, legyenek mindenben összeszedettek, különösen ami a tagjaikat és a ruhájukat illeti. Először a tagjaikkal kapcsolatban: hogy a kezükkel ne tegyenek illetlen vagy bűnös dolgokat. A lábuk ne inogjon, vagy fusson hiábavalóságok után, hanem legyen fürge a közös feladatokhoz és a konventi tevékenységekhez. Ne menjenek tiltott helyekre és gyanús személyekhez. Amikor ülnek, a lábukat ne tegyék szét túlságosan, de ne is tegyék keresztbe. Határozottan járjanak, megfontolás nélkül ne mozogjanak. Állás közben ne legyenek olyanok, mint a széltől lengedező nádszál. Ne tekintsenek a magasba, ajkukat ne harapdálják; tekintetüket vonják el az olyan dolgok szemlélésétől, amelyek után nem szabad vágyakozniok; s ne is kíváncsiskodja-

nak. Szokják meg, hogy erősen fékezik a nyelvüket. Mindig olyat mondjanak, ami Isten dicséretére, a saját üdvükre és felebarátaik épülésére szolgál.

Ne feküdjenek sem hanyatt, sem hason, hanem oldalt fordulva aludjanak, kezüket keresztbe fonva a mellükön, s amikor alvásidő van, s nem tudnak elaludni, lehunyt szemmel feküdjenek, üdvös dolgokra gondolva.

Mindenkihez többes számban beszéljenek, tisztelettel és szűkszavúan. Különösen az elöljáró előtt beszéljenek visszafogottan, a gyónáskor azonban határozottan. Arcuk ne szomorú, hanem vidám legyen; nevetésük halk és tartózkodó. Ne nyakukat kinyújtva, hanem kissé lehajtott fejjel járjanak. Arcuk ne tükrözzön sem haragot, sem türelmetlenséget. Fülüket ne világi szóbeszédre s haszontalanságokra nyissák ki készségesen és fürgén, hanem Isten szavára és áldásos dolgokra. Orruk ne irtózzék kényesen bármilyen föltűnő szagtól, hanem viseljék el vezeklésképpen olyan illatokért, amelyekben örömüket lelték a világi életben.

Leboruláskor támaszkodjanak a két könyökükre, s ne a hasukon feküdjenek. Ruházatukban kerüljék a közönségességet, mindig ügyelve arra, hogy a felsőruha alól ne látsszék ki az alsóingük. A ruhájuk ne legyen túl hosszú, bő vagy rövid, sem nagyon pazar, sem piszkos vagy szakadt. A konventben vagy bárhol a csuklyát vagy skapulárét ne húzzák nagyon a szemükre. Amikor azonban a cellájukba mennek, fedjék be a fejüket. Esténként az Asperges -nél vagy az asztali áldásnál állva takarják ki a fejüket, ugyanígy legyen, amikor az elöljárójukkal, vagy királyokkal, püspökökkel és tekintélyes emberekkel beszélnek. Amikor a cellájukban ülnek, vagy fekszenek, ne vetkőzzenek le, hanem inkább rendesen öltözzenek föl. A cipőjük fel- vagy levételekor ne emeljék túl magasra a lábukat. Bárhol járnak vagy állnak, vigyázzanak, ne húzódjék fel a ruhájuk. Sohase feküdjenek mezítelenül, csakis úgy, ahogyan a konstitúció tanítja. Napközben ne járjanak mezítláb, sem zokniban, sem félcipőben, hanem magas szárú cipőben. A köpenyt a skapuláré alatt viseljék. Lábmosáskor csak a térdükig takarják ki a lábukat. Fenyítéskor a skapuláré alsó részét a fejük fölött megtekerve övig engedjék le a ruhájukat, és leboruláskor a két könyökükre támaszkodjanak, mint föntebb írtuk. Napközben ügyeljenek arra, hogy a nyakuknál vagy lejjebb ne látsszék ki a téli ruhájuk. Nappal ne viseljenek szükségtelenül cipőt vagy nemezcsizmát. Ha felkeltek, rendesen takarják le az ágyukat, hogy alatta vagy körülötte ne lássék semmi olyan, aminek nem illik, vagy kell látszania. Az ágyneműt és a ruháikat tartsák tisztán, ne az ágy alá, hanem rendes helyre tegyék el. Amikor a lábukat mossák, illendőn tűrjék fel a skapuláré alját. Más cellájába vagy ágyához ne menjenek különösen kényszerítő ok nélkül. Ha a cipőjüket vagy harisnyájukat le kell tenniök a refektóriumban, hagyják ott a matutinumig, azután vigyék a cellájukba, és ott vegyék fel; hogy amikor összedörzsölik a harisnyájukat, fel ne kavarják a káros port a refektóriumban– mert ha ez az emberek ajkára kerül, nagyon zavarja és bántja őket; s beszennyezi a kelyhet, meg amire csak ráhull. Olcsó ruhákat szívesebben öltsenek magukra, mint drága darabokat. Aki finom ruhában jár, királyi palotában lakik. Azokat a ruhákat, amelyek a konstitúciókban leírt mennyiségen fölül vannak, adják vissza. Ne merjenek bármit másnak átadni, elfogadni s maguknál tartani az elöljáró tudta nélkül.

Negyedszer: az alázatot illetően

Foglalkozzanak szívesen oltárszolgálattal. Ne tétlenkedjenek, mindig tegyenek valami jót. Ha beleunnak a lelkigyakorlatokba, forduljanak a testgyakorlás felé. Ne menjenek úgy el bármilyen kép, oltár vagy más szent dolog mellett, hogy nem

hajolnak meg, s hogy a csuklyát vagy a skapulárét egy kicsit fel nem emelik. Ha imádkoznak, akár a kórusban, akár azon kívül, semmi mással ne foglalkozzanak, ahogyan sokan rossz szokásból matutinumi olvasmányt szoktak keresni, amikor vesperást imádkoznak. Ők egyszerre akarnak két dologra is figyelni.

Az idősebb, szent életükről híres és hasonló rendtestvérek előtt illő tisztelettel és alázattal álljanak fel; ne menjenek el túl közel előttük; ha ülnek, segítőként álljanak mellettük, vagy ha engedélyt kapnak a leülésre, kicsit távolabb helyezkedjenek el; ha az öregebbek le akarnak ülni, ők álljanak föl, vagyis engedjék át a helyüket. Ha beszélni akarnak, húzzák föl a skapulárét a szemük elől, s alázatosan segítsenek nekik. Adjanak elsőbbséget nekik mind a cselekvésben, mind a szólásban, ám ha arra kényszerülnek, hogy megelőzzék őket, ezt teljes tisztelettel tegyék. Amikor misére készülnek, hajtsanak térdet és csókolják meg az idősebb testvér kezét.

Ne elégedjenek meg a szokványos és parancsolt imákkal, hanem imádkozzanak gyakran különböző szükségleteik szerint, hol bűneik bocsánatáért vagy elkerüléséért, hol gyarlóságaik megszüntetéséért vagy a kegyelmek és érdemek ajándékáért. Ekkor azonban inkább az áhítatra törekedjenek, mint a többszöri és kitartó kérésre. Az imában ne csak önmagukról emlékezzenek meg, hanem szüleikről, barátaikról, jótevőikről, rokonaikról és ellenségeikről, holtakról vagy élőkről. Ezek véghezviteléhez célszerű félreeső helyet keresni a templomban, vagy oltártól oltárig járni. Mégis bízzanak jobban a közös imádságban és vegyenek részt benne szívesebben, mint az egyéniben. Ne távozzanak, mielőtt véget érne, sőt, annak befejeztével időzzenek a kórusban, ajánlják imáikat és magukat az Istennek, a Boldogságos Szűz Máriának és minden szenteknek.

Különösen a zsolozsmában elmélkedjenek az Úr szenvedéséről, tanuljanak imádságokat, vagy az Atya bölcs mondásait, amelyekben Krisztus cselekedeteiről emlékeznek meg, a Prima, a Tertia, a Sexta és a többi órában (lásd az utolsó cikkely végén).

Amikor olvasnak, vagy hallgatás közben megértenek valamit abból, amiben vétkeztek mulasztással vagy bűnt cselekedve, fohászkodjanak a gonosztól való elfordulásért és a jó elnyeréséért. Kísértés, kétes kimenetelű bonyodalmak vagy nehézségek közepette folyamodjanak az imádsághoz. Három dolgot kérjenek gyakran az Istentől, nevezetesen: a megvilágosodás kegyelmét, bölcsességet, hogy megkülönböztessék a jót a gonosztól, s hogy képesek legyenek a jót cselekedni.

Jelöljenek ki maguknak bizonyos oltárokat, amelyeket felkeresnek, és amelyeknél megemlékeznek az Úr Jézus különféle cselekedeteiről. Az első oltárnál gondolják át, hogyan lett gazdag Isten az ő <természetében> és szegény a miénkben; ott nyomban kérjék, hogy türelemmel tudják elviselni a szegénységet, s ugyanígy más dolgokat. A második oltárnál tovább elmélkedhetnek: hogyan imádták őt a mágusok; a harmadiknál: hogyan menekült Egyiptomba; a negyediknél: tizenkét éves korában hogyan maradt le Jézus a szüleitől, s ők hogy keresték fájdalmak közepette; így ki-ki egy hosszú olvasmányt állíthat össze magának egészen Krisztus Mennybemeneteléig s azon túl. Az összes említett dologból tanulják meg, hogyan alkossanak egyetlen imát vagy kérést. Törekedjenek arra, hogy az legyen a szívükben, amit a szájuk kimond.

Mégis, ha történetesen csaponganak a gondolataik, bánják, de ne essenek kétségbe úgy, mint ha az ilyen imák értéktelenek és jelentéktelenek lennének, mert – mint föntebb rávilágítottunk – a valódi szándék pótolja a fogyatékosságot.

Igyekezzenek hasznos és világos műveket gyakrabban olvasni, mint bölcseket, hogy fejlesszék értelmüket, lángra lobbantsák szeretetüket az Isten iránt, s a mások és saját maguk üdvére. Erre pedig a következő könyvek alkalmasak: Könyv a lélek kolostoráról, Szent Bernát elmélkedései, Anzelm imádságai, Ágoston Vallomásainak könyve, az egyházatyákkal való beszélgetések (Cassianus: Collationes), a szentek szenvedései és legendái, Az atyák élete, Bernát: A gőg fokai és Az Isten szeretete, Értekezés a bűnökről és az erényekről, Prosper: A szemlélődő élet, Kempis Tamás: Az ellenméreg.

Inkább törekedjenek arra, hogy kevés dolgot ízleljenek, tartsanak emlékezetükben és valósítsanak meg ezek közül, mint arra, hogy sokfélét olvassanak, és semmit se jegyezzenek meg. Ha valamit hallanak, gondolják át, mire használhatják azt fel, és hogy épülhetnek-e belőle. Hallgassanak szívesen, de ne siessenek tanítani, csak ha képzettek, és ha küldik őket. Mivel egy feladat sokszori vizsgálata a megszokástól értékét veszti, ezért az elmélkedéseket a következőképpen kezdhetik: gondolják el, mi az Isten önmagában, és fel nem fogható. Továbbá hogy ő a kezdet és a vég. Mi ő az angyalokban: kívánatos; továbbá hogy ő az íz, és mi ő a világban: csodálatos. Továbbá ő az irányító, mi ő az emberekben: szeretetre méltó. Továbbá ő a megszabadító, mi ő az elvetemültekben: elviselhetetlen.

Ugyanígy gondolják át Isten jótetteményeit általában és egyes részleteiben. Ugyanígy mérlegeljék az emberi hálátlanság bűnét – általánosságban és egyenként, hol a teremtés vagy a megváltás művét illetően, hol a jótettek jutalmával és a gonoszok büntetésével kapcsolatban. Egyszer a végrehajtott megtorlást vagy az irgalom gyakorlását érintve, máskor a teremtményeket, majd az Írást; hol a saját tökéletességükkel vagy fogyatkozásaikkal kapcsolatban. Hol az angyalok szolgálata és az ártó szellemek fondorkodása, hol a szentek példája és a gonoszok képtelen viselkedése kapcsán. Részint a saját belső és külső állapotukat, részint a mindenható Isten bölcsességét és jóságát, szigorát és irgalmát, nyilvánvaló és rejtett ítéleteit átgondolva. Ezekből kell magyarázni a különféle érzelmeket: hol a reményt, a félelmet, a szeretetet, a fájdalmat, a bűnök miatti bánkódást, hol a jó iránti sóvárgást, a csodálatot, a felkiáltást, a köszönetet, az esdeklést, a tartózkodást, a tiszteletet és efféléket, mindazt, amit inkább gyakorlatban, mint elméletileg sajátít el az ember. Ha nincsenek látomásaik vagy nem képesek csodákat tenni, ne gondolják úgy, hogy ők elvetemültek.

Hasonlóképp: ha olykor nem kapják meg a bűnbánat vagy az áhítat kegyelmét, ne gondolják, hogy gonoszok, csak legyen meg bennük a jóakarat: csakis ezt tekinti az Isten. Az első gondolatuk mindenben az Isten legyen, a hívságokat – ha felbukkannak vessék el. Amennyire tudják, utánozzák azok erényeit, akikről úgy tudják, vagy hallották, hogy dicséretesen éltek. Mások botlásai miatt ne méltatlankodjanak, hanem legyenek részvéttel irántuk, s tartózkodjanak a hasonlóktól.

Mások tettein ne tépelődjenek, a rendház dolgai miatt se aggódjanak, csak maguk miatt. Mindenben járjanak el körültekintően, ennek az a lényege, hogy ne a saját, hanem a nevelőjük elgondolásai irányítsák őket.

Ötödször: a gyónással kapcsolatban

Tanulják meg fölismerni a bűnöket, melyek a halálosak és melyek a bocsánatosak; törekedjenek arra, hogy őszintén és gyakran gyónjanak, körülményeik és bűneik jellege szerint. Ha a Szentírás alapján valami olyan bűnt ismernek meg,

amiről korábban nem tudtak vagy nem gyónták meg, gyorsan gyónják meg. Legyen a birtokukban gyónási kézikönyv. Felírhatják a gyónni valóikat, hogy később világosabban és gördülékenyebben gyónjanak; de ezeket azután égessék el, vagy szaggassák szét, vagy titkos helyen rejtsék el, hogy ne kerülhessenek mások kezébe. Ha kiközösítéssel, hivatástól való eltiltással vagy felfüggesztéssel sújtották őket, mindenekelőtt igyekezzenek felmentést illetőleg diszpenzációt nyerni. Ne hallgassanak semmilyen múltbéli vagy jelenlegi kísértésükről, sem látomásaikról vagy őket ért látogatásokról, sem olyan furcsaságokról, amelyeket másokkal kapcsolatban akartak cselekedni, ezeket illetően bízzanak nevelőjükben, nehogy véletlenül csalódás érje őket.

Ha nagyon aggályoskodók, tanulják meg, mit kell meggyónniok, és mit nem, mitől kell félniök, s mitől nem. Ne gyónjanak felszínesen, különösen a nevelőjüknek ne. A gyóntató atya elé érve fedetlen fővel meghajolva ezt mondják: Gyónom egészen az Én vétkem -ig, a gyónás befejeztével mondják: Én vétkem , Kérem ezért stb., a rájuk kiszabott bűnbánatot térdet hajtva róják le imádságban. A böjtöt vagy a fenyítést se halasszák másnapra.

Lehetőleg sohase térjenek halálos vétkük tudatában nyugovóra. A továbbiakat lásd mindjárt.

⟨IX. cikkely.⟩ Kezdődik a laikus-novíciusokra vonatkozó szabály

A novíciusokat gyakran gyűjtse össze a nevelőjük egy helyre, ahová nem sokaknak van bejárásuk; vagy ha nem lehet ilyen helyet találni, vezessék őket a nevelőjük cellájába vagy máshová, ott tartsanak nekik káptalant, és buzdítsák őket arra, hogy nézzenek szembe tévedéseikkel. A nevelő azonban vigyázzon, ne történjék semmi olyasmi, ami szégyenkezést ébreszt bennük; főként a gyónással kapcsolatban adjon felvilágosítást. A novíciusokat rá kell vezetni a bocsánatkérésre, ha ezt az elöljáró megengedi a nevelőnek; ha nem engedi, neki bocsássanak meg. Jó, ha fogadalmat tett testvéreket visznek hozzájuk, akik a novíciusok jelenlétében panaszolják el vétkeiket – hogy így tanulják meg, hogyan kell eljárniok.

Az imént mondottak egyaránt érintik a klerikusokat és a laikusokat. Most pedig további tudnivaló, hogy a laikusokat fel kell világosítani a Reguláról, a konstitúciókról és a kolostori szokásokról, amennyire ezt képesek felfogni. Meg kell ismerniök az étkezéssel kapcsolatos, kevéssel előbb leírt szabályokat is, a jelekkel együtt. Továbbá azt is, hogyan szolgáljanak fel az asztalnál étkezés alatt, és hogyan kell megtölteni a poharakat. Tudniok kell a Miatyánk -ot, az Üdvözlégy Mária -t, a Hiszekegy -et, az Uram, irgalmazz -ot és az asztali áldást. Osszák be őket a rend kézműveseihez, hogy ne tétlenkedjenek. Amit a mesterségükből megtanultak, azzal foglalkozzanak híven a halálukig. Amikor a konventet összehívják, ők is vegyenek részt mind az étkezéseken és a beszédeken, mind pedig a rájuk is tartozó közös feladatokban. Ha valamiben hibáztak, siessenek bocsánatot kérni.

Ünnepnapokon hallgassák meg folytatólagosan a miséket, ésszerű ok nélkül senki ne maradjon távol a magyar nyelvű prédikációról. Munkanapokon azonban elegendő, ha egy misét hallgatnak meg, és azután mennek be a nagymise Úrfelmutatására. Nem kötelesek zsolozsmára menni, hanem elvégezhetik a matu-

tinum alatt, ahol meg kell jelenniök; hasonlóképp ott kell lenniök, amikor közös gyónás van a kompletórium előtt, s amikor szentelt vízzel hintik meg a testvéreket a kompletórium végeztével. Vegyenek részt reggel a Boldogságos Szűz miséjén, s ha tehetik, igyekezzenek ott ministrálni, s a még teljesítendő imákat ott elmondani.

Ha nappali alvásidőben ébren kell maradniok, lehet úgy segíteni nekik, hogy a matutinumi harangozásra nem kell felkelniök, ha egyébként nem mulasztják el azok elmondását. Ha valamire megkérik őket, a közösségi munkát ne tegyék könnyedén félre egy személy kedvéért. Amennyire tudják, támogassák rendtestvéreiket. A nevelő győződjék meg arról, tudnak-e gyónni, gyónnak-e, mikor és kinek.

Ha renden kívülieknél vannak, vagy pap illetve klerikus testvéreik között, vagy az asztalnál vagy másutt, álljanak, üljenek, járjanak és étkezzenek rendesen, ahogyan ezt föntebb mindezzel kapcsolatban a novíciusokról leírtuk. Keveset beszéljenek a papok és az idősebb laikusok előtt; mindig a csöndet kedveljék. Ne telepedjenek oda könnyen a hatalmasok asztalához, ám ha erre kényszerülnek, húzódozva tegyék ezt. Mindenütt tiszteljék a papi méltóságot, bármely, akár szerzetesi, akár világi személy esetében.

Nincs szükség arra, hogy annyi – főként napközbeni – ájtatossággal és elmélkedéssel kössék le és foglalkoztassák őket, mint a többi novíciust, inkább a feladataikhoz irányítsák őket. Tartózkodjanak attól, hogy az elöljáróik vagy a nevelő tudta nélkül iszogassanak. Ünnepnapokon tanulják meg, amit meg kell tanulni, hogy fel tudják sorolni a tíz parancsolatot, az öt érzéket, a hét halálos bűnt, a négy égbekiáltó bűnt, kilenc idegen bűnt, az irgalmasság hét cselekedetét – testieket és lelkieket; s hogy ezeket megfelelően és helyesen meg tudják gyónni. Továbbá: hogyan és kikről kell megemlékezniök; mint föntebb az áhítatról szóló fejezet végén kifejtettük.

Továbbá: hogyan kell hálát adni az Isten jótéteményeiért. Amikor az asztalnál felszolgálnak, tisztelettel tálalják az ételeket, úgy, hogy szemükről fölemelik a skapulárét. Ha a késői étkezés idején már sötét van, tanulják meg helyesen tartani a gyertyát. Ünnepnapokon készítsenek vagy készíttessenek maguknak emlékeztető táblákat, hogy ne forduljon elő tévedés. Az ilyenkor kiosztott feladatokat tanulják meg az idősebbektől. Ügyeljenek a háznépre és a háziállatokra, a hibákat pedig kellő időben jelentsék az elöljárónak. A háznép előtt ne mutassanak fegyelmezetlenséget sem szóval, sem tettel; máskülönben Jaj annak, aki botrányt okoz. A többi majd alább következik a prokurátor szabályzatánál.

⟨X. cikkely.⟩ Kezdődik a karigazgatóra vonatkozó regula

Nem minden rendházunkban kell hivatás szerinti karigazgatónak lennie – akit mások kántornak hívnak, ugyanis másutt az elöljárók kántorok, hitszónokok és prokurátorok. Ezért, ha van karigazgató vagy helyette elöljáró, a következő szabályokat tartsa meg. Gondoskodjék arról, hogy helyesen javított könyvek álljanak rendelkezésre a rendházban, akár a kórusban, akár az asztali olvasmányhoz. Az ő feladata, hogy javítsa ezeket, és ügyeljen a jelekre és a mise elvégzésére. Neki kell ügyelnie a könyvek kötésére, borítójára és a helyreállításukra is. Az ő dolga figyelmeztetni a nyegléket, és panaszt tenni, ha a könyveket hanyagul

kezelik. Ismernie kell a rend életét, törvényeit és a recitáló éneklést. Legyen processzionáléja (körmeneti útmutatója). Neki kell a kórusban a helyeket elosztania, a maga számára választhat helyet, főleg ha szükségesnek tartja, hogy jobban hallják őt. Valahányszor éneklésre kerül sor, akár temetésen, akár körmenetben, neki kell kiválasztania az odaillő énekeket; vagy bízza másokra, ha egyedül nem tudja ezt megtenni. Ő viseljen gondot a konventmisékre, mutassa meg, mikor és hogyan kell végezni; a hanyagokat dorgálja meg, vagy panaszolja be. A káptalani miséket is magyarázza el a rendtestvéreknek. Gondosan olvassa át a rend valamennyi állására vonatkozó törvényeket és szabályokat, s ennek megfelelően irányítsa a járatlanokat. Neki kell rövid levélben értesítenie (ha az elöljáró úgy dönt) a szomszédos kolostorokat az elhunyt rendtestvérekről, hogy mondjanak értük harminc misét. Figyeljen azokra a testvérekre, akiknek a felolvasás, a recitálás vagy az éneklés a feladatuk, hogy kellő időben ott vannak-e, figyelmeztesse a felkészületleneket, és panaszolja be a hanyagokat. Ügyeljen arra, hogy a szertartások során térdeljenek le és hajoljanak meg, mind a zsolozsmán, mind a miséken. Továbbá hogy ne történjék ott semmi illetlen vagy megengedhetetlen dolog.

Ha új olvasmány vagy ének van, amelyet nehéz megérteni, hívja össze a testvéreket, hogy előzetesen áttekintsék és betanulják. Az ő dolga, hogy a papoknak, a klerikusoknak és laikusoknak táblát állítson össze az egyes konventek szerzetesi létszáma szerint, s ezt azután függessze ki nyilvános helyen, hogy mindenki láthassa. Körültekintően, egyesek feladatai szerint kell felosztania a szolgálatokat. Az elfoglalt testvéreknek adjon könnyítést, vagy másokat állítson be helyettük, vagy maguktól helyettesítsék őket. Ha gyorsabban vagy elnyújtva kell imádkozniok vagy énekelniök, neki kell rendelkeznie, ha ez nem ellenkezik a feljebbvaló akaratával. Ő kezdje el és fejezze be az éneket. Az ő feladata, hogy irányítsa az új, sőt a régi papokat, akik hibáznak, s gondoskodjék a feljebbvalónál segítségről vagy oktatóról. Alakítsanak ki egy rendszert a testvérek arra, hogyan segíthetik egymást mindenfajta szolgálatban. Neki kell átgondolnia, mely ünnepek nagyobbak vagy kisebbek, mely antifónákat (?) kell kétszerezni s melyeket nem. Figyeljen arra, hogyan viselkednek egyesek a kórusban, hogyan helyezik a könyveket az állványra, hogy teszik el a szekrénybe, hogyan oltják el a gyertyákat, hogyan énekelnek, vagy zsoltároznak a testvérek; mikor kell énekelni a Dicsőség néked, Urunk -at vagy az Alleluia -t, a Hiszek -et vagy a Dicsőség a magasságban -t. Hogyan énekeljék a Kyrie -t, a Szent vagy -ot, az Atyát , a responzóriumokat, az introitust, az offertóriumokat, a közös énekeket stb. Javítsa ki azokat, akik rosszul énekelnek, azoknak, akik nem hallhatják a hangját, adjon jeleket kezének összeütésével, vagy más lehetséges módon. Igazítsa helyre azokat, akik összekeverik az egy és a több pontot.

Továbbá: ha tévedésből, hanyagságból vagy bizonyos gonoszságból későn kelnek fel a matutinumra, mindenképp be kell avatkoznia. Rövidíttesse meg az olvasmányokat. Az ő dolga, hogy helyrehozza a tévedéseket, bármiben téved akár egy valaki, akár a konvent; akár az olvasásban, akár az éneklésben. A refektóriumban is intézkednie kell, hogy a felolvasók időben hozzák be, vagy vigyék ki a könyveket, és ne hagyják alkalmatlan helyen. Figyeljen arra, milyen könyveket olvasnak fel; s hogy épületes könyveket olvassanak, legyen ez akár a Biblia, akár legendák, akár eredeti írások.

Ünnepeken és vasárnapokon olvashatnak homíliákat (szentbeszédeket), vagy aznapi olvasmányokat és szentek prédikációit, péntekenként a Regulát, szombatokon pedig reggelinél a konstitúciókat, este a bűnöket olvassák fel és magyaráz-

zák. Neki kell felkészítenie a felolvasókat, ha ők erre megkérik; ha pedig nem kérik, jó dolog olykor elébe menni a kérésnek, főként amikor valami nehézség vagy kétely merül fel a hangsúlyozásban vagy az előadásban. Vigyáznia kell azonban, hogy fölösleges, túlbuzgó és szokatlan rendreutasítgatásaival ne terhelje a felolvasókat vagy a hallgatóságot. Amikor képzett renden kívüliek is ott vannak, és a felolvasót nem nagyon tartják alkalmasnak az olvasásra, intézkedjék, és vagy ő maga, vagy valaki más olvasson helyette, ha pedig szükségessé válik, az elöljárónak kell erre rábírnia. Ha pedig azt látja vagy hallja, hogy egy felolvasó gyakorta pontatlan, hívja őt megfelelő helyre, és szeretetteljesen mutasson és világítson rá a tévedésekre, figyelmetlenségekre és tapasztalatlanságára. Miként a szónok feladata a mondatok igazítása, úgy az övé, hogy a hangsúlyt vagy a hangsúlyhibákat nyilvánvalóvá tegye érthető módon, vagy legalább mormolva, illetőleg dúdolással.

XI. cikkely. Kezdődik a hitszónokokra vonatkozó regula

A hitszónokok gyakorolják szívesen hivatásukat az ünnepnapokon, tekintet nélkül a hallgatóság kis számára, csak legalább tízen legyenek. A kolostorokon kívül kötelesek engedélyt kérni az illetékes plébánosoktól. Inkább törekedjenek a jó beszédstílusra és a célszerű tárgyra, mint a szószaporításra vagy a finomságokra. Soha ne merüljenek úgy tanulmányaikba, hogy közben elhanyagolják a vallás gyakorlását, az erényeket vagy a szeretetet. Mivel a templomban vagy a refektóriumban nekik kell helyreigazítaniok azokat, akik hibáznak a mondataikban, ezért kötelesek azon fáradozni, hogy legyenek meg a házban a különféle ehhez szükséges könyvek, tudniillik szótárak és magyarázatok a Bibliához, Az atyák élete és történeti könyvek. A könyvekkel ne legyenek nagyon szűkkeblűek, hanem szívesen osszák meg azokat a rászorulókkal. Gyakran tartsanak buzdító beszédet a konventben. Olyanok legyenek, mint az égő lámpás, hogy életük összhangban legyen a tanításukkal, hogy amit egyik kezükkel építenek, a másikkal le ne rombolják. Tartsák szem előtt megjelenésükben az alázatot, az erkölcsben a tisztességet, a beszédben a választékosságot, a buzgóságban a lelkek üdvösségét, ételben-italban a józanságot, a cselekvésben a megalapozottságot. A föltett kérdésekre ne hamarjában, hanem megfontoltan válaszoljanak, és mindig épületes dolgokat mondjanak. Elöljáróikat ne zaklassák ínycsiklandó ételekért és italokért. Ha valaki olyan nagy igyekezetet árul el, hogy ez nyilvánvaló jelekből kitűnik, különleges bánásmód alapján kedvezményben részesülhet, föl lehet őt menteni a Tertián, a Sextán vagy a matutinumon való részvétel alól, de nem mindig és nem szokássá téve, hanem csak az efféle szükséges munka idejére. A kompletóriumot és a szenteltvízzel való meghintést ellenben ne hanyagolják el. Jó szokásokban alkalmazkodjanak azokhoz, akikkel társalognak. Amikor elhatározzák, hogy szentbeszédet tartanak, a beszéd tárgya Isten, az angyal, az ember, a menny, az ördög, a világ, a pokol, a parancsolatok, a tanácsok, a Szentírás, az erények és bűnök legyenek. Azután egyeseknek mélyenszántó dolgokat, másoknak világosakat és egyszerűeket, ennek tanulságost, annak megindítót, egyiknek félelmetest, a másiknak örvendetest kell mondani. Vegyék tekintetbe, mi való a klerikusoknak, a laikus testvéreknek, a világiaknak vagy a szerzeteseknek, mi a katonáknak vagy parasztoknak, mi az egészségeseknek és mi a betegeknek, mi

való az ifjaknak és mi az időseknek, mi a megátalkodottaknak vagy az alázatosaknak és ájtatosaknak. Gördülékenyen, röviden és világosan prédikáljanak. Előzetes elmélkedés nélkül ne prédikáljanak, csak ha egyébként is tudják, mit akarnak, vagy mit kell mondaniok. Ha csak lehet, ne prédikáljanak olyan tüzesen és szívesen evés után, mint előtte. Ne zavarodjanak bele a prédikációba, ha bosszantja őket a ki-bejárkálás, vagy a gyereksírás, vagy ha egyesek alszanak, hanem jóindulatúan figyelmeztessék őket. Tartózkodjanak a szertelen mozdulatoktól, arcukat ne torzítsák el, fejüket ne ingassák ide-oda, kezükkel ne hadonásszanak, lábukkal ne dobogjanak. Kerüljék a gyors és fölösleges beszédet, s a féktelen kiabálást. Tartózkodjanak a jelenlevők kinevetésétől és a távollevők szapulásától. A nép előtt ne bírálják a szerzetesek vagy a klerikusok életét. Tegyenek róla, hogy ne lehessen rájuk megjegyzéseket tenni, akár közvetlenül, akár közvetve, mintegy suba alatt , mivel az ilyenekből nem épülés következik, hanem gyakorta sokak megbotránkozása és összezavarodása. A prédikációban ne nyissanak utat a bosszúnak, s ne igyekezzenek sérelmeiket megtorolni. Kétes dolgokat igazak gyanánt ne prédikáljanak, se üres meséket vagy bohócságokat, mert ezek a szentbeszédet becsmérelhetővé vagy kevésbé hitelessé tehetik. Ne átalljanak ugyanarról többször is prédikálni, csak jó és hasznos legyen. Különösen arra vigyázzanak, hogy ne lehessen őket abban elmarasztalni, ami ellen prédikálnak. Mindig figyeljenek a körülményekre, hogy mit, miért, kinek, hol, mikor és hogyan beszélnek. Ne hanyagolják el a konventbe járást. Elsők kívánjanak lenni a misemondásban, az ájtatosságokban, a megtartóztatásban és a virrasztásokban. A közös megbízást elhanyagolható okból ne mellőzzék. Szinte állandóan forgassák a lelki olvasmányt és legyen kezükben az olvasó. Ne legyenek szószátyárok, a maga helyén és idején őrizzék meg a csöndet. Mikor a testvérek szorult helyzete megköveteli, emeljék föl szavukat alkalmatlan és alkalmas időben egyaránt.

Végül jusson eszükbe Jeromos ama mondása: Hiábavaló dolgokra törekedni és semmi mást, csak gyűlölséget keresni: végletes bolondság. Hogy az olvasást és a prédikálást ne unják meg, legyen egy kis kertjük, és néha foglalkozzanak kétkezi munkával is, hogy belássák: ez a maguk és mások javát is szolgálja. Tartózkodjanak a külső kóborlásoktól, melyek együtt járnak öregek és ifjak testi-lelki veszélyeztetésével, szándékaik és költségeik tékozlásával, az imádságok és olvasmányok abbahagyásával, a zsolozsma elhagyásával, és az egész szerzetesrend felbomlásával és széthullásával.

XII. cikkely. Kezdődik a gyóntatók regulája

Akár az általános káptalanban, akár a rendházakban tevékenykedő gyóntatóknak elsősorban azt kell tudniok, meddig terjed a hatáskörük. Mert azok, akiket szóban vagy írásban nem bízott meg az elöljáró vagy másvalaki, aki felhatalmazást adhat a gyónás meghallgatására, semmilyen halálos bűn alól nem oldozhatnak fel. Sőt, ha a saját papjuktól vagy a pápától van az engedélyük, nem gyóntathatnak elöljárójuk felhatalmazása nélkül, mivel egy szerzetes akarata vagy nem-akarata, az elöljárója kezében van (III.q.1. Nem akarom). Ez igaz akkor, ha a pápa általában választana, másként van, ha különlegesen vagy név szerint; akkor ugyanis a különlegesen és név szerint kiválasztott gyóntathat az elöljárója engedélye nélkül, mert akkor a pápa adja az engedélyt és megbízást. Ha ellenben az elöljárótól származik az engedély vagy megbízás arra, hogy bárkit meggyóntathatnak, a pápa úr kiváltsága alapján tehetik ezt, és róhatnak ki bűn-

bánatot, amennyiben a kiváltság erre is kiterjed. Egyébként nem tehetik, csak ha felhatalmazást kapnak a megyéspüspöktől, a plébánostól vagy a főesperestől – ami ugyanaz, vagy valamelyik követtől, aki ezt megadhatja. Akiknek a megyéspüspöktől van felhatalmazásuk, figyeljenek arra, hogy mindenfajta bűn alól adhatnak-e feloldozást, vagy bizonyos bűnök kivételek; ezekkel kapcsolatban tanácsos megszerezni a megyéspüspök levelét, hogy könnyebben megjegyezhessék. A plébános hatásköre a szokásjog, a zsinati határozatok vagy az egyházmegyei tanácsok függvénye, ezért a gyóntatók bármelyik egyházmegyében a következőket kötelesek tudomásul venni. Tudniok kell, mit bízhatnak rájuk a papok, és mit tarthatnak fenn maguknak a püspökök, feltéve, hogy meg tudják különböztetni a halálos bűnt a bocsánatostól; s ugyanígy különbséget tudnak tenni a halálos bűnök között, amelyek kiközösítő és eltiltó ítéletet vonnak maguk után mindenki esetében, felfüggesztéssel és szolgálatra való alkalmatlanság megállapításával járnak együtt az egyházi személyek esetében. A gyóntató atyák egész bölcsességének öt dologra kell irányulnia.

Először: a kérdésekre

A gyóntatók a világiakat és a számukra ismeretleneket két dologról kötelesek megkérdezni. Először a gyónók személyéről és tetteiről, tudniillik hogy világiak vagy szerzetesek-e; ha világiak, akkor klerikusok vagy laikus testvérek-e; ha klerikusok, van-e egyházi illetve lelki gondozással járó javadalmuk. Ha laikusok, házasok-e vagy nőtlenek. Másodszor: a tetteikről kell megkérdezni őket, vagyis hogy mit tettek Isten, a felebarátjuk és saját üdvük ellenében. Ha semmit nem tudnak, vagy akarnak mondani, kérdezzék meg tőlük, ismerik-e a tíz parancsolatot, a hét halálos bűnt és az öt érzéket. Ha ismerik, nem kétséges, hogy tudnának gyónni, ha akarnának. Ha azonban nem ismerik ezeket, a gyóntatók azonnal sorolják fel nekik, hogy ha vétkeztek, vagy valószínűnek tartják, hogy valamiben vétkeztek, félelem és szégyenkezés nélkül gyónjanak. Ha viszont nem akarják így vádolni magukat, nyomban meg kell nyugtatni őket. Nem kötelesek ugyanis részletezni bűneik nagyságát, főként a kicsapongás bűnéét; hanem először az önteltséggel kapcsolatban hozok egy példát. Azt gondoltad, hogy valamiben jobb vagy másoknál? A kicsapongást illetően így: Átéltél-e valamikor testi kísértést? És ha azt válaszolja: Igen , meg lehet kérdezni tőle, hogy ez a bizsergés indította-e őt önmaga vagy mások megérintésére, és hogyan; ekképp lehet erről tapintatosan tudomást szerezni. És így kell kérdezni a többi bűnről is. Nem kell, hogy teljes körű legyen a kikérdezés, hanem a bűnök körülményeivel kell kezdeni. Mondom: Miért cicomáztad így fel magad? Miért mentél táncolni? Miért <nem> adtál alamizsnát a szegényeknek? Miért <nem> jöttél misére és prédikációra? S így kell megkérdezni őt más cselekedeteiről is. Főként a nőket kell vallatni a jóslásokról, az esküszegésről, a gyerekek megfojtásáról vagy neveléséről, meg hogy engedelmesen alávetik-e magukat férjük akaratának, s ha nem, miért és miben nem engedelmeskedtek. A katonákat zsákmányszerzésükről, jogtiprásaikról és gyilkosságaikról vagy csonkításaikról kell kérdezni, meg arról, hogy meg voltak-e elégedve a zsoldjukkal. A pénzüket komédiásokra vagy hízelgőkre és hiú dicsőségre pazarolták és szórták-e? A kereskedőket az uzsoráról, a hitszegésről és a csalásról kell vallatni. A szolgálókat és a cselédséget az urak iránti hűségről. A szerzeteseket a szegénységi, szüzességi, engedelmességi fogadalmukról, a vétkekről és a konstitúciókról. A lelkipásztorkodó papokat a híveik iránti aggodalomról, a misézésről, zsolozsmáról és a tisztaságukról, Isten

igéjének táplálékáról. Kiszolgáltatták-e a szentségeket, és pénzért tették-e. Ne járjanak visszataszító ruhában, vagy büdös szájjal.

Másodszor: a kedvességre

A gyóntatók természetesen kötelesek jóindulattal és kedvesen fogadni a gyónókat, különösen azokat, akik ritkán szoktak gyónni. A fontos személyiségeket, akik szégyellnek nyilvános helyen gyónni, kötelesek félreeső szép helyre vezetni. Azokat, akik nem ismerik, hogyan kell gyónni, tanítsák meg, hogyan álljanak fedetlen fővel és térdet hajtva a pap jobb vagy bal oldalán, és hogy minél jobban megnyugodjanak, kérdezzenek tőlük valamit, például a szülőföldjükről és a nevükről. Vigyázniok kell arra, hogy ne távozzanak tőlük bosszúsan. Kötelességük arra ösztönözni, hogy szokásukká váljék a gyónás. Hamarabb gyóntassák meg azokat, akikről tudják, hogy ritkábban szoktak gyónni. Nők gyónását ne félreeső, hanem nyílt helyen hallgassák meg, ahol más vagy mások láthatják őket. Gyóntatás alatt ne legyenek velük szemtől szemben, és csak addig foglalkozzanak velük, ameddig az feltétlenül szükséges. Ha házassági ügyekben kérnek tőlük tanácsot, halogassák a választ, főként válás esetén. Ekkor forduljanak bölcs emberekhez tanácsért.

Harmadszor: a feloldozásra

Ha valakit fel akarnak oldozni, nem kötelező, hogy esküt vagy valamilyen fogadalmat vegyenek tőlük a jövőt illetően, hanem elegendő, ha kinyilvánítják szándékukat és jóakaratukat azzal kapcsolatban, hogy tartózkodnak minden halálos bűntől. Ha valaki azt mondja, hogy nem akarja, vagy nem tudja valamely halálos bűntől megtartóztatni magát, nem kell bűnbánatot róni rá, hanem jó gyógyír erre, ha tanácsolják neki: Amikor valami rosszra csábulna, az Úr Jézus iránti szeretetből fékezze magát. Ha újólag ez történnék, a Boldogságos Szűzre vetett tekintettel hárítsa el magától. Ha harmadszorra is, űzze el magától a rossz gondolatot az összes szent iránti szeretetből, s a gyakori lemondás <a bűnről> így szokássá válik. Vagy mondják nekik azt, ha nem hagynak fel vele, s történetesen a bűn állapotában hunynak el, nem kerülik el az örök bűnhődést. Ne oldozzák fel a nagyobb kiközösítéssel sújtottakat, csak ha tudják, hogy megvan rá a hatáskörük, és ismerik, milyen formulával kell feloldozniok őket. Röviden erről a formuláról.

Tudnivaló

A kisebb kiközösítés alól a következő mondattal adható feloldozás: Papi hivatalomnál fogva feloldozlak téged a kisebb kiközösítés bilincsétől, az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. A nagyobb kiközösítés jog szerint nem oldozható fel, csak ha a kiközösített előbb levetkőzik és megvesszőzik őt, miközben elhangzik a zsoltár Könyörülj rajtam, Isten , Ne emlékezz , és az ima Könyörületes Isten , Hallgass meg, kérünk, Uram mint ez a konstitúciókban áll. Gyakorta kell ügyelni arra, hogy az ilyen feloldozás ne sokak előtt történjék, főként ha az illető négyszemközt gyónt. A feloldozási formula a következő: Az Isten, valamint Szent Péter és Pál apostolok felhatalmazásával, továbbá papi hivatalomnál fogva feloldozlak téged a nagyobb kiközösítés alól, amelyet ilyen és ilyen tetteddel vontál magadra, az

Atya, Fiú és Szentlélek nevében. Tolvajokat, rablókat, uzsorásokat és rágalmazókat ne oldozzanak föl, csak ha mihamarabb teljesítendő elégtételt ígérnek. Az elvett dolgokat kötelesek visszaadni a kifosztottnak vagy az örökösöknek – ha föllelhetők; ellenkező esetben - az Egyház szándéka szerint – kegyes célokra kell fordítani. Ha a vétkes nem hajlandó visszaadni, nem szabad vezeklést róni rá; ha azonban a bűn észrevétlenül történt, a bűnöst fel kell készíteni arra, hogyan adja vissza titkon, vagy hogyan kérjen titokban halasztást egy tisztes személy, főleg ama pap révén, akinek a gyónásban fölfedte.

Negyedszer: a bűnbánat kirovására

A tolvajokkal és rablókkal kapcsolatban az imént elmondottak mellett azt is meg kell fontolni, és mindenképp figyelembe kell venni, hogy mindig az enyhébb vezeklést rójják ki; jobb ugyanis a tisztítótűzbe küldeni az embereket, mint a pokolba; az Istennek van hol megtisztítania gyermekeit, ha itt nem tisztulnak meg. Vigyázzanak, laikusokra ne rójanak ki misét; a gazdagoknak viszont rendelhetnek alamizsnálkodást misék helyett. Ügyeljenek arra, hogy ne szabjanak ki olyan bűnbánatot, amiből botrány kerekedik; ha ugyanis valaki egy fiatal házas nőnek böjtöt rendel, a férjében könnyen az a gyanú ébredhet, hogy házasságtörő. Főként azokra kell ilyen vezeklést kiróni, akiknél ezzel a bűnelkövetés lehetőségeit korlátozzák. Például: ha azt mondja valaki, hogy nem tud ellenállni a bujaságnak, szabják ki rá, hogy ne tartson ágyasokat, mert ezek alkalmat adnak a vétkezésre. Amennyiben lehetséges, gondoskodjanak a gyóntatók arról, hogy a bűnöket ellenmérgekkel vagy ellenszerekkel kezeljék, vagyis a szűkmarkúakat bőkezűséggel, az állhatatlanokat visszafogottsággal, a fölényeskedőket alázattal, és így tovább. Jótékonyan hat az is, ha a gyónókra valamilyen jótettet rónak vezeklésül, ekképpen: Bármilyen jót teszel, vagy szándékozol tenni, azt rovom rád vezeklésül, hogy bűneid bocsánatára szolgáljon.

A szentségárulókat, akik nem az ajtón, hanem máshol mentek be a juhakolba, nem szabad bűnbánatra utasítani, kivéve, ha az a szándékuk, hogy mihamarabb lemondanak arról a javadalomról, és tisztán és egyszerűen veszik birtokba.

Ötödször: a gyónási titokra

A gyóntatók kötelesek vigyázni, hogy a gyónók vétkeit ne fedjék föl sem szóval, sem jelekkel, közvetlenül vagy közvetve, sem távolról, sem közelről, általánosságban vagy részletezve. Prédikációban vagy mindennapi beszélgetésben ne éljenek ilyen vagy ehhez hasonló kijelentéssel: Gyónásban hallottam ilyen eseteket , mert az egyszerű emberek azt hiszik, hogy ez a gyónás közreadása. Azt se mondják: Ezen a birtokon vagy abban a faluban, ahol gyóntatni szoktam, sok rossz fordul elő, nevezetesen ez meg az. Semmiképp sem szabad megdicsérni a gyónókat a jóindulatukért, vagy szüzességükért illetve ártatlanságukért, hogy a bölcs emberekben föl ne ébredhessen a gyanú valaki mással szemben, akit szintén gyóntattak, s ezek az erények nincsenek meg benne. Megdicsérhetnek viszont valaki mást vagy másokat azért, mert igyekeztek jól gyónni. Sohasem szabad kevésbé barátságosnak mutatkozniok a gyónókhoz a gyónás után, mint előtte, bármily nagy bűnöket gyóntak is meg. Ha egyszer véletlenül ilyen emberekkel beszélnek, tekintetük, szavuk vagy ténykedésük arról árulkodjék, hogy semmilyen bűnükre nem emlékeznek. Ne zárkózzanak el tőlük, s ne kerüljék őket, hanem hallgassák meg a jó és rossz vámosokat, a vétkeseket, férfiakat és nőket, ifjakat és véneket,

gazdagokat és szegényeket egyaránt; kivált azokat fogadják gyónásra, akikről tudják, hogy ritkán gyónnak.

XIII. cikkely. Kezdődik a hetesre vonatkozó szabály

Minthogy pap-testvéreink a hét során egymást váltva teljesítenek szolgálatot, s járnak közben Istennél az egész konvent érdekében, a hetesnek megéri a fáradságot minden igyekezetével azon lennie, hogy ne hibázzék a zsolozsmákban és a közös imákban, hiszen ha egyedül követi is el a hibát, az nyilvánvalóan az egész konvent tévedése. Minden egyes napon az első vesperás előtt győződjék meg arról, hogy miről kell a következő nap zsolozsmáját mondani, s hogy meg kell-e ismételni vagy sem. Zsolozsmaidőn kívül tekintse át a kapitulumokat, imádságokat, az evangéliumokat a homíliákkal együtt, hogy később ne cserélődjenek föl.

Ne tegyen úgy, ahogyan egyes beképzeltek szoktak, akik mindent, amit mondaniok kell, főként a homíliát matutinum idején a gyertyával megvilágított tábláról nézik, megbotránkoztatva ezzel a novíciusokat. Amikor az imádságot, a leckét vagy a homíliát mondja, lehetőleg fedetlen fővel álljon, mint az Apostol mondja az 1 Kor 11-ben: Minden férfi, aki fedett fővel imádkozik, szégyent hoz fejére, és minden férfi feje Krisztus. A szentbeszédet hallható hangon és érthetően mondja. Valahányszor helyreigazítják őt azok, akiknek erre joguk van, hibáját beismerve mindenkitől kérjen bocsánatot, azután pedig olvasson pontosan, és ne hagyja figyelmen kívül helyreigazítójának szavait.

Olvasásnál vagy éneklésnél ne hagyatkozzék az emlékezetére, hanem mindig tartsa nyitva maga előtt a könyvet. Valahányszor kiejti Jézus és Mária nevét, kissé hajtsa meg a fejét. Minden olvasmány végén valamicskét emelje fel a hangját és nyújtsa meg az utolsó szótagokat, hogy észrevegyék a befejezést. Amikor több homíliát vagy imádságot kell fölolvasni vagy énekelni, ne a lapok aljának felhajtásával jelölje meg azokat, hanem más módon, vagy cédulával, vagy szalmaszállal, vagy zsinórral. Ha befejezte az olvasást, vegye ki ezeket a könyvből, ha nem voltak odaerősítve vagy odakötve. Ha a matutinum idején befejezték az olvasmányokat, az ő kötelessége becsukni és a szokott helyükre visszatenni a könyveket.

Ugyancsak ő oltsa el a gyertyát, s tegye olyan helyre, ahol nem okoz kárt a füstje vagy a forrósága. Elsőként lépjen be a kórusba és utolsóként távozzék. Az első vesperás előtt egyeztesse a felolvasóval, hogy a vesperást teljes egészében vagy a kapitulumtól kezdve kell mondani. Ha nagymisét kell bemutatnia, várja meg a kollektával a Salve regina végét, s úgy menjen ki a sekrestyéből, hogy előtte megy valaki egy lámpással. Ha pedig énekelnie kell ezt a misét, akkor menjen ki a sekrestyéből, amikor a Salve reginá -ban azt éneklik, hogy Nobis post hoc exsilium , és a mise végeztével, a János evangélium, vagyis a Kezdetben volt az Ige olvasása után vonuljon vissza. Minden papi ruhát vegyen le és tekerjen össze rendesen úgy, hogy az albát (miseinget) a stólával, manipulusszal (kézkendővel), övvel és a nyakbavetővel együtt a kazula (miseruha) közé teszi.

A kelyhet két összezárt tenyerében vigye, akár a sekrestyéből jön, akár oda megy, legyen birétum (papi fejfedő) a fején és lábszárvédő a lábán. Szolgálat közben ne tekintgessen ide-oda, hanem vagy a könyvre, vagy a képekre szögezze

szemét. Amikor a graduálék (válaszos zsoltárok) vagy a beszéd alatt, vagy máskor leül, gondolja végig Isten jótéteményeit vagy igéinek értelmét, amelyeket énekel. Hetesi megbízatásának lejártával a következő héten az ő feladata, hogy a Prímát, azaz a korai misét olvassa, vagy énekelje. Ugyancsak neki kell folytatnia az olvasmányt. Ugyanolyan gondosan köteles ezeket is ellátni, ahogyan minden cselekedetét és szavát megfontolni, hogy később ne legyen kavarodás. A harmadik hét hétfőjén misét kell mondania az elhunyt szülőkért és testvérekért, váltogatva a megfelelő kollektákkal.

XIV. cikkely. Kezdődik a sekrestyésekre vonatkozó regula

Az ő feladatuk, hogy a templommal, az oltárokkal és azok díszeivel, a sekrestyével, a papi ruhákkal és minden, az istentisztelethez tartozó felszereléssel, különösen pedig három dologgal törődjenek.

Először: a tartozékokkal és a díszítéssel

Kötelesek kisöpörni és megtisztítani a templomot, a kórust és a sekrestyét, továbbá a templomok előterét és a temetőket mindenféle szeméttől, pókhálótól, portól és piszoktól. A házirendünk szerint rájuk tartozik, hogy nagy ünnepeken mind a templomot, mind az oltárokat virágokkal és növényekkel díszítsék, illetőleg függönyökkel és terítőkkel ékesítsék. Kötelességük ügyelni arra, hogy a hasadékokból csöpögő nedvesség ne károsítsa a festményeket, terítőket, a boltozatot és mindazt, ami a templomban vagy a sekrestyében van. Időben be kell zárniok a templomot, hogy a tolvajok, rablók, vadállatok vagy madarak ne juthassanak be.

Az évszakok változása szerint kell cserélniök a papi ruhákat és az oltárterítőket, ahogyan az általános szabályokban áll. Szorgalmasan és kitartóan járjanak közben az elöljáróknál, hogy szerezzenek be rendes, szép és a különböző ünnepekre más és más papi ruhákat és oltárdíszeket.

Az oltárok alsó, kövön nyugvó részére úgy kell fölülről egy másik, olyan hosszú terítőt tenni, hogy mindkét oldalon a földig lógjon. E fölé helyezzék a pallát (köpenyszerűen takaró oltárterítőt), amely olyan hosszú és széles, hogy fentről indulva szinte az egész oltárt befödi. A pallára kell tenni a korporálét (négyszögletes oltárterítőt). Arra is gondolniok kell, hogy legyenek faragott és festett képeik is, elsősorban a Megfeszítettnek egy képe, két oldalról Szűz Mária és Szent János ábrázolásával. És arra, hogy a templomnak ereklyéi is legyenek, amelyeket ünnepeken a szépen feldíszített oltárra ki kell tenniök.

Ezenfölül szükség van még különféle edényekre, tudniillik kancsókra, füstölőkre, navikulára (hajócska alakú tömjéntartóra), tálakra, továbbá fehér miseingekre, kendőkre, kéztörlőkre. Mindezeket kötelesek patyolattisztán tartani, különösen azokat, amelyeket az oltárnál használnak mint korporálét, valamint a kelyhek és a kéz törlésére szánt kendőket, kehelytakarókat. Ezeket gyakrabban kell mosni, a kehelytörlő kendők mosóvizét kötelesek egy szentelt medencébe önteni. Ha az idők során e vásznak elkoptak, égessék porrá, s szórják a medencébe.

Ők kötelesek tisztítani a beporosodott képeket. Az értékesebb dalmatikákat, stólákat, nyakbavetőket és kazulákat óvják és rázzák ki, hogy ne rágják meg a molyok. Néha készítsék ki, hogy felöltsék. Hogy nagyobb gonddal őrizhessenek

mindent, a jelentős értékű ruhák, kelyhek, ereklyék, könyvek és más felszerelések számáról legyen írásos lajstromuk, hogy el ne vesszen valami. Visszavonulásuk alkalmával mindent mutassanak meg elöljáróiknak, az írott jegyzéket pedig hagyják hátra utódaiknak.

Ami elszakadt, varrják meg; ami megsérült, gondosan állítsák helyre; a régi és alig használható dolgokat lehetőleg adják el, s az árukon szerezzenek be jobbakat. A templom meghatározott pontjain helyezzenek el perselyeket és ládikákat adományok céljára. A bevételből – engedéllyel – vegyék meg a szükséges dolgokat, például viaszt a gyertyákhoz, olajat a mécsesekbe, szíjakat a harangokhoz, és egyebeket. Szaporítsák és védjék a méheket, hogy legyen méz és viasz mind a rendház, mind a templom számára. Se éjjel, se nappal ne legyenek távol a templomtól, főleg a sekrestyétől, hanem gondosan őrizzék; hogy ezt megfelelően tehessék, legyenek erős szekrényeik, reteszeik, szelencéik, ablakaik, ajtóik és mindenük legyen jól megerősítve, s a kellő időben zárják és nyissák ezeket.

Másodszor: a harangozással

Kötelesek harangozni a közös imákhoz és a zsolozsmához, vagyis matutinumra, vesperásra, Prímára, Tertiára, Sextára, Nónára, kompletóriumra és halottvirrasztásra, méghozzá úgy, hogy matutinumra és vesperásra kétszer harangozzanak; az első kondítás rövid, a második azonban olyan hosszú legyen, hogy a kezdetétől a testvérek bárhonnan, bármelyik rendházban laknak is, a templomba érhessenek; mihelyt mindenki megérkezett, kötelesek nyomban abbahagyni. A két jelzés között olyan hosszú időnek kell eltelnie, hogy a testvérek elhagyhassák a szobáikat. A többi imaórára hívó harangozásban tartsanak több-kevesebb szünetet, tekintetbe véve, hogy a testvérek gyorsan vagy lassan tudnak-e jönni; mert a kertből lassabban érnek oda, mint a refektóriumból vagy a celláikból. Kompletóriumra mindig úgy harangozzanak, hogy utána legyen elegendő idejük a testvéreknek a lefekvés előtti elmélkedésre és imára. Ami azt illeti, hogyan kell harangozni vihar elhárítására vagy temetéskor, figyelembe lehet venni a helyi szokásokat. Általában éjfél előtt tizenegy órakor szól a harang matutinumra, más imaórákkal kapcsolatban a konstitúciókban található tájékoztatás. Eszerint másképpen harangoznak böjti napokon, és másképp, amikor húst és tejes ételeket fogyasztunk. Kötelesek nagy gonddal ügyelni arra, hogy megfelelő időben és módon harangozzanak. És hogy ez minél pontosabban történhessék, legyen egy jó és pontos órájuk, meg egy jó és helyesen beállított ébresztőjük. Figyeljenek a kis harangszóra is, vagyis a reggelire, ebédre és vacsorára hívó harangozásra, hogy a szolgálók úgy oszthassák be az idejüket, hogy ne akadályozzák őket a zsolozsma idején. Nem való ugyanis egyidejűleg és csak egyszer harangozni vesperásra, ebédre és más alkalmakra. Ha egyszerre több vagy nagy haranggal kell kondítani, minden klerikus, laikus vagy más testvér köteles segíteni a sekrestyésnek, hiszen egymaga nem képes mindent ellátni.

Harmadszor: a lámpásokkal

Az ő érdekük, hogy legyen lámpásuk, viaszuk és olajuk. Ha nem futja erre az adományokból, az elöljáróktól kell kérniök. Kötelesek gondoskodni arról, hogy amikor sötét van, a szolgálóknak legyen gyertyájuk, vagy a kulcsárok rendeljenek. Sohasem szabad hagyniok, hogy a szentségház előtt – a rendházban előforduló esetleges zavar miatt – kialudjék a lámpások fénye. Ugyanígy kötelesek

a miséző testvéreknek a miséhez gyertyát adni az oltárokra. Az ő kötelességük, hogy előkészítsék a lámpásokat és a kisebb-nagyobb gyertyákat a körmenetekre, temetésre, húsvéti gyertyának és a Mária megtisztulásának (Gyertyaszentelő Boldogasszony) ünnepén mondandó áldáshoz. Kellő időben készítsék ki a tömjént a füstöléshez. Kötelesek egy lámpást és vasat tartani a tűzcsiholáshoz. Legyenek lámpásaik, amelyekkel éjszaka és sötétben járhatnak. Az ő dolguk az ostyakészítés meg ehhez a tészta meggyúrása, és hogy valódi bort és tiszta vizet vigyenek a misézőknek.

Hideg időben tálcákon vigyenek szenet. Szerezzenek be legyezőt a legyek ellen, párnákat a könyveknek, és gyertyatartókat meg zászlókat is készíttessenek ki.

Kötelesek vigyázni, hogy az ostya meg ne penészedjék, vagy tönkre ne menjen valahogy, vagy meg ne rágják az egerek. Állandóan tartsanak a sekrestyében vizet arc- és kézmosáshoz, kefét vagy fésűt hajfésüléshez, ollót körömvágáshoz, törülközőt kéztörléshez. Gondoskodniok kell arról is, hogy legyen a sekrestyében egy medence vagy víztartó, amelybe az utolsó öblítővizet öntik, hogy tisztán, illendően és gondosan őrizzék meg teljes tisztaságban. Semmilyen más mosóvizet ne töltsenek ezekbe az edényekbe. Az ő gondjuk, hogy legyenek a templomban az oltároknál zsámolyok, hogy az ima alatt letérdepelhessenek. A betegek olaját mindig tartsák a házban, hogy feladhassák az utolsó kenetet mind a háznépnek, mind a haldokló rendtestvéreknek. Az ő tisztük, hogy gondoskodjanak a sírásásról az elöljáró tanácsa szerinti helyen.

Ha bíboros, érsek vagy püspök akar misézni vagy szolgálatot végezni a rendházunkban, az ő káplánjukat kötelesek felkeresni, s a tanácsuk szerint rendelkezésükre bocsátani a szükséges dolgokat. Az ő feladatuk, hogy az évfordulókat és az ünnepi heteket előkészítsék, és elmondják az elöljáróknak, mit kell olvasni vagy énekelni. Legyen a birtokukban szertartáskönyv és szabályzat a különleges és közös misékről, az általános káptalanon kiszabandó és kirótt kollektákról.

XV. cikkely. Kezdődik az asztali és a kórusbeli lektorokra vonatkozó regula

Mielőtt az asztali és szentlecke felolvasók időben a felolvasás helyére érkeznének, kötelesek áttekinteni a szöveget, hogy zavarba ne jöjjenek. Ha maguk nem ismerik a szöveghelyet, kérdezzék meg a hitszónokoktól. A hanglejtést pedig a karvezetőtől vagy azoktól, akik ismerik. Ne csupán a szünetjelekre és a recitáló éneklésre ügyeljenek, hanem a szöveg tartalmára is, hogy megértsék a jelentését annak, amit mondanak, s így eredményesek legyenek a tanulásban. Amikor pedig egyes félreérthető helyekkel kapcsolatban máshonnan nem tudnak tájékozódni, folyamodjanak a glosszákhoz és posztillákhoz. Reggelinél és ebédnél várják meg, amíg mindenki nyugodtan elfoglalja a helyét, csak utána kezdjék el a felolvasást. Ha választható olyan hely, ahol arccal a konvent felé fordulva ülhetnek, válasszák ezt a felolvasás helyéül. Olvasás közben kerüljék a túl halk vagy hangos, illetőleg túl gyors beszédet, hanem nagyon kimérten, félreérthetetlenül és tisztán beszéljenek. Iktassanak közbe kis szünetet minden mondat végén, mielőtt versszerű szöveg olvasásába kezdenek, mintegy erős tollvonásnyira szabályozzák a lélegzetvételt. Nyissák ki jól a fülüket, hagyatkozzanak a hallásukra, hogy észrevegyék, ha valamiben még csiszolódniok kell. A helyreigazítást, akár

az elöljárótól vagy a hitszónoktól, akár a karvezetőtől vagy más ezzel megbízott személytől jön, még ha kevésbé jól teszik is, fogadják alázattal és hajtsák végre, már ha nem nyilvánvalóan téves a megjegyzésük. Amikor pedig egy új könyvet kezdenek olvasni, bocsássák előre a könyv címét; hasonlóképp előrebocsátandó a cím, ha renden kívüliek vannak jelen, hogy ők is tudják, mit olvasnak fel. Ha folytatólagos a felolvasás, a könyv közepénél tartva ritkán szokás az egész könyv címét említeni, inkább csak a fejezet címét. Ha pedig egy fejezet közepétől kell olvasni, kezdhetik így az olvasást: „Ebben és ebben a fejezetben így folytatódik tovább." Egy fejezet elejét így kezdjék: „Az első vagy második fejezet erről a tárgyról tovább folytatódik; kezdődik az előszó ehhez a könyvhöz; kezdődik a könyv mondanivalója."

Ahol az a szokás, hogy a karvezető táblját az asztalnál felolvassák, a közelgő ünnepek előtt kötelesek azt előre megnézni, és az étkezés végén elolvasni vagy megmagyarázni. Akár a refektóriumban, akár a kórusban tartják a felolvasást, semmit sem tehet a maga akarata szerint, csak azt, amit az elöljáró, a hitszónok vagy más mondott neki, mint fentebb utaltunk rá. Ha az olvasmány előzetes átnézésekor valami tévedést találnak, folyamodjanak könyvekhez vagy bölcs emberekhez. Az olvasás befejezésekor tegyen könyvjelzőt a könyvbe, amint szokás. Ha renden kívüliek is jelen vannak a felolvasáson, s az illető alkalmatlan a felolvasás feladatára, bízzák más, nála rátermettebb társára.

XVI. cikkely. Hogyan kell nevelni a királyok és hercegek fiait

A testet illetően

Vigyázz, előkelő ifjú, hogy ne táplálkozz túlságosan elkényeztetett gyermek módjára. Ne aludj vagy pihenj többet a kelleténél, mert a határozatlan nevelés megtöri a testi-lelki erőt. Ne használj puha párnákat. Ne simuljon selyem a testedre, öltözz olykor durva lenvászonba, hogy tagjaid erősödjenek, és jobban bírják a munkát.

A testtartás

Legyen nyílt a tekinteted, ne húzd el a szádat, a nyelvedet se szívjad. Ne nézz gőgösen, a szemedet ne szögezd a földre, hogy a kezed ne merevedjék kényszerű tartásba, ne állj csúnyán, s ne ülj nevetésre ingerlő módon. Lebbenő hajfürtjeid rendezd illendően. Karodat tartsd egyenesen, járásod se legyen esetlen, hanem minden taglejtésed és egész testtartásod legyen megnyerő.

A testgyakorlás

Minthogy egy királynak gyakorta kell csatáznia, tőled is elvárható, hogy viadalokban eddzél. Nem hiábavaló, hogy te - akinek a törökök ellen kell küzdenie (már ha hosszú élet rendeltetett számodra) – íjat ajzzál, parittyával lőj, nyilazz, dárdát vess, lóra pattanj és leszállj róla, fuss, ugorj, vadászatokon vegyél részt, tapasztalatot szerezz a hadakozásban. Egyáltalán nem szégyen olyat tanulni, ami tisztességesen művelhető. Ezért edzették az ókori itáliai fiúkat először tűzben, azután csikorgó fagyban lehűlt vízben. Mert az eke mellől választott fiúkból

bátrabb és rendíthetetlenebb katona lesz. Ő ugyanis hozzászokva az éhezéshez, hőséghez, hideghez és fáradsághoz nem törik meg olyan hamar, mint az, akit ínyencfalatokkal kapattak el. Egyébként nem tiltalak el az egykorú társakkal való játéktól, hogy így kapcsolódj ki a munkából, és növekedjék az elszántságod. Nem kell a gyerekeknek mindig könyvekkel és komoly dolgokkal foglalkozni, és aránytalanul nagy feladatokkal terhelni őket, amelyektől elcsigázva csuklanak össze. A növények is kevés víztől növekednek, a soktól tönkremennek. Ezért ne vállalj túl nagy feladatot, de ne is süppedj tunyaságba.

Ételek

Étkezz szerényen és mértéktartóan. Ne végy magadhoz olyan s annyi ételt, amely megterheli a tested, és földbe döngöli a lélek szabadságát. Ne fogyassz emészthetetlen étkeket. Ha finom ennivalóhoz szoktál is, ne vesd meg a közönséges ételeket, hiszen nem mindig élhetsz majd városban; gyakran leszel táborban, erdőben, elhagyott helyeken, ahol kénytelen leszel póriasabb falatokkal beérni. Táplálkozz úgy, hogy ne viszolyogj a marhahústól meg a rozskenyértől. Ha süteményekhez, mandulához, cukorkákhoz, madárhúsból készült ételekhez szoktál hozzá, és ezek nem lesznek, megbetegszel, és otthon maradsz, az ellenség meg rád támad. Bár néhanap a királyi asztal megtisztelésére több fogást kell készíteni, ne feledkezz meg magadról annyira, hogy az agyad is belezengjen. Az éhség, ne pedig a falánkság készítse ebédedet és vacsorádat. Ezért vesd meg az üres fecsegést, és kerüld a hízelgőket. Vigyázz, hogy asztaltársaidat ne tartsd foglyaidként a sokféle édes étellel.

Italok

Vigyázz, hogy ne légy sem nagyivó, sem pedig olyan, aki csak a legjobbat issza. Kerüld el egészen a részegeskedést, nehogy amit korhely módra „betakarítottál", még csúfosabban kelljen eltakarítanod. Olyan mértékletesen igyál, hogy ne szálljon a fejedbe, hanem oltsa a szomjadat. Gyerekeknek sok erőt ad a tej, így bőségesen van vérük, s ritkán éreznek szomjúságot. Ne mondj le egészen a borivásról, hogy amikor az asztalnál a vendégek köszöntésére innod kell, a bor ereje és a tapasztalatlanságod miatt el ne veszítsd a fejedet. Igyál csak bort, de úgy, hogy ne uralkodjék rajtad; hanem élénk és üde lélekkel. Ha valami dermesztő szomorúságot vagy kábító félénkséget okoz, hígítsd; ezt akkor kell tenned, ha kevés és élvezhető bort akarsz fogyasztani.

Vendégség

A vendégeskedésnek legyenek meg a maga szabályai az evés-ivás korlátait illetően, vagyis legyen mértéktartó – fényűzés nélkül. Ne felhőzze az arcokat szomorúság, olykor-olykor nevetés is legyen. Honoljon ott komolyság, de ne zárja ki a vidámságot. Kapjanak helyt az élvezetek, de ne vigyenek a kicsapongásig. Legyen szórakoztató zene, de ne késztessen ízléstelenségre.

A ruházat

A szükséges mértéken és rangon felüli öltözködés könnyelmű, vagy hivalkodó, vagy olyan emberre vall, aki lányok és asszonyok tisztességét fenyegeti. Ezért

kell figyelni arra, hogy ne adj többet a testnek, mint a léleknek; visszatetsző ugyanis, ha egy királyt teste túlzott ápoltsága miatt nőiesnek látnak. Az egész öltözködésben kívánatos a tisztaság, amely nem okoz ellenérzést, s nem is eltúlzott. Kerüld viszont a pórias és otromba hanyagságot; egy király számára, akár fiú, akár férfi, elengedhetetlen a méltóság, nehogy a nagyravágyás szégyenébe süllyedjen, míg a pöffeszkedő hivalkodástól hátrál. Egy uralkodó esetében mi sem visszataszítóbb ennél.

Üdvös tanítások

Tanuld meg az Úr imáját, a hitvallást, az angyali üdvözletet, a János evangéliumot; több, a szentekről szóló imádságot; hogy melyek a halálos és bocsánatos bűnök, mik a Szentlélek ajándékai, mik Isten és az Egyház parancsolatai, az irgalmas cselekedetek; melyik az üdvösség és melyik a kárhozat útja; mi a menny s mi a pokol, mi a Paradicsom, a pokol tornáca (limbusz), mi a purgatórium; mire jó a kegyelem, miért ártalmas a bűn; s végül mi a hit, a remény és a szeretet.

Továbbá: ne bízzál a méltóságban, az ősök tekintélyében, a szépségben, a gazdagságban, testi erőben, a nagyságban, a sok katonában, az uralkodásban és a jó hírnévben, hanem az Istenben mint adományozóban és a szentekben mint közbenjárókban. Támogasd a papokat, különösen a derék szerzeteseket, hogy feltétlen híveid legyenek. Segítsd adományokkal a szegényeket, hogy imádkozzanak érted az Úrhoz. Védelmezd az evangéliumi hitet, életedben és holtodban egyaránt.

A viselkedés

Segítőid legyenek jóindulatúak, ne legyen bennük semmiféle gonoszság. A beszédből hiányozzék a trágárság, a hazugság s minden rossz. A vitákban ne legyen makacsság, győzzön az értelem és a belátás. Ne használjanak illetlen szavakat. A fiúk legyenek hozzád igazságosak, illemtudók, szemérmesek, szerények, ne részegeskedők, ne mámorosak, ne igazságtalanok. Egyesek közülük tudjanak magyarul, mások olaszul, amazok csehül és más nyelveken beszéljenek felváltva, így fáradság nélkül, szinte játszva sok nyelvet tanulhatsz meg, embereidet magad is meg tudod szólítani s ők is téged. Gyakorta előfordul, hogy alattvalóid egyedül veled akarnak közölni valamit, s nem bízzák tolmácsra. Az, aki mindig más közvetítésével beszél, névleg uralkodó csak, valójában nem az. Semmivel sem lehet a népet úgy megnyerni, mint a kedves beszéddel.

Védekezés/Mentség

Ezt mondja Platón: „Méltatlanul jár el az, aki úgy törődik egy közüggyel, hogy közben egy másikat felad. A nagyobb bajt kell előbb megakadályozni.” Tegyél mindent az idősebbek és hű embereid tanácsa szerint, akkor tetted később sem kelt visszatetszést.

Nyelvi-irodalmi tanulmányok

Törekedj arra, hogy ne csupán beszélj, hanem szépen és okosan is tudj beszélni. Kitérnek a fegyverek a toga elől, a babér meghátrál a nyelv előtt. Nem akarom, hogy egy fiúnak lehetősége nyíljék a szónoklásra. Kellő időben hallgatni

nagy bölcsességre vall. Amit egyszer kimondtál, nem vonhatod vissza. Azt akarjuk, maradj a középúton: ne beszélj mindig, de ne is hallgass mindig. Ügyelj arra, mit mondasz, kinek és miről. Bármit teszel, megfontoltan tedd, s gondolj a következményekre. Vannak könnyed és kellemetlen fecsegők. Azt mondjuk, az ő beszédük nem a szívükben, hanem a szájukban terem. Törekedj arra, hogy ékes és magvas beszédeddel múld fölül kortársaidat; hogy győztes lehess. Mert ebben és minden becsülni való tevékenységben fájdalmas számodra a vereség, örvendetes a győzelem.

Beszéded ne legyen sem alázatos, sem túl egyszerű, sem fontoskodó, sem nagyon komoly. Mert a beszélgetésben a komolykodás méltán kelt gyűlöletet. A dagályos beszéd gyűlöletes, a felszínes és alázatos pedig egyáltalán hat. Helyénvaló, ha egy beszéd nem lagymatag, hanem erőt sugároz, és bár jó az egész művészetet ismerni, mégis a grammatika irányít, a dialektika nyomatékosít, a retorika megvilágosít. Vésd emlékezetedbe az írók fontos mondatait, hogy beszédkészségedet megszilárdítsd és pótold szókincsed hiányosságait; mert kevés lelkes ember szavakkal gyakran sokakat legyőzött, sok lelkes pedig bátrabban küzdött.

Filozófiai tanulmányok

Ahogyan minden korszak vak irodalom nélkül, hiszen így senki sem tudja, mi a jó, és mi a rossz; nem tudja megítélni a múltat, jelent és jövendőt, úgy a filozófia tanulmányozása nélkül senki sem tudta szellemét fegyelmezettségre, az Isten tiszteletére, az emberi jogra és minden jóra nevelni. Foglalkozz hát buzgón filozófiával, mert az ember életében sokszor sokféle esemény történhet. Semmi sem állandó a Hold alatt. Az ember hol gazdag, hol szegény, egyszer uralkodik, máskor szolgál, hol betegeskedik, hol jó egészségnek örvend, hol diadalmaskodik, hol pedig őt győzik le; de semmi sincs, ami olyan vigaszt nyújtana a sorscsapások ellen, mint a filozófia.

XVII. cikkely. Kezdődik a vargákra, szabókra és kovácsokra vonatkozó szabály

Haláláig híven köteles mindenki azt a mesterséget folytatni, amit tanult. Amikor más rendtestvérek számára szükséges dolgokat kell adniok, ne legyenek részrehajlóak a személyük iránt, és ne háborogjanak, ha a szokottnál jobban meghajtják őket, hiszen Isten a vidám adakozót szereti. Ha rendtestvérek vagy világiak mennek hozzájuk, ne fecsegéssel fogadják őket; ha mégis kénytelenek beszélni, épületeseket mondjanak, s ne engedjék, hogy kifogásolható dolgok hangozzanak el előttük. Ha segédeket akarnak, az elöljáró vagy legalább az alperjel előtt egyezzenek meg velük. A megegyezés feltételeit írják le egy közös jegyzékben. Ne merészeljék a segédek pénzét vagy más javait az elöljáró tudta és beleegyezése nélkül maguknál tartani. Ha valami bevétel származik a munkájukból, minden áldozási napon a gyónás ideje alatt kötelesek átnyújtani elöljárójuknak, s azután, ha szükséges, tőle elkérni, a mesterségük folytatásához elengedhetetlen dolgokra.

Általános szokás, hogy a szabók szőlőt művelnek. Ha alkalmasak erre, fogadják szívesen, ellenkezés nélkül ezt a feladatot. Bárhogyan távoznak is lakhelyükről, semmit ne vigyenek magukkal ama kolostor javaiból, ahol tartózkodtak,

csak ha az elöljáró engedélyezi. Ha kimennek a kolostorból, ne a saját belátásuk, hanem az elöljáró akarata szerint vigyenek pénzt magukkal. Sokan ugyanis rávetik magukat ételre-italra, nem gondolnak a másnapra, felbosszantva vendéglátóikat. Vándorúton ne világiasan, hanem szerzetes módjára járjanak; olvasót morzsolva, nem pedig kardot, lándzsát, nyilat vagy íjat hordozva. Renden kívüliekkel semmilyen szerződést ne kössenek, csakis az elöljárójuk jóváhagyásával. Tartsák meg a csöndet mind a kolostorban, mind azon kívül, mégpedig úgy, hogy ne fecsegjenek, mert jaj a megbotránkoztatónak.

XVIII. cikkely. A kulcsárok szabálya

A kulcsár vagy a szakács köteles tudni a kolostori személyzet létszámát vagy azon személyekét, akik ott étkeznek, s hogy mennyit – eszerint kell gondoskodniok élelmiszerről. Elsőként köteles fölkelni és utolsóként elaludni; hogy ne akadályozza őt semmi, az elöljáró körültekintően mentse föl a közös munka és a virrasztások alól. A rendház javaival célszerűen és tisztességesen sáfárkodjék, a beosztás során semmit ne tegyen az elöljáró akarata ellenére. A szolgáló segédeknek osszák ki a szükséges dolgokat, ne fölös mértékben, hanem szükség szerint; ha valaki békétlenkednék közülük, jelentsék a feljebbvalónak. Időben zárják be és nyissák ki a belső kapukat. Erejük a hallgatásban és a reményben van. Azokat, akik szeretettel szolgálnak testvéreiknek, a boldogok örök hazájában megjutalmazza az Isten. Méltóztassék ezt nekünk is megadni minden jónak az adományozója! Ámen.

Direktorium
für die einzelnen Brüder Amtsträger des Ordens des hl. Paul des Ersten Eremiten, die nach der Regel des sel. Bischofs Augustinus ihren Dienst verrichten

Gregor Gyöngyösi osppe

Aus dem Lateinischen ins Deutsche übersetzt von
Lorenz Weinrich
Berlin 2011

Inhaltsverzeichnis

Begründung dieser Zusammenfassung **4**

⟨Kap. 1⟩ Vorgaben für den Generalprior **4**
1. Er achte auf sich selbst 5
2. Er achte auf das Generalkapitel 5
3. Er achte auf die Ordenshäuser der Provinzen 6
4. Er achte auf die Brüder 7
5. Er achte auf die Herren oder andere Auswärtige 7
6. Er achte auf seine Reisebegleiter 8
7. Er achte auf den Gottesdienst 8
8. Er achte letztlich auf die Tischordnung 8

Kap. 2 Vorgaben für den Begleiter des Generalpriors **9**

Kap. 3 Vorgaben für den Sekretär des Generalpriors **11**

Kap. 4 Vorgaben für den Generalvikar **11**

Kap. 5 Vorgaben für die Vikare und Prioren **12**

Kap. 6 Vorgaben für Subprioren und Stellvertreter **15**

Kap. 7 Vorgabe für die Novizenmeister **16**

Kap. 8 Vorgaben für Novizen, Priester und Kleriker **17**
1. Im Chor 18
2. Bei Tisch 19
3. Auftreten und Haltung 20
4. Fromme Hingabe 22
5. Beichten 24

Kap. 9 Vorgaben für die Konversen-Novizen **24**

Kap. 10 Regeln für den Chorleiter **26**

Kap. 11 Regeln für Prediger **27**

Kap. 12 Regeln für die Beichtväter **29**
1. Die Fragen 29
2. Leutseligkeit 30
3. Lossprechung 31
4. Verhängen der Buße 31
5. Beichtgeheimnis 32

Kap. 13 Vorgaben für den Hebdomadar **32**

Kap. 14 Regeln der Sakristane **34**
1. Ausrüstung und Schmuck 34
2. Glockenzeichen 35
3. Leuchten 35

Kap. 15 Regeln für Lektoren bei Tisch und im Chor **36**

Kap. 16 Anraten für Söhne von Königen und Fürsten **37**
Körperpflege 37
Körperhaltung 37
Übungen 37
Speisen 38
Trinken 38
Gastmähler 38
Kleidung 39
Heilsame Zeugnisse 39
Umgang 39
Rechtfertigung 40
Bildung 40
Philosophiestudium 40

Kap. 17 Vorgaben für Schuster, Schneider und Schmiede **40**

Kap. 18 Vorgabe für den Schlüsselwart **41**

Bruder Gregor Gyöngyösi, Prior von Santo Stefano Rotondo auf dem Monte Celio in der Stadt Rom, sagt dem hochwürdigsten Vater und Herrn in Christus, Herrn Bernhard, Bischof von Santa Sabina und Kardinal bei Santa Croce, seine Grüße und widmet ihm dieses Werk

Begründung dieser Zusammenfassung

Oftmals haben manche Brüder, Vorgesetzte und Untergebene, gewünscht, es möchten die Regeln für die Amtsträger des hochheiligen Eremitenordens, besonders die bislang vernachlässigten – die nur die Älteren von den ersten Kindesbeinen ihrer Jugend in unserm hl. Ordensleben kennengelernt haben, die Jüngeren aber, und zumal die Novizen, nicht kennen – zur geistlichen Erziehung der vielen Nachkommenden schriftlich abgefasst, endlich für die Gemeinschaft hervorgeholt werden. Deren Verlangen durfte ich wirklich nicht abweisen. Daher habe ich, nicht um Ruhm und Lob zu erzielen, noch von den Kräften meines Verstandes veranlasst, um den Interessierten, gewissermaßen meinen Erben, die Erbschaft meiner Kenntnisse zu hinterlassen, schon seit längerem beschlossen, diese kleine Gabe, die von den Vätern hinterlassen wurde und an vielen Orten zerstreut ist, zusammenzutragen und aufzuzeichnen. In ihr möchte ich darlegen, was jeder tun oder vermeiden müsste und wozu er gehalten ist, in der Weise, wie mir seinerzeit als Novizen der hochwürdige Pater, Bruder Thomas selig, durch zweimalige Kapitelswahl Generalprior und viele Jahre lang Generalvikar und erlauchter Prediger, dessen nicht geringer Ruhm sich unter den wachsamen Arbeitern im Weinberg des Herrn Sabaoth eingeprägt hat, in gewiß kurzen Worten und in wenig ausgefeiltem Stil, doch in zweckdienlichen Sätzen darlegen, damit die in der Finsternis der Unwissenheit Weilenden, erleuchtet und belehrt, genötigt werden, gelassener auf die größere Vollkommenheit hinzuarbeiten. So möchte ich mir durch sie Verdienste erwerben bei Gott, dem Urheber des ganzen Werkes, und bitte daher: Jeder, der die wortreiche Geschwätzigkeit derer, die mich kritisieren, bemerkt, möge, soweit er kann, deren mit Missgunst und Neid vergifteten Pfeilen als errichtetes Zeichen widerstehen.

Denn dies schadet nicht nur den Lesern und denen, die sich, soweit es geht, unserer hl. Gemeinschaft anschließen, bei der einzigartigen Entfaltung. Daher richte ich mit zum Himmel erhobenen Händen Gebete zu Gott und sage mit Salomon: „Gib mir die Weisheit, Herr, die an Deiner Seite thront", damit ich dieses kleine Werk gut beginnen, besser fortsetzen und bestens und glücklich beenden kann.

⟨Kap. 1⟩ Vorgaben für den Generalprior

Es wundert sich vielleicht einer, dass ich jetzt noch mehr über den Stand des hochwürdigen Vaters Generalprior zu schreiben plane, doch gewiss fordert der Aufbau der Untersuchung, dass derjenige, der über allen steht, auch alle soweit möglich besonders an Heiligkeit und Weisheit übertrifft. Daher muss er, abgesehen von allem, was schon gesagt wurde, seine Weisheit besonders auf acht Dinge richten, d.h. 1. auf sich selbst, 2. auf das Generalkapitel, 3. auf die Ordenshäuser der Provinzen, 4. auf die Brüder samt und sonders, 5. auf die Herren, 6. auf seine Reisebegleiter, 7. auf den Gottesdienst, 8. auf die Tischordnung.

1. Er achte auf sich selbst

Er sei heilig gegenüber Gott, unschuldig gegenüber dem Nächsten, unbefleckt gegen sich selbst, d.h. er soll ein fleckenloses Gewissen haben, fern von den Sündern, was den Verkehr mit verdächtigen Leuten anlangt; er sei dem Himmel näher, damit er über Himmlisches nachsinnt, untadelig, d.h. ohne Todsünde; nüchtern im Essen;. klug bewandert in der Heiligen Schrift und besonders im weltlichen Trivium, also Grammatik, Logik und Rhetorik; beim Sprechen angemessen, wahrhaftig und treffend. Er sei erfahren in weltlichen Geschäften; sittsam in seiner Art und in den Worten; entsprechend seinem Stand treffend mit innerer und äußerer Ehrenhaftigkeit; bescheiden in allen seinen Tätigkeiten. Seine Aufgabe ist es, allen gegenüber Armut, Demut, Beachtung aller Obliegenheiten des Ordens und seiner ganzen Heiligkeit bei sich zu zeigen, damit er nicht nur Anwesende durch sein Beispiel auferbaut, sondern auch Abwesende durch Hörensagen zufriedenstellt. Er muß ständig die Klosterregel und die Konstitutionen bei sich haben, auch die alten wie die neuen Privilegien des Ordens, sie kennen und wenn nötig den andern verkünden. Bei Nacht sei er für Gott frei, und bei Tage für die Nächsten.

2. Er achte auf das Generalkapitel

Jedes Jahr hat er für die Brüder ein Kapitel abzuhalten. Ebenfalls muss er einen Hausverwalter einsetzen, der von der königlichen Majestät das gewohnte Salz einfordert, oder selbst von anderswoher die nötigen Aufwendungen für das Kapitel aufbringt. Am Donnerstag vor dem Pfingstfest berufe er die Vikare in das Definitorenhaus und trage ihnen Trostworte vor; er belehre sie auch, für den Orden Sorge zu tragen und mutig zur rechten Zeit das zu sagen, was für den Orden nötig oder was überflüssig ist. Er danke ihnen für gnädige Gastfreundschaft. Er überprüfe die zum Kapitel Gekommenen, ob nur Berufene oder auch andere da sind, damit sein Gehilfe Bescheid weiß für die Herrichtung der Tafel, und mit denen, die grundlos gekommen sind, handele er dann so, wie es in den Konstitutionen schriftlich niedergelegt ist. In den folgenden Tagen gehe er entsprechend der Vorgaben dieser Konstitutionen vor. Ebenso, sobald es ihm angemessener erscheint,ob es gut ist, die Wahl des Generalpriors zu erklären, dass kein mit einer schweren Exkommunikation Exkommunizierter, kein Suspendierter und kein mit Interdikt Belegter gewählt werden kann. Ebenfalls ist einem durch die Tat selbst sein Wahlrecht zu entziehen, der bewusst einen Unwürdigen nominiert und wählt,. Ebenso wer kein Pupillus und wer nicht Subdiakon ist.

Er hat die Befugnis zu sagen: Die Wähler begehen einen Irrtum, wenn sie nicht die Form der Wahl innehalten. Diese kann auf dreierlei Weise geschehen, also durch Abstimmung, durch Übertragung an einen Schiedsmann oder durch gemeinsame Inspiration. Gab es mit einem, der gewählt werden soll, mit seinen Freunden oder Verwandten eine Absprache? Ob die Wahl geheim war? Ob sie von der Mehrheit des Kapitels erfolgte? Ob etwa ein Unwürdiger oder Exkommunizierter gewählt wurde? Ob bei der Bekanntgabe der Stimmen keine Auszählung Stimme für Stimme erfolgte, Hass zu Hass und Verdienst zu Verdienst? Ob eine Wahl mit einem Nicht-Wählbaren erfolgt ist? Ob einer gewählt wurde, der keine Profeß abgelegt hat? Ob sie einen gewählt haben, der ohne Dispens des Papstes mehrere Würden und Seelsorgs-Pfründen innehat? Ob alles, was die Konstitution befiehlt, nicht gänzlich befolgt werden soll? Ob bei

jener Wahl Simonie vorkam? Ob eine mündliche Wahl mit einer höheren Stimmenzahl erfolgte? Ob etwa einer gewählt wird, der die Mönchsregel nicht kennt? Seine Aufgabe ist es, die versammelten Definitoren, die noch ungeübt sind, mit den Akten des letzten Kapitels vertraut zu machen. Er hat auch dafür Sorge zu tragen, dass die für den Orden nützlichen Bestimmungen zum Ablauf herangezogen werden, andere aber nicht. Es kann nämlich vorkommen, dass einige Bestimmungen zwar sonst nützlich, jetzt aber unpraktisch sind.

Allen, die ihm schreiben, antworte er zweckmäßig und so liebenswürdig, wie er kann. Bei der Durchführung des Kapitels muß er darauf achten, dass es zu keinen Spaltungen und Parteiungen kommt, und in seinen Worten und auch sonst ist die geschriebene Form zu bewahren; bei Vermeldungen werde Unbesonnenes, Listiges und Anmaßendes unterdrückt. Abwesende dürfen nicht leichtfertig in schlechten Ruf gebracht werden. Er muss auch bekanntgeben, wohin er zu reisen beabsichtigt, damit die Brüder wissen, wo sie ihn bei Notlagen finden können.

3. Er achte auf die Ordenshäuser der Provinzen

Alle Ordenshäuser müssen einen guten Vorsteher haben, denn von diesen Vorstehern dürfte zum größten Teil der Stand des Ordens in den Provinzen abhängen. Zu den besonders kläglichen oder unterversorgten Häusern muss er besonders huldvoll sein, indem er den Brüdern Nützliches und Geeignetes zum Predigen, zum Arbeiten oder zum Durchführen der anderen Aufgaben zukommen lässt. Auch ist es seine Aufgabe, Brüder zu versetzen zum Nutzen der Häuser und zum Heil der Versetzten. Streitigkeiten und gegenseitiges Unrecht muss er dort mit allen Mitteln beseitigen, sonst machen die Brüder weder im Zeitlichen noch im Geistlichen irgendwelcheEntfaltung.

Von den auf Reisen befindlichen Brüdern wie von den andern, von denen er es passend erfragen kann, untersuche er den Zustand des Hauses und der Brüder. Es sei seine Sorge, an die verschiedenen Orte des Ordens und die Bewohner Briefe, Mahnschreiben und Trostworte zu schicken, denn wenn er dorthin kommt, kann er die Brüder den Anträgen entsprechend versorgen. besonders in die Konvente, zu denen er nicht kommen kann oder will, soll er Visitatoren schicken oder ihnen zumindest eine Entschuldigung zustellen. Stets soll er tröstende Briefe denen schicken, die in Schwierigkeiten sind. Wenn er in einem Konvent eintrifft, soll er die Brüder einzeln oder zusammen fragen, wie es ihnen ergeht. In seinen Gebeten soll er sich und die anderen [Gott] empfehlen. Den Grund seines Besuches erkläre er, es sei denn, der ist geheim. Von den Häusern abzureisen soll er sich nicht beeilen, besonders wo Bemerkenswertes auftaucht, ausgenommen aus schwierigem Grund.

Auch wenn er nicht alle Brüder angehört hat, soll er dennoch sich vor einigen Älteren offen zeigen für einen Tadel, falls etwas seinen Tadel zu erfordern scheint. Er gehe häufig in einen Konvent, um das Schweigen zu erfahren. Besonders bei den Mahlzeiten sei er anwesend und mache Ermahnungen, damit nicht nur in seiner Gegenwart sondern auch nach seinem Weggang eine sichtbare Entfaltung im Ordensleben erfolge. Angemessener dürfte es für den Konvent sein, in Notzeiten etwas aus allgemeiner Fürsorge öffentlich zu erbitten statt es verdeckt zu erhalten. Er mache sich nicht lästig mit großen Ausgaben oder Dienstleistungen, die andernorts nicht üblich waren. Er zeige sich nicht voll Hochmut, als ob er nicht einer der Ihren wäre. Er erwarte keine außerordentliche Höflichkeit. Für seine Prioratsgeschäfte halte er sich stets einen Vikar. Er gestalte seinen

Lebenswandel liebenswürdig, nicht nur gegenüber den Brüdern, sondern auch dem Hausgesinde. Da es günstig erscheinen dürfte, unter den Leuten mit zurückhaltender Geselligkeit aufzutreten, ist es angebracht, keine zu große Menge dem Aufwand zuzumessen, aber auch nicht bei zu großer Sparsamkeit Verachtung zu ernten. Die Brüder, die seinetwegen zu den Ordenshäusern kommen, müssen bald wieder entlassen werden, damit sie durch ihren Aufenthalt dort keine besonderen Schwierigkeiten verursachen.

4. Er achte auf die Brüder

Es ist sein Auftrag, die Brüder kennnenzulernen; und die gebildet, umsichtig, Eiferer für den Orden, von Rang und Namen und mit liebenswürdigem Umgang sind, die sammle er in der Stadt Rom, beim König und den andern Fürsten, damit sie deren Gunst suchen können und erkennen, woraus sowohl Nutzen für den Orden und in Rom, wie für das Heil der Seelen folgt. Besonders aber bei Szintlõrinc und in Lepoglava sind solche äußerst nötig. Ihm obliegt es, die Fehler der älteren Brüder mannhaft zu beseitigen. Den Jüngeren zeige er sich so, dass sie sich nicht scheuen, an ihn heranzutreten. Die der Ehre wert sind, ehre er angemessen entsprechend ihren Verdiensten oder nach anderem Verhalten. Die Unfrommen und schlecht Lebenden treibe er von sich aus gewissermaßen zu ihrer Umkehr. Er zeige sich denen dankbar, die sich lobenswert und fruchtbar um den Orden kümmern. Zu den Schwachen an Geist und Körper neige er sich herab. Den Trotz der Frechen soll er brechen. Die in Versuchung und Anfechtung geratenen Novizen tröste er mit süßen Trostworten. Vernünftige Bitten der Brüder erhöre er schnell; wenn er sie aber ablehnen muss, lege er klug seine Gründe dar. Die Fälle der mit anderen Steitenden entscheide er gern, damit das Rechte geschieht. Zuchtlosigkeiten darf er nirgendwo und zumal bei ihm selbst nicht dulden. Den um Nützliches oder um ein Beichtbekenntnis Bittenden hat er leicht Raum zu gewähren. Alle Brüder auf Reisen, die zu ihm kommen, empfange er mit frohem Antlitz, falls er nicht einen bestimmten Anlass hat, etwa daß sie ungerechtfertigt umherziehen. Wenn aber der Grund der Reise geklärt ist, behandle er sie nach Gebühr. Brüder, die von weither kommen, entlasse er mit sicherem Geleit. Er empfehle sie denen, zu denen sie ziehen, und gebe ihnen einen Gruß mit. Abgefallenen und Vertriebenen, die zu ihm flüchten, gewähre er Gehör. Es ist nicht gesichert, dem zu vertrauen, der über einzelne urteilt, eher denen, die wenig reden.

5. Er achte auf die Herren oder andere Auswärtige

Wenn welche zu ihm kommen, darf er ihnen keinen frostigen Empfang bereiten, sondern sie ohne Verzug an passendem Ort [aufsuchen] oder zu ihnen hinausgehen. Sobald sie zu ihm geführt worden sind, muss er ihnen einen würdigen Empfang bereiten und alle leutselig aufnehmen und sie entsprechend ihrem Stand ehrenvoll behandeln. Wenn sie etwas erbitten, dem zu willfahren sich schickt, möge er es gern erfüllen, oder falls es nicht erhört werden kann, vernünftige Gründe anbringen. Er zeige vor ihnen keine Ruppigkeit, damit keiner von ihm gekränkt von dannen zieht.

Bei Ordensleuten muss er fromme Worte wählen, bei Weltgeistlichen mische er unter die heilsamen Worte auch Weltliches. Keinem verweigere er seine Gastfreundschaft, abgesehen von Unwürdigen, und er lehne es auch nicht ab,

sie persönlich aufzusuchen. Wohltätern und Freunden des Ordens muß er seinen Dank abstatten, damit sie umso mehr bestärkt werden in ihrer Liebe. Prälaten, durch deren Diözesen er reist, soll er gern besuchen und ihnen seine Brüder empfehlen. Gern spreche er lateinsich mit den Latein Sprechenden, aber nicht barbarisch. Wenn er merkt, dass einer von den Großen auf seine Brüder zornig ist, besänftige er ihn und bewege ihn zum Frieden. Auf alle Brüder jeden Ordens gehe er gern zu, spreche mit ihnen, bewirte sie, lade sie selbst wieder ein und wasche ihnen wenn möglich die Füße. Er sehe zu, dass alle, die ihm begegnen, durch ihn einen Wandel erfahren. Er kümmere sich darum, geeignete Personen in den Orden zu holen; vor ihnen halte er Predigten. Wer ihn besucht, um einen Rat zu erhalten oder um über sein Heil mit ihm zu sprechen, den höre er gütig an und entlasse ihn hilfsbereit.

6. Er achte auf seine Reisebegleiter

Als Reisebegleiter sind Gottesfürchtige zu wählen, die ein starkes Urteilsvermögen besitzen und geduldig sind, Eiferer für den Orden, fromm und liebenswürdig im Umgang, körperlich kräftig; sie sollen nichts weiter suchen als Nützlichkeit für den Orden, keinen eigenen Vorteil, und die Vertrauliches für sich behalten können, Gesehenes und Gehörtes nicht überall ausplaudern, mitunter auch gesehene oder gehörte Mängel zudecken wegen eines besonderen oder allgemeinen Nutzens.

7. Er achte auf den Gottesdienst

Ob er auf Reisen oder sonstwo ist, er achte auf den Gottesdienst, dass er selbst mit den Seinen seine Pflicht erfüllt und dafür sorgt, dass in den Ordenshäusern dieser Dienst aufmerksam und genau vollzogen wird. Wenn er auf Reisen [im Sattel] sitzt oder wandert, bete er gleichsam ständig, bald das kanonische Stundengebet, bald die Bußpsalmen; mitunter lese er in der Heiligen Schrift und sei niemals untätig. In den Ordenshäusern halte er sich nicht leichthin vom Chorgebet fern, besonders von der Komplet und der Matutin, wenn ihn nicht ein vernünftiger Grund daran hindert. Dann aber schaue er auf die besondere Frömmigkeit oder die Zerstreutheit der Brüder, ihre Haltung und ihre Verneigungen. Wenn es ihm gut scheint, mahne er diejenigen, die Mängel zeigen, weise zurückhaltend oder verbessere deren Fehler. Er sei fleißig, selbst die Konventsmessen zu singen; er teile allein die Kommunion aus und spende die Letzte Ölung, wo Kranke sind. Außerhalb des Chores singe er die Psalmen mit großem Bedacht darauf: Wo ist eine Flexa zu singen? und wo zu stehen ist, stehe er auf. Wenn ihm eine Kammer gegeben wird, bete er dort eher und lese, als dass er Gastmähler veranstaltet, damit er die Brüder nicht durch den Lärm und etwaige Ausgelassenheit verwirrt.

8. Er achte letztlich auf die Tischordnung

Er halte sich nicht fern vom Frühstück, der Hauptmahlzeit oder der Ansprache. Wenn er im Refektorium ist, dulde er keine bemerkenswerten Sonderheiten. Wenn er aber Gelegenheit hat, einigen etwas zukommen zu lassen, so wähle er zuförderst die aus, denen er einen Trost zuspricht, etwa Novizen, in Versuchung Geratene und dergleichen, oder die besonders bedürftig, schwach, krank oder

die aus besonderem Anlass zu ehren sind, wie solche, die in der Welt reich, mächtig und gebildet waren. Wenn er einmal außerhalb des Refektoriums oder auf Reisen ist, achte er darauf, das Frühstück oder die Hauptmahlzeit nicht zu lange auszudehnen. Er wähle nicht unter den Getränken aus und stürze sich nicht auf das Essen; auch soll er dies anderen nicht gestatten; ferner soll er sich nichts Kostbares besorgen, zumal sobald Auswärtige da sind, die leicht Ärgernis nehmen könnten bei stattlichen Gelagen der Mönche.

Wo auch immer er selbst speist, ja auch wenn also andere Prälaten mit Brüdern gemeinsam speisen, drinnen oder draußen, darf niemandem Erlaubnis gegeben werden, durcheinander zu reden, sondern nur den Weisen und Guten, und diese sollten stets ein aufbauendes Wort sprechen. Ihm obliegt es auch, hauptsächlich aufmunternde Worte überall zwischen den Gängen einzuschieben, damit die Teilnehmer erbaut und geistlich getröstet werden. Oftmals übernehme er bei Tisch die Lesung, zum Teil oder ganz, falls nicht aus Hochachtung vor einer anwesenden erhabenen Persönlichkeit eine Unterbrechung erfolgt.

Wenn er mit seinen Begleitern in ein Kloster einkehrt, gehe er zuerst in die Kirche, was auch, nach dem Beispiel des Herrn, wenn er es angemessen tun kann, in Städten und Ortschaften passend ist. Dort beginne er auf dem Friedhof für die verstorbenen Christgläubigen den Psalm De profundis mit den angeschlossenen Bußformeln; dann verrichte er in der Kirche die Bittgebete für das Altarssakrament und zur seligen Jungfrau Maria, zu den Heiligen, auf deren Namen und zu denen die Kirche geweiht ist, zu den hll. Paulus unserm Ordensvater, Augustinus, Antonius, allen Heiligen und für den Frieden. Wenn er aber die [Rück-]Reise antreten will, füge er den Reisesegen hinzu. Nach Vollzug alles dessen verabschiede er sich mit einem Friedenskuss von den Brüdern. Wenn er einen unter ihnen traurig sieht, versuche er, ihn zu trösten, oder sage ihm eine bessere Fürsorge zu; und so sollen alle Visitatoren und sonstigen Brüder handeln.

Kap. 2 Vorgaben für den Begleiter des Generalpriors

Auch der Begleiter unseres hochwürdigen Pater Generalprior muss sich mit allen Kräften und Bemühungen darum kümmern, die Stellung des obersten Leiters, wie sie hier dargelegt wurde, besonders hinsichtlich des Gottesdienstes und der Tischordnung einzuhalten. Außerdem ist es seine Aufgabe, die Kunst der Rhetorik und Ortographie zu beherrschen. Er schreibe keine unpassenden Briefe noch nehme er solche von anderen geschrieben an, seien sie aus der Konfraternität stammend oder zum Abschicken gedacht. Er achte darauf, seine Briefe mehr oder minder angemessen zu formulieren, entsprechend den Erfordernissen der Sache oder der Personen. Je nachdem wie kundig er ist, halte er die Schreibgewohnheiten des Ordens ein. Denn Ordensleute haben eine andere Schreibform als Weltliche; diese müssen nämlich immer demütige Bitten vortragen. Er siegele nur Briefe, die der Ordensvater zuvor eingehend geprüft hat, besonders wenn die Briefe gewichtige, hervorragende und hohe Persönlichkeiten betreffen; dann aber verfasse er die Briefe in möglichst leserlicher und feiner Schrift. Kränkende Worte vermeide er stets, und er schreibe nicht unter dem Gebot des Gehorsams außer auf Anweisung des Vorstehers und nur in schwierigen Angelegenheiten, die

nicht ohne schweren Schaden oder schwere Gefahr vermieden werden können, sondern er füge besänftigende und huldvolle Worte ein. Alle Briefe, besonders die geheimen oder solche um Absolution oder Vereinigungen von Brüdern, bewahre er vertraulich und versteckt auf. In Wort und Tat achte er auf das Wo, Was und Wem? Er versäume es nicht, den Brüdern zu antworten, die ihm schreiben, zumal wenn er sieht, dass sie mit Versuchungen und Schwierigkeiten belastet sind. Er beachte, was zuvor unter Punkt 6 geschrieben ist. Vertrauliche Briefe des Ordensvaters, die er irgendwo gefunden hat, lese er nicht, sondern zeige sie dem Ordensvater, falls sie unvorsichtigerweise weggelegt wurden. Es ist seine Aufgabe, den Ordensvater in Demut und Bescheidenheit vor unangebrachten Blicken und Gerüchten zu schützen. Er erinnere ihn an Aufgaben und dränge ihn zu diesen. Über Vertrauliches, das zu ihm gelangt, bewahre er strengstes Stillschweigen. Wenn er etwas Wichtiges oder für den Orden Gefährliches erfährt, enthülle er es den Definitoren-Patres zum Vermeiden, falls es nicht wirksamer ist, es zur Kenntnis des Ordensvaters zu bringen. Worte der Brüder höre er gern an und nehme alle, besonders die der Novizen und Furchtsamen, gütig auf und spreche mit ihnen.

Er sei Mittler zwischen dem Ordensvater und den Brüdern. Er säe keinen Unfrieden, sondern vernichte solche Saat. Er bringe den Ordensvater nicht zur Wut, wenn dem etwas missfallen hat. Wenn er auf Reisen ist, sei er bei allen Widrigkeiten geduldig. Er suche zusammen mit dem Begleiter sorgfältig nach einer Herberge an ehrenvollem Ort, besonders wenn möglich bei Kirchenleuten. Er spreche ehrenvoll mit dem Wirt und seinem Gesinde. Er achte darauf, niemandem Schaden zuzufügen, weder er selbst noch der Dienstmann noch das Gesinde. Wenn sie außerhalb des Klosters sind, ist es seine Aufgabe, Fleisch oder Fisch je nach Jahreszeit zu rösten oder zu braten, so wie es dem Ordensvater zusteht, den Tisch zum Mahl zu decken und Brot zu schneiden; der Knecht aber muss kochen und alles Nötige für die Pferde und die Dienerschaft zurichten. Es darf keinen Dünkel geben, weder bei seinem Gang noch in Kleidung oder bei den Decken. Dem Ordensvater bringe er stets Ehrerbietung und Dienstfertigkeit entgegen. Darauf achte er beim Gespräch mit dem Knecht und der Dienerschaft. Er sei kein Vieltrinker noch gar ein Meistertrinker. Keinem darf er spät abends Geld abpressen außer für Ausgaben entsprechend dem Brauch der Väter, also je nachdem, ob die Reise länger oder kürzer ist. Wenn ihm eine kleine Gabe zuteil wird, darf er sie nicht für sich zurücklegen, sondern damit besorge er etwas Nützliches für den Orden und für die Gunst der Großen. Im Kapitel lerne er die täglichen Tafeln in guter Art herzurichten. Es ist seine Aufgabe, vom Ordensvater in Erfahrung zu bringen, nach welcher Vereinbarung die Kapitels-Messen verteilt werden sollen. Er belaste nicht einen mehr als die anderen. Er erkundige sich, wann die Chorsänger von den Vikaren oder Prioren oder auch von den Untergebenen eingesetzt werden müssen, damit die verkehrt Singenden nicht zum Singen aufgelistet werden. Zu Vorlesern bei Tisch mache er gescheite und stimmbegabte [Brüder], besonders wenn der König oder andere Fürsten wie gewohnt ankommen. Er hüte sich davor, einem Trinker die Sorge für den Wein anzuvertrauen, sondern der sei Glöckner oder Wassermeister. Apostaten schreibe er nicht auf für die Tischlesung und lasse sie keine Ansprachen an die Gemeinschaft richten. Die Zellen verteile er umsichtig, damit es zu keinem Streit kommen kann, sondern füge zu einem jungen Mann einen alten, so dass der Erste den ersten Platz innehat. Überall beobachte er diskret die Schläfer, und wenn etwas der Mahnung oder Anklage bedarf, wende er dem seine Aufmerksamkeit

zu, damit nichts Unehrenhaftes begangen wird. Als Schreiber setze er keine Verbraucher von Papier ein, sondern solche, die eine Silbe am Buchstaben und umgekehrt erkennen. Bei der Herstellung der Tafeln mit den Absolventen empfehle er stets die Regel des Ordensvaters, die im 3., 5. und 6. Kapitel beschrieben wird.

Den Prälaten und allen anderen, besonders den Weisen und Älteren bringe er Ehrfurcht entgegen, damit sie bei seiner Rangerhöhung sich seiner erinnern. Sie werden nämlich rascher erhöht werden, wenn sie von gutem Charakter sind. Bei der Verteilung der Plätze oder dem Sitz bei Tisch nehme er Rücksicht auf die Vikare. Wer nämlich Generalprior oder Generalvikar, Begleiter des Generalpriors oder ein Mann großer Würdigkeit war, den ordne er nach dem Wunsch des Ordensvaters ein. Auch setze er als Beichtväter in den Rang die Älteren, Klugen und Erprobten, keine Apostaten oder Bösewichte. Es ist gut für ihn, auf die Stimmen der Brüder zu hören und danach den Definitoren zu berichten.

Kap. 3 Vorgaben für den Sekretär des Generalpriors

Dieser Bekenner des Herrn sei heilig auf der ganzen Erde, er sei fromm, klug, demütig, sittsam, nüchtern, sittenrein und gelassen. Er lerne Wachs zum Siegeln der Briefe des Ordensvaters herzustellen. Er achte auf die Kleidung des Ordensvaters und dessen Begleiters, er halte sie in Ordnung, damit sie nicht zerschlissen wird, und wasche sie, wenn sie verschmutzt ist. Das Gepäck von beiden beobachte er sorgfältig. Er bereite ihnen die Zellen vor und die Mahlzeiten. Er besuche sie etwa jede Stunde. Denn er kann nicht am Chorgebet und den Gottesdiensten teilnehmen wegen seiner allgemeinen Tätigkeit, doch deswegen vernachlässige er nicht das eigene Gebet. Er achte auf die Anweisung des Ordensvaters bei Tisch, um ihn herum und beim Gottesdienst. Er sei bedacht auf den Zustand der Einzelnen, denn ihm öffnen sich viele Herzen, und das Gehörte und spät Gesehene teile er dem Begleiter mit. Und nicht leichtfertig berichte er alles sozusagen Wahre und Unbezweifelbare nur mit Zustimmung des Begleiters dem Ordensvater. Er feiere oft die Messen.

Kap. 4 Vorgaben für den Generalvikar

Der Generalvikar muss besonders darauf achten, dass alles, was es schriftlich gibt, nach den Richtlinien des Generalpriors eingehalten wird, und dieses, soweit es ihn betrifft. Seine Sache ist es, sich für den Orden einzusetzen und für dessen Förderung bei den Weisen und Älteren zu wirken. In Abwesenheit seines Oberen hat er sich um die Ordenshäuser und die Brüder zu kümmern. Ohne unvermeidbaren Grund darf er keinen Bruder umsetzen, niemanden von seinem Amt absetzen und keinen leichthin befördern. Er achte (selbst oder durch andere) auf alle Angelegenheiten des Ordens, besonders bei den Oktaven und in anderen Gerichten. Er trage den Prälaten der Ordenshäuser vor, dass sie auf die Vorkommnisse Acht haben sollen. Wenn ein Bruder allein zur königlichen Majestät oder zu anderen geschickt wird, so ist ihm auf dessen Kosten ein Begleiter zuzuweisen. Wenn er im Generalkapitel Fehler sieht oder hört, muß er vor allen Definitoren-Patres Vorschläge machen. Er hat auch den Ordensva-

ter zurechtzuweisen und darf nicht aus Furcht oder zwecks Begünstigung vieles unterlassen. Wenn der Ordensvater Wichtiges verübt, was nicht hingenommen werden darf, ist es seine Pflicht, mit den Definitoren zu verhandeln, dass bei der künftigen Wahl des Generals die Schriftführer hauptsächlich die Stimmen des „vernünftigen Teils" zählen.

Bei den weltlichen Aufgaben dieses Kapitels ist dem Hausverwalter Hilfe zu gewähren mit Brüdern, Dienerschaft, Wagen und Pferd, sooft es nötig sein sollte. Wenn dem Ordensvater Briefe zu schicken sind, soll er sie verschlossen aufbewahren, falls sie nicht sein Amt betreffen. Für die Brüder, die sich zum Kapitel versammeln, soll er ruhige Orte vorbereiten. Es ist dies für die späten Stunden und für die Zeit der Matutin zu machen. Die anderswo dazukommen, muss er zum Kapitel schicken. Er muss ihnen aufgeben, dass sie für sich geeignete Brüder bitten, die ihr Amt wahrnehmen.

Denen, die zur königlichen Majestät oder zu anderen Fürsten gehen wollen, gebe er nicht leichtfertig ohne Wissen des Ordensvaters seine Zustimmung. Den Brüdern, die ihm etwas wegen der Kleidung oder anderen Dingen zur Last legen, gewähre er gütig Gehör. Keiner sollte zornig von ihm fortgehen, sondern er möge sich einigen mit ihnen und sie befrieden, die eine andere Meinung haben. Bei allen Ordenshäusern sowohl in Buda wie in Pest habe er Acht, dass in ihnen kein Einsturz, Brand oder Zwietracht entsteht. Er sorge sich darum, das Wohlwollen der Fürsten zu erregen, indem er sie, auch nicht gerufen, persönlich besucht; er spreche sie an mit einer Rede, er locke Heilsames aus ihnen heraus. Den ganzen Orden und die Bedürfnisse der Brüder lege er ihnen dar und ermahne sie, sie möchten, wenn einige von uns zu ihnen kommen sollten, diese gütig anhören. Sie sollen aber nicht dulden, dass diese längere Zeit dort verweilen zum Ärgernis für den Orden, und hinzufügen, dass es sich nicht ziemt, sich oft an den Höfen aufzuhalten, damit wir nicht verachtet werden. Er trage keine unangebrachte Bitte selbst vor und gestatte auch anderen nicht, ständige Unterstützung zu erbetteln. Kleinere Zuwendungen an Obst lasse er ihnen öfter durch geeignete, leutselige und bekannte Brüder zukommen, doch dürfen diese weder beim ersten noch beim zweiten Besuch etwas erbitten. Falls die Brüder aber gefragt werden, dürfen sie bescheiden die ganze Notlage erzählen. Alle Menschen, besonders die Ordensleute und Weltgeistlichen, lade er zu Tisch ein, dann aber lasse er eine Predigt halten, durch die sie erbaut werden. Wenn eine gute und angemessene Predigt in der Volkssprache nicht gehalten werden kann, soll zumindest eine Lesung fehlerfrei vorgelesen werden. Nach der Mahlzeit spreche er die bewirteten Gäste mit einigen Worten an und benenne zu ihrer Aufwartung zwei oder drei Brüder, die sich nicht dem Trinken ergeben sollen und eine löbliche Unterhaltung führen können.

Die Reliquien unseres hl. Ordensvaters [Paulus] soll er nur höchst selten ausstellen, damit sie nicht infolge des übermütigen Anschauens schlecht behandelt werden. Alles Übrige mache er so, wie es im Folgenden gesagt wird.

Kap. 5 Vorgaben für die Vikare und Prioren

Ihnen kommt es zu, klare und umfassende Kenntnisse zu haben, und wenn sie etwas nicht wissen, bei anderen sichere Bestätigung zu erlangen, welcherart Privilegien und welche Befugnisse unser Orden hat, besonders bei Absolutionen, Dispensen gegenüber Brüdern und Auswärtigen. Alle müssen die Regeln des

Ordensvaters beachten. Keiner lasse sich auf etwas in den Konstitutionen Verbotenes ein. Sie sollen eifrig sein, die Güter der Ordenshäuser festzustellen. Ein- und Ausgaben sind zu berechnen; so wissen sie, was sie ausgeben können. Jeder sei eifrig bemüht, die Wohltäter des Ordens, die Adligen wie die Bürgerlichen genauer kennenzulernen. Ebenso müssen sie die Rechtsstreitigkeiten der Ordenshäuser untersuchen, um so Kenntnisse zu haben, wie sie die Temporalia selbst oder durch die Brüder besorgen müssen. Zu achten haben sie darauf, möglichst keine Leute wissentlich zu belasten, keine unehrenhaften Gewinne zu machen und Erwerbungen sparsam zu tätigen. Keiner tadele seinen Vorgänger. Die Vikare sollen sich hüten, Umsetzungen bei den Brüdern anders als in drängender, großer Notlage vorzunehmen. Sie sollen stets von den Ratschlägen der für Gott und den Orden eifernden Brüder Gebrauch machen. Sie sollen es ablehnen, einen Teil von Bekannten zu fördern noch aus besonderer Vorliebe etwas zu tun beschließen.

Was bei ihren Vorgängern lobwürdig geschehen ist, sollen sie klug erforschen und das Gefundene befolgen. Gottesdienste und Bußpsalmen sollen sie sorgfältig und an den gebührenden Orten und Zeiten vollziehen lassen. Sie müssen korrigierte Bücher haben, besonders bei Szintlőrinc; und von dort sollen die Vorgaben für die Gesänge und die Zeremonien genommen werden. Größte Aufmerksamkeit sollen sie darauf richten, daß alle Brüder Gemeinsamkeit üben bei den Verneigungen und anderen Gesten bei Tisch wie bei der Messe. Eine uneinheitliche Geste gebiert nämlich Zwietracht und Gräuel.

Sie mögen stets den Frieden im Orden suchen und dessen Erfolg. Was sie selbst an Verbesserungen nicht gut vornehmen können, mögen sie bis zur Ankunft des Ordensvaters verschieben. Aufkommenden Streit haben sie schnellstens zu schlichten und Frieden unter den Brüdern wiederherzustellen. Für nützliche neue Konvente sollen sie sorgen, aber sie sollen sie nicht allein ohne Wissen der Definitoren-Patres aufnehmen. Nicht gesucht sind defizitäre Klöster, durch die sie gezwungen werden, nach draußen zu gehen und durch Betteln Lebensmittel und Kleidung zu suchen; daraus folgt nämlich ein Ärgernis für den ganzen Orden. Schwächen der Brüder oder Konvente dürfen sie nirgendwo verbreiten ohne vernünftigen Grund.

Überall sollen sie Frieden halten mit Klerikern, Mönchen und Laien. Mit deren Berechtigungen hinsichtlich des Beichthörens haben sie umsichtig umzugehen. Den Ausgang der Brüder sollen sie beschränken, und wenn sie gezwungen sind, sie nach auswärts zu schicken, müssen sie ihnen Beglaubigungsschreiben oder Geleitbriefe mitgeben. Ihre Sache ist es, dem Ordensvater geeignete Brüder für Klosterämter vorzuschlagen. Sie mögen beim Ordensvater dafür sorgen, das Ausgeschiedene nicht in einen verödeten Konvent abgeschoben werden, sondern dorthin, wo bessere Disziplin herrscht. Es dürfte gut sein, dass Vorgesetzte, die mit ihnen Umgang haben, um deren Schwächen wissen. Wenn sie solche Ausgeschiedenen umsetzen lassen, sollen sie ihnen einen guten Begleiter mit auf den Weg geben, der gut im Orden steht und ihn schnellstens zum neuen Ort bringt. Die Störenfriede in den Konventen sollen sie entlassen und ausschließen. Sie sollen sich so zeigen, dass sie sich nicht fürchten, gegen diese vorzugehen.

Im Kapitel und auch außerhalb, zumal im Refektorium sollen sie persönlich heilsame Ermahnungen aussprechen. Es gebe niemanden, der die Konstitutionen nicht kennt. Er lege ihnen am Samstag ihre Sünden offen, zusammen mit bestimmten Erläuterungen. Sie mögen diejenigen gern fördern und unterrichten, von denen sie hoffen, sie könnten im Orden nützlich sein. Mit dem Aufnehmen

von Novizen seien sie vorsichtig, damit sie nicht gegen schriftlich in den Konstitutionen aufgeführte Hindernisse verstoßen; es dürfen auch keine Trunkenbolde von Natur aus und Jähzornige aufgenommen werden, weil sie selten oder nie die von Natur aus gegebene Veranlagung verlassen.

Zur rechten Zeit seien sie bei der gemeinsamen Mahlzeit, damit niemand sich versteckt entfernt. Sie dürfen sich keine besonders schmackhaften Speisen aussuchen, wenn der Konvent, ausgenommen bei großer Not, große Auswahl hat.

Sie mögen die Kleingläubigen, die in Versuchung Geratenen und die Novizen in Einzelgesprächen trösten. Die überflüssige und tödlich lebende Dienerschaft müssen sie zurückschneiden. Sie sollen sich benühen, Schandtaten der Brüder eine zeitlang zu verheimlichen. Aus Liebe zum Orden dürfen sie keine Arbeiten ablehnen, und wenn sie sehen, dass ein Bruder dabei Mühe hat, können sie ihn in deren Häusern und draußen unterstützen, vorausgesetzt, sie sehen keine Anweisung des Ordensvaters. Sie müssen gern an den geistlichen Übungen teilnehmen, d.h. an Lesung, Gebet, Messe und Predigten. In der Küche achten sie darauf, dass alle wertvollen Geräte saubergehalten werden und dass die Vorbereitung der Speisen ebenfalls reinlich erfolgt.

Den Ordensvater mit seinen Begleitern und dem Gefolge sollen sie fröhlich empfangen und so behandeln. Sie sollen sich vom Ordensvater Ermächtigungen erbitten. Bei den Arbeiten sollen sie sich nicht mit solchen von geringer Bedeutung beschäftigen, etwa mit Körben und Löffeln, sondern eher sollen sie bedeutende Aufgaben lernen.

An den Hochfesten sollen sie das Hochamt allein mit bescheidener Assistenz vollziehen. Die Beichten der Kranken sollen sie anhören, Sterbenden die Letzte Ölung spenden und die Toten beerdigen. Den Stand ihrer Konvente sollen sie dem Ordensvater darlegen, wenn er darum ersucht. Anweisungen des Ordensvaters sind demütig und rasch auszuführen. Sie haben sich um den Nutzen des Hauses und der Brüder zu kümmern. Zurückweisung ihrer Bitten müssen sie geduldig ertragen. Sie sollen beten für den Ordensvater und für die lebenden und verstorbenen Wohltäter und immer öfter Gebete sprechen. An der Sorge für den Konvent in Notlagen, also an Lebensmitteln und Kleidung, an Heilmitteln sollen sie sich so beteiligen, dass kein Murren entstehen kann. Wenn sie nicht alles vernünftig regeln lassen können, müssen sie sich vernünftig entschuldigen. Wenn die Untergebenen Hunger und Durst leiden, müssen sie die Ersten sein, ja sie müssen gegen sich selbst hart, gegenüber den Brüdern nachsichtig sein.

Sie sollten sich hüten vor dem Bevorzugen [einzelner] bei Speise, Trank, Bettzeug und Kleidung. Überfluss sollen sie im Refektorium, im Hospital wie auch überall sonst eindämmen. An dem Frieden im Konvent mögen sie sich über alles freuen. Niemals darf es Dispense für den ganzen Konvent mit Lockerung von Fasten und Abstinenz geben, wohl aber sind diese einzelnen Personen zu gewähren. Ohne Zustimmung der Definitoren-Patres dürfen sie es nicht wagen, Käufe, Verkäufe, Tausch und Verträge abzuschließen. Wenn sie vom Kapitel zurückkehren, sollen sie ihre Stellvertreter voll über die Notlage des Hauses informieren, also wie stark sie anderen gegenüber verschuldet sind und wieviel andere ihrem Kloster schulden. Wenn sie nach draußen gehen, müssen sie es den Stellvertretern anzeigen. Es ist ihnen nicht erlaubt, sich in andere Ämter einzumischen, doch sollen sie eher Nachlässigkeiten der Amtsträger tadeln.

Es ist ihre Aufgabe, die verschiedene körperliche Verfassung der Brüder zur Kenntnis zu nehmen und nicht alle gleich zu behandeln. Die Dreistigkeit und

den Trotz von Brüdern sollen sie demütigen, Die von Natur aus Ungeduldigen müssen sie auf ihre Stunde warten lassen. Voll Mitleid mögen sie die Liederlichen bessern. Die ein schlechtes Beispiel Gebenden sollten sie aus der Gemeinschaft entfernen. Möglichst zurückhalten sollten sie die über Gebühr Eifrigen. Die Gefährlichen sind aufmerksam zu bewachen.

Junge Leute sollten sie nicht leichtfertig auf Reisen schicken. Die Reiferen und Geeigneten dürfen nicht ohne Ergebnis untätig sein. Sie dürfen sie jedoch nicht zu Unbekanntem zwingen. Die Zahl der Eifrigen müssen sie erhöhen, und um dies zu erreichen, sollen sie die besser Ausgebildeten veranlassen, die Eifrigen zu unterrichten, sowie die Schüler, den Lehrern zu folgen. Die jungen Leute sind an Arbeit zu gewöhnen; die Älteren nicht an Ruhe des Körpers sondern an Anspannung des Geistes, also an Ratgeben, Lesen und Gebete. Sie sollen die Brüder anderer Konvente liebevoll aufnehmen und ihnen das Notwendige zukommen lassen. So sollen sie handeln bei Gleichen und Ungleichen, – bald privat, bald öffentlich, bald streng, bald liebevoll, bald mit Worten, bald mit Züchtigungen, bald mit Strafen, bald mit Erholung, bald selbst, bald zurückhaltend durch andere Brüder vorgehend, bald Erleichterungen verbietend, bald sie gestattend; um die Entfaltung der Einzelnen müssen sie sich besondere Mühe geben.

Wegen der Last und der Armut eines Hauses dürfen sie sich niemals gegen die Einkleidung [von Novizen] wehren. Sie dürfen nicht leichtfertig sein, alle aufzunehmen, nur die für den Orden Geeigneten. Sie müssen sich bemühen, die Freunde des Ordens nicht zu verprellen. Bei der Aufnahme von Gästen haben sie die oben genannte Regel des Generalvikars zu befolgen. Die Visitatoren, die etwas insgeheim erfahren, schriftlich oder durch das Wort von einem, dürfen nicht auf eine einzige Äußerung hin tätig werden, wenn diese nicht öffentlich wiederholt wird.

Kap. 6 Vorgaben für Subprioren und Stellvertreter

Diese müssen eifrig sein bei der Arbeit, mit fröhlicher Miene, in den Worten leutselig und aufbauend. Sie sollen fähig sein, sich verschiedenen Bräuchen anzupassen; sorgfältig suchen, wen sie haben wollen, sei es in deren Gegenwart, sei es in Abwesenheit, und deren Worte im Gedächtnis behalten. Sie dürfen sich nicht nach Höherem sehnen. Sie sollen auch die für Vikare und Prioren vorgeschiebenen Regelungen lesen, sich gut merken, was für sie passen könnte, und dies in aller Sorgfalt ausführen. Es ist ihre Aufgabe, ihre Vorgesetzten in allen Beschlüssen zu unterstützen.

Es kommt ihnen zu, über das hinaus, was in den Konstitutionen über sie steht, zu wachen und auf das Gesinde des Hauses zu achten, dass es nicht müßig ist sondern arbeitet. Sie sollen das Klein- und Großvieh aufmerksam zählen und dies in ein Verzeichnis eintragen. Sie sollen Knechte verdingen und am Jahresende nach Rechenschaftslegung mit ihnen den beim Vorgesetzten erbetenen Lohn für die geleistete Arbeit vollständig und ohne Verzug auszahlen. Sie müssen dafür sorgen, dass sie das ganze Jahr über genügend Verpflegung haben, und nicht hinnehmen, dass es Verschwendung bei Heu, Hafer, Korn und Streu gibt. Abends spät und morgens sollen sie prüfen, ob die Kühe muhen. Wenn sie Lücken in der Umzäunung sehen, müssen sie den Verwalter und die Knechte zur Ausbesserung ermahnen, wenn sie die Tore schließen.

Aufkommenden Streit unter den Knechten sollen sie schlichten und den Frieden wiederherstellen. Täter sind dem Vorgesetzten zu melden, denn es ist ihnen nicht getattet, jemanden leicht zu verprügeln außer veranlasst wegen der Klosterzucht. Wenn sich bei ihnen Zorn aufstaut, sollen sie sich hüten, nach Art von Schafhirten zu meckern und zu fluchen. Wenn die Sorge für die Gäste oder Kranken ihnen aufgebürdet wird, sollen sie ihren Eifer in die Reinhaltung der Stühle, Tische, Häuser und Betten setzen. Nörglern und Störern dürfen sie sich nicht als Kumpel anschließen. Ihnen kommt es zu, für den Frieden zwischen Vorgesetztem und Konvent zu sorgen; sie sind nämlich die Vermittler. Taten der Vorgesetzten, die andere verwirren, müssen sie, soweit es ihr Gewissen zulässt, bei den Brüdern entschuldigen. Für diese müssen sie auch, was für den Konvent nützlich ist an Körperlichem und Geistlichem, bei den Vorgesetzten eintreten. Beschwerden, wenn sie einer vorträgt, sollen sie ihm liebevoll eröffnen.

Den Visitatoren und anderen Gästen müssen sie angemessene Orte zuweisen. Wenn aber wegen Prozessionen oder anderen Fällen der Konvent zusammengerufen werden muss, haben sie ein Zeichen zu geben. Sie sollen oft durch die Arbeitsräume gehen, um zu sehen, was gemacht wird. Sie mögen darauf achten, dass der Konvent nur aus vernünftigem Anlass zusammengerufen wird. Man darf das Ordenshaus nicht verlassen. Wenn man aber zusammenruft, soll alles ohne Gerede und Unruhe geschehen. Wenn in der Abwesenheit des Vorgesetzten über den Vorgesetzten oder einen bzw. andere Ungebührliches vorgebracht wird, sollten sie sich mit Verfügungen zurückhalten. Wenn sie etwas verfügen, was der Vorgesetzte besser nicht wissen sollte, müssen sie die Bedingung machen, dass es erst den Visitatoren zu seiner Zeit eröffnet werden darf.

Die Woche mit den Gottesdiensten sollen sie einhalten. Es ist gut, diejenigen bei der Tischlesung auszunehmen, die mit auswärtigen Angelegenheiten voll beschäftigt sind. Während der Arbeitszeit sollen sie selbst morgens früh [Gottesdienst] feiern, damit sie nicht später von anderen behindert, gezwungen sind, ihn auszulassen.

Es ist ihre Aufgabe, darauf zu achten, dass nichts Schlimmes bei den Brüdern vorkommt. Sie müssen die neuen Vorgesetzten über die Angelegenheiten und die Geheimnisse des Hauses unterrichten. Es wird gut sein, dies bestimmten Personen darzulegen, bei denen die Erwartung besteht, dass sie ihnen dies bei einer Vorsteherschaft nützlich ist.

Trösten sollen sie die Traurigen, besonders Novizen und in Versuchung Befindliche. Wenn von allen Seiten Leute kommen, sind diese nach den Gründen ihres Kommens zu befragen, und sie sollen sich dafür einsetzen, dass das Nötige geschieht und das Unnötige unterbleibt. Ihre Sache ist es, zur rechten Zeit eine heilsame Züchtigung auf sich zu nehmen. Sie sind gehalten, empfangene Wohltaten eine Woche lang im Kopf zu behalten und im Wochenkapitel zu vermelden, damit deswegen gebetet wird. Die Wohltäter sind kurz zu nennen, als bereit im Gehorsam, zuchtvoll in ihren Lebensgewohnheiten, nicht zögerlich zum Arbeiten.

Kap. 7 Vorgabe für die Novizenmeister

Es soll, wer weise ist, die Novizen leiten, da sie wissen, wann sie eine Predigt zu halten haben, im Orden seit langer Zeit und gute Männer, die niemals den Habit des hl. Ordens ausgezogen hatten, bescheiden bei Speise, Trank, im Auftreten

und Gehabe und allen Bewegungen. Zu Novizenmeistern dürfen gewählt werden, die also alle Zeremonien in dem Brauch des Ordens kennengelernt haben. Sie müssen große Sorgfalt gegenüber den Novizen üben in der Erkenntnis, dass alle Erwartung von Entfaltung und Versagen von ihnen abhängt. Wenn nämlich die ursprüngliche Schöpfung monastisch war, ist Vertrauen in die Novizen groß. Sie haben sich leutselig und liebenswürdig zu zeigen. Sie müssen berücksichtigen, was in den Konstitutionen über die Aufnahme der Novizen steht.

Sie sollten sich beim Vorgesetzten erkundigen, welche Befugnisse er ihnen geben will, welche Sonderzuteilungen bei den Novizen oder bei der Lockerung der Nachtwachen oder auch der Abstinenz und wann sie gestatten, mit ihnen zu sprechen, wann erlaubt wird, dass sie vom Stundengebet fernbleiben oder mit einer Kerze einhergehen dürfen. Sie müssen zudem Gebrauch machen von dem, was sie im Haus haben: Die Lebensgeschichten der Väter, das Predigtbuch und das Erziehungsbuch sowie bestimmte Predigten, durch deren Lektüre die Brüder im Ordensleben und besonders die Jünglinge veranlasst werden können, oft darin zu lesen, und sie sollen ihnen weniger Verstandenes erklären.

Es ist ihre Sache, darauf zu achten, dass nicht nur die Novizen sondern auch die Älteren keine Fehler begehen bei den Zeremonien und dass alle sie gleichförmig vollziehen. Die das nicht beherzigen wollen, melde er dem Vorgesetzten, andernfalls nämlich, wenn der eine sie auf diese Weise, ein zweiter oder dritter sie auf andere Weise vollzieht, können die Novizen keine Zucht erlernen und werden im Irrtum verharren. Besonderss achte er darauf, die Pfarrer und altgedienten Priester von weltlichen Gebärden abzuhalten, sei es bei der Lesung, dem Singen bei der Messe und beim Rezitieren. Diese sollen sich alle an die Brüder anpassen, die ja auf die Zeremonien besonders achten. Die Widerspruch leisten, seien es Vorgesetzte oder Untergebene, klage er beim Visitator an, wenn sie nicht nach der unten aufgeführten Form handeln.

Ihnen kommt es zu, mitunter die „Zwölf Sünden der Welt" zu durchdenken, also die Weisen ohne Werke, der alte Mann ohne Frömmigkeit, der Jüngling ohne Gehorsam, der Reiche ohne Almosen, die Frau ohne Scham, der Herr ohne Tugendkraft, der streitsüchtige Christ, der hochmütige Arme, der ungerechte König, der gleichgültige Bischof, das Volk ohne Ordnung, die Leute ohne Gesetz.

Kap. 8 Vorgaben für Novizen, Priester und Kleriker

Vor der Profeß sind sie im Gesang und im Lesen nach der Weise des Ordens zu unterrichten, über die Ordensregel, die Konstitutionen, das Offizium und das Andere, was ein Besprechen erfordert. Durch den Novizenmeister ist ihnen eine angemessene Zelle zuzuweisen, die nicht benachbart ist zu einem Liederlichen oder Lauen, der mehr schläft als betet, mehr redet als schweigt. Man bringe ihnen bei, sich nur an den Willen des Novizenmeisters anzuschließen, damit sie fromm denken, sprechen und handeln, damit sie sich noch mehr vor Prahlerei als vor schändlichem Reden hüten, damit sie vor Absonderlichkeiten bei Nachtwachen, Abstinenz und Anfechtung fliehen. Doch gewöhnen sollen sie sich ab dem ersten Schritt an die Härte des Klosterlebens, um die Regeln für Novizen, die in den Konstitutionen niedergelegt sind, sollen sie auf jede Weise zu befolgen. Besonders aber sollen sie darauf achten, dass sie folgende fünf Dinge lernen:

1. Im Chor

Sie sollen den ihnen im Chor zugewiesenen Platz beibehalten, dort stehen und fromm und ehrfürchtig die Psalmen singen. Die Oberen sollen darauf achten, den Gottesdienst nicht zu früh zu beginnen und am Schluß nicht [zu spät] zu beenden. Bei der Kommunion sollen sie, wenn sie Kleriker oder Laien sind, ein Tuch dicht unter das Kinn setzen und mit beiden Händen festhalten. Nach Empfang der Hostie sollen sie nicht die Erde küssen. Sie sollen ein Gebetbuch oder ein Lesebuch haben, und solange nicht gesungen wird, mögen sie still beten, ohne Geräusch. Ihre Bücher sollen sie ebenfalls nicht mit Getöse öffnen und schließen; beim Öffnen sollen sie eine Hand in der Mitte des Buches halten, und so mögen sie beim Aufschlagen das suchen, was zu suchen ist, und das Buch vor sich stets offen halten beim gemeinsamen Gebet. Sie sollen nicht auswendig beten oder singen.

Auf Vorübergehende sollen sie nicht achten. Wenn sie rezitieren oder Lesungen sprechen, sollen sie das Skapular vom Kopf zurückschlagen. Beim Evangelium, der Wandlung und der Kommunion sollen sie die Kapuze ganz ablegen. Beim Gebet aber, dem Kapitel, beim Magnificat und Benedictus sollen sie nur ihre Tonsur entblößen. Verneigungen sollen sie so tief machen, dass sie mit den Händen die Knie berühren könnten.

Wenn sie bei der Messe Dienst tun, müssen sie dem Altar die gebührende Aufmerksamkeit widmen, damit sie keine verschrobenen Gedanken beim Zelebranten oder bei ihm haben. Die Kännchen mit Wein und Wasser sind mit einer Hand zu reichen, aber mit beiden Händen sollen sie das Wasser für die Hände und zum Reinigen des Kelchs des Priesters gießen. Zuvor sollen sie den Wein auf Aussehen und Geruch überprüfen, bisweilen auch den Geschmack, ob er nicht umgeschlagen ist. Wenn sie bei der Messe Dienst tun, sollen sie auf die heiligen Namen Jesus und Maria achten und jeweils die Knie beugen. Das Evangelium sollen sie gebeugt ehrfürchtig stehend hören, ansonsten sollen sie nicht stehen, außer wenn sie aufstehen müssen zum Glockenläuten, Kerzenlöschen oder zu Verrichtungen. Beim Weihrauch sollen sie das Weihrauchfass gebeugt in die Hände des Priesters reichen, ebenfalls gebeugt die Körner und das Schiffchen. Wenn in Hochämtern die Altäre inzensiert werden und sie bei der Rückkehr zum Hochaltar gelangen, sollen sie den Hochaltar mit dem Weihrauchfass umschreiten und die Konversen oder die anderen, wenn sie da sind, inzensieren.

Wer der Jüngste der Chorsänger ist, muß die Gesangbücher auf das Pult legen, der Älteste hat den Gesang anzustimmen. Wenn der Hebdomadar nicht im Chor ist, müssen seine Stelle diejenigen einnehmen, die vor ihm zuletzt amtierten. Umgekehrt sollen diejenigen die Historia des Abwesenden fortführen, die nach ihm der Reihe nach folgen. Beim Messe Zelebrieren müssen sie nach dem Brauch unseres Ordens den Kelch mit dem Sakrament mit beiden Händen am Kelchfuß halten, nicht nach Art der Weltpriester, die den Kelchfuß mit der einen Hand, den Knauf in der Mitte des Kelches mit der anderen halten. Wenn der Hebdomadar die Konventsmesse liest, spreche er die Worte so laut, dass sie von allen gehört werden können. Bei Privatmessen ist das nicht nötig, falls nicht Umstehende es hören wollen.

Sie sollen Kerzen nicht im Versteck qualmen lassen, sondern am Schluss des Offiziums löschen. Wenn sie aber herantreten, müssen sie darauf achten, dass der Kerzenschein keinen behindert. Sie sollen stets gemäßigt singen. Und wenn

sie die Orationen, das Kapitel oder das Evangelium singen, sollen sie nicht über den Tritonus hinausgehen, sondern so vortragen: – Am Anfang aber so singen – , nicht so –, und nicht so: –

2. Bei Tisch

Nachdem das Zeichen zur Mahlzeit gegeben ist, sollen sich alle geziemend mit dem Mantel bekleiden und mit vor dem Konvent gesenktem Haupt zum Ort des Frühstücks oder der Hauptmahlzeit kommen. Dann sollen sie nach dem Händewaschen schweigend Platz nehmen, bis der Vorgesetzte zum Benedicite aufsteht. Und wenn an diesem Tag einige ihre Sünden bekannt haben, sollen sie unter Kniebeuge vom Vorgesetzten Verzeihung erbitten. Nach dem Benedicite falten sie den Mantel über sich und sitzen hinter dem Teller und dem vorbereiteten Brot an dem ihnen zugewiesenen Platz. Sie müssen sich nicht so weit zurückhalten, dass sie etwa nicht husten dürfen.

Obgleich die Speisen aufgetragen werden, dürfen sie nicht eher essen, bis der Vorgesetzte das Zeichen zum Mahl gegeben hat. Sie sollen nicht viele Bissen oder Brotstücke nehmen. Sie sollen sich nicht auf das Essen stürzen, sondern in Gottesfurcht von den ihnen vorgesetzten Speisen essen, wie grob diese auch sein mögen (woran sie sich gewöhnen müssen), so wie es für sie hinreicht. Vorsehen sollen sie sich, nicht das Tischtuch, das Handtuch oder die Hände mit Bratensoße zu beschmutzen. Wenn ihnen etwas vorgesetzt wird, was sie in der Welt nicht zu essen gewohnt waren, so mögen sie sich daran gewöhnen. Der hl. Lesung sollen sie aufmerksam zuhören. Sie müssen sich bewusst sein, dass sie vielleicht trotz all der Mühe des Tages kaum das Brot verdient haben, geschweige denn so viele Speisen. Den Wein mische jeder mit Wasser, falls er nicht schon gemischt ist.

Wenn sie etwas brauchen, sollen sie nicht mit Worten, sondern mit Gesten darum bitten, z.B.: Wenn sie Wasser wünschen, sollen sie ihren Becher hochhalten. Wenn sie Essig brauchen, sollen sie die Hand so halten, als wenn sie eine Flüssigkeit eingießen, wenn Salz, indem sie Körner mit zwei Fingern verreiben; wenn Brot, das sie mit dem Messer schneiden wollen, indem sie ein Stückchen Brot zeigen. Für Käse schneiden sie die Luft mit dem Messer, wegen eines Buches, indem sie die ausgebreiteten Hände zusammenklappen und wieder aufklappen.

Reste mögen sie ohne Geräusch in die Schüssel des Bedieners tun. Nachdem sie die Speisen verzehrt haben, dürfen sie die Suppe nicht hinunterschlürfen und nicht danach rülpsen, wie es Trunkenbolde tun. Ihre Augen sollen sie nicht hin und her verdrehen und nicht nach den Speisen und Portionen ihres Nebenmannes schauen.

Am Ende der Mahlzeit oder wann es dem Vorgesetzten passt zu sprechen, sollen sie auf seine Worte und Zeichen in jeder Weise achten, doch nicht reden, außer sie würden gefragt. Die bei der Verteilung zugewiesenen Plätze haben sie beizubehalten und sich nicht von der gemeinsamen Mahlzeit zu entfernen. Die Mundtücher sollen sie so falten, wie sie es bei den anderen sehen, nicht jedoch anders als es der Vorgesetzte beginnt. Wenn sie aufstehen, sollen sie zur Danksagung stehen bleiben; nach deren Ende gehen sie nach dem Frühstück in Prozession zur Kirche. Sie sollen auf den Bruder an der Seite achten, dass der nicht vorweggeht oder zurückbleibt. Wenn die Hauptmahlzeit beendet ist, sollen sie zuerst ins Oratorium zur Danksagung gehen. Danach können sie mit

dem Novizenmeister oder mit anderen sprechen, mit denen es vom Novizenmeister gestattet wurde. Bei der Versammlung sollen sie ebenfalls die zugewiesenen Plätze einhalten, im Refektorium sollen sie nicht zu lange verweilen, denn ihre Zelle nimmt sie viel praktischer auf.

Wenn sie sehen oder hören, dass viele an einer Sache arbeiten, sollen sie nur hinzutreten, wenn sie durch ein Zeichen gerufen werden. Wenn sie außerhalb des Refektoriums essen müssen, so sollen sie dieselbe Zurückhaltung beachten und schweigend essen. Selten sollen sie vor Senioren sprechen. Wenn sie irgendwo körperliche Kraftlosigkeit bemerken, sollen sie mit ernster Miene zuschauen. Wenn sie Trostworte sprechen, sollen sie Platz nehmen und es ohne Lärm tun. Niemals dürfen sie streitsüchtig reden, sondern wenn einer von ihnen etwa streitsüchtig ist, mögen sie rasch weggehen und ruhig sein. Falls sie mit Weltlichen zusammen sein müssen, dürfen sie niemals allein bei ihnen sein, außer der Leiter sei mit dabei, und wenn sie dann reden dürfen, sollen sie Heilsames und Frommes verkünden.

Verwünschen sollen sie die Verkehrtheiten der bösen Leute und die Buße und das Ordensleben loben. Man soll sich jedoch mit Weltlichen nicht lange in irgendeinem Gespräch aufhalten, sondern sich zurückziehen, sobald man eine Ausrede gefunden hat. Lieber dürften sie sich im Kloster als anderswo aufhalten. Eher halte man sich in einer Zelle und dem Oratorium als im Garten auf, denn wenn man wegen der Arbeit oder zur Erbauung kommt, gehe man dort mit Würde ein und aus.

Kurz gesagt: Sie sollen nicht nur bei Tisch, sondern überall die Wohltaten Gottes bedenken, und wie er an ihnen Barmherzigkeit geübt hat, Er, der sie mitten aus Babylon errettet und an den Platz des ersehnten Heils gesetzt hat.

3. Auftreten und Haltung

Wenn Brüder gehen oder stehen, sitzen oder Muße haben, sollen sie in allem ordentlich sein, besonders an Körper und Kleidung. Am Körper wie mit den Händen sollen sie nichts Unschickliches oder Unrechtes tun. Ihre Füße seien nicht unstet und Eitlem nachlaufend, sie sollen behend zu allen allgemeinen Aufgaben und den Tätigkeiten des Konvents sein. Sie dürfen nicht zu verbotenen Orten und verdächtigen Personen gehen. Wenn sie sitzen, sollen sie die Beine nicht übermäßig ausstrecken und nicht ein Knie über das andere legen. Sie sollen gemessen einhergehen und sich nur mit Bedacht bewegen. Wenn sie stehen, seien sie nicht wie ein Schilfrohr, das der Wind bewegt. Sie sollen ihre Augen nicht hochhalten und die Lippen nicht zernagen. Ihre Augen sollen sie vom Anblick dessen fernhalten, was man nicht begehren darf. Auch seien sie nicht neugierig. Ihre Zunge müssen sie zügeln lernen. Stets sollen sie das sagen, was zum Lobe Gottes, zum eigenen Heil und zur Erbauung der Nächsten beiträgt.

Wenn sie liegen, seien sie nicht lässig oder auf dem Rücken, sondern sie sollen auf der Seite schlafen, die Arme auf der Brust zum Kreuz verschränkt; wenn sie aber keinen Schlaf finden können und es Schlafenszeit ist, sollen sie mit geschlossenen Augen liegen und Heilsames im Herzen bewegen.

Sie sollen jeden im Plural anreden, voll Achtung und mit wenigen Worten. Besonders vor dem Vorgesetzten sollen sie ihre Worte ehrfürchtig vortragen, bei der Beichte allerdings recht sicher. Ihre Mienen seien nicht traurig, sondern fröhlich. Ihr Lachen sei sparsam und zurückhaltend. Mit erhobenem Nacken sollen

sie nicht einhergehen, sondern ein wenig geneigt. Zorn und Ungeduld dürfen sie nicht in ihrem Gesicht zeigen. Ihre Ohren sollen sie nicht für weltliche und müßige Gerüchte, sondern für Heilsames offenhalten. Ihre Nasen sollen nicht nach Art der verwöhnten Leute vor irgendwelchem Gestank zurückschrecken, wenn der ihnen begegnet, sondern wie Wohlgeruch, an dem sie sich in der Welt erfreut haben, und ihn nun bußfertig ertragen.

Beim Ausstrecken mögen sie sich auf die beiden Ellbogen stützen und nicht auf dem Bauch liegen. Bei der Unterkleidung sollen sie Unzüchtigkeit vermeiden, indem sie stets dafür sorgen, dass das Unterhemd nicht unter dem Oberhemd herausschaut. Ihre Röcke seien nicht zu lang, nicht zu kurz und weder prächtig noch schmutzig oder zerrissen. Im Konvent und an jeder Stelle sollen sie die Kapuze oder das Skapular nicht zu sehr über den Augen tragen. Wenn sie aber zu ihren Zellen gehen, sollen sie das Haupt bedeckt halten. Wenn sie spät zum Asperges kommen oder zum Tischsegen, sollen sie das Haupt entblößen. Ebenso halten sie es, wenn sie mit ihrem Vorgesetzten oder mit Königen, Bischöfen und bedeutenden Persönlichkeiten sprechen. Wenn sie in ihren Zellen sitzen oder liegen, sollen sie sich nicht ausziehen, sich vielmehr ehrenhaft zudecken. Wenn sie ihre Schuhe an- oder ausziehen, sollen sie die Schienbeine nicht zu sehr hochheben. Überall, wo sie gehen oder stehen, müssen sie darauf achten, dass ihr Gewand nicht hochflattert. Zu keiner Zeit dürfen sie nackt liegen, wie die Konstitution lehrt. Bei Tage sollen sie nicht mit bloßen Füßen, auch nicht in Socken oder Halbstiefeln sondern in Schaftstiefeln gehen. Ihre Mantilla sollen sie unter dem Skapular tragen. Beim Waschen der Füße sollen sie sich nicht über die Knie hinaus entblößen. Am Ort und zur Zeit der Klosterzucht sollen sie ihre Kleidung, den unteren Teil der Skapulars über den Kopf gezogen umgedreht gegürtet, die Kleidung herunterlassen und sich niederwerfen, gestützt auf die Ellbogen, wie oben. Sie müssen bei Tage aufpassen, dass kein Winterrockbeim Hals oder darunter hervorschaut.

Am Tage sollen sie ohne Not keine Bütten oder Matratzen tragen. Nach dem Aufstehen sollen sie das Bett anständig zudecken, und unter dem Bett und ringsherum darf nichts zu sehen sein, was sich nicht ziemt oder nicht fördert. Bettdecken und Kleider sollen sie sauber halten und sorgfältig behandeln und nichts unter dem Bett, sondern an seinem anständigen Platz aufbewahren. Wenn sie mit dem Füßewaschen beschäftigt sind, sollen sie den ersten Teil des Skapulars gürten. Zu den Zellen oder zum Bett eines anderen darf keiner ohne äußerst notwendigen Anlass herantreten. Wenn sie Schuhe oder Strümpfe im Refektorium ablegen müssen, dürfen diese dort nur bis zur Matutin bleiben, danach sollen sie die in die Zellen zurückbringen und dort anziehen, damit sie, falls sie die Strümpfe im Refektorium lassen, nicht etwa schädlichen Staub aufwirbeln, der, wenn er an die Lippen der Leute kommt, ihnen recht unangenehm ist und sie sehr verletzt, die Becher beschädigt und alles, was er berührt, vergiftet. Abgelegte Kleidung sollten sie lieber annehmen als kostbare Stücke. Leute, die in weichliche Gewänder gekleidet sind, leben in den Häusern der Könige. Auf Kleidungsstücke, die über die Zahl der in den Konstitutionen festgelegten hinausgehen, sollten sie verzichten und es nicht wagen, sie ohne Wissen des Vorgesetzten einem weiterzugeben, anzunehmen oder bei sich zu behalten.

4. Fromme Hingabe

Sie sollen sich gern dem Dienst am Altar widmen, niemals müßig sein und stets etwas Gutes tun. Wenn sie der geistlichen Übungen überdrüssig werden, mögen sie sich den leiblichen zuwenden. Sie dürfen weder an einem Heiligen Bild noch am Altar oder einem anderen Heiligtum vorbeigehen, ohne sich zu verneigen und die Kapuze oder das Skapular ein wenig zu neigen. Wenn sie im Chor oder außerhalb beten, sollen sie sich mit keiner anderen Sache beschäftigen, wie es viele aus schlechter Gewohnheit halten, die Lesungen der Matutin zu suchen, wenn sie die Vesper beten. Diese haben gleichzeitig das Eine und ein Zweites im Sinn.

Vor den Älteren im Orden und an Heiligkeit Berühmten sollen sie mit der gebührenden Hochachtung und Ergebenheit aufstehen. Sie sollen an ihnen nicht zu nahe vorbeigehen; wenn diese sitzen, ihnen beistehen oder ihnen beim Hinsetzen behilflich sein, sie sollen sich etwas entfernt aufhalten und, wenn diese sitzen wollen, aufstehen oder dann weggehen. Wenn sie sprechen wollen, sollen sie das Skapular von den Augen lüften und ihnen demütig behilflich sein. Beim Handeln und bei einem Wort sollen sie ihnen den Vortritt lassen. Wenn sie vorweggehen müssen, so sollen sie es in aller Hochachtung tun. Wenn sie sich zum Dienst bereiterklären, sollen sie die Knie beugen und die Hand des alten Herrn küssen.

Sie dürfen sich nicht mit den gewohnten und gebotenen Gebeten zufrieden geben, sondern häufig entsprechend ihren verschiedenen Anliegen beten; bald für den Nachlaß ihrer Sünden, bald für deren Vermeidung, für die Beseitigung ihrer Schwächen, für den Erhalt der Gnadengaben. Dabei aber sollen sie mehr auf ihr Frommsein achten als auf die Vielzahl und die Dringlichkeit ihrer Bitten. Beim Gebet sollen sie nicht nur an sich denken sondern an die Eltern, Freunde, Wohltäter, Verwandten, Feinde, Lebende und Tote. Um dies durchzuführen, ist es angebracht, eine abgesonderte Stelle in der Kirche aufzusuchen oder von Altar zu Altar zu gehen. Doch auf die gemeinsamen Gebete müssen sie mehr vertrauen als auf die privaten und sich an jenen besonders gern beteiligen. Sie dürfen sich nicht vor deren Schluß entfernen, vielmehr sollen sie sich auch noch nach deren Ende eine Weile im Chor aufhalten und sich und ihre Gebete Gott, der hochheiligen Jungfrau Maria und den Heiligen empfehlen.

Besonders bei den einzelnen kanonischen Gebetszeiten sollen sie über das Leiden des Herrn meditieren und Gebete lernen, in denen „die Weisheit des Vaters" und Christi Taten überdacht werden, in der Prim, Terz, Sext usw. (Siehe den Schluss des letzten Kapitels).

Beim Lesen oder Hören erkennen sie, worin sie gesündigt haben durch Unterlassen und Begehen; sie sollten sich dem Gebet zuwenden zur Abkehr des Bösen und Aneignen des Guten. Bei Versuchungen, Verwirrungen, Zweifeln und Schwierigkeiten müssen sie sich dem Beten zuwenden. Recht häufig sollten sie sich bestimmte Altäre zum Besuchen setzen und mit verschiedenen Handlungen an den Herrn Jesus denken. Beim ersten Altar bedenken sie, wie Gott reich geworden ist in seiner Natur und arm in unserer. Dann sollen sie sofort beten, dass sie Armut geduldig ertragen können, und so bei anderen. Am zweiten Altar können sie als weitere Betrachtung nehmen, wie die Magier ihn angebetet haben. Beim dritten, wie Er nach Ägypten geflohen ist. Beim vierten, wie der Knabe Jesus mit zwölf Jahren zurückblieb und die Eltern ihn unter Schmerzen suchten. So kann jeder sich eine lange Lesung einrichten bis zur Himmelfahrt

Christi, und dann lernt er nach allen Überlegungen, ein einziges Gebet oder eine Bitte zu verfassen. Dazu bemühe er sich, das im Herzen zu bewegen, was er mit dem Munde vorträgt.

Wenn sie während des Gebets unter Abschweifen der Aufmerksamkeit leiden, mögen sie das bedauern, aber nicht in Verzweiflung geraten, als ob solche Gebete keinerlei Wert und Bedeutung hätten, denn, wie oben dargelegt, das willentliche Streben ersetzt den Mangel.

Bemühen sollen sie sich, öfter Nützliches zu lesen, um ihren Verstand zu belehren und ihre eigenen Leidenschaften zu Gott zu entflammen und das Heil der anderen zu fördern. Dazu aber können folgende Bücher helfen, und zwar das Buch „Über das Gemach des Herzens", die „Meditationen" des hl. Bernhard, die „Predigten" Anselms, die „Bekenntnisse" Augustins, die „Gespräche" mit den Mönchsvätern [Cassians], Passionen und Heiligenlegenden, die Lebensbeschreibungen der Väter, Bernhards „Über die Stufen des Stolzes" und „Über die Liebe zu Gott". Der Traktat „Über Laster und Tugenden" [des Wilhelm Peraldus, Summa viciorum, ed. Köln 1479], Prosper „Über das kontemplative Leben", Thomas von Kempen „Antidotarius".

Sie mögen mehr danach trachten, wenige Dinge zu kennen, sie im Gedächtnis zu halten und von ihnen erfüllt zu sein, als vielerlei zu lesen und nichts im Gedächtnis zu behalten. Wenn sie etwas hören, mögen sie bedenken, wozu ihnen das nützen kann und ob es zu ihrer Erbauung beiträgt. Sie sollen gern zuhören, sich aber nicht zum Unterrichten drängen, falls sie nicht gebildet und dazu gesandt sind. Weil das wiederholte Überdenken einer Aufgabe durch die Gewohnheit wertlos wird, deswegen können sie ihre Betrachtungen auf folgende Weise beginnen: Man soll überdenken, was ist Gott in sich?, und er ist unbegreiflich. Ebenso Anfang und Ende? Was ist bei den Engeln, und Er ist begehrenswert? Ebenso Geschmack? Was ist bei den Menschen, auch er ist liebenswert? Ebenso Befreier? Was ist mit den Verworfenen? und er ist unerträglich.

Ebenso können die allgemeinen und besonderen Wohltaten Gottes betrachtet werden. Ebenso sollten die Sünden der Undankbarkeit der Menschen bedacht werden, allgemein und im einzelnen, bald wegen der Werke der Schöpfung und Erlösung, bald wegen des Lohns für gute Taten und Strafen für böse. Dann wegen verhängter Vergeltung oder erwiesener Barmherzigkeit. Dann wegen der Geschöpfe, gegenüber der Schrift, der eigenen Entfaltung oder der Ohnmacht, den Diensten der Engel und Betrügereien der Dämonen, dem Vorbild der Heiligen und der Verkehrtheit der Bösewichte, der eigenen inneren oder äußeren Verfassung, der Allmacht, Weisheit, Güte, Strenge und Barmherzigkeit Gottes, offenen und verborgenen Urteilen. Dabei sind auch verschiedene Gemütsbewegungen abzuleiten: bald Hoffnung, Furcht, Liebe, Schmerz, Stöhnen über Böses, Seufzer nach Gutem, Bewunderung, Aufschrei, Danksagung, Flehen, Scheu, Ehrfurcht und dergleichen werden mehr durch Einüben gelernt als durch Belehrung. Wenn sie Visionen haben oder Wunder vollbringen können, nicht von sich aus, dass sie sich als verworfen betrachten.

Falls sie bisweilen von der Gnade der Reue und Hingabe verlassen sind, sollen sie nicht annehmen, sie seien nicht in gutem Stande, wenn sie nur den guten Willen haben; auf den allein schaut nämlich Gott. Ihren ersten Gedanken sollen sie in allem auf Gott richten und Eitles verwerfen, wenn sie es hören. Sie sollen sich bemühen, die Tugenden derer nach Kräften nachzuahmen, von denen sie sehen oder hören, dass sie lobenswert gelebt haben. Doch über die Fehler ande-

rer dürfen sie sich nicht entrüsten, sondern Mitleid haben und besorgt sein vor Ähnlichem.

Über das Handeln anderer sollen sie nicht nachdenken und sich nicht um Angelegenheiten des Hauses bekümmern, sondern nur um sich. Alles mögen sie mit Umsicht tun, die an erster Stelle in dem besteht, dass sie nicht von ihrer eigenen Ansicht bestimmt werden, sondern von der des Novizenmeisters.

5. Beichten

Sie mögen lernen, bei den Sünden zu erkennen, welches Todsünden, welches lässliche sind; je nach den Umständen und je nach Art der Sünden sollen sie sich bemühen, lauter und oftmals zu beichten. Wenn sie aus den Schriften etwas als Sünde erkennen, was sie zuvor nicht bemerkt oder nicht gebeichtet haben, müssen sie dies sofort beichten.

Sie sollten Beichtspiegel haben. Sie können was sie beichten wollen aufschreiben, um später klarer und unbehinderter zu bekennen; doch danach müssen sie dies verbrennen, zerreißen oder an verborgener Stelle verstecken, damit es nicht in die Hände anderer fällt. Vor allem wenn sie in Exkommunikation, Irregularität oder Suspendierung verstrickt sind, sollen sie versuchen, die Absolution oder einen Dispens zu erhalten. Sie sollten nichts verbergen weder über irgendwelche vergangenen oder gegenwärtigen Versuchungen, noch über Visionen oder Heimsuchungen, die ihnen widerfahren sind, noch bei den Absonderlichkeiten, die sie über die anderen hinaus machen wollten, und darüber vertrauen sie sich den Novizenmeistern an, damit sie sich nicht etwa Täuschungen hingeben.

Wenn sie zu bedenklich sind, sollen sie lernen, was sie beichten müssen, was nicht, was sie fürchten müssen, was nicht. Sie seien nicht unachtsam zu beichten, besonders beim Novizenmeister. Wenn sie zum Beichtvater kommen, machen sie entblößten Hauptes eine Kniebeuge und sagen: Confiteor bis vor mea culpa; nach dem Sündenbekenntnis sagen sie mea culpa. Ideo precor usw., und empfangen mit einer Kniebeuge unter einem Gebet die ihnen auferlegte Buße. Auch dürfen sie Fasten nicht auf den nächsten Tag verschieben oder die Klosterzucht auf sich nehmen.

Niemals sollen sie mit einer Todsünde auf dem Gewissen zu Bett gehen, wenn sie beichten können. Das Weitere siehe gleich.

Kap. 9 Vorgaben für die Konversen-Novizen

Die Novizen müssen oft von den Novizenmeistern an einen Ort versammelt werden, an dem es keinen Zutritt für viele gibt; falls ein solcher Ort nicht zu finden ist, sind sie zur Zelle des Novizenmeisters oder anderswohin zu führen, wo für sie ein Kapitel und eine Ermahnung dafür stattfindet, um ihnen ihre Irrtümer vorzuwerfen. Der Novizenmeister hüte sich aber vor etwas, was Schamgefühl hervorrufen könnte, besonders aber finde eine Einführung in die Beichte statt. Die Novizen sind dahin zu bringen, um Verzeihung zu bitten, wenn der Obere dem Novizenmeister dies gestattet oder wenn er es nicht gestattet, dass ihm Verzeihung geschieht. Es ist auch gut, Profeß-Brüder zu ihnen zu bringen, die sich im Angesicht der Novizen ihrer Schuld anklagen, damit diese wissen, wie sie vorgehen müssen.

Das bereits Gesagte betrifft die Kleriker und die Laien. Nun aber ist weiter zu erkennen, wie die Laien informiert werden müssen über die Klosterregel, die Konstitutionen und Riten, soweit sie es fassen können. Sie müssen auch die schriftlichen Regeln bei Tisch kurz vor dem Läuten kennen. Ebenfalls wie zu bedienen ist bei Tisch zur Zeit der Mahlzeit und wie die Becher zu füllen sind. Sie sollen Pater noster, Ave Maria, Credo, Miserere mei Deus und den Tischsegen können. Unter die Handwerker des Ordens soll gebracht werden, dass sie kein müßiges Leben führen dürfen. Was sie an handwerklichen Fähigkeiten gelernt haben, sollen sie bis zum Tod getreulich ausüben. Wenn der Konvent zusammengerufen wird, sollen auch sie teilnehmen an den Mahlzeiten und Versammlungen sowie auch an einigen gemeinsamen Aufgaben, die sie betreffen. Wenn sie sich irgendwie vergangen haben, sollen sie zur Buße eilen.

An den Festtagen sollen sie vollständige Messen hören, und keiner soll ohne vernünftigen Grund fernbleiben von der Predigt in der Volkssprache. An den Arbeitstagen aber genügt es, dass sie eine Messe hören und dass sie danach zur Wandlung bei der Hauptmesse hereinkommen. Sie sind nicht gehalten, zu dem kanonischen Stundengebet zu kommen, an dem sie nach der Matutin anwesend sein sollen; ebenfalls müssen sie dasein, wenn vor der Komplet ein allgemeines Sündenbekenntnis stattfindet und wenn die Brüder nach Beendigung der Komplet mit Weihwasser besprengt werden; ebenfalls sollen sie morgens an der Messe von der hl. Jungfrau [Maria] teilnehmen und wenn möglich rasch dabei ministrieren und die letzten Gebete dort verrichten.

Wenn sie zur Zeit des Schlafens bei Tage wachbleiben sollen, kann ihnen geholfen werden, nicht auf die Glocke zur Matutin hin aufzustehen, wenn sie nur nicht versäumen, sie [überhaupt] zu sprechen. Wenn sie um etwas gebeten werden, dürfen sie die allgemeine Arbeit nicht zugunsten einer Person auslassen. Sie müssen ihre Brüder jedoch soweit sie können unterstützen. Der Novizenmeister vergewissere sich, ob sie um die Beichte Bescheid wissen, ob, wann und bei wem sie beichten.

Wenn sie bei Auswärtigen sind, auch bei Priester- und Kleriker-Brüdern oder bei Tisch, sollen sie ehrenvoll stehen, sitzen, gehen oder essen, wie es alles bei den Novizen dargelegt ist. Sie sollen wenig reden vor Priestern und älteren Laien; immer das Schweigen lieben. Zu den Tischen der Großen sollen sie sich nicht leichtfertig einfinden, also wenn sie gezwungen sind, machen sie es widerwillig. Überall ist die geistliche Würde zu ehren bei jeder Person, einem Regularkanoniker oder Weltpiester.

Es ist nicht nötig, sie wie die anderen Novizen mit so vielen Frömmigkeitsübungen und Betrachtungen, besonders den täglichen, zu beschäftigen; eher sind sie zu ihren Aufgaben zu schicken. Sie sollen sich von ungewöhnlichen Sonderleistungen ohne Wissen des Vorgesetzten oder des Novizenmeisters hüten. An den Hochfesten haben sie sich Mühe zu geben zu lernen und dazuzulernen, also die zehn Gebote, die fünf Sinne, die sieben Todsünden, die vier zum Himmel schreienden Sünden, die neun fremden Sünden, die sieben Werke der leiblichen und der geistlichen Barmherzigkeit aufzuzählen und ihnen entsprechend angemessen zu beichten. Ebenso wie und woran sie sich erinnern sollen, wie oben ausgeführt am Schluss über die fromme Hingabe.

Gleiches gilt, wie für die Wohltaten Gottes Dank zu sagen ist. Wenn sie bei Tisch bedienen, sollen sie das Essen rücksichtsvoll ausgeben, das Skapular sei vor den Augen hochgeschlagen. Wenn in der Zeit der Zusammenkunft spät abends Dunkelheit herrscht, sollen sie die Kerze genau halten. An den Hochfesttagen

sollen sie die neuen und bereits geschriebenen Tafeln sich erklären lassen, damit kein Irrtum entsteht. Die dann verteilten Ämter sollten sie von den Älteren lernen. Sie müssen das Gesinde und die Haustiere achten und dem Vorgesetzten Irrtümer melden. Vor dem Gesinde sollen sie Schwächen nicht in Wort und Tat darlegen; andernfalls: Wehe dem, durch den Ärgernis entsteht. Mehr steht unten bei den Vorgaben für den Hausverwalter.

Kap. 10 Regeln für den Chorleiter

Einen Chorleiter – andere nennen ihn Kantor – haben nicht alle unsere Häuser von Amts wegen, denn anderswo sind die Vorsteher Kantoren, Prediger und Verwalter. Wenn es daher einen Chorleiter oder an seiner Statt einen Vorsteher gibt, so hat er folgende Regeln zu befolgen: Er sorge dafür, dass man gut korrigierte Bücher im Hause hat, für den Chor wie zum Messelesen. Seine Aufgabe ist es, die Pausen im Gesang richtig zu geben und zu beachten, auch beim Vollzug des Offiziums. Er muss bei den Büchern Sorge haben für Bindung, Deckel und Ausbesserungen. Er hat zu ermahnen und die Frechen anzuklagen, wenn sie die Bücher nachlässig behandeln. Er muß die Regeln und Rubriken des Ordens sowie Gesang und Rezitation kennen. Er soll ein Prozessionale haben. Er muss die Orte für den Chor verteilen. Für sich kann er einen auswählen, besonders wenn es ihm förderlich erscheint, dass er besser gehört werden kann. Immer wenn gesungen werden soll bei Beerdigungen oder auf Prozessionen, muss er Vorsorge treffen für die vorgesehenen Gesänge und sie auf andere verteilen, wenn er sie nicht allein ausführen kann. Er soll die Übersicht über die Konventsmessen führen und aufzeigen, wann und wie sie durchzuführen sind; Nachlässige sind zu beschuldigen und anzuklagen. Auch die Kapitelsmessen soll er den Brüdern erläutern. Die Rubriken und Regeln aller Ordensstatuten soll er sorgfältig durchlesen und ihnen entsprechend Unwissende anleiten. Er hat durch Briefe, wenn der Vorgesetzte zustimmt, den Tod von Brüdern den benachbarten Klöstern mitzuteilen, damit für diese die 30-Tage-Messen gefeiert werden. Er muß auf die Brüder aufpassen, die zu lesen, zu rezitieren und zu singen haben werden, dass sie zur rechten Zeit da sind, die unerfahrenen ermuntern und die sorglosen anklagen. Er hat dafür zu sorgen, dass bei den Zeremonien die Kniebeugen und Verneigungen beachtet werden, beim Stundengebet wie bei den Messen. Er darf dort nichts Unangebrachtes und Unpassendes geschehen lassen.

Wenn es neue Antiphonen oder Gesänge gibt, die schwierig zu verstehen sind, rufe er die Brüder zusammen zum vorher Anschauen und Einüben. Seine Aufgabe ist es, eine Tafel für die Priester, Kleriker und Laien entsprechend der Zahl der Brüder eines jeden Konvents einzurichten und sie an auffälliger Stelle aufzuhängen, wo sie von allen gesehen werden kann. Und er soll die Dienste mit Umsicht verteilen entsprechend den Aufgaben der einzelnen. Beschäftigte Brüder muß er befreien oder für sie andere einsetzen oder von sich aus einen Ersatz stellen. Wenn sie schneller oder langsamer beten oder singen sollen, hat er das anzuordnen, falls dem nicht die Autorität des Oberen entgegensteht. Er selbst beginne und beende den Gesang. Ihm steht es zu, neue, ja auch alte Priester, die abweichen, anzuweisen und ihretwegen mit Hilfen und Gelehrsamkeit beim Vorgesetzten Vorkehrungen zu treffen. Die Brüder sollen eine Ordnung aufstellen, wie sie einander bei jedem Dienst helfen können. Seine Aufgabe ist es, zu bedenken, welche Feste höhere oder mindere sind, welche Antiphonen verdop-

pelt werden, welche nicht. Er selbst achte darauf, wie sich die Einzelnen im Chor verhalten, wie die Bücher auf das Pult gelegt, im Schrank abgelegt und die Kerzen gelöscht werden, wie die Brüder singen und die Psalmen vortragen, wann Laus tibi Domine oder Alleluia, Credo oder Gloria in excelsis zu singen ist. Wie Kyrie, Sanctus, Patrem, Responsorien, Introitus, Offertorium, Communio usw. Er verbessere die schlecht Singenden; denen, die seine Stimme nicht hören können, gebe er Zeichen durch Händeklatschen oder auf andere mögliche Weise. Diejenigen, die Mediatio und Flexa verwechseln, muß er berichtigen.

Wenn einer zu spät aufsteht zur Matutin, irrtümlich, aus Unachtsamkeit oder in gewisser Bosheit, muss er grundsätzlich einschreiten. Er kann Lesungen abkürzen lassen. Sein Amt ist es, jeden Fehler zu verbessern, sei es bei einem, sei es beim Konvent, beim Vorlesen oder beim Gesang. Auch bei den Büchern im Refektorium hat er sich einzubringen, dass die Lektoren sie zur rechten Zeit mit- und wegbringen und nicht an unpassender Stelle liegenlassen. Er hat darauf zu achten, welche Bücher vorgelesen werden, seien es Bibel, Legenden oder Urkunden.

An Hochfesten und Sonntagen können Homilien, Lesungen zum Tage oder Predigten der Heiligen gelesen werden: Freitags wird die Klosterregel, samstags aber die Konstitutionen beim Frühstück, abends aber sollen die Schuldlisten gelesen und erläutert werden. Er hat die Lektoren einzuweisen, wenn er von ihnen gebeten wird; und wenn er nicht gebeten wird, ist es gut, ihnen mitunter zuvorkommen, besonders wenn eine schwierige oder zweifelhafte Stelle zu akzentuieren oder vorzutragen ist. Er unterlasse es, mit unnützen Berichtigungen die allzu besorgten und ungeübten Lektoren oder die Zuhörer zu belästigen. Wenn Gebildete von auswärts anwesend sind und der Lektor für das Vorlesen nicht besonders geeignet gehalten wird, ist vorzusehen, dass er selbst oder ein anderer stattdessen vorliest, und falls nötig, muß der Vorgesetzte einen zwingen. Wenn er aber einen Lektor dabei öfter versagen sieht oder hört, muß er diesen an einen passenden Ort rufen und ihm die Irrtümer, Unaufmerksamkeiten oder Unkenntnisse liebevoll vorhalten und erklären. So wie es Sache des Predigers ist, die Sätze fehlerlos zu halten, so ist es seine, die Akzente und Akzentfehler öffentlich zu machen durch unhörbare Laute oder zumindest durch leises Knurren oder Murmeln.

Kap. 11 Regeln für Prediger

Ein Prediger muss sein Amt an Hochfesten gern ausüben, ohne Rücksicht auf die geringe Zahl an Zuhörern, wenn es nur mindestens zehn sind. Außerhalb der Klöster muss er die Erlaubnis von den Pfarrern erbitten. Besser ist es, wenn er auf ein gutes Maß beim Sprechen und nützlichen Stoff achtet als auf die Fülle von Worten oder auf Feinheiten. Niemals seien sie so auf den Eifer ausgerichtet, dass sie vergessen, was Sache der Frömmigkeit, der Tugend oder der Liebe ist und warum sie in der Kirche oder im Refektorium die Irrenden mit ihren Sätzen bessern müssen. Deshalb sollten sie Obacht geben, in ihrem Haus verschiedenartige und notwendige Bücher zu haben, also Wörterbücher und Kommentare zu Bibel, Vita Patrum und historische Schriften. Bei Büchern seien sie nicht besonders geizig sondern freigebig, mit Bedürftigen zu teilen. Öfter mögen sie Ermunterungen im Konvent halten. Sie müssen gleichsam die brennenden Leuchten sein, so dass ihr Leben mit ihrer Lehre übereinstimmt, dass sie nicht mit

der einen Hand aufbauen und mit der anderen zerstören. Sie sollen in ihrem Verhalten Demut zur Schau stellen, in ihrem Lebenswandel Ehrenhaftigkeit, in den Worten Zurückhaltung, im Eifer für die Seelen Sicherheit, in Speise und Trank Nüchternheit, beim Handeln Reife zeigen.

Auf vorgebrachte Fragen dürfen sie nicht oberflächlich antworten, sondern wohlüberlegt und stets aufbauend reden. Sie sollen die Vorgesetzten nicht mit Bitten um erlesene Speise und Trank ermüden. Doch wenn sie eine große Sorgfalt an den Tag gelegt haben, die aus Offensichtlichem hervorgeht, können sie mit Augenmaß gefördert und unterstützt werden bei der Befreiung von der Terz, der Sext oder der Matutin, aber nicht ständig und nicht aus Gewohnheit, sondern nur in Zeiten solcher notwendigen Beanspruchung. Sie sollen aber nicht die Komplet und die Segnung mit Weihwasser versäumen. In gutem Umgang mögen sie sich denen anpassen, mit denen sie verkehren. Wenn sie planen, eine Predigt zu halten, sei der Stoff der Predigt Gott, Engel, Mensch, Himmel, Teufel, Welt, Hölle, Vorschriften, Ratschläge, Heilige Schrift, Tugenden und Laster. Einigen ist Scharfsinniges vorzutragen, anderen Schlichtes und Einfaches, anderen Belehrendes und anderen Bewegendes, wieder anderen Erschreckendes oder Fröhliches. Sie müssen in Erwägung ziehen, was für Geistliche, Laien, Welt- und Ordensgeistliche passt, was für Soldaten und Bauern, was für Gesunde oder Kranke, was für Junge oder Alte, was für Verstockte, Demütige oder Fromme passt. Sie sollen zügig, kurz und wohl abgewogen predigen.

Sie sollen nicht predigen ohne eine Überlegung zuvor, sonst wissen sie nicht, was sie sagen wollen oder müssen, ob sie nicht so leidenschaftlich und mit Freuden vor dem Frühstück oder danach predigen können. Sie sollen sich bei der Predigt nicht stören lassen, wenn sie von Hinzukommenden oder Weggehenden oder von weinenden oder schlafenden Kindern belästigt werden, sondern sie mögen gütig ermahnen. Sie sollten sich vor ungeordneten Körperbewegungen hüten, keine Grimassen schneiden, nicht mit dem Kopf wackeln, nicht mit den Händen fuchteln, nicht mit den Füßen stampfen. Vermeiden müssen sie beim Sprechen Überhastung, Wortschwall und ungeordneten Lärm. Hüten müssen sie sich vor Blamieren der Anwesenden oder vor Vorwürfen gegen Abwesende. Vor den Leuten sollen sie das Leben der Ordensleute oder Geistlichen nicht anklagen und nicht auf sich aufmerksam machen, weder direkt noch indirekt, gleichsam unter einem Deckmantel, denn daraus folgt keine Erbauung, sondern bei vielen häufig Ärgernis und Verwirrung. Bei der Predigt dürfen sie sich nicht Wege der Rache erschließen und nicht selbst erlittenes Unrecht behandeln. Sie dürfen nicht Zweifelhaftes als wahr vertreten, keine eitlen Fabeln oder Possen, die die Predigt verachtenswert oder weniger authentisch machen können.

Sie brauchen sich nicht zu scheuen, öfter dasselbe zu predigen, wenn es nur gut und nützlich ist. Hüten müssen sie sich besonders davor, in dem bemerkenswert zu sein, gegen das sie predigen. Stets sollen sie achten auf die Umstände, Was, Wo, Wann und Wie sie reden. Einen Konvent zu betreten sollen sie nicht ablehnen. Sie sollen die ersten sein wollen bei der Zelebration der Messen, Hingabe zeigen in Abstinenz und Nachtwachen. Einen gemeinsamen Auftrag sollen sie nicht aus billigem Grund ablehnen. Gewissermaßen ständig sollen sie die geistliche Lesung und das Lektionar in Händen halten. Sie seien keine Geschichtenerzähler, sondern bewahren Schweigen am rechten Ort und zu seiner Zeit. Wenn es die Notlage erfordert, sollen sie für die Brüder das Wort ergreifen, ob gelegen oder ungelegen. Schließlich sollen sie eingedenk sein des Wortes des Hieronymus: „Sich vergeblich anzustrengen und nichts anderes als Hass zu suchen,

ist äußerste Torheit." Damit ihnen Lesung und Predigt nicht überdrüssig wird, sollten sie einen kleinen Garten haben und von Zeit zu Zeit sich mit Handarbeit beschäftigen, wenn sie nur zusehen, sich zu ihrem Vorteil und dem der anderen zu beschäftigen. Hüten müssen sie sich vor dem Hin- und Herlaufen draußen mit Gefahr für Seele und Leib von Alten und Jungen, mit Verkauf ihrer Absichten und ihrer Kosten, mit Unterlassen des hl. Stundengebets und mit Lockerung und Auflösung ihres Ordenslebens.

Kap. 12 Regeln für die Beichtväter

Beichtväter, die im Generalkapitel oder in den Ordenshäusern tätig sind, müssen insbesondere wissen, was sie für eine Beglaubigung haben. Denn wenn sie nicht mit Wort und Schrift beauftragt sind vom Vorgesetzten oder einem anderen, der ihnen Vollmacht geben kann, dass sie Beichte hören können, dürfen sie von keiner Todsünde lossprechen. Ja, vorausgesetzt, sie hätten eine Erlaubnis vom Ortspriester oder vom Papst, könnten sie doch ohne Erlaubnis ihres Vorgesetzten keine Beichte hören, denn Wollen und Nicht-Wollen eines Ordensmannes liegt in der Hand des Oberen (CIC III q.1 Nolo). Das aber ist wahr, wenn der Papst im Allgemeinen, anders wenn er speziell oder namentlich wählen würde; dann könnte dieser speziell oder namentlich Erwählte Beichte hören, ohne Erlaubnis seines Vorgesetzten, denn dann erteilt der Papst die Erlaubnis und das Amt. Wenn aber die Genehmigung oder Beauftragung von einem Vorgesetzten stammt, dass sie einem Beichte hören dürfen, können sie durch ein Privileg des Herrn Papstes Beichte hören und Bußen auferlegen, soweit das Privileg reicht. Anders aber können sie nur, wenn sie eine Beglaubigung haben von Seiten des Diözesanbischofs oder Pfarrers oder Archipresbyters, was dasselbe ist, oder von einem andern Abgesandten, der es ihm geben kann. Die aber die Amtsgewalt vom Diözesanbischof haben, mögen sehen, ob sie von jeder Art Sünde lossprechen dürfen oder ob irgendwelche Sünden ausgenommen sind, und über diese ist es gut, den Brief vom Diözesanbischof zu erlangen, damit sie dies leichter im Gedächtnis behalten können. Die Befugnis der Pfarrer aber hängt ab von der Gewohnheit und von den Statuten der Synoden und Provinzialkonzilien, weswegen die Beichtväter in jeder Diözese folgendes wissen müssen: Sie haben zu wissen, was die Priester ihnen übertragen können und was die Bischöfe sich vorbehalten, Voraussetzung bleibt, sie wissen Todsünden von lässlichen zu unterscheiden, ebenso Todsünden, die mit einem Urteil über Exkommunikation oder Interdikt bei allen verbunden sind auf Suspendierung und Irregularität bei Kirchenleuten. Alle Klugheit der Beichtväter richte sich auf folgende fünf Punkte:

1. Die Fragen

Die Beichtväter müssen die Weltleute und ihnen Unbekannte nach zweierlei fragen: 1. Über die Person des Beichtenden, über die Tatumstände; ob die Person weltlich oder ein Ordensmann ist; wenn weltlich, ob Kleriker oder Laie;. wenn Kleriker, ob er eine geistliche Pfründe oder ein Seelsorgeamt hat; wenn Laie, ob er verheiratet oder ledig ist. 2. ist zu den Tatumständen zu fragen, also was er getan hat gegen Gott, seinen Nächsten oder sein eigenes Heil. Wenn er nichts weiss oder sagen will, ist er zu befragen, ob er die zehn Gebote, die sieben Tod-

sünden und die fünf Sinne kennt. Wenn er diese kennt, ist es nicht zweifelhaft, dass er beichten könnte, wenn er wollte. Wenn er das aber nicht kennt, dann soll der Beichtvater das vor ihm aufzählen, was er ohne Furcht und Scham bekennen sollte, wenn er gesündigt hat oder wenn es ihm so vorkommt, er habe gesündigt. Wenn er sich aber nicht anklagen will, sollte man von einer Klausel Gebrauch machen. Er muss nicht ausdrücklich die Ungeheuerlichkeit seiner Sünden vortragen, besonders die Sünden der Ausschweifung, sondern so: Ich setze einmal als Beispiel den Stolz: „Glaubst Du, dass Du irgendwie besser bist als die anderen?" Die Ausschweifung: „Hattest Du einmal einen Anfall des Fleisches?" Und wenn er mit Ja antwortet, könnte er gefragt werden, ob dieser Kitzel ihn dazu geführt hat, sich oder andere zu berühren und wie; dies könnte vorsichtig in Erfahrung gebracht werden.

Und so wird zu fragen sein über die anderen Sünden. Die Befragung muss nämlich nicht vollkommen sein, sondern man beginne mit den Umständen der Sünden. „Warum hast Du Dich so prächtig herausgeputzt? Warum bist Du zu dem Tanzen gegangen? Warum hast Du [kein] Almosen gegeben? Warum bist Du [nicht] zur Messe und zu Predigten gekommen?" Und so ist er nach seinen anderen Taten zu befragen. Besonders aber Frauen sind zu befragen über Weissagerinnen, Eidbruch, Erdrosseln oder Erziehen der Kinder, und ob sie den Männern gehorsam sind, falls nicht, warum sie es nicht waren und in welchen Fällen. Soldaten sind zu befragen über Raub, Unrecht und Mord oder Verstümmeln, und ob sie mit ihrem Sold zufrieden waren? Ob sie ihn verschleudert oder ihr Geld vergeudet haben bei Spielleuten oder Schmeichlern oder für ihren eitlen Ruhm? Kaufleute sind zu befragen über Wucher, Meineid und Betrug. Knechte und Dienstleute über die ihren Herren geleistete Treue. Ordensleute über die geschworene Armut, Keuschheit, Gehorsam, über die Schuldlisten und Konstitutionen. Seelsorge-Priester über ihren Eifer für die Pfarrkinder, den Gottesdienst, das Stundengebet und die Keuschheit, über die Speise des Wortes Gottes. Ob sie auch die Sakramente gespendet haben, ob etwa für Geld? Sie sollen sich nicht verächtlich zeigen in der Kleidung oder mit Mundgeruch.

2. Leutseligkeit

Die Beichtväter müssen die Beichtkinder gütig und leutselig empfangen, besonders jene, die gewöhnlich selten beichten. Bedeutende Persönlichkeiten, die sich schämen, in der Öffentlickeit zu beichten, muss man an einen abgelegenen und schönen Ort geleiten. Den Unerfahrenen ist das Verfahren bei der Beichte zu erklären, wie sie mit unbedecktem Kopf und gebeugten Knien stehen oder auf der rechten oder linken Seite des Priesters und, damit sie sich mehr beruhigen, befragt werden über irgendwas, etwa ihre Heimat und ihren Namen. Man muss sich davor hüten, dass sie verärgert weggehen. Auch muss man sie dazu bringen, dass sie sich daran gewöhnen zu beichten. Ganz schnell sollten die angehört werden, die nach ihrer Meinung selten beichten. Die Beichten von Frauen sollen nicht an abgesonderter sondern an öffentlicher Stelle abgenommen werden, wo sie von einem oder mehreren gesehen werden. Beim Zuhören aber sollen sie diese nicht von Angesicht zu Angesicht haben und sich auch nicht länger, als es die Lage gebietet, mit ihnen aufhalten. Wenn sie zu Ehefragen um Auskunft angesprochen werden, sollten sie öfter die Antwort verschieben, besonders bei der Frage der Scheidung. In dieser Frage sollten sie weise Männer um Auskunft bitten.

3. Lossprechung

Wenn er einen lossprechen will, ist es nicht erforderlich, dass ein Schwur von ihm gefordert wird oder eine Versicherung, er werde sich künftig vorsehen, vielmehr reicht es, dass er die Absicht und den guten Willen erklärt, sich vor jeglicher Todsünde zu hüten. Wenn er aber sagt, er wolle und könne sich nicht vor einer Todsünde hüten, ist ihm keine Buße aufzuerlegen. Vielmehr ist es ein gutes Heilmittel, ihm zu raten: Wenn es ihn zu etwas Bösem reizt, möge er sich aus Liebe zum Herrn Jesus zurückhalten. Wenn erneut, dann soll er sich in Acht nehmen im Hinblick auf die selige Jungfrau. Wenn zum dritten Mal, soll er den schlechten Gedanken vertreiben aus Liebe zu allen Heiligen, und so wird das oftmalige Umstimmen leicht zur Gewohnheit. Oder man sagt ihm, wenn er nicht ablasse und sich beflecke, werde er im Stande der Sünde dahinscheiden und der ewigen Pein nicht entgehen.

Sie dürfen die mit einer schweren Exkommunikation Exkommunizierten nicht lossprechen, wenn sie nicht wissen, ob sie die Befugnis dazu haben, und wenn sie nicht die Lossprechungsformel kennen, die anzuwenden ist. Noch kurz zu der Formel: Zur Beachtung: Von der einfachen Exkommunikation kann schon durch den Satz losgesprochen werden: „Ich spreche Dich kraft meines Priesteramtes los von der Fessel der einfachen Exkommunikation. Im Namen des Vaters und des Sohnes und des Heiligen Geistes." Die schwere Exkommunikation wird rechtens nur gelöst, wenn zuvor der Exkommunizierte entkleidet und mit Ruten verprügelt wird mit dem Psalm Miserere mei Deus sowie Ne reminiscaris und dem Gebet: Deus cui – „Gott, dem es eigen ist, sich zu erbarmen ? Wir bitten Dich, Herr, erhöre ?", wie es in den Konstitutionen vorgesehen ist. Man muss sich öfter darum bemühen, dass solche Lossprechung nicht vor vielen Leuten stattfindet, besonders wenn er vertraulich gebeichtet hat. Die Form der Lossprechung ist folgende: „Kraft des Allmächtigen Gottes und der hll. Apostel Petrus und Paulus sowie meines Priesteramtes, das ich wahrnehme, löse ich Dich ausdrücklich von der schweren Exkommunikation, der Du durch die Tat soundso verfallen bist. Im Namen des Vaters und des Sohnes und des Heiligen Geistes." Diebe, Räuber, Wucherer und Verleumder dürfen sie nicht lösen, wenn sie nicht unverzüglich erfolgende Genugtuung versprechen; sie müssen aber das fortgenommene Gut dem Ausgeplünderten oder seinen Erben zurückerstatten, wenn sie ihn finden können, andernfalls muss es auf Anraten der Kirche für fromme Zwecke gegeben werden. Wenn der Sünder nicht den Willen zur Rückerstattung hat, darf ihm keine Buße auferlegt werden; wenn es aber insgeheim geschehen ist, ist dem Sünder mitzuteilen, wie er es insgeheim rückerstatten kann, oder er bittet, dass insgeheim durch eine andere ehrenhafte Person, besonders durch den Priester, dem er es in der Beichte eröffnet hat, die Rückerstattung erfolgen möge.

4. Verhängen der Buße

Außer dem, was bisher gesagt wurde, muss bei Dieben und Räubern auch in Betracht gezogen werden und ist in jeder Weise zu befolgen: Es ist immer besser, eine leichtere Buße zu verhängen und Menschen zum Reinigungsort zu bestimmen als in die Hölle; dort reinigt Gott seine Söhne, wenn sie sich hier nicht gereinigt haben. Sie sollen sich davor hüten, Laien Messen aufzubürden, sondern sie können Reichen aufbürden, Almosen zu spenden statt Messen. Ebenso keine Bußen verhängen, aus denen ein Ärgernis folgt; wenn nämlich einer einem

jungen verheirateten Mädchen ein Fasten aufbürdet, kann leicht der Verdacht bei ihrem Gatten entstehen über Untreue im Bett.

Besonders sind solche Bußen zu verhängen, durch die eine Gelegenheit zum Sündigen beschränkt wird, z.B. wenn einer sagt, er könne sich gegen Wollust nicht wehren, dadurch dass er sich keine Konkubinen/Huren hält, die Gelegenheit zum Sündigen sind. Soweit möglich kümmere sich der Beichtvater darum, gegen die Sünden Gegengifte oder Widerstandsmittel als Kur zu verschreiben, bei Hartgesottenen durch Freigebigkeit, bei Unzüchtigen durch Enthaltsamkeit, bei Stolzen durch Demut, und so weiter. Heilsam ist es auch, dass die Beichtkinder etwas Gutes tun und ihnen als Buße solches auferlegt wird. „Alles was Du an Gutem tust oder zu tun planst, bürde ich Dir als Buße auf zum Nachlass Deiner Sünden."

Die Simonisten, die nicht durch die Tür sondern anders in den Schafstall eingetreten sind, dürfen nicht zur Buße zugelassen werden, es sei denn sie hätten sofort ihr Vorgehen widerrufen und könnten ihre Pfründe rein und schlicht in Empfang nehmen.

5. Beichtgeheimnis

Ein Beichtvater muss sich hüten, Sünden der Beichtkinder öffentlich zu machen, weder durch Worte noch durch Zeichen, direkt oder indirekt, weder fern noch nah, allgemein oder im Einzelnen. Er gebrauche weder dieselben noch ähnliche Worte in einer Predigt noch in gemeinsamem Gespräch: „Ich habe solche Fälle in der Beichte gehört", weil die einfachen Leute glauben würden, dass sei ein Offenlegen der Beichte. Auch dürfen sie nicht sagen: „In der Herrschaft oder in dem Dorf, wo ich Beichte zu hören pflege, gibt es viel Übles, und zwar das und das." Besonders dürfen sie nicht Beichtkinder wegen ihrer Vortrefflichkeit loben, oder wegen der Jungfräulichkeit oder Unschuld. Es darf bei den Verständigen kein Verdacht gegen einen anderen aufkommen, von denen sie gehört hatten, er habe die und die Tugenden nicht. Sie können aber den einen oder anderen loben, dass sie sich sehr um das Beichten bemühen. Niemals dürfen sie Beichtkindern nach der Beichte mit geringerer Freundlichkeit begegnen als vorher, ganz gleich wie groß die Sünden des Beichtkindes auch waren. Wenn sie einmal mit diesen sprechen sollten, müssen sie durch ihre Mienen oder in Wort und Tat zeigen, dass sie sich gewissermaßen an keine dieser Sünden erinnern können. Sie dürfen sich nicht von ihnen fernhalten noch sie meiden, sondern sie mögen sie unbeeindruckt anhören, Gute und Böse Zöllner und Sünder, Männer und Frauen, Junge und Alte, Reiche und Arme; besonders solche, von denen sie wissen, dass sie selten beichten, mögen sie zur Beichte einladen.

Kap. 13 Vorgaben für den Hebdomadar

Weil unsere Priester-Brüder in der Woche, wenn sie im Wechsel diesen Dienst tun, für den ganzen Konvent bei Gott Fürsprache einlegen, ist es also der Mühe wert, dass, wer Hebdomadar ist, seine ganze Aufmerksamkeit darauf richtet, im Stundengebet und den allgemeinen Gebeten keinen Fehler zu machen, denn wenn er sonst nur für sich einen Fehler macht, hat nun der ganze Konvent offenbar den Fehler gemacht. An den einzelnen Tagen versichere er sich vor der 1. Vesper, welches Offizium des folgenden Tages zu verrichten ist und ob ein

Duplex-Tag vorliegt oder nicht. Kapitel, Orationen, Evangelien mit den Homilien sollte er außerhalb der kanonischen Gebetsstunden genau anschauen, damit sie später nicht durcheinander gebracht werden.

Er mache es nicht wie einige Vermessene, die alles, was sie vortragen müssen, und besonders die Homilie, während der Matutin von der Tafel mit der Lampe, die die Novizen anklagt, anschauen. Wenn er die Oration, das Kapitel oder die Homilie vorträgt, stehe er wenn möglich mit entblößtem Haupt, gemäß dem Apostel, der da sagt: „Wenn ein Mann betet und sein Haupt bedeckt hält, entehrt er sein Haupt. Und das Haupt jedes Mannes ist Christus" (I Cor. 11,4. 3). Er trage seine Ansprache mit hörbarer und verständlicher Stimme vor. Immer wenn er einen Fehler macht und von denen, die Autorität haben, bald auf den Fehler hingewiesen wird, soll er sich vor allen entschuldigen und danach richtig lesen. Es soll nicht mit Schweigen an den Fehlern des sich Entschuldigenden vorübergegangen werden. Beim Lesen oder Singen vertraue er nicht auf sein Gedächtnis, sondern halte immer sein Buch offen vor sich. So oft er den Namen ‚Jesus' oder ‚Maria' vorträgt, verneige er sein Haupt ein wenig. Am Schluss einer Lesung erhebe er seine Stimme und dehne die letzten Silben, damit man merkt, dass er zum Ende gekommen ist. Wenn mehrere Homilien oder Orationen vorzutragen sind, markiere er die Seiten nicht mit sog. Eselsohren sondern anders mit Kärtchen, Bändern oder Schnüren. Danach nehme er sie wieder heraus aus dem Buch, falls sie dort nicht fest eingebunden sind. Sobald die Lesungen zur Zeit des Matutin-Gottesdienstes beendet sind, muss er die Bücher zumachen und an den gewohnten Platz zurückstellen.

Ebenso soll er den Leuchter an einem Ort abstellen, wo er weder mit Rauch noch mit Glut schaden kann. Er betrete als Erster den Chor und verlasse ihn als Letzter. Mit dem Historiale stelle er vor der 1. Vesper fest, ob die Vesper vollständig oder erst vom Kapitel an abläuft. Wenn er ein Hochamt zu feiern hat, warte er mit dem Tagesgebet bis zum Ende des Salve Regina. Er verlasse die Sakristei so, dass ein ihm ein Leuchter vorausgetragen wird. Falls diese Messe gesungen werden soll, gehe er aus der Sakristei, wenn vom Salve Regina die Stelle ‚Nobis post hoc exilium' gesungen wird, und kehre nach dem Ende der Messe nach der Lesung des Johannes-Evangeliums zurück, also beim In principio erat verbum. Alle Priestergewänder lege er einfach ab und rolle sie zusammen, indem er die Albe mit Stola, Manipel, Zingulum und Schultertuch umwickelt. Den Kelch trage er mit beiden Händen geschlossen, oder wenn er die Sakristei betritt und das Birett auf dem Kopf hat und Gamaschen an den Beinen. Solange er im Wochen-Dienst ist, schaue er nicht umher, sondern halte seine Augen still auf ein Buch oder auf Bilder gerichtet. So, wenn er beim Graduale oder der Sequenz sitzt oder in wichtigen Augenblicken die Wohltaten Gottes, den Sinn der Wörter, die er singt, betrachtet. Nach Ablauf der Woche im Wechsel ist es sein Amt, in der folgenden Woche die Prim oder die Frühmesse zu lesen oder zu singen. Es ist auch seine Aufgabe, die Historia fortzusetzen. Dabei muß er gleiche Sorgfalt anwenden, damit er alle seine Taten und Worte kennt und nicht später zuschanden wird. In der dritten Woche hat er am Montag die Messe für die verstorbenen Eltern und Brüder abwechselnd mit den passenden Tagesgebeten zu feiern.

Kap. 14 Regeln der Sakristane

Ihre Aufgabe ist die Sorge für die Kirche, die Altäre und ihren Schmuck, die Sakristei und die priesterlichen Gewänder und alle Geräte, die zum Gottesdienst gehören, besonders aber drei Dinge:

1. Ausrüstung und Schmuck

Sie müssen die Kirche fegen und reinigen, ebenso die Sakristei, ansonsten auch die Nebenräume der Kirchen und die Friedhöfe von allen Spinnweben, Staub und Schmutz. Es obliegt ihm, entsprechend unserer Hausordnung an Hochfesten mit Blumen und Bäumchen, mit Teppichen und Vorhängen Kirche und Altäre zu behängen. Dafür zu sorgen, dass keine Tropfen aus Schadstellen die Gemälde, die Decken und Gewölbe gefährden und alles, was sich in Kirche und Sakristei befindet. Sie müssen die Kirche zur rechten Zeit abschließen, damit keine Diebe, Räuber, wilden Tiere oder Vögel eindringen.

Den Jahreszeiten entsprechend müssen sie die Priesterkleidung und die Altäre ändern, wie es in den allgemeinen Rubriken vorgesehen ist. Sie sollen Sorgfalt und Beharrlichkeit bei den Vorgesetzten zeigen, die Kleidungsstücke für den Gottesdienst und ehrenhaften, schönen und verschiedenen Schmuck für die Altäre haben, entsprechend den verschiedenen Festtagen.

Und für die untere Ausschmückung der Altäre, die an dem Stein hängt, müssen sie anderen Schmuck darüber hängen, so lang, dass er bis zur Erde auf beiden Seiten herunterhängt. Darüber wird die Palla gesetzt, die so lang und breit ist, dass sie gewissermaßen den ganzen Altar von oben her bedeckt. Auf die Palla wird das Corporale gestellt. Sie müssen auch daran denken, dass sie Skulpturen und Gemälde haben, besonders ein Abbild des Gekreuzigten mit den Gestalten der Jungfrau Maria und des hl. Johannes zu beiden Seiten. Und dass die Kirche Reliquien hat, die sie in feierlicher Form in dem wohlgeordneten Altar niederlegen müssen. Unentbehrlich sind obendrein verschiedene Gefäße, also Vasen, Weihrauchfässchen, Schiffchen, Schalen, ebenso weiße Hemden, Tobalia, Handtücher. Dies alles müssen sie sauber und rein aufbewahren, besonders was zum Altar gehört, wie Korporalien und Tücher zur Reinigung der Hände und die Hüllen der Kelche. Sie müssen öfter gewaschen werden, und die Wäsche des Tuches zur Kelchreinigung haben sie in einen heiligen Wasserbehälter zu tun. Was vom Alter her löcherig geworden ist, ist zu Asche zu machen und in den Behälter zu tun.

Sie müssen die verstaubten Bildwerke reinigen. Die kostbaren Dalmatiken, Stolen, Schultertücher und Kaseln sollen sie schützen und ausschütteln, damit Motten sie nicht anrühren. Sie sollen sie jeweils zum Ankleiden bereitlegen. Damit sie alles ordentlich überwachen können, sollen sie über die Anzahl der Kleidung, Kelche, Reliquiare, Bücher und anderen Paramente, die besonderen Wert haben, ein schriftliches Verzeichnis haben, damit nichts davon verschwindet. Bei der Amtsübergabe sollen sie das seinerzeit abgefasste Verzeichnis den Oberen vor Augen führen und ihren Nachfolgern hinterlassen. Aufgegangenes sollen sie wieder stopfen, Löcheriges sorgfältig wieder reparieren, Altes und weniger Brauchbares nach Möglichkeit verkaufen und mit dem Erlös Besseres erwerben. Sie mögen in den Kirchen Truhen und Opferstöcke an bestimmten Stellen für Spenden aufstellen. Von Einkünften sollen sie das Notwendige mit Erlaubnis kaufen, und zwar Wachs für Kerzen, Öl für Leuchten, Lederriemen für die Glo-

cken, und anderes. Die Bienen sind zu vermehren und zu pflegen, damit sie Honig und Wachs haben, beides für Haus und Kirche. Bei Tag und bei Nacht dürfen sie sich nicht weit von der Kirche entfernen, besonders nicht von der Sakristei, sondern sorgfältig auf die Bewachung achten; und damit sie dies passender erledigen können, sollen sie feste Schränke, Riegel, Büchsen, Fenster, Türen und alles gut gesichert verschließen und zur rechten Zeit öffnen.

2. Glockenzeichen

Sie müssen zu den allgemeinen Gebeten und kanonischen Stunden, also zu Matutin, Vesper, Prim, Terz, Sext, Non, Komplet und Totenvigilien läuten, so jedoch, dass sie zu Matutin und Vesper zweimal läuten; das erste Zeichen sei kurz, das zweite aber so lang, dass sie von seinem Beginn an zur Kirche zusammenkommen können von jeder Stelle in jedem Haus, und dann müssen sie sofort aufhören, wenn alle da sind. Die Zwischenzeit zwischen beiden Zeichen muss so langdauernd sein, dass sich die Brüder bestimmt aus ihren Kammern entfernen können. Beim Läuten zu den anderen Stundengebeten sollen sie mehr oder weniger innehalten und Rücksicht nehmen, ob die Brüder rasch oder spät kommen können; aus dem Garten kommt man nämlich später als aus dem Refektorium oder den Zellen, Zur Komplet sollen sie stets zu solcher Stunde läuten, dass die Brüder danach genügend Zeit haben zum Meditieren und Beten, bevor sie sich zur Ruhe begeben.

Die Art <Läuten> gegen Sturm oder bei Beerdigungen kann nach dem Brauch der Heimat beachtet werden. Die Stunde des Läutens zur Matutin ist gewöhnlich um 11 Uhr vor Mitternacht, zu den anderen Stunden aber gibt es eine Ordnung in den Konstitutionen. Sie weist darauf hin, dass an Festtagen anders zu läuten ist und auch wenn wir Fleisch und Milchspeisen essen. Sie müssen aber sehr aufmerksam sein beim Läuten in der Zeit und in der Art zu läuten. Und damit alles pünktlicher geschehen kann, sollen sie eine gute und genaue Uhr und einen guten und richtigen Wecker erhalten. Sie sollen auch auf die kleinen Glockenschläge achten, also zum Frühstück, zur Hauptmahlzeit und zu den Zusammenkünften, damit die Arbeiter ihre Zeit einrichten können, dass sie nicht bei den kanonischen Horen hinderlich sind. Denn es ist nicht angebracht, gleichzeitig und auf einmal zur Vesper, zur Hauptmahlzeit und zu allen andern Gelegenheiten anzuschlagen. Wenn mit mehreren oder großen Glocken zu läuten ist, dann müssen die Brüder, Geistliche wie Laien oder andere, dem Sakristan helfen, weil er allein nicht alles schaffen kann.

3. Leuchten

Es liegt in ihrem Interesse, Lampen, Kerzen, Wachs und Öl zu haben. Wenn sie deshalb aus Spenden nicht genug erhalten, müssen sie es von den Oberen erbitten. Sie müssen auch Vorsorge treffen, dass wenn Dunkelheit herrscht, die Knechte eine Kerze oder der Schlüsselwart sie anfordern. Sie dürfen es nicht hinnehmen, dass wegen eines Fehlers im Haus das Ewige Licht [vor dem Sakramentshäuschen] verlischt. Ebenso müssen sie den zelebrierenden Brüdern zur Messfeier auf dem Altar Kerzen geben. Sie müssen Vorbereitungen treffen für Prozessionen, zu Begräbnissen, für die Osterkerze, zu den Segnungen am Fest der Reinigung Mariae Lampen, große und kleine Kerzen. Sie sollen rechtzeitig.den Weihrauch bereitstellen für das Inzensieren. Sie müssen eine Lampe und

ein Eisen zum Feuerschlagen bereithalten. Sie müssen Lampen haben, mit denen sie bei Nacht und im Finstern gehen können. Es ist ihre Aufgabe, Hostien herzustellen und zu ihrer Herstellung Teig vorzubereiten, reinen und sauberen Wein für die Zelebranten einzuschenken. Bei Frost sollen sie Schalen mit Kohlen aufstellen. Gegen Mücken sollen sie Klatschen besorgen, Kissen für die Bücher, auch Kandelaber und Fahnen haben sie vorbereiten zu lassen.

Sie müssen dafür sorgen, dass die Hostien nicht verfaulen, verderben oder von Mäusen angeknabbert werden. In der Sakristei haben sie stets Wasser zum Waschen von Gesicht und Händen bereitzuhalten, eine Bürste oder einen Kamm zum Haarekämmen und eine Zange um Nägel zu beschneiden, Handtücher zum Händewaschen. Sie müssen auch in der Sakristei ein Becken oder einen Wasserbehälter vorsehen, in denen die letzte Ablution aufgenommen wird, und das rein, ehrenvoll und sorgfältig in aller Reinlichkeit gehalten wird. Dort wird aber kein anderer Abwasch aufgenommen. Ihre Aufgabe ist auch, dafür zu sorgen, dass die Apsis/Reliquien in der Kirche bei den Altären bereit ist/sind zum Niederknien in der Zeit des Gebets. Das Krankenöl sollen sie immer im Haus haben zum Spenden der Letzten Ölung für die Dienerschaft wie für die sterbenden Brüder. Ihre Aufgabe ist, für Abzugsrinnen zu sorgen und die Stellen dafür, nach Rat des Oberen.

Wenn Kardinäle, Erzbischöfe oder Bischöfe in unsern Häusern eine Weihe oder einen Dienst vornehmen wollen, sollen sie deren Kaplänen das geben, was sie suchen, und nach deren Ratschlägen das Notwendige beschaffen. Sie haben die Jahrestage und Wochen vorzubereiten und dem Oberen zu sagen, was zu lesen oder zu singen ist. Sie haben das Ordinarium und die Rubriken für besondere und gewöhnliche Messen, das Einsammeln der Kollekten und die Anweisungen im Generalkapitel festzulegen.

Kap. 15 Regeln für Lektoren bei Tisch und im Chor

Bevor die Vorleser bei Tisch oder bei den Lektionen zu Zeit und Stelle der Lesung zusammenkommen, müssen sie zusehen, dass sie nicht überrascht werden. Wenn sie von sich aus nicht Bescheid wissen, sollen sie von den Predigern die Stellen erfragen. Die Vortragsregeln sollen sie vom Chorleiter oder anderen, die Ahnung haben, erfragen. Sie müssen nicht nur auf die Pausen achten und die Betonungsstellen, sondern auch auf den Inhalt, so dass sie den Sinn dessen erkennen, was gesagt wird, um so beim Erkennen Erfolg zu haben. Wenn sie bei einigen unklaren Stellen nicht weiterkommen, sollen sie Zuflucht zu Glossen und Postillen nehmen. Beim Frühstück und der Hauptmahlzeit müssen sie warten, dass alle ruhig Platz genommen haben, bevor sie mit dem Vorlesen beginnen. Wenn der Platz so gewählt werden kann, dass sie mit dem Gesicht dem Konvent gegenüber sitzen können, sollen sie ihn zum Vorlesen wählen.

Beim Lesen sollen sie es vermeiden, zu leise, zu laut oder zu rasch zu sprechen, sondern langsam, wohl abgewogen und voll tönend. Angemessene Pausen sollen sie mitunter einlegen am Ende jeden Satzes, bevor sie mit versförmigen Schriften beginnen, etwa mit dicker Feder ihren Atem zügeln. Sie sollen ihre Ohren und das Gehör offenhalten, um festzustellen, ob irgendwo etwas verbessert werden muss. Und eine Korrektur, die vom Oberen, dem Prediger oder dem

Chorleiter oder einem dazu Beauftragten kommt, mag sie auch weniger gut sein, sollen sie demütig annehmen und verwenden, falls sie keinen offenen Fehler aussprechen. Wenn sie ein neues Buch zu lesen beginnen, sollen sie den Titel des Buches vorausschicken; ebenso ist der Titel vorauszuschicken bei Anwesenheit von Auswärtigen, damit diese wissen, was gelesen wird. Bei einer Fortsetzung in der Mitte des Buches braucht der Titel des ganzen Buches selten genannt zu werden, nur der Titel des Kapitels. Wenn aber in der Mitte eines Kapitels zu lesen ist, können sie die Lesung so beginnen: „Weiter im Kapitel soundso", oder „Fortsetzung soundso". Der Anfang eines Kapitels ist so zu beginnen: „Es beginnt das Vorwort von Buch soundso." „Es beginnt der Inhalt von Buch soundso." Wo es üblich ist, dass die Tafel des Chorleiters bei Tisch verlesen wird, müssen sie für die anstehenden Festtage diese zuvor ansehen und am Ende des Mahles vorlesen und besprechen. Beim Vortrag im Refektorium oder im Chor darf er nichts in eigener Vollmacht tun, sondern nur, was ihm vom Oberen, dem Prediger oder anderen, wie oben, gesagt wurde. Wenn einer beim Durchsehen Fehler findet, gehen diese wohl auf die Bücher oder die weisen [Autoren] zurück. Beim Abschluss der Lesung mache er im Buch ein Lesezeichen, wie es üblich ist. Wenn Auswärtige bei der Lesung anwesend sind, soll es, wenn einer weniger zum Vorlesen geeignet ist, einem Geeigneteren übertragen werden.

Kap. 16 Anraten für Söhne von Königen und Fürsten

Körperpflege

Hüte dich, zarter Knabe, dich zu weichlich zu ernähren. Gib dich nicht mehr als nötig dem Schlafen und Ausruhen hin, denn weichliche Erziehung bricht die Nerven und Sehnen des Geistes und des Körpers. Vermeide die Weichheit der Kissen. Auf deine Haut hänge keine Seidenstoffe; trage zuweilen grobes Linnen, damit deine Glieder empfänglich werden für Arbeit.

Körperhaltung

Dein Gesicht sei aufrecht, verziehe nicht die Lippen, sauge nicht an der Zunge. Dein Blick sei nicht in die Luft gerichtet und deine Augen nicht starr auf die Erde, damit die Hände nicht fremd sind, deine Haltung nicht unvorteilhaft, dein Sitzen nicht zum Auslachen reizend. Die Bewegung deiner Haarlocken halte passend zurück. Die Arme seien gerade, in dem Voreinandersetzen der Füße sei keine Unbeholfenheit, sondern in jeder Bewegung und Verfassung stecke Anmut.

Übungen

Da es oft für einen König nötig ist, an Schlachten teilzunehmen, ist es für dich angebracht, dich in Kämpfen zu üben. Das ist für dich von Vorteil, der du gegen die Türken kämpfen musst (wenn dir ein längeres Leben beschieden ist), den Bogen zu spannen, mit der Schleuder zu werfen, Pfeile zu schießen, den Speer zu werfen, aufs Pferd zu steigen und abzusitzen, auf und ab zu jagen, zu springen und an Jagden teilzunehmen, die Fähigkeit zum Einsatz zu erwerben. Es ist nichts schändlich zu lernen, was ehrenvoll zu tun erlaubt ist. Daher wurden

die Knaben der Alten Römer zuerst zur Gottheit, dann zu durch grimmige Kälte gestärkte Wellen getragen. Denn auch ein vom Pflug Genommener kann ein tapferer und stetiger Soldat werden. Wer nämlich an Hunger, Hitze, Frost und Mühen gewöhnt ist, wird nicht so leicht gebrochen wie ein verwöhnt Genährter. Im übrigen verbiete ich dir keine ehrenvollen Spiele mit Altersgenossen, damit so die Erholung von Anstrengungen und der Eifer erregt wird. Man muss nämlich nicht ständig um Bücher und ernsthafte Dinge bemüht sein, und man soll Knaben nicht unermessliche Aufgaben aufbürden, unter denen sie müde zusammenbrechen. Pflanzen werden ja mit mäßig Wasser großgezogen, doch mit viel Wasser ersäuft. Deshalb nimm keine zu große Last auf dich, gib dich aber auch nicht zu sehr dem Müßiggang hin.

Speisen

Das Essen sei maßvoll und beherrscht. Nimm nicht solche und so viele Speisen zu dir, mit denen dein Leib belastet und die Freiheit deiner Seele beschwert wird. Iß keine unbekömmlichen Speisen. Wenn du an erlesene Speisen gewöhnt bist, verachte nicht gewöhnliches Essen, denn nicht immer kannst du dich in Städten aufhalten, oft wirst du in Burgen, Wäldern und verlassenen Orten sein, wo es unvermeidlich ist, Gröberes zu nehmen. Iss so, dass du Rindfleisch und Roggenbrot nicht verabscheust. Wenn du an Pastulae, Amigdala, Zuckerkonfekt, Vögelchen und Essbares gewöhnt bist, wenn das wegfällt, wirst du krank zu Hause bleiben, und der Feind wird dich angreifen. Obgleich mitunter für die Ehre der königlichen Tafel mehrere Gänge zubereitet werden, lass dich nicht so gehen, dass dein Hirn klingelt. Der Hunger wird dir deine Hauptmahlzeit und das Frühstück bereiten, nicht dein Gaumen. Daher verschmähe unnützes Gerede und geh Schmeichlern aus dem Wege. Sieh zu, dass du nicht zusammenlebst [mit ihnen] und sie wie Gefangene hältst in der Mannigfaltigkeit süßer Gerichte und salziger Suppen (?).

Trinken

Nimm dich in Acht, dass du kein Vieltrinker und kein Meistertrinker wirst. Vermeide alle Trunkenheit, damit du nicht schändlich anfängst und noch schändlicher endest. Dein Trinken sei so mäßig, dass es deinen Kopf nicht belastet, doch den Durst nimmt. Viel Saft und Kraft ist bei Knaben in der Milch, sie haben genug Blut, selten spüren sie Durst. Du musst nicht auf das Trinken von Wein gänzlich verzichten, doch nie zwinge dich die Ehrenhaftigkeit bei Tisch und bei Gästen zu trinken, denn bei mangelnder Erfahrung verlierst du deinen Verstand wegen der Herrschaft des Weins. Brauch Wein nicht so, dass er dich beherrscht, sondern mit warmem und belebtem Geist. Wenn etwas kalte Trauer oder träge Schüchternheit in ihm steckt, schieb ihn weg; nimm ihn so, dass du mäßig und erträglich Wein nimmst.

Gastmähler

Gastmähler sollen für dich tadelnswert sein in Speise und Trank und in ihren Regeln begrenzt, nüchtern ohne Ausschweifung. Es brauchen dort keine Traurigkeit noch finstere Mienen zu herrschen, mitunter mag es Gelächter geben. Es gehe dort mit Würde zu, die aber Lustigkeit nicht ausschließt. Es möge

Vergnügen herrschen, das aber nicht zur Zügellosigkeit führt. Musik sei da zur Unterhaltung, die aber keine Schändlichkeit herbeiführt.

Kleidung

Sich über die Notwendigkeit und Ehrenhaftigkeit zu kleiden, ist Zeichen eines leichtsinnigen oder eitlen Menschen oder eines, der der Keuschheit von Jungfrauen und Frauen nachstellt. Deshalb ist darauf zu achten, nicht mehr dem Leib zuzuteilen als der Seele, es ist nämlich für einen König schändlich, wegen übermäßiger Körperpflege verweiblicht zu erscheinen. Bei aller Pflege ist aber Sauberkeit aufzuzeigen, die keine Widerwärtigkeit erzeugt und nicht übertrieben erscheint. Doch bäurische und ungebildete Ungepflegtheit muss der König meiden, als Knabe wie als Mann muss er Würde zeigen, dass er nicht, wenn er den Schwulst des Gespränges flieht, dem üblen Ruf des Geizes verfällt. Nichts ist für einen Fürsten abscheulicher als das.

Heilsame Zeugnisse

Als Gebet lerne das Gebet des Herrn, Glaubensbekenntnis, Englischen Gruß, Johannes-Evangelien<-Prolog>, Tagesgebete von mehreren Heiligen; was Todsünden und was lässliche sind, welches die Gaben des Heiligen Geistes, die Gebote Gottes und der Kirche, die Werke der Barmherzigkeit, der Weg zum Heil und zur Verdammnis, was der Himmel, die Hölle, das Paradies, der Limbus, der Reinigungsort; was die Gnade bewirkt, was die Sünden schaden; schliesslich was Glaube, Hoffnung und Liebe.

Hoffe nicht auf den Adel deiner Vorfahren, auf Würde, auf schöne Gestalt, Reichtum, Körperkraft, Größe, auf viele Soldaten, Herrschaft und Ehre, sondern hoffe auf Gott als Spender und die Heiligen als Fürsprecher. Die Kirchenleute und besondners die guten Mönche mögest du fördern, dass sie dir ergeben sind. Die Armen unterstütze mit Almosen, dass sie für dich zum Herrn beten. Schütze den Glauben des Evangeliums im Leben und im Tode.

Umgang

Die dir helfen, seien von gutem Charakter, in ihnen sei kein Laster. In der im Gespräch gebe es kein hässliches Wort, keine Lüge, nichts Böses. Fern sei Verstocktheit bei Auseinandersetzungen, es siege Vernunft und Klugheit. Sie mögen keine herabsetzenden Worte gebrauchen. Die Knaben seien wahrhaftig zu dir, sittsam und schamhaft, bescheiden, nicht trunksüchtig, nicht berauscht, nicht ungerecht. Von denen mögen einige die ungarische, einige die italienische, einige die böhmische und andere Sprachen verstehen und gegenseitig sprechen, und so kannst du ohne Mühe und gewissermaßen im Spiel viele Sprachen lernen und deine Leute selbst ansprechen und sie dich. Es kann öfter vorkommen, dass die Untertanen dir allein etwas sagen wollen und nicht einem Dolmetscher vertrauen. Ein Fürst, der stets durch einen anderen spricht, hat nur den Namen und nicht die Sache selbst. Nichts kann die Gunst des Volkes so erwerben wie die Gnade der Sprache.

Rechtfertigung

Platon sagt: „Der führt eine unwürdige Sache, wer sich nur um einen Teil des Gemeinwesens kümmert, während er den anderen sich selbst überlässt. Man muss sich zuerst der größeren Gefahr stellen." Dass du alles mit dem Rat der Älteren und Getreuen erledigst, diese Haltung wird nach der Tat nicht missfallen.

Bildung

Richte dich darauf ein, dass du nicht nur ordentlich reden kannst, sondern auch klug. Die Waffen treten hinter der Toga zurück, der Lorbeer weicht vor der Sprache zurück. (Cic. poet. Off. 1, 22, 77) Ich will nicht, dass einem Knaben Willkür zu sprechen offensteht. Die beste Zeit der Weisheit ist das Schweigen. Was du einmal von dir gegeben hast, kannst du nicht zurückrufen. Wir wollen dich in der Mitte halten, dass du nicht ständig redest und nicht ständig schweigst. Achte darauf, was du wem sagst und worüber du sprichst. Was du auch tust, handle klug und bedenke das Ende. Es gibt leichte und rücksichtslose Schwätzer. Wir sagen, dass deren Rede nicht im Herzen sondern auf der Zunge entsteht. Strebe danach, die dir Gleichgestellten mit dem Schmuck und der Gewichtigkeit deiner Rede zu übertreffen, dann gehst du als Sieger hervor. Denn bei jedem lobenswerten Wettstreit wird es dich schmerzen besiegt zu werden, zu siegen wird dich freuen.

Deine Sprache sei nicht unterwürfig und nicht zu bedrückt, nicht anmaßend und nicht zu gesetzt. Denn ernste Formen im Gespräch ziehen angemessenen Hass nach sich. Solche Rede ist dann auch zornerregend, die seicht und unbedeutend ist und nichts bewegt. Eine Ansprache sei nicht traurig sondern stark; ebenfalls ist es gut, jede Fertigkeit zu kennen; dennoch leitet die Grammatik und schärft die Dialektik, die Rhetorik erläutert. Präge dir bedeutsame Sätze von Autoren ein, damit du deine Redegabe verstärkst und Mängel mit Worten beseitigen kannst, denn oft haben wenige Beseelte viele besiegt, und viele Beseelte haben besonders tapfer gekämpft.

Philosophiestudium

So wie jede Zeit ohne Schriftliches blind ist, denn ohne dieses hat niemand Kenntnis von gut und böse und kann nicht Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft beherrschen. So geht es ohne Philosophiestudium zu: Niemand konnte seinen Geist zur Bescheidenheit bilden, zum Gottesdienst, zum menschlichen Recht und zu allem Guten. Also kümmere dich um die Philosophie, denn die verschiedenartigen Fälle des menschlichen Lebens sind vielerlei. Nichts steht fest unter dem Mond. Bald sind die Menschen reich, bald krank, bald erfreuen sie sich der Gesundheit, bald triumphieren sie, bald werden sie besiegt. Es gibt kein Mittel, das so gegen die Macht des Schicksals Trost gewährt wie die Philosophie.

Kap. 17 Vorgaben für Schuster, Schneider und Schmiede

Alle, die ein Handwerk erlernt haben, sollen dieses bis zum Tode getreulich weiter ausüben. Wenn sie anderen Brüdern das Notwendige geben müssen, seien

sie keine Empfänger von Personen, noch sollen sie in Aufregung geraten, wenn man ihnen befiehlt, sich mehr als üblich abzumühen. Denn einen fröhlichen Geber hat Gott lieb. Wenn Brüder oder Weltliche an sie herantreten, dann mögen sie sie nicht mit Geschwätz einnehmen; wenn sie andererseits gezwungen sind zu sprechen, sollen sie heilsame Worte hervorbringen und nicht zulassen, dass vor ihnen Tadelnswertes gesagt wird. Sooft sie Gehilfen haben wollen, mögen sie vor den Oberen treten oder zumindest vor den Subprior. Und der Umfang der Vereinbarung ist im allgemeinen Verzeichnis aufzuzeichnen. Keiner wage es, Geld oder andere Güter der Gehilfen ohne Wissen und Erlaubnis des Oberen aufzubewahren. Wenn ein Erlös durch die Arbeit erzielt wird, muss er an allen Kommuniontagen zur Zeit der Beichte dem Oberen ausgehändigt werden, und danach kann er, wenn es nötig ist, von ihm erbitten, was er zur Fortsetzung seines Handwerks braucht.

Und insbesondere ist es allgemeiner Brauch, dass der Schneider die Weingärten pflegt. Wenn er also dazu geeignet ist, soll er dieses Amt gern ohne Widerrede annehmen. Immer wenn sie von ihrem Wohnhaus zurückkehren, sollen sie nichts von dem Hab und Gut dieses Klosters, wo sie sich aufhalten, nach eigenem Gutdünken mitnehmen, es sei denn mit Erlaubnis des Oberen. Wenn sie nach draußen gehen, sollen sie keine Ausgaben nach eigenem Willen mitnehmen, sondern nur nach dem Willen des Vorstehers. Sehr viele pflegen sich zu Speise und Trank zu verdingen und kümmern sich am nächsten Tag nicht darum, sondern geben ihren Gastgebern ein Ärgernis. Wenn sie auf Wanderschaft sind, sollen sie nicht weltlich sondern als Ordensleute gehen und ein Buch bei sich haben, nicht Schwert, Spieß oder Pfeil und Bogen. Sie sollen einen Vertrag nur mit Billigung des Oberen schließen. Das Schweigen sollen sie grundsätzlich einhalten, sowohl im Kloster wie außerhalb, so jedoch, dass sie nicht geschwätzig sind, damit es durch keinen ein Ärgernis gibt.

Kap. 18 Vorgabe für den Schlüsselwart

Der Schlüsselwart oder Koch muss die Anzahl der Personen im Kloster kennen und derer, die und wieviel sie essen, und dementsprechend Vorsorge mit den Lebensmitteln treffen. Er muss als Erster aus dem Bett aufstehen und als Letzter einschlafen. Damit er nicht behindert wird, hat ihn die Umsicht des Oberen zu unterstützen bei den gewöhnlichen Arbeiten und bei den Nachtwachen. Er soll die Güter des Klosters nutzbringend und ehrenvoll austeilen und nichts gegen den Willen des Oberen verwenden. Den Gehilfen und Knechten soll er das Notwendige zuteilen, nicht zum Überfluss sondern nach Bedarf. Wenn sie jedoch unleidlich sind, mag er sie dem Oberen melden. Die inneren Pforten hat er zu schließen und zur rechten Zeit zu öffnen. Im Schweigen und in der Hoffnung liege seine Stärke. In Liebe diene er den Brüdern. Gott möge es ihm lohnen in der ewigen Heimat der Seligen. Die möge der Geber alles Guten auch uns zuteil werden lassen. Amen.